110
a
16

Digitized by Google

83
N
35

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE DI NAPOLI

Alessandri et Scattaglia sculpser.

P. VIRGILII MARONIS OPERA

EX RECENSIONE

N. HEINSII ET P. BURMANNI

Ad

CHR. GOTTL. HEYNE

Editionem

ACCURATISSIME EXACTA

Cum Notis Selectioribus.

TOMUS I.

VENETIIS MDCCLXXXIV
Apud Thomam Bettinelli

Cum Facultate, ac Privilegio.

BIBLIOTECA NAZIONALE
NAPOLI

B. R.
NEAPOLIS

AMPLISSIMO. VIRO

PROSPERO. MANARÆ
MARCHIONI

APUD. FERDINANDUM. I. BORBONIUM
PARMÆ. AUGUSTUM. SUÆ
UT. OLIM. MARONIS *
SIC. NUNC. MÆCENATIS
MUNIA. ÆQUE. OBEUNTI
INGENI. ELEGANTIA. SAPIENTIA
MORUMQUE. INNOCENTIA
ATQUE. SUAVITATE
PRÆSTANTISSIMO. OPTIMO
DOCTIS. BONISQUE. OMNIBUS
PROBATISSIMO

HANC. A. SE. PARATAM
CURIS. NON. MODICIS
VIRGILIANORUM. OPERUM. EDITIONEM
IN. DEVINCTISSIMI. ANIMI. ARGUMENTUM
SEMPITERNÆ. MEMORIÆ. ERGO
LUDOVICUS. ANTONIUS. LUSCHIUS
CONSECRATAM. VOLUIT.

* Vide Pag. 204 Not. ad v. 1, 2. Ecl. II.

LECTORIBUS SUIS
EDITOR S. D.

AD Virgilianas amœnitates nunc nobis, Candidi Lectores, accedere liceat, ut animum labore, quem in Rei Rusticæ Scriptoribus evolvendis sustinuimus, nonnihil levemus. Neque enim, posteaquam Columellæ Partem priorem edidimus, ruralis materiæ filum abrumpere censendi sumus, quam partim Gaditanus ille, vel soluto sermone poeta, ex Virgilio mutuatus est, atque Georgicon versus quam plurimos in suos libros transtulit. Sed temporis, quibus assidue premimur, difficultates, vix eorum Elenchum, quæ in hac Virgilii Editione præstitimus, nedum satis amplam Præfationem, conscribere sinunt. Itaque uno spiritu potiora tantum indicasse sufficiat.

I. Virgiliana Opera in tria volumina tribuimus, in calce horum postremi Culicem, Cirin, Catalecta & cætera poematia subdititia vel dubia relegantes, quibus Manheemienses Editores (ut scilicet omnia inscite facerent) post Georgicon libros in tomo primo locum dedere.

II. Virgilii Vitam, Tib. Claudio Donato falso adscriptam, ex recensione Jo. Fr. Gronovii hic præmisimus, quod mirum factum non fuisse etiam in

Editione Cominiana 1738: *ad manus siquidem habebatur, quæ illam accurate exhibebat, Editio Masviciana, a Paschalio magnis apparatu & sumptibus, etsi nullo judicio, nulloque successu, biennio ante Venetiis repetita. Sed Clarissimi fratres Vulpii, nimia fortasse reverentia erga Nic. Heinsium ducti, neque ubi certam laudem meruissent, ab ejusdem vestigiis, in exemplari Amstelædamensi* 1636 *impressis, recedere voluerunt.*

III. Alteram porro Maronis Vitam a doctissimo Viro Chr. Gottl. Heyne per annos digestam, Virgilianæ Historiæ a P. Carolo Ruæo S. J. per Consules descriptæ anteferendam duximus, eamque Donatianæ subjecimus; in hoc quidem Manheemienses Editores secuti; nisi quod castigationes adjectionesque ab Auctore in Addendis & Emendandis *insertas, quas boni illi Germani oscitanter neglexerunt, nos suis quamque locis reposuimus.*

IV. Quod reliquum est, in tota rei summa, eumdem Cl. Heyne ducem omnino habuimus & antesignanum, suisque præsertim auspiciis freti Editionem hanc nostram Italicis, quotquot adhuc sunt, longe præstare haud temere confidimus. Inventus tandem in illo est, qui philosophiam ad philologiam rite & constanter, non veluti casu quodam ac perfunctorie, accommodare docuit; & si tali modo humaniores literas deinceps tractabimus, non erit am-

plius qui easdem utpote inanes incuset, sive potius qui a philosophia ipsa secernere audeat. Hoc unum vellem, quod metaphysicus homo in scribendo cogitasset, raro se metaphysicos allocuturum esse, ideoque cogitationum sublimitatem styli perspicuitate & nitida simplicitate jugiter exæquasset. Verum enimvero nobilis pulchraque culpa videri debet, hujusmodi scriptionis genus consectari, quod lectores attentos meditandoque assuetos tantum requirat. Hujus igitur summi viri in Virgilium lucubrationibus adeo nos profecisse arbitramur, ut nulla major a nobis diligentia desiderari queat.

V. Inprimis Dissertationes duas, alteram De Carmine Bucolico, *alteram* De Georgicon libris, *simul & de didascalico poemate in genere, doctas, acutas & excellentes, integras transcripsimus; nec non duas alias ejusdem ponderis Disquisitiones* De Carmine Epico Virgiliano, *ac* De rerum in Æneide tractatarum inventione, *huic poemati præfigendas reservamus; non omisso in fine Indice rerum ac verborum utili & locupleti, ex Editione Cominiana iterato.*

VI. Deinde vero e copiosa lectionum Varietate (blaterones videlicet despicientes, qui sollertem hanc curam obtrectant, nempe quod ignorant blasphemant) selectiores dumtaxat decerpsimus; non equidem librariorum quisquilias convertere placuit. Si elegantiæ eloquentiæque flores ex antiquis Scriptori-

bus carpere velis, potissimum tibi erit videndum quid revera scripserint, quos sumis ad imitandum; nec priorum Editorum curis quiescendum. Prima est quæstio facti, utrum hac aut illa ratione legendum sit; nec unquam Ars Critica de textu recte constituendo nimis sollicita existimari debet.

VII. Notas denique nostras ex Heynianis plerumque depromere non erubuimus, posthabitis iis, quibus vulgo apud interpretes tritissima gemmis suis pretiosioribus minus consulte interdum miscuit, Lexicisque vices Cl. vir usurpavit. Ipse nimirum, in singulos versus perpetuum commentarium edendo, & pueris operam navabat suam; at contra nos obviam eruditionem, ad fabulam, historiam, vetéremve geographiam pertinentem, plane respuimus, recondita & nova duntaxat quærentes, quæ vel doctioribus sensus titillare possint. Quapropter fere nihil, quod in Ruæo vel alio interprete habeas, hic invenies; actum namque agere id esset, ac legentes inutiliter onerare. Pene omnia nihilominus doctissimo Heyne nos debere non diffitebimur, ne quis aliquid illi a nobis subiectum fuisse arguat.

VIII. Cum autem tot tamque magna emolumenta ex tanti viri Virgilianorum Operum Editione, Lipsiæ 1775 prodita & 4 voll. comprehensa, in istam nostram redundent, non possumus, quin Maphæo Pinellio grates publice persolvamus, qui eam,

cum aliis non paucis libris rarioribus, nobis humanissime commodavit; vir sane eruditus, bonarum artium studiosissimus, quoque neminem unquam amicis novimus comiorem. Cujus quidem copiosa selectaque Classicorum, Græcorum præsertim ac Latinorum, Auctorum supellex, vere bibliotheca appellanda est, non bibliotaphium, ut jure bene multæ dici debent. Sunt tamen & alii, quibus parem gratiam habemus, quoniam, librorum copiam nobis faciendo, in suscepta provincia non parum nos adjuverint; eorumque nomina itidem suo loco in grati animi testimonium memorabimus. Vos interea, Candidi Lectores, boni consulite, & jam currentibus, quæso, calcar addite. Valete.

Dabam Venetiis postr. Kal. Mart. A. C. MDCCLXXXIV.

CODICUM MSS. præcipuorum SIGLA, quæ passim occurrunt in VARIETATE & in NOTIS aliquando, elementario ordine explicantur, cum aliqua eorum Notitia.

Arundel. Codices Arundelliani duo a Jo. Martino Anglo comparati, unde cum aliis quinque etiam Martiniani appellati.

Barth. Codices Barthiani, a Caspare Barthio, tres, & quidem unus vetustissimus.

Bigot. Codex Bigotianus, a Bigotio ejusdem possessore.

Bodl. Codex Bodlejanus, e Bibliotheca Bodlejana Oxoniensi, a Jo. Martino comparatus.

Cantabr. Codex Cantabrigiensis, e Bibliotheca Regia Cantabrig. a Jo. Martino comparatus.

Claramont. Codex Claramontanus, membranaceus, Claramontii Ecclesiæ Gallicanæ olim Ministri, a Jo. Arntzenio collatus.

Colot. Codex Colotianus Fulvii Ursini, qui olim Angeli Colotii fuerat.

D'Orvill. Codex D'Orvillianus, a D' Orvillio possessore.

Franc. Codices Franciani tres, a P. Franciano possessore.

Goth. Codices Gothani tres, e Bibliotheca Gothana, a Cl. Heyne collati.

Græv. Codex Grævianus.

Gud. Codex Gudianus, Marquardi Gudii, ab Heinsio collatus & inter præstantissimos habitus.

Hamb. Codices duo Ecclesiæ Hamburgensis.

Hug. Codex Hugenianus, ab Hugenio possessore.

Huls. Codex Hulsianus, ab Hulsio Consule Hagano ejusdem possessore, qui & Regius & Parisiensis appellatur.

Leid. Codices Leidensis Bibliothecæ tres, a Jo. Fr. Gronovio Heinsio suppeditati. Ab his diversi fuisse videntur duo illi a Burmanno collati.

Longob. Codex Longobardicus, cui a charactere nomen impositum, nec unus modo est.

Mead. Codices Meadiani duo, immortalis viri Rich. Meadii, a Jo. Martino comparati.

Med. Codex Mediceus. Plures in Bibliotheca Mediceo-Laurentiana Virgiliani Codices adservantur; sed omnium antiquissimus & optimus ille est, qui olim fuerat Rudolphi Pii, Cardinalis Carpensis, ab Heinsio, Norisio, Fogginio, Bottario & aliis sedulo collatus.

Menag. Codices Menagiani duo, ab Ægidio Menagio Heinſio conceſſi.
Mentel. Codices Mentelliani tres, Jo. Mentellii, Medici quondam Pariſini.
Montalb. Codex Montalbanius, quem ab Ovidio Montalbano, Philos. Prof. apud Bononienſes, dono acceperat Heinſius.
Moret. Codices Moretani quatuor, Balth. Moreti.
Oblong. Codex Oblongus Pierii, nomine a forma voluminis ducto.
Palat. Codex Palatinus Bibliothecæ Vaticanæ.
Pariſienſis. V. *Hulſ.*
Parrh. Codex Parrhaſianus, ab antiquo poſſeſſore Jano Parrhaſio.
Puget. Codex Pugetianus, ex Bibliotheca Gul. Pugetii, in Senatu Toloſano quondam Conſiliario Regio.
Reg. Codex Regius, e Bibliotheca Regia Londinenſi, a Martino collatus. V. *Hulſ.*
Rottend. Codices Rottendorphiani tres, Bernardi Rottendorphii Medici.
Scheff. Codex Schefferianus.
Sprot. Codex Sprotianus.
Toll. Codex Tollianus, a Jac. Tollio poſſeſſore nuncupatus, & a Burmanno collatus.
Vat. Codex Vaticanus, ſed non unus tantum eſt.
Ven. Codex Venetus, recentior, ſed qui optimas lectiones habet.
Voſſ. Codices Voſſiani duo.
Uratiſl. Codex Uratiſlavienſis, Bibliothecæ Eliſabethanæ.
Wall. Codex Wallianus, Hermanni van der Wall, a Burmanno juniore collatus.
Witt. Codex Wittianus, e ſupellectili libraria Jo. de Witt, civis Amſtelædamenſis quondam Judicis.
Zulich. Codex Zulichemius.

Editionum Sigla, & Auctorum laudatorum, unusquiſque vel mediocriter eruditus per ſe facile divinabit.

TIB. CLAUDII DONATI

AD

TIB. CLAUDIANUM MAXIMUM

DE

P. VIRGILII MARONIS VITA.

Cap. I. PUbl. Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipue patre Marone, quem quidam opificem figulum, plures Magi cujusdam viatoris initio mercenarium, mox ob industriam generum, tradiderunt: quem cum agricolationi, reique rusticæ & gregibus præfecisset socer, silvis coemundis & apibus curandis reculam auxit. Natus est Cn. Pompejo Magno, M. Licinio Crasso primum Coss. Iduum Octobrium die, in pago, qui Andes dicitur, qui est a Mantua non procul. Prægnans eo mater somniavit Maja, enixam se laureum ramum, quem contacta terra confestim cerneret coaluisse, & excrevisse illico in speciem maturæ arboris, refertæ variis pomis & floribus: ac sequenti luce cum marito rus propinquum petens, ex itinere divertit, atque in

subjecta fossa partu levata est. Ferunt infantem, ut fuit editus, nec vagisse, & adeo miti vultu fuisse, ut haud dubiam spem prosperioris genituræ jam tum indicaret. Et accessit aliud præsagium. Siquidem virga populea, more regionis in puerperiis eodem statim loco depacta, ita brevi coaluit, ut multo ante satas populos adæquarit. Quæ arbor Virgilii ex eo dicta atque consecrata est; summa gravidarum & fœtarum religione, suscipientium ibi & solventium vota.

II. Initia ætatis, id est, usque ad septimum annum, Cremonæ egit: & XVII anno virilem togam cepit, illis Consulibus iterum, quibus natus erat. Evenitque, ut eo ipso die Lucretius poeta decederet. Sed Virgilius Cremona Mediolanum, & inde paulo post Neapolim transiit. Ubi cum litteris & Græcis & Latinis vehementissimam operam dedisset, tandem omni cura omnique studio indulsit medicinæ & mathematicæ.

III. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorque esset, se in Urbem contulit, statimque, magistri stabuli equorum Augusti amicitiam nactus, multos variosque morbos incidentes equis curavit. At ille in mercedem singulis diebus panes Virgilio, ut uni ex stabulariis, dari jussit. Interea a Crotoniatis pullus equi, miræ pulchritudinis, Cæsari dono fuit missus: qui omnium judicio spem portende-

bat virtutis & celeritatis immensæ. Hunc cum adspexisset Maro, magistro stabuli dixit, natum esse ex morbosa equa, & nec viribus valiturum, nec celeritate: idque verum fuisse inventum est. Quod cum magister stabuli Augusto recitasset, duplicari ipsi in mercedem panes jussit. Cum item ex Hispania Augusto canes dono mitterentur, & parentes eorum dixit Virgilius, & animum, celeritatemque futuram. Quo cognito, mandat iterum Virgilio panes duplicari.

IV. Dubitavit Augustus, Octaviine filius esset, an alterius: idque Maronem aperire posse arbitratus est, quia canum & equi naturam parentesque cognorat. Amotis igitur omnibus arbitris, illum in penitiorem partem domus vocat, & solum rogat, an sciat, quisnam esset, & quam ad felicitandos homines facultatem haberet. *Novi*, inquit Maro, *te, Cæsar Auguste, & ferme æquam cum Dîs immortalibus potestatem habere, ut, quem vis, felicem facias. Eo animo sum*, respondit Cæsar, *ut, si verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemque reddam. Utinam*, ait Maro, *interroganti tibi vera dicere queam!* Tunc Augustus: *Putant alii me natum Octavio: quidam suspicantur alio me genitum viro*. Maro subridens, *Facile*, inquit, *si impune licenterque quæ sentio loqui jubes, id dicam*. Affirmat Cæsar jurejurando, nullum ejus dictum ægre

laturum, immo non nisi donatum ab eo discessurum. Ad hæc oculos oculis Augusti inſigens Maro, *Facilius*, ait, *in ceteris animalibus qualitates parentum a mathematicis & philosophis cognosci possunt, in homine nequaquam possibile est; sed de te conjecturam habeo similem veri, ut quid exercuerit pater tuus, scire possim.* Attente exspectabat Augustus, quidnam diceret. At ille: *Quantum ego rem intelligere possum, pistoris filius es*, inquit. Obstupuerat Cæsar, & statim, quo id pacto fieri potuerit, animo volvebat. Interrumpens Virgilius: *Audi*, inquit, *quo pacto id conjicio. Cum quædam enuntiarim prædixerimque, quæ intelligi scirique non nisi ab eruditissimis summisque viris potuissent: tu, Princeps orbis, item & item panes in mercedem dari jussisti: quod quidem aut pistoris, aut nati pistore, officium erat.* Placuit Cæsari facetia. *At deinceps*, inquit Cæsar, *non a pistore, sed a rege magnanimo dona feres:* illumque plurimi fecit, & Pollioni commendavit.

V. Corpore & statura fuit grandi, aquilo colore, facie rusticana, valetudine varia. Nam plerumque ab stomacho, & faucibus, ac dolore capitis, laborabat: sanguinem etiam sæpius ejecit: cibi vinique minimi. Fama est, eum libidinis pronioris in pueros fuisse. Sed boni ita eum pueros amasse putaverunt, ut Socrates Alcibiadem, & Plato suos

pueros. Verum inter omnes maxime dilexit Cebetem & Alexandrum, quem secunda Bucolicorum Ecloga Alexin appellat: donatum sibi ab Asinio Pollione. Utrumque non ineruditum dimisit: Alexandrum grammaticum, Cebetem vero & poetam. Vulgatum est, consuevisse eum cum Plotia Hieria. Sed Asconius Pedianus affirmat, ipsam postea majorem natu narrare solitam, invitatum quidem a Vario ad communionem sui, verum pertinacissime recusasse. Cetera sane vita, & ore & animo tam probum fuisse constat, ut Neapoli Parthenias vulgo appellaretur: ac, si quando Romæ, quo rarissime commeabat, viseretur in publico, sectantes demonstrantesque se subterfugere solitum in proximum tectum. Bona autem cujusdam exsulantis offerente Augusto, non sustinuit accipere.

VI. Possedit prope centies sestertium, ex liberalitatibus amicorum, habuitque domum Romæ in Esquiliis juxta hortos Mæcenatis: quamquam secessu Campaniæ Siciliæque plurimum uteretur. Quæcumque ab Augusto peteret, repulsam nunquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitum mittebat, quos jam grandis amisit: ex quibus patrem oculis captum, & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum jam adultum, cujus exitum sub nomine Daphnidis deflet. Inter cetera studia, ut supra diximus, medicinæ quoque,

ac maxime mathematicæ, operam dedit. Egit & caussam unam omnino, nec amplius quam semel. Sermone tardissimum, ac pene indocto similem fuisse, Melissus tradit.

VII. Poeticam puer adhuc auspicatus, in Balistam, ludi gladiatorii magistrum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, distichon fecit:

Monte sub hoc lapidum tegitur Balista sepultus:
Nocte, die, tutum carpe viator iter.

Deinde Catalecton, & Moretum, & Priapeja, & Epigrammata, & Diras, & Culicem, cum esset annorum quindecim. Cujus materia talis est: Pastor fatigatus æstu cum sub arbore obdormisset, & serpens ad illum proreperet, e palude culex provolavit, atque inter duo tempora aculeum fixit pastori. At ille continuo culicem contrivit, & visum serpentem interemit, ac sepulcrum culici statuit, & distichon fecit:

Parve culex, pecudum custos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

VIII. Scripsit etiam, de qua ambigitur, Ætnam. Et mox, cum res Romanas inchoasset, offensus materia & nominum asperitate, ad Bucolica transiit: maxime ut Asinium Pollionem, Alphenum Varum, & Cornelium Gallum celebraret: quia in distributione agrorum, qui post Philippensem victoriam veteranis, Triumvirorum jussu, trans Padum

dividebantur, indemnem se præstitissent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit, cum sibi vixdum noto opem tulisset, adversus Claudii veterani militis, vel, ut alii putant, Arii centurionis violentiam, a quo in altercatione litis agrariæ parum abfuit, quin occideretur. Novissime autem Æneidem aggressus est; argumentum varium, & multiplex, & quasi amborum Homeri carminum instar: præterea nominibus ac rebus Græcis Latinisque commune, & in quo, quod maxime studebat, Romanæ simul urbis, & Augusti origo contineretur.

IX. Cum Georgica scriberet, traditur quotidie meditatos mane plurimos versus dictare solitus, ac per totum diem retractando ad paucissimos redigere, non absurde carmen se ursæ more parere dicens, & lambendo demum effingere. Æneida prosa prius oratione formatam, digestamque in XII libros, particulatim componere instituit, ut quidam tradunt. Alii ejus sententiæ sunt, ut existiment, eum, si diutius vixisset, quatuor & viginti libros usque ad Augusti tempora scripturum, atque alia quædam percursurum; Augusti vero gesta diligentissime exsecuturum: quippe qui, dum scriberet, ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit; alia levissimis versibus veluti fulsit: quos per jocum pro tigillis vel tibicinibus interponi a se di-

cebat, ad sustinendum opus, donec solidæ columnæ advenirent.

X. Bucolica triennio Asinii Pollionis suasu perfecit. Hic Transpadanam provinciam regebat: cujus favore, cum veteranis Augusti militibus Cremonensium & Mantuanorum agri distribuerentur, suos Virgilius non amisit. Facta enim distributione, suos seu Claudio seu Arrio datos, recuperavit. Hunc Pollionem maxime amavit Maro, & dilectus ab eo magna munera tulit. Quippe qui invitatus ad cœnam, captus pulcritudine & diligentia Alexandri, Pollionis pueri, eum dono accepit. Hujus Pollionis filium, C. Asinium, & Cornelium Gallum, oratorem clarum, & poetam non mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is transtulit Euphorionem in Latinum, & libris quatuor amores suos de Cytheride scripsit. Hic primo in amicitia Cæsaris Augusti fuit: postea in suspicionem conjurationis contra illum adductus, occisus est. Verum usque adeo hunc Gallum Virgilius amarat, ut quartus Georgicorum, a medio usque ad finem, ejus laudem contineret. Quem postea, jubente Augusto, in Aristæi fabulam commutavit.

XI. Georgica septennio Neapoli: Æneida partim in Sicilia, partim in Campania duodecim confecit annis. Bucolica eo successu edidit, ut in scena quoque per cantores crebra pronuntiatione re-

citarentur. At cum Cicero quosdam versus audisset, & statim acri judicio intellexisset non communi vena editos; jussit ab initio totam eclogam recitari; quam cum accurate pernotasset, in fine ait: *Magnæ spes altera Romæ*. Quasi ipse linguæ Latinæ spes prima fuisset, & Maro futurus esset secunda. Quæ verba postea Æneidi ipse inseruit. Georgica, reverso ab Actiaca victoria Augusto, atque reficiendarum faucium causa Atellæ commoranti, per continuum quatriduum legit, suscipiente Mæcenate legendi vicem, quoties interpellaretur ipse vocis offensione. Pronuntiabat autem maxima cum suavitate, & lenociniis miris. Seneca tradidit, Julium Montanum poetam solitum dicere, involaturum se quædam Virgilio, si vocem posset, & os, & hypocrisim: eosdem enim versus, eo pronuntiante, bene sonare; sine illo, inarescere, quasi mutos.

XII. Æneidos vix dum cœptæ tanta exstitit fama, ut Sext. Propertius non dubitarit sic prædicare:

Cedite Romani scriptores, cedite Graji,
Nescio quid majus nascitur Iliade.

Augustus vero, cum tum forte expeditione Cantabrica abesset, & supplicibus atque minacibus per jocum literis efflagitaret, ut sibi de Æneide, ut ipsius verba sunt, vel prima carminis hypographa,

vel quodlibet colon mitteret, negavit se facturum Virgilius: cui tamen multo post, perfecta demum materia, tres omnino libros recitavit: secundum videlicet, quartum, & sextum. Sed hunc præcipue ob Octaviam: quæ, cum recitationi interesset, ad illos de filio suo versus, *Tu Marcellus eris*, defecisse fertur: atque ægre refocillata, dena sestertia pro singulo versu Virgilio dari jussit. Recitavit & pluribus: sed neque frequenter, & ferme illa, de quibus ambigebat, quo magis judicium hominum experiretur. Erotem, librarium & libertum ejus, exactæ jam senectutis, tradunt referre solitum, quondam in recitando eum duos dimidiatos versus complesse ex tempore: & huic *Misenum Æolidem*, adjecisse, *quo non præstantior alter:* item huic, *Ære ciere viros*, simili calore actutum subjunxisse, *Martemque accendere cantu:* statimque sibi imperasse, ut utrumque volumini adscriberet.

XIII. Bucolica Georgicaque emendavit. Anno vero quinquagesimo secundo, ut ultimam manum Æneidi imponeret, statuit in Græciam & Asiam secedere, triennioque continuo omnem operam limationi dare, ut in reliqua vita tantum philosophiæ vacaret. Sed, cum aggressus iter, Athenis occurrisset Augusto, ab oriente Romam revertenti, una cum Cæsare redire statuit. Ac cum Megaram, vicinum Athenis oppidum, visendi gratia

peteret, languorem nactus est: quem non intermissa navigatio auxit, ita ut gravior indies, tandem Brundisium adventarit: ubi diebus paucis obiit, decimo Kal. Octobr. C. Sentio, Q. Lucretio Coss.

XIV. Qui cum gravari morbo sese sentiret, scrinia sæpe & magna instantia petivit, crematurus Æneida: quibus negatis, testamento comburi jussit, ut rem inemendatam imperfectamque. Verum Tucca & Varius monuerunt, id Augustum non permissurum. Tunc eidem Vario, ac simul Tuccæ, scripta sub ea conditione legavit, ne quid adderent, quod a se editum non esset, & versus etiam imperfectos, si qui erant, relinquerent. Voluit etiam sua ossa Neapolim transferri, ubi diu & suavissime vixerat: ac extrema valetudine hoc ipse sibi epitaphium fecit distichon:

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.

Translata igitur jussu Augusti ejus ossa, prout statuerat, Neapolim fuere, sepultaque via Puteolana, intra lapidem secundum, suoque sepulcro id distichon, quod fecerat, inscriptum est.

XV. Heredes fecit ex dimidia parte Valerium Proculum, fratrem ex alio patre, ex quarta Augustum, ex duodecima Mæcenatem, ex reliqua L. Varium, & Plotium Tuccam: qui ejus Æneidem post obitum, prout petiverat, jussu Cæsaris emendave-

runt: nam nullius omnino sententia crematu Æneis digna visa fuit: qua de re Sulpicii Carthaginiensis exstant hujusmodi versus:

Jusserat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius: Phrygium quæ cecinere ducem.
Tucca vetat, Variusque simul: tu, maxime Cæsar,
Non sinis, & Latiæ consulis historiæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamos igni,
Et pene est alio Troja cremata rogo.

Exstant & Augusti de ipsa eadem re versus plures & clarissimi, quorum initium est:

Ergone supremis potuit vox improba verbis
Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur Musa Maronis?

Et paulo post:

Sed legum servanda fides: suprema voluntas
Quod mandat, fierique jubet, parere necesse est.
Frangatur potius legum veneranda potestas,
Quam tot congestos noctesque diesque labores
Hauserit una dies. Et ea quæ sequuntur.

Nihil igitur auctore Augusto Varius addidit, quod & Maro præceperat, sed summatim emendavit, ut qui versus etiam imperfectos, si qui erant, reliquerit. Hos multi mox supplere conati, non perinde valuerunt ob difficultatem; quod omnia fere apud eum hemistichia, præter illud: *Quem tibi jam Troja peperit*, sensum videntur habere perfectum. Ni-

sus, grammaticus, audisse se a senioribus dicebat, Varium duorum librorum ordinem commutasse, &, qui tum secundus erat, in tertium locum transtulisse: etiam primi libri correxisse principium, his demtis versibus:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, & egressus silvis, vicina coegi,
Ut quamvis avido parerent arva colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma virumque cano.

XVI. Obtrectatores Virgilio numquam defuerunt. Nec mirum: nam ne Homero quidem. Prolatis Bucolicis innominatus quidam rescripsit Antibucolica, duas modo Eclogas, sed insulsissime, παρῳδήσας quarum prioris initium est:

Tityre, si toga calda tibi est, quo tegmine fagi?

sequentis,

Dic mihi, Damœta, cujum pecus, anne Latinum?
Non; verum Ægonis nostri sic rure loquuntur.

Alius, recitante ea ex Georgicis: *Nudus ara, sere nudus*; subjecit, *habebis frigora, febrem*. Est & adversus Æneida liber Carvilii Pictoris, titulo Æneidomastix. M. Vipsanius a Mæcenate eum suppositum appellabat novæ κακοζηλίας repertorem; non tumidæ, neque exilis, sed ex communibus verbis, atque ideo labentis. Herennius tantum vitia ejus contraxit: Perilius Faustinus furta. Sunt & Q.

Octavii Aviti Ὁμοιοτελεύτων octo volumina, quibus annotatur, quos & unde versus transtulerit. Asconius Pedianus, libro quem contra obtrectatores Virgilii scripsit, pauca admodum ei objecta ponit: & potissimum, quod non recte historiam contexuit, & quod pleraque ab Homero sumsit. Sed hoc crimen sic defendere assuetum ait: *Cur non illi quoque eadem furta tentarent? Verum intellecturos, facilius esse Herculi clavam, quam Homero versum surripere: & tamen destinasse secedere, ut omnia ad satietatem malevolorum decideret.*

XVII. Refert etiam Pedianus, benignum, cultoremque omnium bonorum atque eruditorum fuisse, & usque adeo invidiæ expertem, ut, si quid erudite dictum inspiceret alterius, non minus gauderet, ac si suum fuisset: neminem vituperare, laudare bonos: ea humanitate esse, ut, nisi perversus maxime, quisque illum non diligeret modo, sed amaret. Nihil proprii habere videbatur. Ejus bibliotheca non minus aliis doctis patebat, ac sibi: illudque Euripidis antiquum sæpe usurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινὰ, hoc est, *communia amicorum esse omnia*. Quare coævos omnes poetas ita adjunctos habuit, ut cum inter se plurimum invidia arderent, illum una omnes colerent; Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anser vero, quoniam Antonii partes sequutus est, illum non observasse di-

citur. Cornificius ob perverſam naturam illum non tulit. Gloriæ vero adeo contemtor fuit, ut cum quidam verſus quoſdam ſibi adſcriberent, eaque re docti haberentur, non modo ægre non ferebat, immo voluptuoſum id illi erat. Cum enim diſtichon, quod laudem felicitatemque Auguſti continebat, feciſſet, valviſque non nominato auctore affixiſſet, (id erat ejuſmodi,

Nocte pluit tota, redeunt ſpectacula mane:
Diviſum imperium cum Jove Cæſar habet.)

diu quæritans Auguſtus, cujuſnam hi verſus eſſent, eorum auctorem non inveniebat. Bathyllus vero poeta quidam mediocris, tacentibus aliis, ſibi adſcripſit. Quamobrem donatus honoratuſque a Cæſare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius, iiſdem valvis affixit quater hoc principium: *Sic vos non vobis*. Poſtulabat Auguſtus, ut hi verſus complerentur: quod cum fruſtra aliqui conati eſſent, Virgilius, præpoſito diſticho, ſic ſubjunxit:

Hos ego verſiculos feci: tulit alter honores:
Sic vos non vobis nidificatis aves.
Sic vos non vobis vellera fertis oves.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boves.

Quo cognito, aliquamdiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro vero exaltatior.

XVIII. Cum is aliquando Ennium in manu ha-

beret, rogareturque quidnam faceret; respondit, se aurum colligere de ſtercore Ennii. Habet enim poeta ille egregias ſententias ſub verbis non multum ornatis. Interroganti Auguſto, quo pacto civitas feliciter gubernaretur: *Si prudentiores*, inquit, *temonem tenuerint, & boni malis præponantur: itaque optimi ſuos habeant honores, nulli tamen aliorum injuſti quidquam fiat*. At Mæcenas: *Quid*, inquit, *Virgili, ſatietatem homini non adfert? Omnium rerum*, reſpondit, *aut ſimilitudo aut multitudo ſtomachum facit, præter intelligere*. Idem interrogavit: *Quo pacto quis altam felicemque fortunam ſervare poteſt?* Cui Maro: *Si, quantum honore ac divitiis aliis præſtantior ſit, tanta liberalitate & juſtitia alios ſuperare nitatur*. Solitus erat dicere: *Nullam virtutem commodiorem homini eſſe patientia: ac nullam aſperam adeo eſſe fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat*. Quam ſententiam in quinto Æneidos inſeruit:

Nate dea, quo fata trahunt retrahuntque, ſequamur:
Quidquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.

Cum quidam ejus amicus Cornificii in eum maledicta & inimicitias ſibi enarraret: *Quam putas*, inquit, *eſſe hujuſce malevolentiæ cauſſam? Nam neque umquam Cornificium offendi, & eum amo. An,*

in-

inquit, *Hesiodi sententiæ non meministi, ubi ait, architectum architecto invidere, & poetam poetæ?* *De malis*, inquit, *Græcus ille intellexit: nam boni eruditiores amant. Sed magna cum laude & gloria vindictam in manu habeo. Majore enim cura virtuti intendam: atque quo elegantior ego fiam, eo vehementius invidia rumpetur*. Erat Augusto familiaris Philistus quidam, orator & poesin mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat, quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur: non ut verum dignosceret, quod Socrates facere consuevit, sed ut eruditior videretur. Hic Virgilium, ubicumque convenire dabatur, maledictis salibusque vexabat. Quare ille sæpe aut tacibundus discedebat, aut suffusus pudore tacebat. Verum, cum Augusto audiente elinguem illum diceret, & caussam etiam suam, si linguam haberet, defendere nequire: *Tace*, inquit, *rabula. Nam hæc mea taciturnitas defensorem caussarum mearum Augustum fecit & Mæcenatem: & ea tuba, cum volo, loquor, quæ ubique & diutissime audietur. Tu loquacitate non modo aures hominum, sed muros rumpis*. Augustus vero Philistum gravi vultu increpavit. Tunc Maro, *Si tempus*, *Cæsar*, inquit, *tacendi hic sciret, raro loqueretur. Tacendum enim semper est, nisi cum taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis prosit. Nam qui contendit, & an contentionis fi-*

nis utilis sit, non novit, stultis illum adnumerandum sapientes putant.

XIX. Posteaquam Augustus summa rerum omnium potitus est, venit in mentem, an conduceret tyrannidem omittere, & omnem potestatem annuis consulibus, & senatui rempublicam reddere: in qua re diversæ sententiæ consultos habuit, Mæcenatem & Agrippam. Agrippa enim utile sibi fore, etiamsi honestum non esset, relinquere tyrannidem longa oratione contendit: quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Augusti animus & hinc ferebatur & illinc. Erant enim diversæ sententiæ, variis rationibus firmatæ. Rogavit igitur Maronem, an conferat privato homini, se in sua republica tyrannum facere. Tum ille, *omnibus ferme*, inquit, *remp. aucupantibus molesta ipsa tyrannis fuit, & civibus: quia necesse erat propter odia subditorum, aut eorum injustitiam, magna suspicione magnoque timore vivere. Sed si cives justum aliquem scirent, quem amarent plurimum, civitati id utile esset, si in eo uno omnis potestas foret. Quare si justitiam, quod modo facis, omnibus in futurum nulla hominum facta compositione distribues; dominari te, & tibi conducet, & orbi. Benevolentiam enim omnium habes, ut deum te & adorent, & credant.* Ejus sententiam sequutus Cæsar principatum tenuit. Audivit a Scirone præcepta Epicuri: cujus doctrinæ

socium habuit Varium. Quamvis diversorum Philosophorum opiniones libris suis inseruisse de animo maxime videatur, ipse tamen fuit Academicus: nam Platonis sententias omnibus aliis prætulit.

XX. Nunc quoniam de auctore summatim diximus, de ipso jam carmine dicendum videtur: quod bifariam tractari solet, hoc est, & ante opus, & in ipso opere. Ante opus, titulus, caussa, intentio. Titulus, in quo quæritur, cujus sit. Caussa, unde ortum sit, & quare hoc potissimum sibi ad scribendum poeta præsumserit. Intentio, in qua cognoscitur, quid efficere conetur poeta. In ipso opere sane tria spectantur; numerus, ordo, explanatio. Quamvis igitur multa ψευδογραφῇ, id est, falsa inscriptione, sub alieno nomine sunt prolata, ut Thyestes tragœdia hujus poetæ, quam Varius edidit pro sua, & alia hujusmodi; tamen Bucolica liquido Virgilii esse minime dubitandum est: præsertim cum ipse poeta, tanquam hoc metuens, principium hujus operis & in principio Æneidos & in alio carmine suum esse testatus sit, dicens:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena, & reliqua: &,

Carmina qui lusi pastorum, audaxque juventa,
Tityre, te patulæ cecini sub tegmine fagi.

Bucolica autem & dici, & recte appellari, vel hoc solum indicium suffecerit, quod hoc eodem nomine

apud Theocritum censeantur. Verum ratio quoque demonstranda est. Tria sunt pastorum genera, quæ dignitatem in Bucolicis habent: quorum qui minimi sunt, αἰπόλοι dicuntur a Græcis; iidem a nobis caprarii: paullo honoratiores qui ποιμένες, id est, opiliones dicuntur: honestissimi, & maximi, βυκόλοι, quos bubulcos dicimus. Unde igitur magis debuit pastorali carmini nomen imponi, quam ab eo gradu, qui apud pastores excellentissimus invenitur? Caussa dupliciter inspici solet: ab origine carminis, & a voluntate scribentis.

XXI. Originem autem Bucolici carminis alii ob aliam caussam ferunt. Sunt enim, qui a Lacedæmoniis pastoribus Dianæ primum carmen hoc redditum dicant, cum eidem Deæ, propter bellum, quod toti Græciæ illo tempore Persæ inferebant, exhiberi per virgines de more sacra non possent. Alii ab Oreste circa Siciliam vago id genus carminis Dianæ redditum loquuntur per ipsum atque pastores: quo tempore de Scythia cum Pilade fugerat, surrepto numinis simulacro, & celato in fasce lignorum. Unde Fascelidem Dianam perhibent nuncupatam: apud cujus aras Orestes per sacerdotem ejusdem numinis Iphigeniam sororem suam a parricidio fuerat expiatus. Alii Apollini Nomio, pastorali scilicet Deo, qua tempestate Admeti boves paverat. Alii Libero, Nympharum scilicet, & Saty-

rorum, & id genus numinum principi, quibus placet rusticum carmen. Alii Mercurio Daphnidis patri, pastorum omnium principi, & apud Theocritum, & apud hunc ipsum poetam. Alii in honorem Panos scribi putant peculiariter pastoralis Dei, item Sileni Silvani, atque Faunorum. Quæ cum omnia dicantur, illud erit probatissimum, Bucolicum carmen originem ducere a priscis temporibus, quibus vita pastoralis exercita erat: & ideo velut aurei sæculi speciem in ejusmodi personarum simplicitate cognosci: & merito Virgilium, processurum ad alia carmina, non aliunde cœpisse, nisi ab ea vita, quæ prima in terris fuit. Nam postea rura culta, & ad postremum pro cultis & feracibus terris bella suscepta: quod videtur Virgilius in ipso ordine operum suorum voluisse monstrare, cum pastores primo, deinde agricolas canit, & ad ultimum bellatores.

XXII. Restat, ut, quæ caussa voluntatem attulerit poetæ Bucolica potissimum scribendi, consideremus. Aut enim dulcedine carminis Theocriti & admiratione ejus illectus est: aut ordinem temporum est sequutus erga vitam humanam, ut supra diximus: aut tres modos elocutionum, quos χαρακτῆρας Græci vocant; ἰσχνὸν, qui tenuis, ἁδρὸν, qui validus, μέσον, qui moderatus intelligitur. Credibile erat Virgilium, qui in omni genere præva-

luerit, Bucolica primum, Georgica secundum, Æneida tertium voluisse conscribere. Aut ideo potius primo Bucolica scripsit, ut in ejusmodi carmine, quod & paullo liberius, & magis validum, quam cetera, est, facultatem haberet captandæ Cæsaris indulgentiæ, recuperandique agri, quem amiserat. Ob hanc caussam die tertio Iduum Martiarum C. Cæsare interfecto, cum Augustum Cæsarem pœne puerum veterani milites, non abnuente Senatu, sibi ducem constituissent, exorto bello civili, Cremonenses cum ceteris ejusdem studii, adversarios Augusti Cæsaris adjuverunt. Unde factum est, ut, cum victor Augustus in eorum agros veteranos deduci jussisset, non sufficiente agro Cremonensium, Mantuani quoque, in quibus erat Virgilius, maximam partem suorum finium perdiderint, eo quod vicini Cremonensibus fuerant. Sed Virgilius Augusti familiaritate suoque carmine fretus, Centurioni Arrio obsistere ausus est. Ille statim ut miles, ad gladium manu admovit. Cumque se in fugam proripuisset poeta, non prius persequendi finis fuit, quam se in fluvium Virgilius conjecisset. Sed postea, Mæcenate, & Pollione, & ipso Augusso faventibus, agros suos recepit.

XXIII. Intentio libri, quam σκοπὸν Græci vocant, imitatione Theocriti poetæ constituitur, qui Siculus, & Syracusanus fuit. Est intentio etiam in

laudem Cæsaris, & principum ceterorum, per quos in sedes suas rediit: unde, ut & delectationem & utilitatem finis contineret, secundum præcepta cuncta confecit. Quæri solet cur non plures quam decem Eclogas conscripserit: quod nequaquam mirandum videbitur ei, qui consideraverit ætatem scenarum pastoralium, quæ ultra hunc numerum non potest proferri; præsertim cum ipse poeta circumspectior Theocrito, ut ipsa res indicat, videatur metuere, ne illa Ecloga, quæ Pollio inscribitur, minus rustica videatur, cum ipsam sic præstruat ipse, dicens, *Sicelides Musæ paullo majora canamus;* & idem similiter in aliis duabus facit. Illud tenendum esse prædicimus in Bucolicis Virgilii, neque nusquam, neque ubique aliquid figurate dici, hoc est, per allegoriam. Vix enim propter laudem Cæsaris & amissos agros hæc Virgilio conceduntur, cum Theocritus, quem hic noster toto studio imitari conatur, simpliciter omnino conscripserit.

XXIV. Quod autem in ipso carmine tractari solet, est numerus, ordo, explanatio. Numerus Eclogarum manifestus est. Nam decem sunt: ex quibus proprie Bucolicæ VII esse creduntur: nam tres ultimæ proprie Bucolicæ dici non debent, Pollio scilicet, Silenus, & Gallus. Prima igitur continet conquestionem publicam, & privatam congratulationem de agro, & dicitur Tityrus. Secunda amorem pue-

ri, & dicitur Alexis. Tertia certamen pastorum, & dicitur Palæmon. Quarta genethliacum, & dicitur Pollio. Quinta epitaphium, & dicitur Daphnis. Sexta metamorphosin, & dicitur Varus, & Silenus. Septima amores diversorum sexuum, & dicitur Corydon. Octava Pharmaceutria, & dicitur Damon. Nona continet poetæ conquestionem de amisso agrò, & dicitur Mœris. Decima desiderium Galli, & dicitur Gallus. Quod ad ordinem spectat, illud scire debemus, in prima tantum, & ultima Ecloga poetam voluisse ordinem servare: quoniam in altera principium constituit, ut in Georgicis ait: *Tityre, te patulæ cecini sub tegmine fagi:* in altera ostendit finem; quippe qui dicat, *Extremum, Arethusa, mihi concede laborem*. Verum, inter ipsas Eclogas, pastoralem conscriptumque ordinem nullum esse certissimum est. Sed sunt qui dicant, initium Bucolici carminis non *Tityre* esse; sed *Prima Syracusio dignata est ludere versu*.

XXV. Superest explanatio: ad quam antequam veniamus, illud dixerim, tenue esse Bucolicum carmen, & usque adeo ab heroico charactere distare, ut versus quoque hujus carminis suas quasdam cæsuras habeant, & suis legibus distinguantur. Nam cum tribus probetur metrum, cæsura, scansione, modificatione; non erit Bucolicus versus, nisi in quo & pes primus partem orationis absolverit; & ter-

tius trochæus fuerit & cæsura, & quartus pes dactylus magis quam spondeus partem orationis terminaverit, quintus & sextus pes ex integris dictionibus fuerit: quod Virgilius a Theocrito sæpe servatum, victus operis difficultate, neglexit. In solo principio, incertum industria an casu, has cæsuras servavit. Nam *Tityre*, dactylus partem orationis absolvit, *tu patu*, *læ recu*, tertium dactylum, quamvis de composita dictione conclusit; *bans sub* quartum spondæum pro dactylo. Cum subjunxit, *tegmine fagi*, terminatis partibus orationis integrum comma perfecit: cujus rei diligentiam licet in Theocriti omnibus ferme versibus admirari. Qui vero supra dicta acri judicio diligenterque considerarit, facile intelliget, quæ in Georgicis intentio, quique finis fuerit, nec minus etiam in Æneide. Poematis stili genera tria sunt. Aut enim activum vel imitativum, quod Græci δραματικὸν appellant, in quo personæ loquentes introducuntur sine poetæ interlocutione: ut sunt Tragœdiæ, & Comœdiæ: δρᾶν enim Græce agere dicitur: quo genere scripta est prima, *Tityre*, & *quo te Mœri pedes*. Aut enarrativum, quod Græci διηγηματικὸν appellant: in quo poeta ipse loquitur sine interpositione personæ, ut tres primi Georgicon libri, item Lucretii carmina. Aut commune, vel mixtum, quod Græci μικτὸν ap-

pellant; ubi & poeta ipse loquitur, & introductæ personæ: ut est Virgilii Æneis.

Cum de tanto Poeta etiam ea, quæ aut molesta aut nulla fide tradantur, cognoscere non injucundum sit, modo satis constet, quo loco & existimatione unaquæque narratio habenda sit: hanc quidem, quæ sub Donati nomine circumfertur, vitam Virgilii omitti recte posse non putavimus; subjicere tamen illam ab Heyne per annos suos distributam necesse esse duximus, ut ex ea comparatione series operum, rerumque veritas certius innotesceret.

* * * * * * *

P. VIRGILII MARONIS
VITA
PER ANNOS DIGESTA
A CHR. GOTTL. HEYNE.

U. C. Varr. 684. Cat. 682.

M. Licinius Crassus. Cn. Pompejus Magnus Coss. a. C. 70. Virgilii I.

HIS Coss. & quidem Idibus Octobribus, natum esse Virgilium tradunt ad unum omnes. Consentiunt & in hoc, Andes, agri Mantuani vicum, ei natale solum fuisse. De patre ejusque nomine, ut & de matre, multa ineptiunt Grammatici. Patrem Virgilium Maronem, matrem Majam fuisse dubitari nequit. Nomen & Virgilius & Vergilius scribitur. Sed videamus de singulis.

Coss. laudatos non modo Pseudodonatus diserte memorat, & Phocas v. 20, 21. verum etiam Hieronymus in Chronic. Euseb. p. 151, & p. 40. (ed. 1658.) *Virgilius Maro in pago, qui Andes dicitur, haud procul a Mantua, nascitur, Pompejo &*

Craſſo Coſſ. Cf. Scalig. Animadv. p. 152 b. Nam Græca reſpicienda non ſunt, in quibus p. 259 ſequenti anno adſcriptum eſt: βιργίλιος ἐγεννήθη, quod idem ſequuntur Chronicon Paſchale ſ. Faſti Siculi p. 184. C. Idatius Faſtis Conſular. a. 685. Apud eundem Hieronymum ad Olymp. 177, 3 is annus recte refertur. Phlegon Trallianus in Olympicorum & Chronicorum collectione apud Photium Biblioth. xcvii, p. 267, 25 ed. Rothomag. ubi de Olymp. 177, 3 ϗ Οὐιργίλιος Μάρων, ὁ ποιητὴς, ἐγεννήθη τούτῳ τῷ ἔτει, ἔδοις ὀκτωβρίαις.

Andes Hieronymus l. l. & Donatus aliique memorant. *Andino vico*, inquit Probus, *qui abeſt a Mantua millia paſſuum III.* Situs hujus vici incertus eſt. Mantuani tamen eum eſſe contendunt, qui nunc duo millia paſſuum ab urbe diſſitus, vulgo dicitur Petolo, aliis *Pietola*. V. Cluver. Ital. Ant. p. 257. Ex more tamen ſatis frequenti inter veteres, de quo vel Catulli exemplo conſtat, qui, in inſula Benaci Sirmione natus, Veronenſis appellatur, Virgilii origines ad Mantuam ipſam referuntur, ut ab ipſo poeta factum eſſe videtur Ge. III, 10. alia aliorum loca v. ap. Cluver. l. l. *Venetum* appellat apud Macrobium Evangelus, Sat. V, 2 ſed cum irriſione, ut ſcilicet tanto magis eum a cultu Græcarum litterarum alienum fingeret; niſi ſecundum poſterioris Venetiæ fines dictum exiſtimes, qui ad Adduam

usque flumen extendebantur . Phocas Grammaticus in Vita Virgil. 21 *Vatem Etruscum* appellat, & v. 5 *Æmula Virgilium tellus nisi Tusca dedisset*. Possit id ad origines Mantuæ referri; sed vix tam docte scribere voluit Phocas.

De Idibus Octobr. non modo ex Phlegonte l. l. verum etiam ex Martiale XII, 68 constat: *Octobres Maro consecravit Idus* . Adde Auson. Idyll. V, 26. A viris doctis eas inter dies festos habitas fuisse, cum ex illis locis apparet, tum Silii Italici exemplo apud Plin. Epist. III, 7 *multum ubique ... imaginum, quas non habebat modo , verum etiam venerabatur; Virgilii ante omnes, cujus natalem religiosius quam suum celebrabat*.. Natum Virgilium, cum Sol ex Virgine in Chelas receptus esset , h. in locum Libræ deinceps destinatum, Phocas v. 21, 22 memorat. Augusti ævo Sol Libram adibat XII Kal. Octobr.

De Grammaticorum nugis circa natales poetæ v. sup. Vitam Donati.

De scriptura nominis digladiati sunt inter se cum veteres, tum recentiores Grammatici . Lapides & codices utrumque exhibent. Etiam Græci modo Οὐιργίλιος modo Οὐεργίλιος scribunt: & *Vergilius* , Mediceus, Pierii Romanus, & vetustissimum Fragm. Aspri apud Benedictinos *Nouv. Tr. de Diplomat.* T. III, p. 152. Ceterum vide, si tanti est, Cor-

rad. in Vita Virgilii pr. adde quos laudat Fabric. Biblioth. lat. Vol. II, p. 226. Burmann. V. C. Antholog. T. I, p. 399. Pierius, Cerda, Burmann. ad Virgil. Ge. IV extr. Ruæus Vita Virgilii pr. Nomini in veteribus nonnullis libris *Parthenias* additur.

Parentes Virgilius honestos quidem, quales nobiles nostros villaticos, sed tamen obscuros & in agro suo colendo vitam agentes habuit. Unde ductum illud ap. Macrob. V, 2 *Unde enim Veneto rusticis parentibus nato, inter silvas & frutices educto, vel levis Græcarum notitia litterarum*; cum ironia dictum, ut significet, immo vero longe maximam scientiam ei fuisse. Quod autem figulum patrem esse narrant, id vereor ne inepti monachi a filio carmina fingente duxerint: uti altera narratio de patre mercenario non aliunde nata, quam quod Tityrum in prima Ecloga Virgilii patrem nonnulli tradiderant.

U. C. 689.
L. Aurelius Cotta. L. Manlius Torquatus.
a. C. 65. Virgilii $\frac{5}{6}$.

Q. Horatius Flaccus nascitur VI. Id. Decemb. Sueton. in ejus Vita.

U. C. 696.
L. Calpurnius Piso. A. Gabinius.
a. C. 58. *Virgilii* $\frac{12}{13}$.

Hieronymus in Chron. Euseb. p. 151 ad Olymp. 180, 3 adeoque h. a. *Virgilius Cremonæ studiis eruditur.* Aliter Donatus c. II. Profectum tamen hinc esse videtur, quod recentiores nonnulli scriptores de ludo litterario publico, qui Romanorum tempore Cremonæ floruerit, memorant, v. c. Ludov. Cavitellius Cremonens. Annal. p. 1262. A. T. III. Thes. Ant. Ital.

De magistris Virgilii vix quicquam certi tradi potest. Quæ sive Grammaticorum fidei, sive doctorum virorum conjecturis debentur, ad Donatum rejecta sunt.

Ceterum etsi de magistris Virgilii & disciplina non satis constet, & eum obscuro loco natum esse satis appareat, liberali tamen institutione eum usum & cum viris doctis & elegantibus versatum esse, tota ingenii ejus in carminibus expressa venustas satis prodit. Ex humili enim & sordida vita & consuetudine nemo facile generosi poetæ spiritus sumit.

U. C. 699.

Cn. Pompejus Magnus II. M. Licinius Craſſus II. a. C. 55. Virgilii $\frac{15}{16}$.

Hoc anno virilem togam ſumſit Virgilius, ſi verum eſt, quod a Donato c. II. memoratur, iisdem, quibus natus erat, Coſſ. id factum eſſe. Et anno fere XV vel XVI ea ſumebatur. V. Noris. Cenotaph. Piſan. pag. 115 ſq. & paſſim alios, ut Maſſon. in Vita Horatii & Ovidii.

U. C. 701.

Cn. Domitius Calvinus. M. Valerius Meſſala a. C. 53. Virgilii $\frac{17}{18}$.

Hieronymus Chron. Euſeb. ad Olymp. 181, 4: *Virgilius ſumta toga Mediolanum tranſgreditur: & poſt breve tempus Romam pergit.* At Donatus c. II. *Sed Virgilius Cremona Mediolanum, & inde paullo poſt Neapolim tranſiit . . . ſe in Urbem contulit.* Uter verius dixerit, quis definire auſit? Forte ne Romam quidem omnino tum adiit; aut, ſi adiit, in agrum ſuum mox ſe contulit, quod inter belli civilis initia factum eſſe probabile ſit.

De juvenilibus Virgilii poematibus egimus ad Donatum c. VII.

U. C.

U. C. 709.
C. Julius Cæsar IV. sine Collega
a. C. 45. Virgilii $\frac{25}{26}$.

Alexin hoc anno scriptum conjicit, primam certe omnium Eclogarum fuisse contendit Martinus in Vita Virgilii pag. 34, & ad Ecl. V, 86. Ex verbis enim hujus Eclogæ: *Hac te nos fragili donabimus ante cicuta; Hæc nos, formosum Corydon ardebat Alexin, Hæc eadem docuit: Cujum pecus, an Meliboei?* Eclogam secundam & tertiam ante quintam fuisse scriptam apparet. Videtur autem quinta anno 712 edita esse, ut mox videbimus, ut adeo hoc certe anno anterior sit *Alexis*. Jam autem Martinus & hoc ponit, Virgilium Cæsari notum fuisse, idque haud dubie carmine aliquo, quod ipsum carmen *Alexin* fuisse suspicatur, adeoque in hunc annum rejicit; sequenti enim anno occisus fuit Cæsar. Vides, ut suspicio ex suspicione necti soleat. Est tamen Eclogæ II cum argumentum tum tota tractatio, si sensum tuum, non opinionem, audias, ejusmodi, ut non facile, nisi in juvenile ingenium, cadere possit,

U. C. 710.
C. Julius Cæsar V. M. Antonius. a. C. 44. Virgilii $\frac{26}{27}$.

Idibus Martiis Cæsar occiditur. Varia post ejus mortem prodigia, in primis sol toto anno pallidior. v. Plutarch. Cæs. extr. Ea commemorat Virgilius Georg. I, 466 & sqq. Octavius testamento Cæsaris ex dodrante heres institutus, & in familiam Cæsaris nomenque adoptatus, Apollonia Romam rediit; cum autem Antonium iniquiorem in se esse videret, Optimatibus sese adjunxit. Apolloniæ, quæ Epiri urbs est, quo a Cæsare ad Parthos profecturo præmissus fuerat, substiterat, studiisque vacaverat. Sueton. Octav. c. 8.

U. C. 711.
C. Vibius Pansa. A. Hirtius. C. Julius Cæsar Octavianus. Q. Pedius suffecti. a. C. 43. Virgilii $\frac{27}{28}$.

Bellum Mutinense, quo, cum totam Galliam Cisalpinam, tum agrum Mantuanum, adeoque Virgilii possessiones valde afflictas fuisse necesse est. Ex V. Kal. Decembr. M. Lepidus, M. Antonius, C. Cæsar Octavianus Triumviros reip. constituendæ in quinque annos se renuntiant, proscriptorum ta-

bulas proponunt, inter quos a. d. VII. Id. Dec. Cicero occiditur.

In provinciarum distributione, cum Africam, Siciliam, Sardiniam reliquasque ejus maris insulas Cæsar Octavianus, Hispanias cum Gallia Narbonensi Lepidus, reliquas Gallias Antonius obtinuisset, v. Appian. Civil. IV, p. 953, 954, ager Mantuanus M. Antonii sorti accesserat. Miserat hic in has terras Asinium Pollionem, qui usque ad a. 714 Galliam Cisalpinam in Antonii fide continuit. cf. inf. ad 713.

Ad hunc porro annum *Palæmonem*, Eclogam III refert Martinus *Life of Virgil* pag. 44. & ad Ecl. V, 86, quoniam in ea Pollio & primus & solus poetæ laudibus ornatur. Ex iis, quæ modo dicta sunt, conjecturam elegantissimi viri alioqui levissimam firmare possis, certe hoc impetrare, mature in Asinii Pollionis notitiam venisse poetam, cum is per eos annos in illis Italiæ partibus degeret. Cur mihi inter prima poetæ tentamina referenda videatur Ecloga III. ea est caussa, quod juvenilem meditationem & exercitationem non obscure prodat; est enim ex Theocriteis Idylliis IV & V unice conversa aut adumbrata.

Julio Cæsari Virgilium innotuisse & carum fuisse, ex Ecl. V, 52, *Amavit nos quoque Daphnis*, contendunt; Daphnidem enim Julium Cæsarem es-

se volunt. Cf. Martinum in Vita Virgil. pag. 34, & ad Ecl. V, 52. Idem vir doctus versum illum ad studium Cæsaris in Mantuanos referebat, quibus, cum ceteris Galliæ Transpadanæ urbibus, civitatem dedisse memorat Dio XLI, 36.

Lepida Grammaticorum fabula est de Ecloga sexta *in theatro a Cytheride mima cantata*, quam cum Cicero audiret, magnam Virgilii famam præsagisse fertur. v. Donat. c. XI, Serv. ad Ecl. VI, 11.

Hoc anno ad XIII Kal. April. (XX Martii) Ovidius natus est; nec multo ante Propertius; Tibullus autem jam ante 705 natus erat; quanquam alii ejus natales ad a. 690, Propertii autem ad a. 697 referre volunt.

Habiti in Julii Cæsaris honorem ludi in dedicando Veneris genetricis templo: nec tamen superiore, sed hoc demum anno ineunte, ante medium Januarium, cum Sol in Capricorno esset, quod idem signum Augusti natale erat, ut docuit de Mairan V. Cl. in Epistola ad Comitem de Caylus. (V. *Journal des Savans combiné Janv. 765. pr.*) Repetita ea est & aucta in *Lettres & Opuscules* p.275. In his ludis stella crinita apparuit. *Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum* &c. v. Ecl. IX, 47.

U. C. 712.
M. Æmilius Lepidus II. L. Munatius Plancus. a. C. 42. Virgilii $\frac{28}{29}$.

Triumviri Cæsari divinos honores decernunt. Kal. Januariis in ejus acta jurant. Sacellum ei tanquam heroi in foro faciunt, & quæ id genus plura apud Dionem XLVII, 18, 19 memorantur. A quo inde tempore *Divi filius* Octavianus dici cœpit, de quo nomine satis copiose agit Heins. ad Æn. VI, 793. Anno fere exeunte pugnatur ad Philippos in ea Macedoniæ parte sitos, quæ olim ad Thraciam pertinebat. Brutus & Cassius se sua manu interficiunt. M. Antonius ad res Asiæ constituendas discedit. Octavianus in Italiam redit, ad agros & præmia inter veteranos distribuenda.

Ad Cæsaris consecrationem nobiles illi versus spectant Æn. I, 290...294. *Nascetur pulchra Trojanus origine Cæsar* &c. & VI, 790. *Hic Cæsar, & omnis Iuli Progenies magnum cæli ventura sub axem.*

De eadem consecratione seu apotheosi cum agere vulgo existimetur *Daphnis*, Ecloga V. Martino *Life of Virgil* pag. 46, & ad Ecl. V, 86. 20. 52. IX, 10, hoc ipso anno ea scripta fuisse videtur; ut adeo Octaviano Cæsari jam tum commendatus esse videri debeat; id quod hoc ipso carmine factum con-

jicit Martinus ib. p. 51. Si mihi hæc conjectura de anno, quo scripta sit Ecloga V firmanda esset, aliud aliquanto firmius argumentum afferre possem. In IX Ecl. v. 19, 20. *Quis caneret nymphas? quis humum florentibus herbis Spargeret? aut viridi fontis induceret umbra?* haud dubie ad Ecl. V, 20, 40 respicitur; eam itaque nona, quam a. 713 scriptam esse liquido constat, priorem esse, necesse est.

De pugna ad Philippos v. Geo. I, 489 sqq.

U. C. 713.

P. Servilius Vatia Isauricus II. L. Antonius. a. C. 41. Virgilii $\frac{29}{30}$.

Octavianus Cæsar Romam reversus dum veteranis præmia persolvere, eosque in agros municipales Italiæ a Triumviris promissos deducere instituit, ingentes per Italiam turbas, partim eorum, qui possessionibus suis ejiciebantur, indignatione, partim militum effreni cupiditate & audacia, de qua Appian. p. 1082 sqq. Dionem Cass. XLVII, 17 excitari videt. Latissime autem calamitas illa & ad quamplurimos pertinere debuit, maximæque fortunarum conversiones videntur esse insequutæ, unde & Antonius apud Appianum p. 1075 dicere potuit, Octavianum in Italiam isse, si res dicenda sit, tamquam omnem Italiam sedibus suis emoturum, ἀναστήσων τὴν Ἰταλίαν. Vix enim est ex ea ætate

poeta, aut scriptor, qui non communi clade afflictum se memoret. Hinc Tibulli *Felix quondam, nunc pauper ager*, I, 1, 19-23. cf. IV, 1, 183-190. Propert. de se IV, 1, 129. *Nam tua cum multi versarent rura juvenci, Abstulit excultas pertica tristis opes.* Valerius Cato in Diris v. 45. *Pertica, quæ nostros metata est impia agellos*. Dum Fulvia, M. Antonii uxor, coloniarum deductionem in viri adventum differendam esse contendit, L. Antonius, Marci frater, Consul, novas & ipse res molitur, & partim iis, qui prædiis & agris suis exciderant, opem suam pollicendo, partim Cæsarem ad veteranos criminando, magnum exercitum comparat, bellumque in Cæsarem movet.

In illa agraria largitione (non enim ad aliam trahi posse, quamquam res probatione vix eget, Ruæus probavit ad Virgilii Vitam 713) etiam Virgilius agros suos paternos amisit. Etsi enim Mantuani nihil in Triumviros commiserant, magna tamen agrorum suorum parte multati sunt, quoniam, ut ajunt, Cremonensium, qui Bruti & Cassii partes sequuti erant, agri proscripti veteranorum cohortibus, quæ eo deductæ erant, non sufficiebant. Jam Virgilium Romam profectum Octaviani liberalitate agros suos recepisse, cum autem Mantuam rediisset, novam veteranorum injuriam expertum esse, ex Ecloga I & IX satis apparet. Confirmat

Martialis VIII, 56. *Jugera perdiderat* (Virgilius) *miseræ vicina Cremonæ, Flebat & abductas Tityrus æger oves. Risit Tuscus eques &c.* Videamus nunc ea, quæ a Grammaticis, pleraque fide incerta, traduntur.

Si Servianis laciniis ad Ecl. IX, 7 fides habenda, in his Italiæ partibus *Octavius Musa, limitator ab Augusto datus... quindecim millia passuum agri Mantuani* militibus assignarat, *cum Cremonensis non sufficeret; offensus a Mantuanis, quod pecora ejus in agro publico aliquando clausissent.* Alphenum tamen Varum metatorem edit alia in iisdem alterius, ut videtur, Grammatici lacinia ad v. 10. *Quod alii dicunt Virgilium ostendere voluisse, quod Mantuanis per iniquitatem Alpheni Vari, qui agros divisit, præter palustria nihil relictum sit; sicut ex oratione Cornelii in Alphenum ostenditur.* „ Cum jussus tria millia passus a muro in „ diversa relinquere, ut octingentos passus aquæ, „ qua circumdata est, admetireris, reliquisti. " Præclarus locus, modo non esset mutilus. Asinium Pollionem in his terris cum imperio esse supra vidimus. Et sane hunc distribuendis agris præfuisse, alia Servianæ compilationis loca affirmant: ad Ecl. II, 1: *Pollio, qui eo tempore Transpadanam Italiæ partem tenebat & agris præerat dividundis.* Et Donatus in Vita Virgilii cap. X: *Hic* Pollio

Transpadanam provinciam regebat, cujus favore, cum veteranis ... agri distribuerentur, suos Virgilius non amisit. Facta enim distributione, suos seu Claudio seu Arrio datos recuperavit. Non facile itaque assequaris, quemadmodum idem negotium ad Alphenum Varum referri aliis in locis possit. Sed forte ea loca rem expedient, in quibus Alphenus Varus Pollioni fugato successisse traditur. Serv. ad Ecl. IX, 29. *Sane blanditur Alpheno Varo, qui, Pollione fugato, legatus Transpadanis præpositus est ab Augusto*: & ad Ecl. VI., 6. *Alii fuso fugatoque Asinio Pollione, ab Augusto Alphenum Varum legatum substitutum, qui Transpadanæ provinciæ & agris dividendis præesset, qui curavit, ne ager, qui Virgilio restitutus fuerat, a veteranis auferretur*. Habere nos putabo aliquid, quod sequi possimus, modo Pollionem eo anno fugatum esse probabile fieri poterit. Erat is M. Antonii amicus; & statim a triumviratus inde pactione U. C. 711 Galliæ Cisalpinæ ab Antonio præfectus fuerat. (cf. Martin. pag. 43.) hoc anno, 713 Octaviani copias ab Alpium transitu prohibuisse memoratur, v. Appian. p. 1088, & in bello Perusino ejus fit inter duces Antonianos mentio, qui Salvidienum e Galliis Octaviano copias adducentem persequebantur, & L. Antonio suppetias ferre cunctabantur ibid. p. 1097 sqq. Cum L. Antonius anno sequen-

ti se dedidisset, cum iis, quas habebat, copiis Pollio profectus est, ut Antonio in Italiam venienti occurreret; in itinere Domitium cum copiis sibi adjunxit: v. Appian. p. 1113, 1114. Vellej. II, 76. *Nam Pollio Asinius cum septem legionibus diu retenta in potestate Antonii Venetia, magnis speciosisque rebus circa Altinum aliasque ejus regionis urbes editis Antonium petens, vagum adhuc Domitium --- junxit Antonio.* Potuit itaque inter has rerum vicissitudines fieri, ut Pollio ex agris Transpadanis expelleretur.

Haberet hoc aliquam veri speciem; sed tum in Alpheno Varo novæ difficultates oriuntur, quem nobilem ICtum male nobis Grammatici in hæc tempora intrudere videntur. v. argum. Ecl. VI. si tamen satis se vel de quocunque alio Varo ea narratio probaverit, tum alius ex Serviano centone locus non tam falsi convincitur, quam innuere videtur, plures in iis regionibus Triumvirorum negotia curasse: ad Ecl. VI, 64. *Gallus... qui & a Triumviris præpositus fuit ad exigendas pecunias ab his municipiis, quorum agri in Transpadana regione non dividebantur.* Ceterum vides, hic omnem illam licentiam jam tum viguisse, quam nos superiori bello novo aliquo militum acumine ad despoliandos homines increbruisse putabamus.

Virgilium Romam discedentem, nam ipsum Ro-

mam abiisse, ex iis, quæ Tityrus de se narrat Ecl. I, 20 sqq. contendunt, ut agros recuperaret, Octaviano Cæsari commendatum esse, omnes fere tradunt; sed alii ab Asinio Pollione, v. Serv. ad Ecl. IX, 11. Donat. Vit. c. X. alii ab Alpheno Varo, alii a Gallo, ut modo vidimus, cf. Donat. c. VIII. XXII. alii cum Martiale VIII, 56. nisi is crassius loquutus esse videri potest, a Mæcenate id factum esse memorant. In eundem numerum referendus auctor Panegyrici in Pisonem vss. 218. sqq. præclaro loco: *Ipse per Ausonias Æneja carmina gentes Qui sonat, ingenii qui carmine pulsat Olympum Mæoniumque senem Romano provocat ore, Forsitan illius nemoris latuisset in umbra; Quod canit, & sterili tantum cantasset arenæ Ignotus populis: si Mæcenate careret*. Scilicet, ut jam Ruæo visum est, cum Pollioni primum poeta innotuisset, ab hoc Mæcenati commendari, hujusque studio in Octaviani amicitiam venire potuit. Sed satis est, si teneas, poetam his viris omnibus mature gratum & carum fuisse.

Recuperato agro, Eclogam loco, non tempore primam, si supra memorata recte se habent, scriptam esse, dubitari nequit. Obtinet tamen vulgaris opinio, anno hoc 713, ætatis 29, eum Bucolica scribere aggressum esse. Quod quidem consilium poetam Pollionis maxime auctoritate & hortatu su-

scepisse, inter Grammaticos fama tenet. v. Donat. Vit. c. X. Iidem ex loco primo, quem Ecloga *Tityrus* tenet, omnium etiam tempore primam scriptam, & calamitate amissi agri adductum Virgilium primum poeticen aggressum (v. Phocas v. 67 sqq. Donatus c. XXII &c.) esse putabant; scilicet ut ne unus aliquis poeta esset, quem non fames & miseria ad versus scribendos perpulisset.

Cum Virgilius Mantuam redux agros suos a veteranis, qui eos occuparant, vindicaret, novam injuriam accepit, ut adeo fuga vitæ consulere necesse haberet. Patet id ex Ecl. IX, quam tum Romam, ut ajunt, regressus, ut denuo Octaviani opem imploraret, Varo obtulisse videri potest; quanquam in ipso carmine nihil ea de re præter honorificam Vari mentionem v. 27, 35 occurrit. Non male hoc Ruæus ipsa carminis forma, quæ subitariam operam satis prodit, confirmari putat. Menalcan in eo carmine Virgilium intelligendum esse, jam Quinctilianus monuit Inst. VIII, 6, 47. Veteranus, cujus audaciæ & furori Virgilius vix fuga se subducere potuit, ab aliis Arrius centurio, ab aliis Clodius, a Probo Milenus seu Milienus Toro primipilaris fuisse traditur. Sed de his disputationem ad Donatum c. VIII rejecimus.

Injuriam hanc poetam non nisi Asinio Pollione fugato, expertum esse, narratur in Serv. ad Ecl.

IX, 11. *Quo* (Pollione) *fugato, rurſus de prædiis ſuis fuerat Virgilius expulſus.*

Si quæras, qua ratione poeta iterum in agros ſuos reductus fuerit, Servium habes Comment. in Bucol. pr. §. 14 narrantem: *Poſtea ab Auguſto miſſis triumviris, & ipſi integer ager eſt redditus, & Mantuanis pro parte.* In quam ſententiam idem ibid. interpretatur verſus 11 ſqq. Ecl. IX. Vix tamen illud hoc ipſo anno fieri potuit, quo bellum Peruſinum exarſit, quo late Italia conflagraret; itaque rebus demum pactione Brundiſina a. 714 compoſitis id eſſe factum, rectius ponit Martinus p. 51.

Mantuanis autem ſimul in Virgilii gratiam agrorum partem reſtitutam fuiſſe, ſatis probabile fit ex Ecl. IX, 7 ... 10. cf. Serv. ad v. 10.

U. C. 714.

Cn. Domitius Calvinus II. C. Aſinius Pollio.
Suffecti ſub exitum anni: *
L. Cornelius Balbus. P. Canidius.
a. C. 40. *Virgilii* $\frac{30}{31}$.

Bellum Peruſinum. Octavianus L. Antonium Peruſiamque urbem deditione accipit. Cum, M. Antonii in Italiam adventu, maxima omnium, ne

* Apud Gruter. p. C. 8. Marmor viſitur, ad d. IV. Id. Octobr. Cn. Domitio & C. Aſinio Coſs. inſcriptum.

bellum recrudesceret, sollicitudo esset, L. Coccejo, communi amico, cum utroque agente, & Mæcenate & Pollione adhibitis, (Appian. p. 1126. Dio XLVII, 28) pace Brundisina, amicitia inter Octavianum & Antonium iterum coaluit; ad quam tanto magis firmandam M. Antonius Octaviam, Octaviani sororem, cujus maritus nuper obierat, uxorem duxit. Mox cum Sext. Pompejus, qui classibus mare tenebat, commeatu urbem intercluderet, ſame urgente, de pace cum Sexto agi cœptum est. Jam quæ ex his hujus anni actis ad Virgilium pertineant, paullo curatius videamus.

Perusia capta, tota simul Gallia Cisalpina cum reliquis Galliis & Hispaniis in Cæsaris ditionem venit. v. Appian. p. 1114 extr. Itaque tum demum Virgilio agros suos, postquam eos iterum amiserat, restitutos esse, credere licet. Testificandæ suæ lætitiæ gratæque voluntatis caussa in Vari honorem, cujus opera secundum Ecl. IX, 27 sqq. ea res perfecta fuerat, Eclogam sextam tum scriptam esse, opinatur Martinus *Life of Virgil* pag. 56, & p. 149. Fuisse, qui sextam omnium primo loco scriptam esse dicerent, Donatus in Vita c. XXIV narrat; sed eos mala primi versus, *Prima Syracosio dignata est ludere versu ....* acceptione inductos fuisse vix dubites. Aliam rationem, quare ante *Tityrum Silenus* scriptus esse debuerit, Catroeus

ex eo petebat, quoniam secundum Donatum & Servium a Cytheride in scena Cicerone adhuc audiente ea recitata fuerit. Sic eam ante a. 711, quo Cicero ex proscriptione interfectus est, editam fuisse, necesse esset. At de Cicerone illam Eclogam recitari audiente explosa jam dudum est fabula.

Ad firmandam pacem Brundisii inter Cæsarem & M. Antonium factam, Octaviam Antonio in matrimonium datam esse diximus. v. Dio XLVIII, 31. Appian. p. 1126 sqq. Erat autem Octavia e priore marito, C. Claudio Marcello, gravida, ut Dio l. l. memorat. Cujus laudatissimæ feminæ, (de qua v. Baylium, nec non Frœlichium in Mantissa Numism. rar. in Gorii Symbolis litt. T. VII, p. 123, ubi Tiberii Cæsaris numus cum Octaviæ & Augusti ore exhibetur) consilio & prudentia cum omnes boni pacem & concordiam tandem stabilitam & firmissimo vinculo coagmentatam crederent, cumque ejus cum Antonio conjugium magna populi lætitia & acclamatione exceptum esset, videtur sane Eclogæ IV argumentum & scriptio ad h. a. referenda esse, ut infans ille nasciturus, cujus in eo carmine tam præclara fata ominatur poeta, nullus alius sit, quam is, quem Octavia tum utero gerebat. Quamvis autem difficile sit dicere, quomodo de Marcelli posthumo, sive is ex Catrœi, Martini & Spencii opinione Polymet. p. 189. 86. idem

ille M. Marcellus, qui immatura morte U.C. 731 obiit, (ad quem annum vide) sive alius minor natu fuit, tot & tanta ad ſummam rerum ſpectantia augurari tum aliquis potuerit; cum tamen infans ille ex Octaviani ſorore natus & ab Antonio aliquando adoptatus, de quo forte jam tum convenerat, ad ſummas opes perventurus eſſe videretur, potuit poeta lætitiæ publicæ impetum ſequi, & rem ſententiis exornare & amplificare, quas poetica ratio ſuppeditabat, inprimis, cum Sibyllinum oraculum, quod ſequeretur, haberet, & Sileno, quæ dicebat, tribueret. Hoc certe anno, pace jam confecta, Eclogam hanc ſcriptam eſſe, dubitari nequit, cum Pollioni Conſuli inſcripta ſit v. 3. 11. 12. orbe jam pacato v. 17. Cf. Argum. illius Eclogæ, ubi & illud notatum, male multos arbitrari, Pollioni filium natum eo carmine poetam gratulari. Secundum hos Hieronymus Chron. Euſeb. MMXXX dixit: *C. Aſinius Gallus*, *Orator*, *Aſinii Pollionis filius*, cujus etiam Virgilius meminit, *diris a Tiberio ſuppliciis enecatur* (*).

Non modo Brundiſinam, verum etiam Puteolanam pacem jam tum confectam fuiſſe, cum ea Ecloga

(*) Retractando & recognoſcendo hæc probabiliorem videmus eſſe eam ſententiam, qua ad prolem, quam ex Scribonia ſuſcepturus erat Octavianus, quarta refertur Ecloga. *Idem Auctor in Addendis & Corrigendis*.

ga scriberetur, Ruæus cum aliis memorat, ut vere totus orbis pacatus videri posset. Enimvero non nisi ineunte anno sequenti, cum adeo Pollio jamdudum Consulatu abierat, illa pax est composita, cum Cæsar & Antonius Pompejum apud Misenum convenissent: v. Dio XLVIII, 31 extr. 36. Nam Appianus temporum ordinem non satis accurate sequitur, cum etiam post ista pag. 1135 extr. ea commemoret, quæ anno superiore peracta fuerant.

Antequam Antonius adversus Parthos proficiscebatur, exercitus in hiberna deducendi partem adversus Parthinos, populum Illyricum, qui loca circa Epidamnum insidebat, & Bruti caussæ eximie faverat, mittit: v. Appian. p. 1135. Præfecerat iis copiis Pollionem, qui rem in iis terris egregie gessit, & anno sequente triumphum de Parthinis egit: v. Dio XLVIII, 41, & ib. notam Fabric.

Quo in itinere adversus Parthinos cum Pollio esset, *Pharmaceutria*, quæ est Ecloga VIII, ei a Virgilio missa fuisse videtur. Namque v. 6. *Tu mihi seu magni superas jam saxa Timavi, Sive oram Illyrici legis æquoris*. Ruæus in reditu Pollionis scriptum carmen esse putabat, id quod verborum & sententiarum ordini repugnat. Qui enim a Timavo ad Illyricum procedit, is profectionem in Illyricum facere debet, non in Italiam redire. Pol-

lionis etiam jussu Eclogam perscriptam esse, v. 11, 12 apparet: *Jussis carmina cœpta tuis*.

U. C. 715.
L. Marcius Censorinus. C. Calvisius Sabinus.
a. C. 39. *Virgilii* $\frac{31}{32}$.

A. d. VIII. Kal. Novembr. C. Asinius Pollio ex Parthinis triumphat. Fasti Capitol. Chronic. Euseb. &c. Est is *triumphus Dalmaticus*. Cf. Flor. IV, 12, 11. Horat. Carm. II, 1, 15, 16. De captis a Pollione Salonis, Dalmatiæ urbe v. Porphyr. ad e. l. & Serv. ad Ecl. III, 88. IV, 1. VIII, 12. cf. Pighii Annal. h. a. De filio Pollionis, Salonino, seu Salonico, qui tamen nullus fuit, sed nepos, eo nomine, v. Ruæus ad Ecl. IV. pr.

Dum Pollio in apparatu triumphi cum maxime esset, tertiam Eclogam a Virgilio factam ex v. 84 sqq. *Pollio amat nostram &c.* ingeniose colligit Ruæus, ut de victimis triumphalibus in iis versibus agatur. Sed vide supra ad U. C. 711.

Hoc anno Horatium Mæcenati a Virgilio & Vario commendatum esse, Sanadonius de conjectura ponit, ex Horat. Sat. I, 6, 55. quod forte maturius factum, si Wesselingii sententia Obss. II, 15 vera est, vere hujus anni, cum Antonius Athenis Brundisium appulisset, ut condicta die cum Cæsare colloquium haberet, ab Agrippa & Mæcenate, qui

eo accurrebant, Horatium, Virgilium, Plotium ac Varium adductum fuisse. Qua de re v. Horat. Sat. I, 5. *Egressum magna &c.* inprimis v. 40. Alii ad colloquii Tarenti habiti tempus a. 717. referunt. V. Masson. Vita Horatii ad 716. quod & ipsum *verno tempore* incidit: v. Appian. p. 1149. ut adeo Wesselingio cur adstipuler, nondum habeam.

U. C. 716.
App. Claudius Pulcher. C. Norbanus Flavus. a. C. 38. Virgilii $\frac{32}{33}$.

Bucolicis hoc anno finem impositum & Eclogam adeo X conscriptam esse, Ruæus cum aliis existimat: ea scilicet caussa inductus, quod Grammatici intra triennium Bucolica absoluta fuisse memorant: v. Donat. Vita c. X. Phocas v. 95. Sed hominum illorum vanitas cum rerum argumentis, tum iis ipsis, quæ aliis locis repugnantia tradunt, facile arguitur. Nihil itaque commento illi jam Martinus tribuit in *Life of Virgil* p. 64. g)

At idem vir doctissimus pag. 63 ad hunc annum, *Melibœum* VII Eclogam, cujus alioqui incertum plane tempus est, refert, hoc uno argumento usus, ne is annus prorsus aliquo Virgiliani ingenii monumento vacet.

U. C. 717.

M. Vipsanius Agrippa. L. Caninius Gallus. a. C. 37. Virgilii $\frac{33}{34}$.

Ad hunc annum Eclogam decimam referendam esse censet Martinus, hac de caussa, quoniam in eo carmine Gallo inscripto v. 23 & 47 Lycoris in Gallias abiisse, & alium amatorem, qui in aliquo exercitu ad Rhenum militabat, sequuta esse memoratur.... *Tua cura, Lycoris, Perque nives alium perque horrida castra sequuta est.... Tu procul a patria, nec sit mihi credere! tantum Alpinas, ab dura! nives & frigora Rheni Me sine sola vides*. A Julio inde Cæsare M. Agrippa primus fuit e Romanis, qui Rhenum trajecit; idque initio hujus anni factum, quo Agrippa Cos. erat: v. Dio XLVIII, 49. Mox enim, hoc ipso anno, a Cæsare in Italiam evocatus Agrippa, classique adversus Sext. Pompejum fabricandæ exercendæque præfectus fuit. Possit quidem aliquis hæc alio Dionis loco labefactari putare, ubi anno 715 ineunte Octavianus Cæsar in Gallias, ut excitatos in iis motus sedaret, profectus esse dicatur, lib. XLVIII, 20. cf. c. 28 pr. Appian. p. 1135. Sed primum an exercitum secum duxerit, non memoratum invenias, tum nec Rhenum transiisse, aut ad Rhenum quicquam rerum eum gessisse doceas. Quicquid sit, probabilior hæc

est sententia, quam illa Scaligeri, ad Hieronym. n. 1960, qui ante cædem Cæsaris Eclogam decimam publice editam esse debere putat, dum illam opinionem amplectitur, quintam in Cæsaris necem esse scriptam, intra triennium autem Bucolica fuisse absoluta. Jam itaque si, quantum sive ex temporum notatione definire, sive conjectura assequi possis, ordinem Eclogarum ac tempus constituere velis, ante eam, quæ nunc primo loco posita est, *secundam*, *tertiam*, & *quintam* scriptam esse probabile fit. Tum *prima* & *nona* anno 713. Collocat post hanc *sextam* conjectura Martini. Tum anno 714 *quartam*, 715 *octavam*, vulgatam fuisse in confesso est; intra idem forte tempus *nona*; & 717 *decima* ultimo loco scripta fuit; ut adeo ad temporis rationem ordo hic constitui forte possit:

1 Ecloga	II.		6 Ecloga	VI.	
2 ----	III.		7 ----	IV.	714.
3 ----	V.		8 ----	VIII.	715.
4 ----	I.	713.	9 ----	VII.	
5 ----	IX.	eod.	10 ----	X.	717.

Laudata & commendata sunt Virgilii Bucolica jam ab iis ipsis poetis, qui eadem ætate vivebant. Propertius ad eorum argumenta alludit El. II, 34, 67 sqq. ubi: *Utque decem possint corrumpere mala puellam, Missus & impressis hædus ab uberibus. Felix, qui viles pomis mercaris amores!*

Huic licet ingratæ Tityrus ipse canat h. huic puellæ, licet ea ingrata sit, cum tamen amores ejus tam parvo emantur, ipse Tityrus canat, qui Galateam amabat, nullo ad peculium fructu, ut Ecl. I, 31 sqq. *Felix intactum Corydon qui tentat Alexin Agricolæ domini carpere delicias. Quamvis ille suam lassus requiescat avenam* (igitur tum desierat scribere Bucolica) *Laudatur faciles inter Hamadryades*. Ovidius autem Am. I, 15, 25 *Tityrum* laudat, & Trist. II, 537 *Phyllidis hic idem tenerosque Amaryllidis ignes Bucolicis juvenis luserat ante modis*.

Hoc etiam anno Mæcenatis jussu Virgilium Georgica exorsum esse, communis est opinio, quam tamen, si molestior sis, non facile nisi Grammaticorum auctoritate probes.

De tempore absoluti operis paullo certior nobis fides fit ex Georgicorum extr. vers. v. ad 724. Eo consilio poetam de re rustica carmen condidisse, ut hominum animos ad agrorum cultum per bella civilia neglectum revocaret, docti viri conjiciunt.

Eodem anno ab Agrippa, ut recens ædificatæ classes tutum receptum haberent, lacu Averno & Lucrino cum mari commisso, portus Julius factus est, de quo v. inprimis apud Dionem XLVIII, 50, 51. Hujus operis Virgilius meminit Ge. II,

161.... 164 *An memorem portus Lucrinaque addita claustra* &c.

Antonius cum classe ex Athenis Tarentum appulit. Tandem Octavia arbitra, Octavius, ut eum conveniret, adducitur. Nova inter eos pactio fit: v. Dio XLVIII. extr. Appian. p. 1149 sqq. Eodem Mæcenas properans Horatium, Virgilium, Plotium ac Varium secum adduxerat: vide supra ad a. 715.

U. C. 718.

L. Gellius Poplicola. M. Coccejus Nerva. a. C. 36. Virgilii $\frac{34}{35}$.

Octavianus Cæsar, Sext. Pompejo pugna navali inter Mylas & Naulochum, ad Siciliæ littus, victo, & Lepido in deditionem recepto, Romam reversus immodicis honoribus affectus est. Anno suo XXVIII, inquit Appian. p. 1178, oppidatim inter deos tutelares coli cœpit. Hæc prima divini honoris in eum collati mentio v. Noris. Cenotaph. Pisan. p. 51 sqq. Quod itaque jam ante hoc tempus a Virgilio *Deus* appellatur, Ecl. I, id sine dubio eo pertinet, quod *Divum Julium* patrem habebat. *Divi genus* Æn. VI, 739. cf. sup. ad 712. Summi tamen illi & exquisiti honores annis demum 724 & 725 fuere decreti: v. Dio LI, 19, 20.

U. C. 720.
L. Scribonius Libo. M. Antonius.
a. C. 34. Virgilii $\frac{36}{37}$.

M. Bavius poeta, quem Virgilius Bucolicis notat, in Cappadocia moritur. Hieronym. Chron. Euseb. Olymp. 186, 3.

U. C. 722.
Cn. Domitius Ahenobarbus. C. Sosius.
a. C. 32. Virgilii $\frac{38}{39}$.

Inimicitiæ inter Cæsarem & M. Antonium ad bellum spectant. Magni utrinque apparatus; de quibus versus Ge. I, 509 sqq. agere videntur: *Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum: Vicinæ ruptis inter se legibus urbes Arma ferunt, sævit toto Mars impius orbe.*

U. C. 723.
Cæsar Octavianus III. M. Valerius Messala.
a. C. 31. Virgilii $\frac{39}{40}$.

Pugna apud Actium, Epiri promontorium, a. d. IV. Non. Septembr. cujus magnifica illa est in scuto Æneæ descriptio, Æn. VIII, 671 sqq. M. Antonius victus in Ægyptum fugit.

Virgilium sequi voluisse Augustum contra Antonium ad Actiaca bella properantem, ait aliquis in

Servianis ad Ecl. III, 74, scilicet, quemadmodum Horatius Mæcenati comes esse volebat Epod. I.

U. C. 724.

Cæsar Octavianus V. M. Licinius Crassus. a. C. 30. Virgilii $\frac{40}{41}$.

Cæsar post Actiacam pugnam, cum Samum insulam in hiberna se recepisset, turbatus nuntiis de seditione militum, quos confecta victoria Brundisium præmiserat, media hyeme repetit Italiam, tempestate in trajectu bis conflictatus. Nec amplius quam XXVII dies Brundisii commoratus in Asiam revertitur. Inde spretis Antonii & Cleopatræ legationibus, Ægyptum petit, obsessaque Alexandria, quo Antonius & Cleopatra confugerant, brevi potitus est.

Itaque narratio illa Donati Vita Virgilii c. XI. de prælectis Cæsari Atellæ decumbenti Georgicis nullam fidem habet.

Ægypto in provinciæ formam redactæ Cornelium Gallum, equitem R. Præfectum dedit; de quo v. ad Ecl. X & VI, 64, 72. Fontanini hist. litt. Aquilej. p. 14, 15. Fuerat hujus Galli insignis opera in Ægypto recipienda: v. Dio LI, 9. Plutarch. Anton. p. 952.

Cæsar, rebus Ægypti constitutis, *per Syriam in Asiam provinciam profectus hiberna ibi egit, simulque & subditorum omnia negotia & Parthica com-*

posuit. Ita Dio LI, 8. Tiridates regno a Phraate pulsus in Syriam confugerat, &, ut Cæsar se Romanis copiis restitueret, supplicabat, cum interea legati a Phraate missi & Tiridatem sibi reddi postularent & amicitiam cum Cæsare jungerent. Cæsar utrique comiter respondit, & Phraatis filium, sive a Phraate, sive a Tiridate acceptum, Romam secum abduxit, & pro obside habuit: v. Dio l. l.

Jam hoc anno ultimam Georgicis manum adhibitam esse, vulgaris est opinio, inque eam sententiam versus libri IV extr. interpretantur, nec tamen sic, ut omnia satis expediant: *Cæsar dum magnus ad altum Fulminat Euphratem bello, victorque volentes Per populos dat jura viamque affectat Olympo.* Verum quidem est, esse eum poetarum sæculi Augustei perpetuum morem, ut, quamquam nihil Augustus, quod admodum memorabile esset, adversus Parthos gesserit, magnifice tamen de rebus ejus Parthicis loquantur. Constat porro e Dione, LI, 20 litteras de Parthicis rebus initio anni sequentis Romam allatas tantum ad publicam gratulationem momenti habuisse, ut illustrare reliquam omnem Cæsaris fortunam viderentur. Videtur tamen illud, *dum fulminat ad Euphratem*, pro re tam tenui, ac legatis auditis, nimis fastuosum esse; ut adeo, si quis cum Martino in annum 731 illos versus, adeoque finem Georgicorum referat, equidem

non intercedam. Nam illam narrationem, septennio Georgica absoluta a poeta fuisse, v. Donat. c. XI. undecim autem annos fuisse Æneidi impensos, ut adeo ab hac inde hieme eum ad Æneida animum advertisse necesse sit, inter Grammaticorum commenta referendam esse puto. Forte etiam in reliquis illis Georgicorum locis II, 170... 173. III, 26... 33 nonnulla sint, quæ melius illius anni, quam hujus, actis illustrata videas. A Tristano *Hist. générale des Empereurs* T. I. p. 137 conclusionem Georgicorum in annum expeditionis Caji Cæsaris in Parthos, quæ in a. 754 incidit, male referri, jam Norisius notavit Cenotaph. Pisan. Diss. II, p. 249.

Virgilium Neapoli Georgicorum partem certe extremam pertexuisse, ex lib. IV extr. manifestum est, si versus illi ab ejus manu sunt. Erat ea urbs illustrium & doctorum virorum secessu illa ætate inprimis celebris, ut otio ac levioribus studiis se ibi committerent. *In otia natam Parthenopen* Ovidius appellat Met. 15, 712. v. Horat. Epod. V, 43 ibique Gesner. Statium Silv. III, 5, 85, Silium XII, 31. inprimisque Strabonem V, p. 378. Cf. Camilli Peregrini Campaniam felic. Diss. II. §. 21. (*)

(*) Mutandam & hic sententiam esse vidi, cum nimium hoc a ceteris carminis & temporum rationibus abhorreat, si Georgica non nisi anno ante Virgilii mortem ad finem perducta esse putantur, & nunc alteram opinionem, in quam me procliviorem, quam par erat, ostendebam, ut in a. 731

Geor-

Etiam Æneidis condendæ paullo altius petitum fuisse consilium, post Spencium in Polymet. Dialog. III, p. 18 autumant viri docti, ut summum unius imperium & gentem Juliam fatis ei imperio destinatam Romanis commendaret.

U. C. 725.

Cæsar Octavianus V. Sext. Apulejus. a. C. 29. Virgilii $\frac{41}{42}$.

Decreto Senatus Janus clausus est: v. Dio LI, 20 & ibi not. Quo Virgilius respexisse creditur Æn. I, 295-300, *Aspera tum positis mitescent secula bellis .... diræ Claudentur belli portæ:* uti v. 296, *Cana Fides & Vesta, Remo cum fratre Quirinus Jura dabunt*, ad Censuram hoc anno a Cæsare, assumto M. Agrippa collega, actam: Dio LII, 42. A. d. VIII. VII. & VI. Id. Sext. tres Cæsaris ex Asia & Græcia reducis triumphi habiti, unus ex Illyrico, alter ex Actiaca victoria, tertius de Cleopatra & Ægypto subacta: v. Dio LI, 21.

Georgicorum extrema rejiciantur, desero; maneoque in hoc, ut extremos illos versus ad res gestas anni 724 referendos statuam, una cum altero loco Ge. II, 170 sqq. *Et te, maxime Cæsar, Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.* Tertius locus Ge. III, 26 sqq. *In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto Gangaridum faciam &c.* vaticinii loco habendus est de futuris Cæsaris facinoribus & laudibus, adeoque hinc nihil constitui potest in horum annorum historiis.

Ad hunc annum Cæsaris de imperio deponendo habita cum Agrippa & Mæcenate consultatio pertinet: v. Dio LII pr. Quas Virgilio ea in re partes dederint inepti Grammatici, v. in Donato c. XIX.

Hoc aut superiore anno Dacas trans Istrum cum Bastarnis, Mœsis & aliis populis bello adortus erat M. Crassus, de qua expeditione v. Dio LI, 22, 23 sqq. Unde versus Virgilii ductus Ge. II, 497 *aut conjurato descendens Dacus ab Istro*. A M. Antonio ad societatem & auxilia ferenda pellecti fuerant isti populi, quo factum esse videtur, ut in fines Romanos infestis mox armis incurrerent.

U. C. 726.

Cæsar Octavianus VII. M. Agrippa II.
a. C. 28. *Virgilii* $\frac{42}{43}$.

Apollinis in Palatio templum cum bibliotheca Cæsar perfecit & dedicavit. Ludos Actiacos quinquennales, propter victoriam Actiacam jam ante decretos, cum Agrippa exhibuit. Tunc gymnici quoque ludi acti sunt: Dio LIII, 1.

Hos ludos adumbravit poeta sub iis, quos Æneam suum facit instituere Æn. III, 280. *Actiaque Iliacis celebramus littora ludis. Exercent patrias oleo labente palæstras Nudati socii.*

U. C. 727.
Cæsar Octavianus VII. M. Agrippa III.
a. C. 27. Virgilii $\frac{43}{44}$.

Cæsar ex ante diem XVI Kal. Februarii, sententia L. Munatii Planci, a senatu ceterisque civibus Augustus *appellatus est, sese septimum, & M. Vipsanio Agrippa tertium Consulibus.* Censorinus c. 22. v. Dio LIII, 16, ibique Fabric. Romuli nomen a nonnullis propositum, & ab ipso Augusto magnopere esse appetitum, satis constat: v. Dio ibid. Sueton. Aug. 7. Itaque versum Ge. III, 27 *victorisque arma Quirini* hinc interpretandum esse existimant viri docti; quod si recte faciunt, patet & ex hoc, Georgica serius, quam 724 absoluta, saltem edita & vulgata fuisse. Namque illud nonnullorum commentum, de versibus serius & secunda aliqua recensione insertis, quod forte ex Donato c. XIII petitum est, non admodum probamus. Nec Harduini somnia nos tenebunt, cum in reliquis, tum in iis, quæ ex temporum angustia contra Æneidis a Virgilio susceptum opus disputat in *Pseudovirgilio* (inter Opera varia p. 280). Talia refellere, nostri otii non est. Post hoc itaque tempus etiam ille locus Æn. VI, 792 scriptus esse debet: *Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis, Augustus Cæsar, Divi genus.*

Hunc porro annum assignant viri docti Satyræ decimæ libri I Horatii, in qua v. 45 *molle atque facetum Virgilio adnuerunt gaudentes rure Camœnæ*. Quod judicium cum unice ad Bucolica & Georgica spectet, cumque ibidem, *forte epos acer*, ut nemo', *Varius ducit*, adjectum sit, nihil adhuc de Æneide tum poetam cogitasse, nihil certe vulgasse, probabile fit.

U. C. 728.

Cæsar Augustus VIII. T. Statilius Taurus II. a. C. 26. Virgilii $\frac{44}{45}$.

Cornelius Gallus primus Ægypti præfectus Augustalis, cum propter multa flagitiose acta infamia ab Augusto notatus, mox & senatus judicio damnatus esset, dolorem non ferens, pœnam morte voluntaria antevertit: Dio LIII, 23. Ejus laudes quarto Georgicorum libro Augusti jussu tum sublatas Aristæi fabulæ locum fecisse, narrant Grammatici: v. Donat. c. X. Servius ad Ecl. X, 1.

U. C. 729.

Cæsar Augustus IX. M. Junius Silanus. a. C. 25. Virgilii $\frac{45}{46}$.

Expeditio Augusti in Cantabros. Absentem eum a Virgilio litteris suis Æneidem flagitasse, Donatus memorat c. XII.

Hoc & sequente anno Ælius Gallus ex Ægypto exercitum in Arabiam felicem duxit: v. Dio LIII, pag. 29. Strab. XVI, p. 1126 sq. Potuit Virgilius eo respicere in verss. de Jano reserato, Æn. VII, 601 sqq. 605. *Sive Getis inferre manu lacrimabile Bellum Hyrcanisve* Arabisve *parant*. Reseraverat autem Janum altera vice Augustus anno superiore 727.

U. C. 730.
Cæsar Augustus X. C. Norbanus Flaccus. a. C. 24. Virgilii $\frac{46}{47}$.

Hieronymus Chron. Euseb. ad Olymp. 189, 1. *Quinctilius Cremonensis, Virgilii & Horatii familiaris, moritur*. De ejus obitu consolatur Virgilium Horatius noto carmine lib. I, Od. 24. Quis ille Quinctilius fuerit, ignoratur: nam Grammaticorum commenta audienda non sunt: cf. Masson. Vita Horatii ad h. a.

U. C. 731.
Cæsar Augustus XI. A. Terentius Varro Muræna suff. Cn. Calpurnius Piso. a. C. 23. Virgilii $\frac{47}{48}$.

Augustus e gravi morbo Antonii Musæ opera convalescens, semestri spatio interjecto, M. Marcellum sororis filium, cum ædilitatem anno superiore susce-

susceperat, & Augusto vulgo imperii heres destinaretur, e morbo decedere videt. Gravis tunc totius populi luctus: Dio LIII, 30. Virgilius ejus mortem pulcherrimis versibus ornat Æn. VI, 861-887. De quibus versibus lectis & lauta remuneratione honestatis v. supra Donat. c. XII. De M. Marcello & ejus numo v. Fortunati Mandelli Commentarium in *Nuova Raccolta d'Opusc. Scient. T. XII.* Est hic numus ex Museo Nanio: an tamen is ad Marcellum nostrum spectet, non minus dubito, quam de altero numo, quem Spanhem. Tom. II. p. 316, & hinc alii exhibuere.

Tiridates ipse, a Phraate vero legati, controversiarum suarum caussa Romam venere, quibus in Senatum introductis, cum Augusto caussæ cognitio decreta esset, Tiridatem Phraati nequaquam tradidit, filium tamen Phraatis, quem in potestate sua habebat, patri remisit hac lege, ut pro eo captivos signaque militaria, Crassi & Antonii cladibus amissa, reciperet: Dio LIII, 33. Res tamen non perfecta ante annum 734. Ad hoc Augusti postulatum, quo negato bellum in Parthos susceptum iri suspicio esset, respexisse creditur Virgilius Æn. VII, 605, 606. *Sive Getis inferre manu lacrimabile bellum, Hyrcanisve Arabisve parant, seu tendere ad Indos, Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa.* Addebat Ruæus sub h. a. ,, Igitur annis mi-

nus quatuor sex fere ultimos operis libros poeta perfecit; nec vero tanta in iis elucet, quanta in superioribus, cura." Atqui poterant & hæc secundis curis operi inserta esse, si semel hoc admiseris.

U. C. 732.

M. Claudius Marcellus Æserninus. L. Aruntius. a. C. 22. Virgilii $\frac{48}{49}$.

Augustus in Siciliam profectus est, ut eam ac omnes alias ad Syriam usque provincias constitueret: Dio LIV, 6. Factum id sub finem anni videtur. Videri potest de hoc itinere Noris. Cenotaph. Pisan. p. 292-294.

Æthiopes, duce regina Candace, impressionem in Ægyptum faciunt, & Elephantinen urbem diripiunt. Revertentes eos ad terras suas C. Petronius, Ægypti præfectus, cædit, regiam evertit, & terram eorum præsidiis occupat: v. Dio LIV, 5. Strabo lib. XVII, ubi de Æthiopibus agit. Hæc Virgilius respicere videtur Æn. VI, 796. *Jacet extra sidera tellus, Extra anni solisque vias, ubi cœlifer Atlas Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.*

Hoc anno Janum iterum reseratum esse ante discessum Augusti de Urbe probabile fit. Ad hoc tempus respexisse Virgilium Æn. VII, in descriptione Jani reserati, cum 604, 605, 606, ex hu-

jus anni actis interpretatur, contendit Maſson. in Jano reſerato p. 112 ſqq. pleraque tamen contorte & parum probabiliter.

U. C. 733.
M. Lollius. Q. Æmilius Lepidus.
a. C. 21. *Virgilii* $\frac{49}{50}$.

Auguſtus rebus in Sicilia ordinatis in Græciam tranſmiſit. Rebus in Græcia confectis in Samum navigavit, ibique hiemavit: Dio LIV, 7.

U. C. 734.
M. Apulejus. P. Silius Nerva.
a. C. 20. *Virgilii* $\frac{50}{51}$.

Vere Auguſtus in Aſiam perrexit, ibique & in Bithynia omnia conſtituit: Dio LIV, 7. *etiam Syriam adiit* ibid. Juſtin. XLII, 5. Hanc Auguſti in provinciis adeundis dignam principe tanto induſtriam prædicat Virgilius Æn. VI, 802-806. *Nec vero Alcides tantum telluris obivit &c.* cf. Sueton. c. 47.

Cum in Syriam adveniſſet, Phraates, veritus, ne bello peteretur, ſigna Auguſto cum captivis & exercituum Rom. ſpoliis remiſit. Qua re nihil ad Auguſti gloriam illuſtrius unquam factum viſum eſt: v. Dio LIV, 8. & ibi Fabric. Itaque magnopere inprimis a poetis ea res extollitur & magnificis ver-

bis ornatur, ut de profligatis Parthis, everso eorum imperio, victo Oriente, India debellata, eos loqui videas. Etiam Indorum legati eum (Augustum) Antiochiæ adierunt: v. Strabo XV, p. 719. C. D. unde Æn. VI, 795. *super Garamantas & Indos Proferet imperium*. Ad hunc itaque annum versus poetæ nostri Ge. IV, extr. II, 170-173. III, 26-33 non male (*) referri, supra ad a. 724 significavimus.

Occiso Artaxia, qui aliis Artabazes sive Artavasdes, *per dolum propinquorum*, *datus a Cæsare Armeniis* (majori Armeniæ) *Tigranes*, *deductusque in regnum a Tiberio Nerone* Tacit. Annal. II, 3. v. Dio LIV, 9, & ibi Fabric. Hinc Virgilii illud Ge. III, 30. *pulsumque Niphaten* (**); qui Armeniæ mons est, male a poetis nonnullis pro flumine habitus, quorum loca v. apud Masson. Vita Horatii p. 306 sqq.

E Syria Augustus in Samum reversus ibidem iterum hiemavit. Frequentes hic ad eum legationes

(*) Immo vero male. Vid. sup. notam ad p. LIX. Contra huc revocandus locus ex Æn. VI, 799. ut appareat, quam insigniter poeta omnia in angustius mutaverit: *Hujus* (Augusti) *in adventum jam nunc & Caspia regna Responsis horrent Divum, & Mæotia tellus, Et septem gemini turbant trepida ostia Nili*.

(**) *Niphaten* ad res cum Parthis 724 transactas melius retuli in alio loco: etsi in loco Ge. III, 30 tanquam in vaticinio ominatur tantum futuros eventus, non res vere gestas enarrat poeta.

convenerunt, & Indi pacem, quam antea per oratores petierant, tunc interpoſito fœdere sanxerunt, & dona miserunt: Dio LIV, 9. Hoc paullo faſtuoſius forte extuliſſe videri potest poeta Geo. III, 26. *In foribus pugnam ex auro ſolidoque elephanto Gangaridum faciam;* niſi, quod malim, de Auguſto ea omnino vaticinatur, quæ ab eo jamdudum exſpectabantur, ut Parthos & Indos imperio Romano adderet.

Garamantes quoque hoc anno victi a L. Balbo Pro Cos. qui anno proximo VI Kal. April. ex Africa triumphavit: v. Plin. V, 5. qui claſſicus locus eſt: cf. Solin. c. 29. Bene itaque Virg. Æn. VI, 795. *Super & Garamantas & Indos Proferet imperium.*

U. C. 735.

C. Sentius Saturninus. Q. Lucretius Veſpillo.

a. C. 19. *Virgilii* $\frac{51}{52}$.

Donatus in Vita c. XIII. *Anno quinquageſimo ſecundo, ut ultimam manum Æneidi imponeret, ſtatuit in Græciam & Aſiam decedere, trienniоque continuo omnem operam limationi dare, ut reliqua vita tantum philoſophiæ vacaret. Sed cum ingreſſus iter Athenis occurriſſet Auguſto* (*) *ab Oriente Romam*

(*) Celebrabantur hoc anno XIX Kal. Septemb. Eleuſinia, quibus Auguſtus initiatus eſt. An ipſe Maro quoque, diſquirebat nuper vir doctus (*in Critical Obſs. on the ſixth Book of Æneid,*

revertenti (quod verum est: v. Dio LIV, 10.) *una cum Cæsare redire statuit. Ac cum Megara, vicinum Athenis oppidum, visendi gratia peteret, languorem nactus est: quem non intermissa navigatio auxit, ita, ut gravior indies, tandem Brundisium* (alii Tarentum memorant) *adventarit, ubi diebus paucis obiit, X Kal. Octobr. C. Sentio, Q. Lucretio Coss.*

Annum obitus confirmat Hieronymus Chron. Euseb. ad Olymp. 190, 2. *Virgilius Brundisii moritur, Sentio Saturnino & Lucretio Cinna* (hoc nullum Lucretiorum cognomen) *Coss.* Plin. XIV, 1. *Hæc* (vitis per se in vino picem resipiens) *Virgilii vatis ætate incognita, a cujus obitu XC aguntur anni*: numero rotundo; cum XCV essent: v. Baylium Dictionn. Virgile litt. H. Harduin ad Plin. ibid. & XIV, sect. 5.

Cum in Græciam proficisceretur Virgilius, scriptum fuisse creditur ab Horatio Carmen III libri I. *Sic te Diva potens Cypri.*

Dum in Græcia fuit, tertio Georgicorum libro splendidum illud exordium: *Primus Idumeas referam tibi, Mantua, palmas*, additum fuisse cum Catrœo Wartonus putabat *Life of Virgil* p. 27 ex interpretatione scilicet parum subtili.

Æneid, *Lond.* 770. 8, p. 39, 40.) Scilicet fuere qui in libro VI Æn. Eleusinia initia revelata arbitrarentur a Marone.

Fuerunt, qui eum in itinere Tarenti vita excessisse tradebant, quæ urbs cum ad Calabriam referatur, hinc intelligendus versus Epitaphii: *Mantua me genuit, Calabri rapuere*, h. in Calabria vitæ ereptum se significat: cf. Phocas v. 105, *ut Calabros tetigit ... vehemens luxavit corpora morbus.*

Ossa Virgilii Neapolin translata & ibi in via Puteolana sepulta: v. Donat. c. XIV, XV. Apud Hieronymum l. l. *Ossa ejus Neapolin translata in secundo ab urbe miliario sepeliuntur: titulo istiusmodi supra scripto, quem moriens ipse dictaverat:* MANTVA ME GENVIT; quod apud Donatum c. XIV legas, & in Eusebianum Chronicon haud dubie ab interpolatore venit; repetitum inde a Vincent. Bellovac. Specul. Hist. VII, 60.

De testamento Virgilii v. Donatum c. XV.

Eum paullo ante mortem scrinia, adeoque omnia sua scripta, (ut etiam Grammaticus in Antholog. Lat. II, 184, 10-14 accepit) comburere voluisse, mox, ut Æneis saltem combureretur, tanquam imperfectum opus, testamento jubere voluisse, tandem, amicorum precibus victum, Vario ac Tuccæ, de quibus v. Donat. c. XIV, scripta sua legasse, ea sub conditione ne emendarent, narrat Donatus c. XIV. Ab iis tamen, jussu Cæsaris, Æneidem emendatam fuisse, in eadem farragine memoratur c. XV. quod tamen ita intelligas, ut emendarint quidem

tollendo, non autem addendo. Ita fere Hieronymus Chron. Euseb. ad Olymp. 190, 4. *Varius & Tucca, Virgilii & Horatii contubernales, poetæ habentur illustres, qui Æneidum postea libros emendarunt sub ea lege, ut nihil adderent.*

Disputatio est hac de re hominis Itali, (*Sperone Speroni*, *Opere* To. IV.) verbosa & vanis argutiis inanibusque quæstiunculis plena, ut non facile tolerari possit lectio (*); ut nec ceterorum super Virgilio Dialogorum in Vol. II. Gravis satis est Plinii vel unius auctoritas, qua constet Virgilium pœnituisse Æneidis, tanquam imperfecti operis. Maluit tamen nuper vir doctus, L. A. Bartenstein Prof. Math. & Poes. Coburg. in Prolus. a. 74. scripta, hoc sequi, ut contenderet, pœnitentia laudum in Augustum cumulatarum & inductorum adversus Epicureorum disciplinam deorum eo adductum poetam, ut testamento suo id factum vellet.

Reliqui Grammatici modo hoc, modo illud sequuntur. At veteres scriptores, Plin. VII, 30. s. 31. *D. Augustus carmina Virgilii cremari contra testamenti ejus verecundiam vetuit; majusque ita vati testimonium contigit, quam si ipse sua probasset*. Gell. XVII., 10 ... *sed quæ procrastinata*

(*) Nos quoque, etsi Speroniani sermonis elegantia nonnihil oblectati, patriam inviti deserentes, Italum hominem scholasticas nugas captantem damnare cogimur, nedum ipsum a Germani istius exprobrationibus vindicare audeamus. EDITOR.

sunt ab eo, ut post recenserentur, & absolvi, quoniam mors præverterat, nequiverunt, nequaquam poetarum elegantissimi nomine atque judicio digna sunt: itaque, cum morbo oppressus, adventare mortem videret, petivit oravitque a suis amicissimis impense, ut Æneida, quam nondum satis elimavisset, abolerent. Macrob. Sat. I, 24. *qui enim moriens poema suum legavit igni, quid nisi famæ suæ vulnera posteritati subtrahenda curavit? nec immerito.* Multa in eam rem variorum Epigrammata v. in Catalectis Scaligeri & Burmanni Anthologia. Adde Donat. c. XV.

Ceterum Virgilio mox *comitem ad Elysios campos mors misit* Tibullum juvenem: v. Domitii Marsi Epigramma ad calcem Tibulli. Ovidius tum annum XXV agebat, itaque Virgilium *tantum se vidisse* testatur Trist. IV, 10, 51. Horatius annum ingressus erat XLVII.

Æneidem cum vivo Virgilio multis hominum desideriis expectatam, tum eo mortuo magno favore & prædicatione acceptam fuisse, ex poetis ejus temporis colligas. Ovidius Rem. 395, 396. *Tantum se nobis Elegi debere fatentur, Quantum Virgilio nobile debet epos* (*). Sed idem Æneidis jam meminit Am. I, 15, 25. quod carmen ad annum 736, pro-

(*) Ita leg. nam *opus nobile* esset quidem carmen epicum, non poesis epica.

ximum a Virgilii morte, Massonus retulit: *Tityrus & segetes Ænejaque arma legentur, Roma triumphati dum caput orbis erit.* Et in Arte 751 edita lib. III, 337. *Et profugum Ænean, altæ primordia Romæ, Quo nullum Latio clarius extat opus.* Nondum absoluta & edita erat Æneis, cum Propertius nobiles illos versus scriberet lib. II Eleg. extr. 61 sqq. *Qui nunc Æneæ Trojani suscitat arma &c.*

Virgilium paullo post, & adhuc ævo Augusteo, in scholis prælectum & enarratum fuisse, e Suetonio scimus de ill. Grammat. c. 16. Q. Cæcilius Epirota Cornelii Galli familiaris ... *primus dicitur Latine ex tempore disputasse, primusque Virgilium & alios poetas novos prælegere cœpisse.*

Caligula Virgilii memoriæ admodum infestus fuit. *Sed & Virgilii & T. Livii scripta & imagines, paullum afuit, quin ex omnibus bibliothecis amoveret, quorum alterum, ut nullius ingenii minimæque doctrinæ ... carpebat* Sueton. Calig. 34. Itaque Virgilii Codices ad parvum tum numerum redactos fuisse necesse est. An forte inde in tanto nunc apographorum numero mirus ille librorum etiam vetustiorum in corruptelas consensus repetendus est? ut, cum post hæc Virgiliana carmina ex paucis, nec forte emendatissimis exemplaribus describerentur, vera jam tum lectio periisset; quo factum, ut fru-

stra nunc a libris auxilium, ubi hæreas, exspectetur. Exstabat tamen Virgilii manus adhuc Plinii majoris ætate H. N. XIII, 12. extr. & Quinctiliani, Inst. I, 7, 20. Virgilii idiographum librum inspectum, sed ab aliis, Gellius memorat N. A. XI, 14. cf. eundem II, 3. XIII, 19. I, 21.

Magnam copiam versuum & lusuum in Virgilium ejusque carmina cum bona tum mala, vetustiorum & seriorum poetarum, v. post Pithœum & Jos. Scaligerum in Catalectis apud Burmann. V. Cl. in Antholog. Lat. lib. II. ep. 173 sqq.

Cum semel hominum doctorum ingenia ad inanes lusus & nugas poeticen deflexissent, exorti quoque sunt, qui illiberali prorsus invento centones Virgilianos conderent. Ex hoc numero sæculo quarto exeunte inclaruit Faltonia Proba. Circa idem tempus dispescuit suos centones Ausonius. Adeo difficile est perspicere & dijudicare, quid verum pulchrumque sit, si semel hominum judicia occœcavit pravi exempli falsæque opinionis auctoritas. Mirabantur tamen hi homines Virgilium non minus ac Pisones vel Messalæ ex Augusteo seculo.

TESTIMONIA VETERUM
DE VIRGILIO ET EJUS OPERIBUS.

Q. HORATIUS FLACCUS, *Satyr.* l. 1, 10.

Forte epos acer
Ut nemo, Varius ducit: molle atque facetum
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camœnæ.

IDEM, *Sat.* 6.

Optimus olim
Virgilius, post hunc Varius, dixere quis essem.

P. OVIDIUS NASO, *Amor.* I, 15, 25.

Tityrus, & segetes, Æneiaque arma legentur,
Roma triumphati dum caput orbis erit.

IDEM, *Art.* III, 337.

Et profugum Ænean, altæ primordia Romæ,
Quo nullum Latio clarius extat opus.

IDEM AD AUGUSTUM, *Trist.* II, 533.

Et tamen ille tuæfelix Æneidos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros.

Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quam non legitimo fœdere junctus amor.
Phyllidis hic idem teneræque Amaryllidis ignes
Bucolicis juvenis luserat ante modis.

SEXT. AURELIUS PROPERTIUS

lib. II. Eleg. extr. 61 sqq.

Me juvet hesternis positum languere corollis,
Quem tetigit jactu certus ad ossa Deus:
Actia Virgilium custodis littora Phœbi,
Cæsaris & fortes dicere posse rates.
Qui nunc Æneæ Trojani suscitat arma,
Jactaque Lavinis mœnia littoribus.
Cedite Romani scriptores, cedite Graji.
Nescio quid majus nascitur Iliade.
Tu canis umbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin, & attritis Daphnim arundinibus.
Utque decem possint corrumpere mala puellam,
Missus & impressis hædus ab uberibus.
Felix, qui viles pomis mercaris amores,
Huic licet ingratæ Tityrus ipse canat.
Felix, intactum Corydon qui tentat Alexin
Agricolæ domini carpere delicias.
Quamvis ille sua lassus requiescit avena,
Laudatur faciles inter Hamadryadas.
Tu canis Ascræi veteris præcepta poetæ,
Quo seges in campo, quo viret herba jugo.

Tale facis carmen docta testudine, quale
Cynthius impositis temperat articulis.

SILIUS ITALICUS, *lib.* 8.

Mantua Muſarum domus, atque ad ſidera cantu
Evecta Andino, & Smyrnæis æmula plectris.

P. PAPINIUS STATIUS *Theb.* XII, 816
Thebaida alloquens.

Vive precor, nec tu divinam Æneida tenta;
Sed longe ſequere, & veſtigia ſemper adora.

D. JUNIUS JUVENALIS, *Satyr.* II.

Conditor Iliados cantabitur, atque Maronis
Altiſoni dubiam facientia carmina palmam.

M. VALERIUS MARTIALIS, *Epigr.* l. 8, 55.

Temporibus noſtris ætas cum cedat avorum,
Creverit & major cum duce Roma ſuo:
Ingenium ſacri miraris abeſſe Maronis,
Nec quemquam tanta bella ſonare tuba.
Sint Mæcenates, non deerunt, Flacce, Marones:
Virgiliumque tibi vel tua rura dabunt.

IDEM, *lib.* 14, 183.

Accipe facundi Culicem ſtudioſe Maronis,
Ne nugis poſitis arma virumque canas.

ALCIMUS *de Virgilio & Homero* (*V. Anthol. Lat. II, Ep.* 177.)

Mœonio vati quis par vel proximus esset,
Consultus Pæan risit, & hæc cecinit:
Si potuit nasci, quem tu sequereris, Homere,
Nascetur qui te possit, Homere, sequi.

VELLEJUS PATERCULUS, *lib.* 2.

Inter quæ maxime nostri ævi eminent, princeps carminum Virgilius, Rabiriusque &c.

M. ANNÆUS SENECA, *Controv. lib.* 3.

Virgilium illa felicitas ingenii in oratione soluta reliquit. Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit.

PLINIUS MAJOR, *Hist. Nat.* l. 7, c. 30.

D. Augustus carmina Virgilii cremari contra testamenti ejus verecundiam vetuit: majusque ita Vati testimonium contigit, quam si ipse sua probasset.

PLINIUS JUNIOR, *Epist.* 21, *lib.* 3.

Virgilii ante omnes imaginem venerabatur Silius, cujus natalem religiosius quam suum celebra-

bat: Neapoli maxime, ubi monumentum ejus adire ut templum solebat.

C. CORNELIUS TACITUS, *Dialog. de Orat.*

Malo securum & secretum Virgilii secessum, in quo tamen, neque apud D. Augustum gratia caruit, neque apud populum Romanum notitia. Testes Augusti Epistolæ: testis ipse populus, qui auditis in theatro versibus Virgilii surrexit universus, & forte præsentem spectantemque Virgilium veneratus est sic quasi Augustum.

M. FABIUS QUINCTILIANUS, *Inst. Orat. lib.* X, *cap.* 1, §. 85.

Idem nobis per Romanos quoque auctores ordo ducendus est. Itaque ut apud illos Homerus, sic apud nos Virgilius auspicatissimum dederit exordium: omnium ejus generis poetarum Græcorum nostrorumque illi haud dubie proximus. Utar enim verbis iisdem, quæ ab Afro Domitio juvenis accepi, qui mihi interroganti, quem Homero crederet maxime accedere, Secundus, inquit, est Virgilius; propior tamen primo, quam tertio. Et hercle, ut illi naturæ cælesti atque immortali cesserimus, ita curæ & diligentiæ vel ideo in hoc plus est, quod ei fuit magis laborandum: & quantum eminentioribus

bus vincimur, fortasse æqualitate pensamus. Cæteri omnes longe sequuntur.

IDEM, *lib.* 9.

Vetustatis amator unice fuit Virgilius.

MACROBIUS & GELLIUS

Totis capitibus, quæ exscribere longum esset.

LAMPRIDIUS ÆLIUS, *de Alexandro Severo.*

Virgilium, Platonem Poetarum vocabat, ejusque imaginem cum Ciceronis simulacro in secundo larario habuit, & Achillis & magnorum virorum.

D. AURELIUS AUGUSTINUS, *de Civ. Dei, lib.* I, c. 3. (*)

Virgilium pueri legant, ut poeta magnus omniumque præclarissimus atque optimus, teneris imbibitus annis, non facile oblivione possit aboleri.

(*) Hoc tam præclarum sanctissimi ac doctissimi viri testimonium a Jesuita Ruæo, in Editione ad Usum Delphini, omissum fuisse jure mireris. EDITOR.

DEDICATIO ÆNEIDOS,

ipsius, ut volunt, Maronis.

Vide Anthol. Lat. Lib. I, Epigr. 63.

SI MIHI SUSCEPTUM FUERIT DECURRERE MUNUS
O PAPHON O SEDES QUÆ COLIS IDALIAS
TROIUS ÆNEAS ROMANA PER OPPIDA DIGNO
JAM TANDEM UT TECUM CARMINE VECTUS EAT
NON EGO TURE MODO AUT PACTA TUA TEMPLA TABELLA
ORNABO ET PURIS SERTA FERAM MANIBUS
CORNIGER HOS ARIES HUMILEIS ET MAXIMA TAURUS
VICTIMA SACRATO TINGUET ODORE FOCOS
MARMOREUSQUE TIBI DEA VERSICOLORIBUS ALIS
IN MOREM PICTA STABIT AMOR PHARETRA
ADSIS O CYTHEREA TUUS TE CÆSAR OLYMPO
ET SURRENTINI LITORIS ORA VOCAT.

P. VIRGILII MARONIS

BUCOLICON

LIBER.

DISSERTATIO
CHR. GOTTL. HEYNE
DE CARMINE BUCOLICO.

Cum non modo id acturi simus, ut verba ac sententias poetæ explicemus, quamquam eo ipso satisfecisse muneri suo bonus interpres videri potest, sed etiam eam curam adhibeamus, ut quantum quidem in hoc commentandi genere fieri potest, rationem & indolem cujusque carminum generis, artificium in tractanda re & ornanda, dilectum, elegantiam & honestatem convenientiamque imaginum, sententiarum & orationis notemus; in Eclogarum Virgilianarum interpretatione vix defungi officio nostro videamur, nisi de Bucolico carmine universe nonnulla monuerimus, de quo si recte sentiamus, dubium non est, quin in his ipsis Eclogis multa rectius ac facilius intelligantur & sentiantur. Permagni enim refert, ut ab initio statim veras rerum notiones & aliquam in animo informatam veritatis & pulchritudinis rationem & normam, ad quam singula exigere possis, afferas. Vix autem aliud est carminis genus, in cujus natura constituenda adeo

in diversas sententias abierint, qui his de rebus tradiderunt; quorum cum ingens, e Gallis inprimis, numerus sit, primus tamen e nosratibus Jo: Adolph. Schlegelius [a], *limatissimi ingenii vir, & artis criticæ gravissimus inter nos auctor, veram hujus carminis naturam ac rationem cum acute percepisse, tum subtiliter designasse ac definisse videri potest. Nobis tamen cum Virgiliani potissimum carminis ratio habenda sit, ea tantum attingere nunc licebit, quæ ad ejus indolem & artificium declarandum aliquam vim habere videantur.*

Et Carminis quidem Bucolici, ἀπό τῶν βυκόλων, *quod pastorum genus honestissimum erat, dicti, h. e.* pastoritii *origo varie traditur, & a diversis fabulis repetitur. Sunt qui ejus initia in ætate aurea, sunt qui in Arcadia aut in Sicilia quærant* [b]. *Alii auctorem Diomum aliquem, alii Daphnidem, alii Stesichorum, alii Theocritum faciunt* [c]. *Sed fluctuat fere tota hæc disputatio & incerta fertur, quod non animadvertunt docti homines, aliud esse carmen pastoritium, quo homines, qui greges pascerent, ut nostris temporibus, ita primis statim*

a) In Appendice Operis Batteusiani, multis modis doctiore & subtiliore, quam ipsum Galli opus severiori harum rerum arbitro videri debet. b) V. Servius pr. Comment. Auctor Vitæ Virgilii Donatianæ c. XXI. Grammaticus Græcus pr. Theocriti. c) Athenæus XIV, p. 619. Diodor. IV, c. 84, Ælianus V. H. X, 18 ubi vid. not.

vitæ humanæ initiis longum diem fefellerunt, aliud quo homines ingeniosi vitæ rusticæ bona ac delicias certa ratione & arte adumbrarunt. Illud haud dubie inter antiquissimos homines viguit, antequam in magnos cœtus & civitates coirent; idemque inter omnes populos usitatum esse debet, qui sive vagis, Nomadum more, sive certis sedibus utentes dant gregibus alendis operam:

Et Zephyri cava per calamorum sibila primum
Agrestes docuere cavas inflare cicutas;
Inde minutatim dulces didicere querelas,
Tibia quas fundit digitis pulsata canentum,
Avia per nemora ac silvas saltusque reperta,
Per loca pastorum deserta atque otia dia[a].

Potuere itaque Arcades & Siculi, qui, antequam aratio frequentior esset, uti bonis pascuis abundabant, ita totam vitam gregum curæ impendebant, carmina pastoritia vulgo habere; potuere esse inter eos, qui cantu excellerent, qui certamine vincerent. Forte etiam festa, quæ Apollini, Dianæ, Cereri, Pani aliisque diis rusticis celebrabantur; uti majorem celebritatem, ita majus studium, majorem artem & concinnitatem carminum attulere; quo ipso apparet, cur initia Musæ Bucolicæ ad festum fere Dianæ aut Apollinis Nomii, alteriusve Nu-

a) Lucret. V, 1381 sqq.

minis agrestis referantur [a]. *Tandem, multo tempore post, forte etiam post multos alios, qui idem tentaverant, inter quos certe Stesichorus fuisse fertur* [b], *extitit homo ingeniosus,* Theocritus *nomine, qui, cum videret, quantam gratiam ista carmina rudia & indocta haberent, quantamque, si arte paullulum polirentur, venustatem & suavitatem habitura essent, genus hoc Carminis Bucolici excogitavit, quod antiquam quidem illam indolem referret, politum tamen magis & excultum, numerisque ac legibus adstrictum, cujusque ea natura esset, ut pastoritiæ istius vitæ, cujus species animo humano ipsius naturæ quodam lenocinio jucundissima esse solet, bona, tranquillitatem, securitatem, innocentiam, delicias & gaudia numeris modisque adumbrando, animos hominum deliniret, & grata fraude delusos teneret. Cum autem duobus id potissimum modis, aut mera nimirum descriptione, ut tamquam a pictore in tabula agri, greges, silvæ pictæ exhiberentur, aut actione aliqua & ad dramatis formam fieri posset, priore quidem illo, quod & ipsum peculiare carminis genus, vix tamen copiosum ac fecundum, efficeret, omisso, alterum arripuit, & pastoritium carmen ita condidit & descripsit, ut actionem aliquam ex*

a) V. Vitam Virg. Donat. c. xxi. b) Ælian. l. I.

ista vitæ simplicitate & felicitate, seu rem gestam, aut quæ contingere in ista vita posset, sacrum aliquod festumve, forte etiam casum memorabilem, ut inter tales homines, aut etiam attributum aliquod & colorem ejus vitæ, sed facto aliquo expressum, quo istorum hominum studia, officia, rationes, affectiones declararentur, ita exhiberet, ut animi audientium jucunda rerum imagine & vitæ istius grata specie frui viderentur. Capi autem & demulceri istis delinimentis animi non possunt, nisi ab urbanæ vitæ curis ac molestiis avocati in agris silvisque inter greges & armenta & pecoris magistros versari videbuntur, atque id curabitur a poeta, ut ne quid subeat animos, quod molestiam, tenuitatem ac sordes istius vitæ in memoriam revocet, adeoque suavissimam illam oculorum fascinationem solvat; qua ipsa de caussa factum est, ut pastoritia potius, quam omnino rustica vita, aut aratorum & opus rusticum facientium conditio in hoc carmine exhiberetur, cum hæc quidem paullo plus offensionis haberet, nec facile a poeta laborum tædio, & attriti corporis defatigatione omninoque miseria sua liberari posset. Sed hæc a multis satis diligenter sunt præcepta, & ad prima hujus generis elementa pertinere putanda sunt. Itaque

Et secura quies & nescia fallere vita,
Dives opum variarum, & latis otia fundis,

Speluncæ vivique lacus; & frigida Tempe
Mugitusque boum mollesque sub arbore somni
Non absunt [a],

omninoque totum carminis pastoritii argumentum ad silvas agrosque spectare, ruris & veris amœnitate commendari, & locus facti sive actionis ita declarari debet, ut sensus nostri rebus ipsis interesse videantur. Quod animorum deludendorum artificium descriptione locorum ac temporis non parum juvatur, cui veteres tam parum indulsisse mirari forte possis; quamquam Theocritus hac arte Virgilio multum præstat: sunt enim inter ejus descriptiones nonnullæ veris ac ruris suavissimæ & dulcissimæ [b]*; sed feliciter eo Gesnerus usus est, suavissimus poeta, quem antiqua illa Græcia aut suum esse popularem credidisset, aut nobis invidisset. Est ea ratio huic generi eo accommodatior, quod, si Eclogæ alicujus argumentum in picturam transferas, vix carere ea tabula loco silvestri, campis & armentis potest. Quæ quidem comparandi via omnino, ut in omni carminum genere, ita in Bucolico potissimum, cum fructu institui potest, ut, si quæratur, quid huic generi conveniat, quid pulchrum jucundumque sit, id ita maxime appareat, si carminis argumentum & fabula ad picturam*

a) Ge. II, 461 sqq. b) Vide Idyll. VII.

apud animum revocetur [a]. *Ex eodem fonte derivatur illa ratio, qua præcipitur, ut non modo quicquid veri fructus, otii & felicitatis vitæ rusticæ sive pastorali insit, ad pastoritii carminis suavitatem arcessatur, verum etiam ut, quicquid ad amplificandam, exornandam ac cumulandam istam veram jucunditatem animi vis excogitare ac fingere possit, ad majorem suavitatem liberaliter congeratur. Quicquid enim animum delectare & illecebris quibusdam delinire potest, in id poeta jus habet. Sed non in omni genere omnia ad delectandum vim habere possunt. Sunt multæ partes & casus vitæ rusticæ, quæ in alio carmine feliciter adumbrata placere possunt; sed in nostro genere tantum ea sunt admittenda, quæ otiosam, securam, liberam, & omnibus curis solutam negotiisque vacuam vitam exhibere & subjicere sensibus nostris possunt, qualis eorum hominum & olim fuit, & adhuc in paucis quibusdam terris est, qui nondum in civitates redacti aut imperii aliqua forma descripti, nec multis quidem bonis aucti, at enim pluribus, haud paullo jucundioribus, bonis privati, novisque malis,*

a) Dicta hæc sunt parum definite parumque accurate. Carminis fabula & argumentum ad picturam apud animum revocari non potest, nisi ejusmodi sit, quod in tabula reddi possit; dummodo nec quicquam insit, quod alterutrius indoli & naturæ proprium sit, adeoque transferri vel communicari nequeat. *Verba hæc sunt ejusdem Auctoris in Addendis & Corrigendis inserta.*

quibus carere mallent, obsiti sunt. Qui homines cum aut venatione aut pastione victum quærant, nam cum aratione & magnos hominum cœtus cogi & naturali libertate exui necesse est, cumque venatio multum feritatis habeat; eorum, qui gregibus pascendis libere per silvas camposque vagantur, vita & minimis malis laborat, & maximis plurimisque bonis cumulata est. In tractando itaque pastoritio argumento poetæ necessario ita versandum erit, ut partim pastorum suæ gentis conditionem malis, quibuscumque premitur, cogitatione liberet, bona autem omnia passim in ea obvia & majora efficiat, & in unum congesta ita imaginandi licentia exornet, ut cumulatissimam felicitate vitam adumbret; partim ad fabulas de primorum hominum vita & ætate aurea, nec non ad narrationes sive de majorum vita, antequam per vicos & urbes habitarunt, sive de populorum Nomadum pastoritiamque vitam agentium moribus & institutis confugiat, & hinc suo argumento colores petat.

Jam non magna judicii subtilitate indigere videtur ea quæstio, qua natura hujus carminis ab argumentis piscatorii, venatorii, messorii, vindemiatorii & similis generis aliena esse existimatur. Quidni enim liceat quamcunque tandem vitæ conditionem ac fortunam huic generi inferre, & fabulæ semper eodem tenore procedentis tædium grata

variatione levare, modo jucundas rerum imagines, quæ delectent, & congruas sententias, adhibeat. Enimvero hoc ipsum difficultatis habet hoc argumenti genus, quod raro molestis injucundarum rerum imaginibus liberari & ad gratam illam inhærentem animo nostro simplicitatis, libertatis & tranquillæ felicitatis notionem revocari potest; quo pacto & infecundum ingratumque hoc genus est, &, dum in angustiore gyro coercetur, multo tamen magis laboris, artis & subtilitatis requirit. Quotum enim quodque ex Sannazarii Idylliis caret iis vitiis, quibus tota hujus poetices ratio, ut jucundis & gratis rerum imaginibus, delectet, tollitur?

Enimvero, si totam Bucolici Carminis rationem his quidem finibus, quibus modo eam circumscripsimus, contineri libeat; quid magnæ Theocritorum & Virgilianorum carminum parti facias, videndum tibi est. Et Virgilii quidem quinta, septima & octava haud dubie, quodammodo etiam tertia Ecloga ad id genus referri poterit, reliqua ab eo aliena esse facile apparet. Quæ quidem res, cum Virgilii & Theocriti carmina tam diversi generis sint, tam diversis doctorum hominum de hujus generis natura & arte judiciis locum fecit; cum aut naturam Bucolici Carminis ex illis exemplis constituere, aut ad notionem e natura rei institutam revocare illa exempla vellent. Scilicet uti

ea notio recte eo, quem sequuti sumus, modo informari videri potest, ita ingeniosorum hominum sollertia, quæ intra artis ac præceptorum angustias vix coerceri potest, alia genera invenit, quæ cum illo artissime conjuncta, nec tamen plane ejusdem modi sunt. Et Virgilius quidem, nam ad hunc omnis nostra spectare debet disputatio, novum genus constituit in eo, ut non tam imagines & attributa rerum ex aurea ætate repeteret, sed ipsam auream ætatem repræsentaret, homines, deos & heroes, qui in ea vixissent, exhiberet, iisque sententias ac mores congruos tribueret. Id genus invenire mihi videor, si Silenum Eclogam VI. & Pollionem Eclogam IV. cogito. Et de illo quidem res manifesta; de hoc non magis dubia, si facultatem illam vaticinandi & poesin afflatis illis divino spiritu hominibus propriam ad antiquos homines pertinere memineris. Aliud porro carminis pastoritii, modo tantum variato, genus est hoc, ut ad majorem animorum voluptatem rem, factum aut casum nostrorum hominum, nostrorum temporum, coloribus & pigmentis a vita pastoritia petitis ornemus, & non modo ad fabulæ Bucolicæ modum tractemus, sed etiam in fabulam inter pastores gestam commutemus, interdum etiam rem in antiquorum illorum temporum simplicitate & securitate agi aut evenire fingamus. Cujus generis, quod priore illo

multis modis inferius habendum est, nec tamen sua laude, sua gratia ac suavitate caret, reliquæ fere Virgilii sunt Eclogæ. Quid enim? prima & nona an quicquam aliud, quam poetæ casum & Mantuanorum fortunam, aut, si hoc magis placet, istorum certe temporum calamitatem enarrat? Decima Galli amores, sub pastorali fabula, exponit. Quarta autem, quamquam eam ad aliud genus jamjam retulimus, cum hac tamen commune habet illud, quod natales nobilis alicujus pueri celebrat. Ecloga tandem secunda, Corydon inscripta, naturæ pastoritiæ nihil aliud habet, quam quod amoris miseri in puerum æstus imaginibus, sententiis & notionibus pastoralibus exprimitur. Nam ad illud genus, in quo vitæ pastoritiæ libertas, innocentia & simplicitas commendatur, id plane non pertinere, quis non videat? Quid? quod argumentum hoc, cum plane nullam hujus generis voluptatem afferat, & a vitæ pastoritiæ integritate abhorreat, eo minus jucundum est, quod Corydon pastor servilis conditionis est, qui domini sui pusionem amat. Atque hoc quidem infimum genus, recentiores fere poetas, cum Bucolica carmina condere sibi videbantur, sequutos esse, non opus est, ut multis doceamus.

Materia itaque & argumentum carminis Bucolici seu pastoritii quale sit, videtis. Jam mores ac sententiæ, verba atque numeri facile ex ipsa vitæ

pastoritiæ conditione duci possunt. Simplicitas & naturalis aliqua venustas omnia ea continent, quæ copiosius ab aliis hac in parte disputata sunt. Quorum cum omnino sive in condendo sive in dijudicando tali carmine memor esse debeas, in novissimo tamen, quod posuimus, genere major obtinet licentia. Universe autem, modo placeat poeta ac delectet, si consilio suo respondere ejusmodi audaciam videat, quid eum vetet interdum ad mythicam illam hominum vitam propius accedere, & talem rerum ordinem, modum & situm exhibere, qui nullus unquam nisi in hominum egregie imaginandi vi pollentium animis fuit; ea tamen cautione adhibita, ut ne incredibilia plane & ad præsentem vitæ consuetudinem nullo modo verisimilia fingat. Interdum vero quid eum negemus antiquam vitæ pastoritiæ rationem elegantiis & deliciis e nostra vita petitis, modo ne plane aliis de caussis abhorreant, temperare commode posse? Unde non adeo improbe factum videtur, quod Galli novum quasi bucolicum genus, ad suos mores & ingenia accommodatum, coluere. Omnino poetæ, ut in quocunque genere, sic in hoc, admodum ad judicia & opiniones suorum civium ac temporum respiciendum est, ne vanum quid & imaginarium sequi videatur. Non enim, quod vere pulchrum est, semper placet, nisi, præter nativas suas veneres, lenocinia quædam,

quæ

quæ ætati nostræ pulchra & grata videntur adsciverit. Non autem natura hujus carminis statim tollitur, si naturalis simplicitas, paullo horridior forte illa & incultior, nostra venustate & elegantia temperetur[a]*; quamquam prior illa ingenuis animis majorem voluptatem afferre solet. Quæ res vel ipso Theocriti & Virgilii exemplo declarari & comprobari potest. Illius enim quam simplicior & verior humilitatique argumenti accommodatior est ratio! hujus vero quanto elegantior & ornatior! Sed habebat uterque, quod sequeretur; non enim abhorrebant Græcorum ingenia a simplicitate & nativa aliqua modestaque venustate; ipsius sermonis ac dialecti Doricæ natura non potest dici, sentiri facile potest, quantam simplicitatem præ se ferat, & quantopere huic rerum generi apta & idonea sit, ut nec docta, nec inculta & horrida oratio sit. At Virgilius sermonis & dialecti suavitate destitutus*[b]*, qui politiore ævo, inter homines urbanos & elegantiam cum fastu sectantes viveret, multa ex vitæ pastoritiæ veritate aut seponere aut verbis honestare necesse habuit, quæ nude & ad*

a) Ex recentioribus utriusque generis præclari auctores cum *Philipps* & *Pope* sint, istius simplicitas hujus elegantiæ a multis antefertur. V. The Guardian T. I. No. 22. sqq.

b) Recte Probus *Theocritum poetam facilius* ait *Bucolica scripsisse, quia apud Græcos sermo rusticanus a civili dividi potest; ideo Latinis difficile fuisse, quia necesse est per eadem verba accommodare sensus.*

rei veritatem propoſita & expreſſa ſuperbas Romanorum aures offendiſſent; quæ ejus elegantia adeo in laude fuit, ut & Horatius eum ab hac dote commendet[a]*:* Molle atque facetum Virgilio annuerunt gaudentes rure Camœnæ[b]. *Ad Eclogas enim & Georgica reſpexiſſe Horatius videri debet, ut ſcripta ſit Satyra ante quam Æneidis cœptæ aliqua fama exiiſſet. Eam vero ejus laudis ſententiam, quamquam de ea jam veteres dubitaſſe videntur, eſſe probabile ſit, ut poetam ab æquabili aliqua elegantia commendet*[c]. *Et* facetum *quidem quid ſit, jam a Quinctiliano*[d] *expoſitum eſt, qui* decoris magis & excultæ cujusdam elegantiæ appellationem *putat; & refertur* facetum *omnino ad id quod placet & jucundum eſt, propter elegantiam maxime & urbanum aliquem leporem; ſed* molle *ita accipiendum eſt, ut ſuavitatem ſignificet, quæ cum æquabili & remiſſo genere conjuncta eſt; opponitur enim* epos

a) Sat. I. 10, 46. b) Ut Virgilius, etsi Theocrito longe inferior, tantopere tamen suis popularibus probaretur, fecit inprimis rei novitas felixque in carmine Siculo, quod ipsa sermonis Romani asperitas respuere videbatur, transferendo audacia. Nondum enim Romanus sermo ad hoc rerum genus, ad venustam hanc simplicitatem, expolitus erat, cum Maro primus tentaret carmen bucolicum scribere.

c) Non male Boilavius expressisse videri potest in vulgato illo:
Suivés pour la trouver Theocrite & Virgile:
Que leurs tendres Ecrits par les Graces dictés
Ne quittent point vos mains jour & nuit feuilletés.

d) Instit. Orat. VI, 3, 20.

forte Varii acris, & *apud Ciceronem* mollis & remissa *oratio, vehementiori & intentiori, qua animi tumultus ac motus excitantur. Atque his dictis vix quicquam attexendum est, ut illam caussam, quæ tam diversis hominum doctorum judiciis disceptata est, dijudicemus, utrum Virgilius Theocrito præstet. Qua in comparatione difficile est assequi, quid magna eorum pars sequuta sit, qui Virgilium Theocrito in genere bucolico quam maxime anteferendum esse existimarunt: sed consuetudine fere, auctoritate cæcoque aliquo amore & impetu eos duci videas* [a]*; quamquam ne ii quidem ipsi, qui Theocritum hujus carminis verum magistrum esse largiuntur, judicii subtilitatem & acumen semper satis probent, sed fere minutis nescio quibus & grammaticis rem rationibus decidant. Virgilio elegantiæ laudem, dignitatis & doctrinæ nemo invidebit; sed simplicitate & naturali aliqua venustate rerumque copia ac varietate non minus cedit Theocrito, quam ars naturæ, quam vincere quidem illa operose in singulari aliqua re potest, sed in summa rei iners & vana habenda est. Verum etiamsi par laus utrique in iis ipsis rebus, quæ maximæ sunt, esset,*

a) „Nolo Scaligeri Criticen in Poetic. lib. V, & qui eum sequuti sunt, hic excitare. Sed quæ nuperæ Virgilii editioni Romanæ adjecta est *Franc. Schmeizii* similis disputatio, ita comparata est, ut adolescentulorum vicem doleas, qui talibus magistris judicii critici subtilitatem acuunt.“ HEYNE.

Theocritus tamen in eo primas tuetur, quod ea invenit, in quibus retractandis alter & poliendis se continuit; quod quamvis magno plerumque ingenio factum nemo neget, interdum tamen tam sollicite Theocriti vestigia premit, ut sublegere potius illi sua, & versus undique conquisitos latine convertere, quam suo ingenio uti videatur. Sed de his ita quisque, uti libitum est, sentiat. Si tamen aliqua Virgilii ea in re culpa est, satis graves ejus pœnas dedit, cum post eum vix quisquam neque veterum neque recentiorum bucolicos versus condiderit, quin ex Virgilio novam rhapsodiam adornaret ejusque Bucolica convasaret. Sed in eo Romanæ artis omnino non exigua pars continebatur, ut, quæ a Græcis naturali aliqua cum venustate & lepore dicta acciperent, ea orationis suæ dignitate, gravitate ac copia ornarent. Hoc unum monebo, nisi memineris, in Virgilio plus artis, in Theocrito plus nativæ elegantiæ esse, non mirari non poteris cum videas, etiam præstantissimos ex hoc genere poetas recentiorum temporum Virgilium maluisse sequi quam Theocritum. Artis scilicet semper facilior imitatio; naturalem venustatem difficillime assequare.

Quod ad descriptionem & œconomiam hujus carminis attinet, varie ea quidem institui potest, semper tamen spectandum hoc, ut ea potissimum ratio ac via ineatur, qua maxima voluptas legentis ani-

mo afferri possit; cujus quidem rei eo diligentior ratio habenda est, quod hujus carminis simplicitas & humilitas interdum in exilitatem abire, lenis & mollis tenor languere solet. Raro itaque poeta narrantis aut describentis partes suscipit; nisi ille in argumento admodum suavi & copioso ac florido versetur; sed convertit fere rem in dramaticam actionem, ipsosque pastores colloquentes ac narrantes inducit, ut res non tam narrari, quam potius geri, ac lectoris oculis subjici, & ille inter silvas errare, in umbra arboris assidere, cantantes audire sibi videatur; quod non ita accipiendum, tanquam si omne carmen pastorale dramaticum esse debeat, ut cum Fraguerio [a] *plerique, qui hoc de carmine scripsere, existimant, verum quia hæc ratio poetæ consilio fere maxime respondet.*

Situs ac loci temporisque designatio, quæ cujusque carminis argumento conveniat, uti poetæ ingeniosi non infima laus est; ita ad majorem ex lectione suavitatem capiendam non parum facit. Cujus enim animus veris ac ruris, pascuorum & armentorum suavi descriptione non vehementer delectatur, aut quis cantum pastoris non multo gratiorem esse sentit, si ille sub fagi umbra, ad rivuli mur-

a) Dissertation sur l'Eclogue par Mr. l'Abbé Fraguier, dans les Mémoires de l'Academie des Inscript. T. II, p. 132.

mur, in molli herba inter gregum exsultationes sedens otio indulgeat?

Dicunt in tenero gramine pinguium
Custodes ovium carmina, fistula
Delectante deum, cui pecus & nigri
Colles Arcadiæ placent [a].

Potest is locus interdum adeo duplex esse, ut & is designetur, in quo pastor cantet, & alter, in quo res commemorata gesta sit; ut in Ecloga decima a Virgilio factum videbimus.

Superest, ut nonnulla adjiciamus, quæ ad Virgilianas Eclogas propius spectant. Eclogæ quidem nomen, ut Idyllii, Grammaticis deberi valde verisimile fit. Cum primo latius pateret, & ad quodvis carminis sive operis genus pertineret, quod e pluribus delectum esset, aut e pluribus ejusdem formæ constaret; ut Horatii Sermones in nonnullis codicibus eodem nomine insigniri narrant viri docti; cum plura carmina minora, licet ejusdem generis, duobus libris comprehensa & collecta sint: adhæsit id nomen, e Grammaticorum doctrina, generi Bucolico; constat enim ejusmodi liber e pluribus carminibus; quæ quidem ut e pluribus aliis semper selecta sint, qui proprius vocabuli significatus est, minime necesse esse arbitror.

a) Hor. Carm. IV, 12, 9.

De tempore & ordine Eclogarum ad Vitam Virgilii maxime ad a. 717 ſatis copioſe diſputatum eſſe arbitramur. Monendum adhuc de allegoria Eclogarum Virgilii, in qua dici non poteſt, quam vanam & inanem operam a Servio inde viri docti poſuerint. Et Servius quidem, cum vix ſexcenteſima commentariorum pars antiquo illi Servio debeatur, tot tamque variis & ab omni hiſtoriæ fide alienis commentis & nugis conſarcinatus eſt, ut unicuique argutias captanti magna ſatis copia materiæ ad manum ſit. Catrœus autem, cujus levitatem & vanitatem ut feras, magna animi æquitate & patientia opus eſt, tanquam ſi in Romanenſi fabula verſaretur, adeo multa nova & tam confidenter mentitus magis quam commentus eſt, ut interdum, quorſum evaſura res ſit, plane hæreas. Verum ex reliquis etiam Interpretibus, qui majore cum pudore, judicii acumine & veritate Eclogas enarrarunt, vix quiſquam eſt, qui ab eo morbo intactus manſerit. Si tamen vel maxime ſymbolica aliqua rerum ratio eſſet, ut poeta fabula paſtoritia non tam pro involucro quam pro umbra aut nebula uſus eſſet, quam rei in alia vitæ conditione geſtæ & veriori argumento obtendiſſe videri poſſet; nollem tamen in arcana iſta & remota ſententia & allegoria otium meum conſumere, cum quod de iis rebus, quas poeta in animo habuiſſe creditur, non ſatis

nobis constet, tum quod, cum allegoria tantum accessio aliqua, non ipsa sententiæ vis sit, jam ipsa proprietas sententiarum ac verborum bonam Eclogam per se constituere debet, cujus jucunditatem modo percipias, non facile vagam & incertam illam allegoriæ interpretationem desideres. Quod si tamen vel maxime allegoriæ locus relinquatur, ejus tamen natura ejusmodi est, ut poeta universam rem fabula arcessita involvisse, singulas vero partes aliis ornamentis, quæ cuique ingenio sese obtulerant, honestasse videri debeat. Nihil itaque nec odiosius, nec a rei ratione magis alienum, quam singulas sententias ad allegoriæ subtilitatem revocare velle [a]. *Sufficit v. c. in prima Virgilii Ecloga, tenere, communem omnium temporum opinionem esse, Virgilium partim ad suam, partim ad Mantuanorum fortunam respexisse, & Augusto pro redditis agris gratias agere voluisse. Sed ea, quæ de Tityro memorantur, singula anxie cum Virgilii persona comparare, id quam putidum sit, quis non sentiat? Appellat ipsum se Tityrum Ecl. VI, 4. Sed ad eundemne versum 55 Ecl. VIII referas? Quid*

a) Recte, quisquis ille est Grammaticus, in attextis Vitæ Virgil. C. XXIII. *Illud tenendum esse prædicimus, in Bucolicis Virgilii neque nusquam neque ubique aliquid figurate dici* &c. & in Servianis ad Ecl. III, 20. *Refutandæ sunt allegoriæ in bucolico carmine, nisi cum, ut supra diximus* (ad Ecl. I, 1.), *ex aliqua agrorum perditorum necessitate descendunt.*

IX, 23 ? *plerosque tamen interpretum multos in eo esse videas. Neque tamen quo se tueantur, habere nego. Fecit idem hoc tota antiquitas. Sed omnino hujus generis bucolicorum carminum ratio & natura melius intelligi poterit, si ea memineris, quæ paullo ante de eo genere disputabamus, quo res e præsenti vita arcessita, majoris suavitatis caussa, pastoritia fabula & ornamentis ex ea vita petitis commendatur. Quod consilium recte si teneas, non erit, quod in singulis sollicite & anxie labores.*

P. VIRGILII MARONIS
BUCOLICON
LIBER.

TITYRUS.
ECLOGA I.
ARGUMENTUM.

Melibœus, agris suis exutus, dum patria extorris capellarum gregem ante se agit, in Tityrum incidit, quem cum in communi calamitate summa securitate & otio frui videret, miratus hominis sortem, cui acceptam eam ferat, rogat. Narrat Tityrus, quomodo & a quo agros suos gregesque salvos recuperaverit. Interea alter de malis ac molestiis migrationis suæ conqueritur. Sub Tityri persona suam fortunam Virgilius adumbravit, cum facta illa agrorum inter veteranos distributione, & ipse suo agel-

lo spoliatus, tandem quod amiserat, per Mæcenatem in Cæsaris Octaviani gratiam inductus recuperavit. Melibœus Mantuanos repræsentat, eorumque sortem describit. Vide Vitam Virgilii pag. XXXVIII & seq.

MELIBŒUS, TITYRUS.

MELIBŒUS.

TItyre, tu patulæ recubans sub tegmine fagi
Silvestrem tenui Musam meditaris avena:
Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra
Formosam resonare doces Amaryllida silvas.

TITYRUS.

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi semper deus: illius aram
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, & ipsum
Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti.

MELIBŒUS.

Non equidem invideo: miror magis: undique totis
Usque adeo turbatur agris. En, ipse capellas
Protenus æger ago: hanc etiam vix, Tityre, duco.

ECL. I. 3 *liquimus* Parr. 4 *letus* Rott. h. e. lætus. 8 *imbuit* Rott. 9 *meis* Rott. 12 *turbamur* multi & ipse Rom.

Hic inter densas corulos modo namque gemellos,
Spem gregis, ah! silice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, si mens non læva fuisset,
De cælo tactas memini prædicere quercus:
(Sæpe sinistra cava prædixit ab ilice cornix.)
Sed tamen, iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.

TITYRUS.

Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpe solemus
Pastores ovium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos similis, sic matribus hædos
Noram: sic parvis componere magna solebam.
Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbis,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

MELIBŒUS.

Et quæ tanta fuit Romam tibi caussa videndi?

TITYRUS.

Libertas: quæ sera tamen respexit inertem;
Candidior postquam tondenti barba cadebat;
Respexit tamen, & longo post tempore venit,
Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,

14 *hinc* Augustin. de Grammat. (15 *in media* Cod. Non. Marc. (18 Versus hic a vetustioribus fere abest: adsutus & adumbratus ex Eclog. IX, 15. (19 *quis sit* septem Codd. apud Heins. cum Goth. pr. (22 *deducere* unus ap. Torr. ad Hor. IV, Od. 2. (23 *agnos* pro *hædos* nonnulli B. (26 *virgulta* quartus Moret.
27 *ecquæ* olim vulgg. B.

Nec spes libertatis erat, nec cura peculî:
Quamvis multa meis exiret victima septis,
Pinguis & ingratæ premeretur caseus urbi,
Non umquam gravis ære domum mihi dextra redibat.

MELIBŒUS.

Mirabar, quid mœsta deos, Amarylli, vocares:
Cui pendere sua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat: ipsæ te, Tityre, pinus,
Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta, vocabant.

TITYRUS.

Quid facerem? neque servitio me exire licebat,
Nec tam præsentis alibi cognoscere divos.
Hic illum vidi juvenem, Melibœe, quotannis
Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
Pascite, ut ante boves, pueri: submittite tauros.

MELIBŒUS.

Fortunate senex, ergo tua rura manebunt?
Et tibi magna satis? quamvis lapis omnia nudus,
Limosoque palus obducat pascua junco:
Non insueta gravis tentabunt pabula fœtas:
Nec mala vicini pecoris contagia lædent?

34 Nonnulli distinguunt post *pinguis*, ut sit *victima pinguis*, ut Ecl. VI, 4. *erraret victima* Parrhas. B. (37 Pro *Amarylli* al. *Galatea*: ita malit Cerda inani allegoriæ servandæ studio. (38 *mala* Rom. (45 *primum* Longob. Pierii. (46 *greges* Menag. (50 Nonnulli cum Goth. sec. *fœtus*, ut sint agni.

Fortunate senex, hic inter flumina nota,
Et fontes sacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes,
Hyblæis apibus florem depasta salicti,
Sæpe levi somnum suadebit inire susurro.
Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aeria cessabit turtur ab ulmo.

TITYRUS.

Ante leves ergo pascentur in æthere cervi,
Et freta destituent nudos in littore pisces:
Ante, pererratis amborum finibus, exsul,
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quam nostro illius labatur pectore vultus.

MELIBŒUS.

At nos hinc alii sitientes ibimus Afros:
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitus toto divisos orbe Britannos.
En, umquam patrios longo post tempore fines,
Pauperis & tuguri congestum cespite culmen,
Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas?
Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes? En, quo discordia cives

53 *tentabis* unus Rottend. 57 *alte* unus Heins. *ad auras* Parrh. 58 *rauci* apud Pier. 60 *in æquore*, quod ad justas oppositionis leges foret: itaque placet Burm. & olim Cerdæ. 61 *nudo* unus Ven. B.

Produxit miseros! en queis consevimus agros!
Insere nunc, Meliboee, piros, pone ordine vites.
Ite meae, felix quondam pecus, ite capellae.
Non ego vos posthac, viridi projectus in antro,
Dumosa pendere procul de rupe videbo:
Carmina nulla canam: non, me pascente, capellae,
Florentem cytisum, & salices carpetis amaras.

TITYRUS.

Hic tamen hanc mecum poteras requiescere noctem
Fronde super viridi: sunt nobis mitia poma,
Castaneae molles, & pressi copia lactis.
Et jam summa procul villarum culmina fumant,
Majoresque cadunt altis de montibus umbrae.

ALEXIS.

ECLOGA II.

ARGUMENTUM.

Corydon pastor, Alexidis pueri, qui a communi utriusque domino amabatur, insano amore cum fu-

73 *perduxit* vulgo. 78 *pastore* unus Ment. pro var.
80 *hac...nocte* libri & edd. fere. *poteris* vulgo.
ECL. II. *Poeta Corydon* Mediceus. *De amore pueri* add. Gud. & alii alia.

reret, miserum sui animi affectum hoc carmine exponit. Alii Alexin Pollionis, alii Mæcenatis puerum fuisse autumant, quem Virgilius insano amore deperierat. Quæ ita secusne se habeant, scire utique nihil refert. Qui tamen castos Virgilii mores deprædicare malunt, mea pace dicant, Virgilium aut in gratiam alicujus amici, aut ingenii caussa, forte ut Theocritum imitatione exprimeret, hanc Eclogam scripsisse. De tempore hujus Eclogæ v. Vit. Virgilii pag. XXXIII & LIII

FOrmosum pastor Corydon ardebat Alexim,
Delicias domini: nec, quid speraret, habebat.
Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
Assidue veniebat: ibi hæc incondita solus
Montibus & silvis studio jactabat inani:
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
Nil nostri miserere? mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes umbras & frigora captant:
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos:
Thestylis & rapido fessis messoribus æstu
Allia serpyllumque herbas contundit olentes.
At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole

4 *ubi* Goth. sec. nec male. Drakenb. ad Sil. Ital. III, 429 malebat *solis*; sed & *solus* se tuetur. (9 *incultant* s. *lacertas* plures habent.

Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nonne fuit satius, tristes Amaryllidis iras,
Atque superba pati fastidia? nonne Menalcan?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses.
O formose puer, nimium ne crede colori.
Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
  Despectus tibi sum, nec qui sim quæris, Alexi:
Quam dives pecoris nivei, quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æstate, novum non frigore deſit.
Canto, quæ solitus, si quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec sum adeo informis: nuper me in littore vidi,
Quum placidum ventis staret mare. Non ego Daphnim
Judice te metuam, si numquam fallat imago.
  O tantum libeat mecum tibi sordida rura,
Atque humiles habitare casas, & figere cervos,
Hædorumque gregem viridi compellere hibisco!
Mecum una in silvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera conjungere plures
Instituit: Pan curat oves, oviumque magistros.
Nec te pœniteat calamo trivisse labellum.
Hæc eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas?
Est mihi disparibus septem compacta cicutis

14 *melius* Zulich. ex interpret. 22 *non frigore* al. *nec* B. *desit* Goth. pr. 27 *fallet*, *fallit* alii. 33 *ministros* Franc.

Fistula, Damœtas dono mihi quam dedit olim:
Et dixit moriens: Te nunc habet ista secundum.
Dixit Damœtas: invidit stultus Amyntas.
Præterea duo, nec tuta mihi valle reperti,
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
Bina die siccant ovis ubera: quos tibi servo.
Jam pridem a me illos abducere Thestylis orat:
Et faciet: quoniam sordent tibi munera nostra.
Huc ades, o formose puer: tibi lilia plenis
Ecce ferunt Nymphæ calathis: tibi candida Nais,
Pallentes violas & summa papavera carpens,
Narcissum & florem jungit bene olentis anethi.
Tum, casia, atque aliis intexens suavibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,
Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna: honos erit huic quoque pomo.
Et vos, o lauri, carpam, & te, proxima myrte:
Sic positæ quoniam suaves miscetis odores.
Rusticus es, Corydon; nec munera curat Alexis:
Nec, si muneribus certes, concedat Iolas.
Heu, heu, quid volui misero mihi? floribus Austrum
Perditus, & liquidis immisi fontibus apros.

41 *sparsas* Pier. ex Vatic. vet. (53 *poma* Ven. (57 *concedet* al. *concedit* unus. *Iollas* in plerisque: *Iolla* Rottend. sec. (58 *eheu* in libb. fere. Sed v. h. l. Mason. & Burm. 59 *immisit* Parrh. *proditos* Mor. *perditis* Lutat. ad Stat.

Quem fugis, ah demens! habitarunt Dî quoque silvas,
Dardaniusque Paris. Pallas, quas condidit, arces
Ipsa colat: nobis placeant ante omnia silvæ.
Torva leæna lupum sequitur: lupus ipse capellam:
Florentem cytisum sequitur lasciva capella:
Te Corydon, o Alexi: trahit sua quemque voluptas.
Adspice, aratra jugo referunt suspensa juvenci,
Et sol crescentes decedens duplicat umbras:
Me tamen urit amor: quis enim modus adsit amori?
Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit!
Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est.
Quin tu aliquid saltem, potius quorum indiget usus,
Viminibus, mollique paras detexere junco?
Invenies alium, si te hic fastidit, Alexin.

PALÆMON.

ECLOGA III.

ARGUMENTUM.

Disceptant hoc carmine alternis versibus duo pastores, Damœtas & Menalcas; cujus carminis, amœbæum *dicitur, ea lex est, ut is, qui respondet,*

61 *quæ c.* Pier. ex Rom. (66 *jugo ut referant* Leid. & alii quidam. (71 *potior* eleganter emendat Markland. ad Stat. Silv. p. 341.

iisdem versibus ac numeris aut contrarium aut majus aut pulchrius aliquod dicat, aut ulla alia ratione simile quid subjiciat. Neque ex eodem omnia argumento petita, sed a variis ac diversis plane rebus arcessita. De tempore hujus carminis v. Vit. Virgilii pag. XXXV.

MENALCAS, DAMŒTAS, PALÆMON.

MENALCAS.

DIc mihi, Damœta, cujum pecus? an Melibœi?

DAMŒTAS.

Non; verum Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.

MENALCAS.

Infelix o semper, oves, pecus! ipse Neæram
Dum fovet, ac, ne me sibi præferat illa, veretur,
Hic alienus oves custos bis mulget in hora:
Et succus pecori, & lac subducitur agnis.

DAMŒTAS.

Parcius ista viris tamen objicienda memento.
Novimus & qui te, transversa tuentibus hircis:
Et quo, sed faciles, Nymphæ, risere, sacello.

ECL. III. 3 *ovis* vulgo, quod secundo casu capiebant.
4 *ille veretur* Leid. Servii. Sic & Rom. 5 *Hicc' alienus* Sic Marius Victorin. in Grammat. monet legendum.
7 *Parcius: ista*. Ita distinguunt Codd. nonnulli & Serv.

MENALCAS.

Tum, credo, quum me arbustum videre Myconis,
Atque mala vites incidere, falce novellas.

DAMŒTAS.

Aut hic ad veteres fagos, quum Daphnidis arcum
Fregisti & calamos: quæ tu, perverse Menalca,
Et quum vidisti puero donata, dolebas:
Et, si non aliqua nocuisses, mortuus esses.

MENALCAS.

Quid domini faciant, audent quum talia fures?
Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lycisca?
Et quum clamarem: Quo nunc se proripit ille?
Tityre, coge pecus, tu post carecta latebas.

DAMŒTAS.

An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula, caprum?
Si nescis, meus ille caper fuit: & mihi Damon
Ipse fatebatur; sed reddere posse negabat.

MENALCAS.

Cantando tu illum? aut umquam tibi fistula cera
Juncta fuit? non tu in triviis, indocte, solebas
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?

15 *aliquid* Ven. & Parrh. *aliquem* Rottend. *ex aliqua* Voss. 16 *facient* alii, *facerent* unus Moreti. *Quid facient domini, audent* Scalig. & Gifan. evitandi ingrati soni caussa: mox *Nonne ego* Menag. e glossa. 23 *quem mihi* Rott. sec. 26 nonnulli *num tu*.

DAMŒTAS.

Vis ergo, inter nos, quid possit uterque, vicissim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fœtus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.

MENALCAS.

De grege non ausim quicquam deponere tecum:
Est mihi namque domi pater; est injusta noverca:
Bisque die numerant ambo pecus, alter & hædos.
Verum id, quod multo tute ipse fatebere majus,
(Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, cælatum divini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili superaddita vitis
Diffusos hedera vestit pallente corymbos.
In medio duo signa, Conon: & quis fuit alter?
Descripsit radio totum qui gentibus orbem:
Tempora quæ messor, quæ curvus arator haberet:
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.

DAMŒTAS.

Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit:
Et molli circum est ansas amplexus acantho:
Orphæaque in medio posuit; silvasque sequentes.
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
Si ad vitulam spectas, nihil est, quod pocula laudes.

38 *facilis* fuisse a prima Virgilii manu testatur Serv. ad Æn. II, 592. estque idem illud in quibusdam Codd. *fragilis* Rom.
39 *palante* duo, ut Ecl. II, 47. (46 *sequaces* alter Rottend.

MENALCAS.

Numquam hodie effugies: veniam, quocumque vocaris.
Audiat hæc tantum, vel qui venit; ecce, Palæmon.
Efficiam posthac, ne quemquam voce lacessas.

DAMŒTAS.

Quin age, si quid habes, in me mora non erit ulla:
Nec quemquam fugio: tantum, vicine Palæmon,
Sensibus hæc imis (res est non parva) reponas.

PALÆMON.

Dicite: quandoquidem in molli consedimus herba.
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos:
Nunc frondent silvæ: nunc formosissimus annus.
Incipe, Damœta: tu deinde sequêre, Menalca.
Alternis dicetis: amant alterna Camœnæ.

DAMŒTAS.

Ab Jove principium Musæ: Jovis omnia plena:
Ille colit terras: illi mea carmina curæ.

MENALCAS.

Et me Phœbus amat: Phœbo sua semper apud me
Munera sunt, lauri, & suave rubens hyacinthus.

DAMŒTAS.

Malo me Galatea petit lasciva puella:
Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.

50 *vel qui? venit ecce* Pol. & Reg. *audiat hæc aliquis* Ven. & Parrh. (59 *alterni* Menag. & Ed. Ven. (62 *At me* tres, ut 66. (65 *sed se cupit* malint Burmann. & Drakenb.

MENALCAS.

At mihi sese offert ultro, meus ignis, Amyntas:
Notior ut jam sit canibus non Delia nostris.

DAMŒTAS.

Parta meæ Veneri sunt munera: namque notavi
Ipse locum, aeriæ quo congessere palumbes.

MENALCAS.

Quod potui, puero silvestri ex arbore lecta
Aurea mala decem misi: cras altera mittam.

DAMŒTAS.

O quoties, & quæ nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam venti divûm referatis ad aures.

MENALCAS.

Quid prodest, quod me ipse animo non spernis, Amynta,
Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo?

DAMŒTAS.

Phyllida mitte mihi: meus est natalis, Iola:
Quum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.

MENALCAS.

Phyllida amo ante alias: nam me discedere flevit:
Et, longum formose vale, vale, inquit, Iola.

68 *jamque* Voss. 70 *Quot* quatuor. *quæ* Franc.
73 *auras* Menag. & Ed. Ven. 1472, ut Ecl. I, 57.
74 *ipso* nonnulli Codd. & Edd. 77 *vitulam* multi, etiam Non. Marcell. in *facere*.

DAMŒTAS.

Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.

MENALCAS.

Dulce satis humor, depulsis arbutus hædis.
Lenta salix fœto pecori, mihi solus Amyntas.

DAMŒTAS.

Pollio amat nostram, quamvis est rustica, Musam:
Pierides, vitulam lectori pascite vestro.

MENALCAS.

Pollio & ipse facit nova carmina: pascite taurum,
Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.

DAMŒTAS.

Qui te, Pollio, amat, veniat, quo te quoque gaudet.
Mella fluant illi, ferat & rubus asper amomum.

MENALCAS.

Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi:
Atque idem jungat vulpes, & mulgeat hircos.

DAMŒTAS.

Qui legitis flores & humi nascentia fraga,
Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.

80 *imber* tres vetusti & Franc. quod Burmannus præfert, cum omnes fere hujus versus voces in sibilum exeant.

84 *quamvis est* Heins. e melioribus: vulgo *sit*; al. *&*.

87 *qui c.* Parrh. *qui jam* Ven. 88 *qui te quoque* Ed. Ven. & Mediol.

MENALCAS.

Parcite oves nimium procedere: non bene ripæ
Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccat.

DAMŒTAS.

Tityre, pascentes a flumine reice capellas:
Ipse, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.

MENALCAS.

Cogite oves, pueri: si lac præceperit æstus,
Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.

DAMŒTAS.

Heu, heu, quam pingui macer est mihi taurus in ervo!
Idem amor exitium pecori, pecorisque magistro.

MENALCAS.

His certe neque amor caussa est: vix ossibus hærent.
Nescio, quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

DAMŒTAS.

Dic, quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cæli spatium non amplius ulnas.

94 *producere* Rottend. (95 *etiam sua* Menag. (98 *perceperit* Ven. & Parrh. *æstas* Rom. (99 *pressabitis* Ed. Ven. *prensabimus* Zulich. *pulsabimus* Moret. (100 *in ervo* ab Heins. e libris permultis, & Plinii ac Columellæ auctoritate; vulgo *arvo*. (101 *est pecori* vel *magistro est* Codd. Burm. *est* sustulit. (102 Elegans Heinsii & jam Stephani conjectura est *Hi certe* (*neque amor caussa est*) *vix ossibus hærent*. (103 *hædos* Goth. pr.

MENALCAS.

Dic, quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores; & Phyllida solus habeto.

PALÆMON.

Non nostrum inter vos tantas componere lites:
Et vitula tu dignus, & hic; & quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.
Claudite jam rivos, pueri: sat prata biberunt.

POLLIO.

ECLOGA IV.

ARGUMENTUM.

In hac Ecloga interpretanda dici vix potest, quam inanem operam viri docti vana religione capti navaverint. Vaticinationem Sibyllæ de Christi natalibus expressam esse, quam Virgilius ingeniose ad natales nobilis pueri transtulerit, jam Lactantius, & Constantinus M. in Orat. ad Sanctorum cœtum, ut Eusebius refert, demonstrare voluerunt. Alii cum majori veri specie, Pollionis filio genethliacon

109 *dignus es*, & Goth. pr.
ECL. IV. In plerisque vett. *Sæculi novi interpretatio*. Zulith. *Laus novæ progeniei*.

Virgilium cecinisse asserunt. Longissime aberrant ii, qui hanc Eclogam de M. Tullio Cicerone accipiunt, & Tullio pro Pollio legunt. Veritati propius accedunt ii, qui hanc Eclogam ad a. U.C. 714 referunt, ubi Mæcenatis & Pollionis opera Brundusii pax composita fuit, cujus quasi pignus Octavia, Octaviani soror, Antonio in matrimonium tradita est, quæ e priore marito gravida erat, cujus infantis, quem tum utero gerebat, præclara fata ominatur poeta. Vide Vit. Virg. pag. XLVII.

SIcelides Musæ, paullo majora canamus;
Non omnes arbusta juvant, humilesque myricæ.
Si canimus silvas, silvæ sint consule dignæ.
Ultima Cumæi venit jam carminis ætas:
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
Jam redit & Virgo: redeunt Saturnia regna:
Jam nova progenies cælo demittitur alto.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta fave Lucina: tuus jam regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc ævi, te consule, inibit
Pollio: & incipient magni procedere menses.
Te duce, si qua manent, sceleris vestigia nostri

1 *genestæ* pro *myricæ* Pier. Medic. 4 *temporis* Menag.

Irrita perpetua solvent formidine terras.
Ille deûm vitam accipiet, divisque videbit
Permixtos heroas, & ipse videbitur illis,
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu,
Errantes hederas passim cum baccare tellus,
Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho.
Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
Ubera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet: Assyrium vulgo nascetur amomum.
At simul heroum laudes & facta parentis
Jam legere, & quæ sit poteris cognoscere virtus;
Molli paullatim flavescet campus arista,
Incultisque rubens pendebit sentibus uva:
Et duræ quercus sudabunt roscida mella.
Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere sulcos.
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella:
Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.
Hinc, ubi jam firmata virum te fecerit ætas,

14 *pœnas* Ven. 17 *patris* Mentel. pr. & in vetustissimis aliquot Pierii. 26 *parentum* plures. 27 *& poteris, quæ sit* unus Heins. 28 *flavescit* tres. 33 *tellurem infindere sulco* Rom. unus; *sulcis* Vatic. Oblong.

Cedet & ipse mari vector; nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non rastros patietur humus, non vinea falcem.
Robustus quoque jam tauris juga solvet arator.
Nec varios discet mentiri lana colores.
Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto.
Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.
Talia secla, suis dixerunt, currite, fusis
Concordes stabili fatorum numine Parcæ.
Adgredere o magnos (aderit jam tempus) honores,
Cara deûm suboles, magnum Jovis incrementum!
Adspice convexo nutantem pondere mundum,
Terrasque, tractusque maris, cælumque profundum:
Adspice, venturo lætentur ut omnia seclo.
O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
Spiritus &, quantum sat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis, atque huic pater adsit:
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.
Pan etiam, Arcadia mecum si judice certet,
Pan etiam Arcadia dicat se judice victum.

38 *victor* Ment. & Dan. Heins. ed. *maris* Goth. sec.
41 *Robustis* Ven. Parrh. (45 fuere qui *nascentes* conjicerent. (46 *currere* Parrh. & Pierii Mediceus. (49 *clara* Moret. quart. & Scheff. recentiss. (53 *longe* vulgo: *tum* plures. (54 *sua* Heins. unus. *fata* Rottend. (55 *Thracus* nonnulli. 58 *Pan deus* vulgo ante Heins.

Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem:
Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
Incipe, parve puer: cui non risere parentes,
Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.

D A P H N I S.

E C L O G A V.

A R G U M E N T U M.

Etiam in hujus Eclogæ allegoria exsculpenda molesti fuere & putidi interpretes. In Daphnide plerique Julium Cæsarem, ejusque necem & apotheosin, nonnulli, jam ex antiquioribus, Maronis fratrem Flaccum, mox etiam Quinctilium Cremonensem, sive etiam Quinctilium Varum, item Salonium, Pollionis filium, quæsiverunt; ut aliorum somnia taceam. Quod si altiorem, quam verborum ratio fert, sententiam quærendam putes, ad Cæsarem ut referas, feram equidem; nihil tamen mihi aliud poeta spectasse videri potest, quam ut Theocritei Idyllii I & XIX imitationem exhiberet, & ut Ecloga tertia duos pastores a conviciis ad can-

61 *tulerint tulerant* alii: *abstulerint* legi, addit Servius.
62 *qui* legit Quinct. IX, 3. *cur* Parrh. Ald.

tum progressos, ita hic idque multo elegantius, duos alios pastores a mutuis laudibus ad cantus certamen procedentes induceret. Carminis Argumentum sunt Daphnidis laudes, nobile haud dubie in vetustis carminibus pastoritiis argumentum. Carmen ad annum 712 referri posse videtur. V. Vit. pag. XXXVII.

MENALCAS, MOPSUS.

MENALCAS.

CUr non, Mopse, boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare leves, ego dicere versus,
Hic corulis mixtas inter considimus ulmos?

MOPSUS.

Tu major: tibi me est æquum parere, Menalca:
Sive sub incertas Zephyris mutantibus umbras,
Sive antro potius succedimus: adspice, ut antrum
Silvestris raris sparsit labrusca racemis.

MENALCAS.

Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.

MOPSUS.

Quid, si idem certet Phœbum superare canendo?

ME-

ECL. V. 3 consedimus *vulgo: inter consedimus agros* Menag. prior. 5 *motantibus* ante Heins. al. *nutantibus*.
6 *antra* Parrh. *subsedimus* Zulich. 7 *paucis* Leid. e glossa.
8 *certat* antiquiores fere & Goth. sec.

MENALCAS.

Incipe, Mopse, prior: siquos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri,
Incipe: pascentes servabit Tityrus hædos.

MOPSUS.

Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina descripsi, & modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.

MENALCAS.

Lenta salix quantum pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis:
Judicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

MOPSUS.

Sed tu desine plura, puer: successimus antro.
Exstinctum Nymphæ crudeli funere Daphnim
Flebant: vos coruli testes, & flumina, Nymphis:
Quum, complexa sui corpus miserabile gnati,
Atque deos atque astra vocat crudelia mater.
Non ulli pastos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina: nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones

13 *Immo etiam viridi* Zulich. (14 *destrixi* Goth. pr. an *destrinxi?* (15 *ut certet* nonnulli iique antiqui. 18 *mihi* Zulich. (19 *Tu sed d.* Rottend. (22 *Est complexa* unus Heins. (25 *ad flumina nota, nec amnem* Zulich. non infelici aberratione. (27 *gemuisse* Rom. Pierii.

Interitum, montesque feri, silvæque loquuntur.
Daphnis & Armenias curru subjungere tigres
Instituit, Daphnis thiasos inducere Bacchi,
Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis,
Tu decus omne tuis: postquam te fata tulerunt,
Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.
Grandia sæpe quibus mandavimus hordea sulcis,
Infelix lolium, & steriles nascuntur avenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Carduus & spinis surgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis: inducite fontibus umbras,
Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo superaddite carmen:
DAPHNIS EGO IN SILVIS. HINC USQUE AD SIDERA NOTUS,
FORMOSI PECORIS CUSTOS, FORMOSIOR IPSE.

MENALCAS.

Tale tuum carmen nobis, divine poeta,
Quale sopor fessis in gramine: quale per æstum

28 *feræ* tres. (29 *currui* unus Moreti. *Armenia* Leid. & Rom. Pier. (30 *Baccho* al. *thyrsos* etiam Parrh. *indicere* Heins. conjiciebat. (37 *nascuntur* vulgo. (38 *viola* & *p.* Rom. Pier. Zulich. Diomedem Grammat. *purpurea* legisse suspicatur Heins. (39 *crescit* Menag. pr. e glossa. 40 *montibus* Goth. pr. *frondibus* Voss. & fragm. Moret. cum Goth. sec. *frontibus* unus Leid. Probatur hæc lectio Klotzio Opusc. p. 300. *aras* Pier. Rom. unde, ille & cum eo Catroeus legit *induc. frondibus aras*. (46. *lassis* Rom. Pier. *per gramina* apud Priscian. VII.

Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.
Nec calamis solum æquiparas, sed voce magistrum;
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocumque modo tibi nostra vicissim
Dicemus: Daphninque tuum tollemus ad astra:
Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis.

MOPSUS.

An quidquam nobis tali sit munere majus?
Et puer ipse fuit cantari dignus: & ista
Jam pridem Stimicon laudavit carmina nobis.

MENALCAS.

Candidus insuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibusque videt nubes & sidera Daphnis.
Ergo alacris silvas, & cetera rura voluptas,
Panaque, pastoresque tenet, Dryadasque puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipsi lætitia voces ad sidera jactant
Intonsi montes: ipsæ jam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta, Deus, Deus ille, Menalca.
Sis bonus o felixque tuis! en quatuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duas altaria Phœbo;
Pocula bina novo spumantia lacte quotannis,

56 *lumen* Franc. Klotz. *nomen* Menag. pr. (59 *videt* Ven. *pastoresque simul* Menag. alter: *Dryades* Rom. & Leid. 61 *malum* alii: *meditatur* Menag. pr. (62 *lætitiæ* Mentel. pr. 66 *duoque alt.* vulgo ante Heins.

Craterasque duo statuam tibi pinguis olivi:
Et multo in primis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbra,
Vina novum fundam calathis Ariusia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas, & Lyctius Ægon:
Saltantes Satyros imitabitur Alphesibœus.
Hæc tibi semper erunt, & quum solemnia vota
Reddemus Nymphis, & quum lustrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit,
Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.
Ut Baccho Cererique, tibi sic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.

MOPSUS.

Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis sibilus austri,
Nec percussa juvant fluctu tam littora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.

MENALCAS.

Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
Hæc nos, Formosum Corydon ardebat Alexin:
Hæc eadem docuit, Cujum pecus? an Melibœi?

68 variant Codd. inter *crateres* & *duos*, *duas* & *olivæ*. 69 *altaria* Medic. Pierii. (71 *infundam* Menag. & Moret. quart. it. Pierii Obl. *nova infundam* Moret. sec. (74 *dona* Parrh. (75 *& colluſtrabimus* tres, *conluſtrabimus* unus. 79 *tibi sua* Moret. quart. (81 *digna* Parrh. *vota* unus Leid. *pro munere* Leid. alter. (85 *donavimus* ap. Probum.

MOPSUS.

At tu sume pedum, quod, me quum sæpe rogaret,
Non tulit Antigenes (& erat tum dignus amari)
Formosum paribus nodis atque ære, Menalca.

SILENUS.

ECLOGA VI.

ARGUMENTUM.

Felicissimus in hujus Eclogæ argumento & in ejus tractatione fuit poeta. Jucundissimis enim, dulcissimis, ac pulcherrimis rerum imagnibus omnis hæc narratio distincta est, qua Silenus ex antiquissimorum poetarum ac philosophorum rationibus originem rerum canit, atque inde per fabulas ornatum poeticum maxime admittentes vagatur. Quo ordine hæc Ecloga inter reliquas ponenda sit, vid. Vitam pag. LIII.

FAUNORUM, SATYRORUM ET SILVANORUM DELECTATIO.

PRima Syracosio dignata est ludere versu
Nostra, nec erubuit silvas habitare, Thalia.

ECL. VI. 2 *silvis* Rom. Pier.

Quum canerem reges & prœlia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: Pastorem, Tityre, pingues
Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque super tibi erunt qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, & tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine Musam.
Non injussa cano: si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus amore leget; te nostræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet: nec Phœbo gratior ulla est,
Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis & Mnasylos in antro
Silenum pueri somno videre jacentem,
Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho:
Serta procul tantum capiti delapsa jacebant:
Et gravis adtrita pendebat cantharus ansa.
Adgressi (nam sæpe senex spe carminis ambo
Luserat) injiciunt ipsis ex vincula sertis.
Addit se sociam, timidisque supervenit Ægle:
Ægle, Naïadum pulcherrima: jamque videnti
Sanguineis frontem moris & tempora pingit.
Ille dolum ridens, quo vincula nectitis? inquit.
Solvite me, pueri: satis est potuisse videri.
Carmina, quæ vultis, cognoscite: carmina vobis;

10 *legat* Menag. sec. & Moret. sec. (12 *perscripsit* multi. 16 *capiti tantum* Rottend. quod mallem a poeta profectum. 18 *ambos* alii. (19 *ex ipsis* Voss. pr. & *vincula* Menag. sec. 20 *tumidisque* Leid. sec. (21 *namque* plur. (23 *quid* Ed. Ven. & Pier.

Huic aliud mercedis erit: simul incipit ipse.
Tum vero in numerum Faunosque, ferasque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus,
Nec tantum Phœbo gaudet Parnassia rupes:
Nec tantum Rhodope mirantur & Ismarus Orphea.
Namque canebat, uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque, animæque, marisve fuissent,
Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreverit orbis.
Tum durare solum, & discludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paullatim sumere formas.
Jamque novum terræ stupeant lucescere solem,
Altius atque cadant submotis nubibus imbres.
Incipiant silvæ quum primum surgere, quumque
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ jactos, Saturnia regna,
Caucasiasque refert volucres, furtumque Promethei.
His adjungit, Hylan nautæ quo fonte relictum

28 *mutare* Longob. Pier. *nutare* nonnulli. (30 *miratur* al. Post hunc in nonnullis libb. & edd. supposititiis versus: *Quantum omnis mundus gaudet cantante Sileno*. Habet etiam Goth. uterque alium versum: *Quantum Sileno silvæ latantur ovante*. (32 *terrarum animæque* Ven. & Ed. Ven. *marisque* quatuor cum Goth. Post hunc Goth. sec. subjungit versum: *Hinc hominum quondam genus & primordia rerum*. (34 *mundus* Rottend. (38 *utque cadunt* Rom. Pier. & duo Heinsii: *ignibus* idem Rom. cum Ed. Ven. 1472. 40 *currant* Ven. & Parrh. *per ignaros* Rom. Pierii & Medic. it. Ed. Ven. 1472. (41 In Cod. Franc. *Hinc lapides Pirre jactos, primordia rerum, Hinc hominum pecudumque genus, Saturnia regna*. (48 *auras* plur.

Clamassent: ut littus, Hyla, Hyla, omne sonaret.
Et fortunatam, si numquam armenta fuissent,
Pasiphaen nivei solatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Proetides implerunt falsis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus, quamvis collo timuisset aratrum,
Et sæpe in levi quæsisset cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas:
Aut aliquam in magno sequitur grege. Claudite Nymphæ,
Dictææ Nymphæ, nemorum jam claudite saltus:
Siqua forte ferant oculis sese obvia nostris
Errabunda bovis vestigia: forsitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta secutum,
Perducant aliquæ stabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Hesperidum miratam mala puellam:
Tum Phæthontiadas musco circumdat amaræ
Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum

50 *collo quamvis* unus Francii eleganti ordine: *tenuisset* tres libri; unde Heins. conjicit *renuisset*: frustra. (53 *suffultus* Leid. (56 *Dircææ* Rottend. distinguunt multi post *Dictææ*, & jungunt *Nymphæ nemorum*. (57 *si quæ* Leid. *fata* pro *forte* Goth. pr. *vestris* quinque Codd. cum Goth. sec. & sic Servius legisse videtur. (60 *producant* fragm. Moreti.

Aonas in montes ut duxerit una sororum:
Utque viro Phœbi chorus adsurrexerit omnis:
Ut Linus hæc illi divino carmine pastor,
Floribus atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit: Hos tibi dant calamos (en accipe) Musæ,
Ascræo quos ante seni: quibus ille solebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos:
His tibi Grynei nemoris dicatur origo:
Ne quis sit lucus, quo se plus jactet Apollo.
 Quid loquar aut Scyllam Nisi, quam fama secuta est,
Candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias vexasse rates, & gurgite in alto
(Ah) timidos nautas canibus lacerasse marinis?
Aut ut mutatos Terei narraverit artus:
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit?
Quo cursu deserta petiverit, & quibus ante
Infelix sua tecta supervolitaverit alis?
Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, jussitque ediscere lauros,
Ille canit: pulsæ referunt ad sidera valles.
Cogere donec oves stabulis, numerumque referre
Jussit, & invito processit vesper Olympo.

65 *Aonios* unus Pierii & Heinsii tres Edit. Mediol. *dixerit* Medic. (68 *armatus* duo. (69 *en aspice* Goth. sec.
75-77 iidem versus in Ciri. (76 *gurgite vasto* Goth. sec.
77 *vexasse* Rottend. alter. (80 *quibus alis* Burm. *ales* Rom. Pier. Medic. (83 *edissere* Parrh. *edicere* Pierius exhibet & laudat ex vet. *ramos*: Medic. & Ven. Heins. (85 *referri* al. Regius etiam *numeroque referri*.

MELIBŒUS.

ECLOGA VII.

ARGUMENTUM.

Et hoc carmen e genere dramatico, amœbæo dicto, eſt. Corydon & Thyrſis cantu certant, adſidente Daphnide, & arceſſito ad arbitrium ferendum Melibœo, unde etiam Ecloga nomen duxit. Etiam in hoc carmine putidum eſt referre, quas allegorias commenti ſint interpretes, cum haud dubie nihil aliud spectarit poeta, quam ut ad Theocritei Idyllii VI imitationem illud carminis amœbæi genus exprimeret, quod narratione alicujus paſtoris, qui interfuerat certamini, continetur. Temporis ordinem hujus Eclogæ vid. in Vita pag. LIII.

MELIBŒUS, CORYDON, THYRSIS.

MELIBŒUS.

FOrte sub arguta consederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon & Thyrsis in unum;

ECL. VII. 1 *ſub antiqua* Schol. Horat. Epod. 2. *conſiderat* Mentel. & Regius.

Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas.
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, & respondere parati.
Huc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipse caper deerraverat: atque ego Daphnin
Adspicio: ille ubi me contra videt: Ocius inquit,
Huc ades, o Melibœe: caper tibi salvus, & hædi.
Et, si quid cessare potes, requiesce sub umbra.
Huc ipsi potum venient per prata juvenci:
Hic virides tenera prætexit arundine ripas
Mincius, eque sacra resonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida, habebam,
Depulsos a lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum.
Posthabui tamen illorum mea seria ludo.
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpere: alternos Musæ meminisse volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.

CORYDON.

Nymphæ, noster amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite; proxima Phœbi

5 *certare p.* Leid. (6 *Hic m.* vulgo. (10 *velis* Leid. 11 *veniunt* Leid. quod placet. (12 *pertexit* Voss. prior. *protexit* Zulich. & Leid. sec. *vir. etiam protexit* Franc. 13 *eque cava* Pierius memorat a nonnullis viris doctis recitari. (15 *hædos* Medic. (19 *volebam* Medic. cum Menag. & pro var. lect. in Muret. (22 *concedunt* Menag.

Versibus ille facit: aut, si non possumus omnes;
Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.

THYRSIS.

Pastores, hedera crescentem ornate poetam,
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro.
Aut, si ultra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

CORYDON.

Sætosi caput hoc apri, tibi Delia, parvus
Et ramosa Mycon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo stabis suras evincta cothurno.

THYRSIS.

Sinum lactis, & hæc te liba, Priape, quotannis
Exspectare sat est: custos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fœtura gregem suppleverit, aureus esto.

CORYDON.

Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, hedera formosior alba:
Quum primum pasti repetent præsepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.

24 *His a.* Ven. *pendebat* Voss. *quercu* Zulich. (25 *nascantem* Medic. a m. pr. cum nonnullis aliis ex interpretatione. 27 *placidum* Longob. Pier. & Goth. pr. (28 *ne puero noceant mala signa* Glossator Barth. Adv. 37. 5. (29 *setosi* vulgo. (33 *tibi* multi ap. Heins. & Burm. cum Goth. pr.

THYRSIS.

Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior rusco, projecta vilior alga;
Si mihi non hæc lux tota jam longior anno est.
Ite domum pasti, si quis pudor, ite juvenci.

CORYDON.

Muscosi fontes, & somno mollior herba,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra,
Solstitium pecori defendite: jam venit æstas
Torrida: jam læto turgent in palmite gemmæ.

THYRSIS.

Hic focus, & tædæ pingues, hic plurimus ignis
Semper, & assidua postes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.

CORYDON.

Stant & juniperi, & castaneæ hirsutæ:
Strata jacent passim sua quæque sub arbore poma.
Omnia nunc rident: at si formosus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina sicca.

THYRSIS.

Aret ager: vitio moriens sitit aeris herba:

41 *Sardiniis* Pier. duo. (42 *rusto* Giph. ind. Lucret. ex MSS. *visco* Parrh. (45 *alba* Parrh. forte pro *alga*. (48 *lento* Medic. a m. sec. (52 *Hinc t.* Servii tempore nonnullos legisse colligas e scholio ad v. 49. (53 Hunc versum sequenti subjicit Moreti quart. (54 *sua quoque sub a.* videtur reponendum: *sua* h. e. nativa ejus arboris. (56 *cæca* Heins.

Liber pampineas invidit collibus umbras.
Phyllidis adventu nostræ nemus omne virebit:
Juppiter & læto descendet plurimus imbri.

CORYDON.

Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho,
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo.
Phyllis amat corulos: illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corulos, nec laurea Phœbi.

THYRSIS.

Fraxinus in silvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Sæpius at si me, Lycida formose, revisas,
Fraxinus in silvis cedat tibi, pinus in hortis.

MELIBŒUS.

Hæc memini, & victum frustra contendere Thyrsin,
Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis.

PHARMACEUTRIA.

ECLOGA VIII.

ARGUMENTUM.

Duorum pastorum carmina, alterum ex Theocrit. Idyll. III, *alterum ex Idyll.* II *expressa recitantur.*

58 *uvas* Voss. alter a m. sec. (63 *Nec myrtus vincet Veneris:* sic præfixum verbis Servii ad h. v. (68 *cedet* vulgo.

In Damonis carmine gravis dolor & ægritudo alicujus pastoris, cui Nisa, amata puella, Mopsum rivalem prætulisset, egregie exponitur; in Alphesibœi carmine mulier Daphnin, amantem suum, a quo se desertam esse putat, incantationibus magicis ad se revocat. Quando scripta sit hæc Ecloga, vid. Vitam pag. XLIX, LIII.

DAMON; ALPHESIBŒUS.

PAstorum Musam Damonis & Alphesibœi,
Inmemor herbarum quos est mirata juvenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,
Et mutata suos requierunt flumina cursus:
Damonis Musam dicemus, & Alphesibœi.
Tu mihi, seu magni superas jam saxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis æquoris; en erit umquam
Ille dies, mihi quum liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium: tibi desinet; accipe jussis
Carmina cœpta tuis; atque hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.

ECL. VIII. 3 *carmina* tres ap. Burm. ut sit Græcismus. 4 *liquerunt* in nonnullis Pierii & Heinsii cum Goth. sec. *Et mirata suos* Ed. Ven. (7 *regis* quart. Moret. (8 *mihi ut l.* primus Moreti: *m. quo l.* Goth. sec.

Frigida vix cælo noctis decesserat umbra,
Quum ros in tenera pecori gratissimus herba:
Incumbens tereti Damon sic cœpit olivæ.

DAMON.

Nascere, præque diem veniens age, Lucifer, almum.
Conjugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror, & divos (quamquam nil testibus illis
Profeci) extrema moriens tamen adloquor hora.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Mænalus argutumque nemus pinosque loquentes
Semper habet; semper pastorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non passus inertes.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Mopso Nisa datur; quid non speremus amantes?
Jungentur jam gryphes equis: ævoque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopse, novas incide faces: tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces: tibi deserit Hesperus Œtam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

O

14 *discesserat* Pier. Obl. Parrh. & Leid. cum Goth. sec.
15 *herba est* vulgo: sustulit *est* Heins. auctoritate librorum; & jam Pier. suadebat. (17 *postque d.* Zulich. (19 *queror ad divos* Moreti quart. placet Burm. (21 *mea fistula* Mentel. pr. (22 *lucosque* Zulich. *pinosque sonantes* Medic.
24 *primum* Medic. *non p. agrestes* Menag. pr. (26 *spernemus* Voss. *Quid nos sp. am.* conj. Burm. (27 *tigres* Parrh. *grypes* Medic. *γρῦπες*. (28 *tumidi* Voss. *timidæ* Parrh. & Rottend. sec. Medic. & Ven. *timide* Goth. sec. (29 Vir doctus apud Burm. conjecerat: *incende f.*, uti & in Cod. Divionensi erat, sed tuetur vulgarem Burm.

O digno conjuncta viro! dum despicis omnes,
Dumque tibi est odio mea fistula, dumque capellæ,
Hirsutumque supercilium, promissaque barba:
Nec curare deûm credis mortalia quemquam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Sepibus in nostris parvam te roscida mala
(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem.
Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus:
Jam fragiles poteram a terra contingere ramos.
Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Nunc scio, quid sit amor: duris in cotibus illum
Aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec generis nostri puerum, nec sanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Sævus amor docuit, gnatorum sanguine matrem
Commaculare manus; crudelis tu quoque, mater;
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crudelis tu quoque, mater.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.

Nunc & oves ultro fugiat lupus; aurea duræ

34 *prolixaque* vulgo. (37 *roscida mella* Muret. sec. ut Ecl. IV, 30, sed recte vulgatam tuetur Heins. *Therasia m.* Ven. quam docto errore! (39 *tum me jam acceperat*. Sic Medic. cum potioribus. Tuetur tamen Heins. *ceperat* scil. ut magis orationi poeticæ consentaneum. (44 *Ismarus* vulgo. *Maros* Medic. *Marus* lib. Serv. Colot. (49 *an pater improbus ille*; *Improbus ille pater*, ut de Jasone intelligatur, conj. Meurs. ad Lycophr. Male.

Mala ferant quercus: narcisso floreat alnus:
Pinguia corticibus sudent electra myricæ:
Certent & cycnis ululæ: sit Tityrus Orpheus:
Orpheus in silvis, inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Omnia vel medium fiant mare: vivite silvæ.
Præceps aerii specula de montis in undas
Deferar: extremum hoc munus morientis habeto.
Desine, Mænalios jam desine, tibia, versus.
Hæc Damon: vos, quæ responderit Alphesibœus,
Dicite, Pierides: non omnia possumus omnes.

Alphesibœus.

Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta;
Verbenasque adole pingues, & mascula tura:
Conjugis ut magicis sanos avertere sacris
Experiar sensus: nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Carmina vel cælo possunt deducere Lunam:
Carminibus Circe socios mutavit Ulyxi:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Terna tibi hæc primum triplici diversa colore

59 *in altum deferar* legit Scalig. ad Auson. Cupid. cruc. 24.
61 *Desine M. mecum mea t. v.* Voss. alter a m. pr.
64 *Et fer aquam* Gud. *affer* Goth. pr. frag. Moret. & Zulich. quod tamquam sacrificio accommodatius præfert Burm.
66 *avertere sensus Exp. sacris* Moret. quart. & Parrh.
69 *e cælo* Pier. (70 *Ulyssei* vulgo. (71 *in campis* Zulich.

Licia circumdo, terque hæc altaria circum
Effigiem duco: numero Deus impare gaudet.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores:
Necte, Amarylli, modo: &, Veneris, dic, vincula necto.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Limus ut hic durescit, & hæc ut cera liquescit
Uno eodemque igni; sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit: ego hanc in Daphnide laurum.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Talis amor Daphnim, qualis, quum fessa juvencum
Per nemora atque altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ rivum viridi procumbit in ulva
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara sui: quæ nunc ego limine in ipso,
Terra, tibi mando: debent hæc pignora Daphnim.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

74 *terque hanc* Longob. Pier. ut referatur ad *effigiem*. 82 *ramos* Pier. Obl. (83 *male* Rottend. alter. (87 *in herba* vulgo *concumbit* Gud. *in umbra* Ed. Ven. cum Goth. sec. *consedit in herba* unus Heins. (88 *sera m. d. nocte* quart. Moret. & alius Heins. Burm. conj. *sero noctis*: *discedere* duo. (92 *pignera* duo: *limite* Goth. sec.

Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena
Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto.
His ego sæpe lupum fieri, & se condere silvis
Mœrim, sæpe animas imis excire sepulchris,
Atque satas alio vidi traducere messes.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Fer cineres, Amarylli, foras: rivoque fluenti,
Transque caput jace: ne respexeris. His ego Daphnim
Adgrediar, nihil ille Deos, nil carmina curat.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.
Adspice: corripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse! bonum sit!
Nescio quid certe est: & Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, jam parcite carmina, Daphnis.

98 *animasque* Parrh. *exire* Goth. sec. Ed. Mediol. 1474. cum aliis antiquis, uti auguror. (102 *nec resp.* Medic. Pier. Obl. Gud. & hoc verum est. (105 *palmis* Moret. sec.
108 *omina* Canter. ex vet. cod. *qui adamant* Zulich. Heins.
109 *domum* pro *venit* Medic.

M Œ R I S.

E C L O G A IX.

A R G U M E N T U M.

Ad urbem Mantuam hædulos deportanti Mœri villico, qui homines & ipsi servi erant, adjungit se in itinere Lycidas, a quo viæ caussam rogatus, calamitates suas, dominique Menalcæ injurias ac pericula inter eundum, id quod aliquantum jucunditatis habet, commemorat; cumque sermo ad Menalcæ carmina deductus esset, recitat uterque nonnulla ex iis fragmenta, ac locos, qui fere ex Theocrito conversi sunt, uti tota carminis forma ex ejus Idyllio septimo deducta est. Ex ipso carmine id augurari licet: scriptum illud esse eo anno, quo agri Cremonenses & Mantuani inter Veteranos divisi essent U. C. 713 adeoque paullo post primam Eclogam; Virgiliique fortunam sub Menalcæ persona adumbrari, qui quidem agros suos recuperandi spem habebat, suis tamen possessionibus ejectus fuit, neque id sine magno periculo.

LYCIDAS, MŒRIS.

Lycidas.

QUO te, Mœri, pedes? an, quo via ducit, in urbem?

Mœris.

O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri,
Quod numquam veriti sumus, ut possessor agelli
Diceret: hæc mea sunt: veteres migrate coloni.
Nunc victi, tristes, quoniam ſors omnia versat,
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hædos.

Lycidas.

Certe equidem audieram, qua se subducere colles
Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,
Usque ad aquam, & veteres, jam fracta cacumina, fagos,
Omnia carminibus vestrum servasse Menalcan.

Mœris.

Audieras, & ſama fuit: sed carmina tantum
Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.

2 „Vix mihi temperavi, quin *Quo*, *Lycida*, *vivi perveni-* „ *mus*, reponerem, quod haud dubie a poeta profectum „ est; & sic Ecl. I, 72. Ecl. III, 88. Idem jam Heinsio „ in mentem venerat, nec Burm. improbat.“ Heyne.

3 *quam nunquam meriti sumus*! Leid. alter. (5 *tristis quoniam* legit Burm., qui duo epitheta ferre se negat: *tristis ſors* legit etiam Probus Instit. Gramm. (8 *dimittere* Goth. pr. & septem ap. Burm. (9 *veteris ... fagi*: vulgata elegantior. *confracta c.* Quinct. quod Catrœo placet. (10 *noſtrum* Goth. sec. quatuor Burm. it. Ed. Mediol.

Quod niſi me quacumque novas incidere lites
Ante ſiniſtra cava monuiſſet ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipſe Menalcas.

LYCIDAS.

Heu! cadit in quemquam tantum ſcelus? heu tua nobis
Pæne ſimul tecum ſolatia rapta, Menalca!
Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra?
Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper,
Quum te ad delicias ferres, Amaryllida, noſtras?
Tityre, dum redeo (brevis eſt via) paſce capellas:
Et potum paſtas age, Tityre: & inter agendum
Occurſare capro, cornu ferit ille, caveto.

MŒRIS.

Immo hæc, quæ Varo necdum perfecta canebat,
Vare, tuum nomen (ſuperet modo Mantua nobis,
Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ!)
Cantantes ſublime ferent ad ſidera cycni.

LYCIDAS.

Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos:
Sic cytiſo paſtæ diſtendant ubera vaccæ.
Incipe, ſi quid habes, & me fecere poetam
Pierides: ſunt & mihi carmina: me quoque dicunt
Vatem paſtores: ſed non ego credulus illis.

19 *ſilvas* Fragm. Moret. male. (25 *petit* Rottend. ſec. & Gud.
31 *diſtentent* vulgo.

Nam neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
Digna, sed argutos inter strepere anser olores.

MŒRIS.

Id quidem ago; & tacitus, Lycida, mecum ipse voluto,
Si valeam meminisse: neque est ignobile carmen.
Huc ades, o Galatea: quis est nam ludus in undis?
Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt umbracula vites.
Huc ades: insani feriant sine littora fluctus.

LYCIDAS.

Quid, quæ te pura solum sub nocte canentem
Audieram? numeros memini, si verba tenerem.

MŒRIS.

Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus?
Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum:
Astrum, quo segetes gauderent frugibus; & quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.
Insere, Daphni, piros: carpent tua poma nepotes.
Omnia fert ætas, animum quoque: sæpe ego longos

35 „*Vario* manifeste legit Serv. & Schol. Hor. Cruq. ad Od. I, „ 6 qui Thyestæ tragœdiæ auctorem intelligit; sed in scri- „ ptis editisque constanter *Varo*." HEYNE. (37 *Jam pridem a.* Zulich. (40 *ver perpetuum* quendam legere notant Guellius & Cerda. (46 Mediceus etiam quinque seqq. vv. refert ad Lycidam. Mœris ab illis incipit: *Omnia fert ætas*; nec aliter Gud. Heins. *respicis o.* Zulich. *suscipis* Gud. & Rottend. (49 *in vallibus* ap. Non. Marcell. *in ducere*.

Cantando puerum memini me condere soles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrim
Jam fugit ipsa: lupi Mœrim videre priores.
Sed tamen ista satis referet tibi sæpe Menalcas.

LYCIDAS.

Caussando nostros in longum ducis amores.
Et nunc omne tibi stratum silet æquor: & omnes
(Adspice) ventosi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media est nobis via: namque sepulchrum
Incipit adparere Bianoris: hic, ubi densas
Agricolæ stringunt frondes, hic, Mœri, canamus:
Hic hædos depone, tamen veniemus in urbem.
Aut, si, nox pluviam ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet usque (minus via lædat) eamus.
Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo.

MŒRIS.

Desine plura, puer: &, quod nunc instat, agamus.
Carmina tum melius, quum venerit ipse, canemus.

52 *Cantando solitum* Agrœtius de Orthogr. *ducere s.* Gud.
59 *jamque* Menag. alter, nec male. (64 *lædet* vulgo fere.
66 *nunc*, *quod nunc* Menag. pr. (67 *Menalcas* pro *canemus* Goth. sec.

GALLUS.

ECLOGA X.

ARGUMENTUM.

C. Cornelius Gallus, de quo vide Vitam p. LII, LXIII *amicam Lycoridem habuit; desertus a perfida, & magno dolore oppressus, in hoc carmine tanquam pastor aliquis in Arcadiæ montibus ac silvis, sub antro aliquo projectus, amores suos deflere fingitur. Habet hoc carmen miram artem ac suavitatem; primum in eo, quod omnia ad majorem Galli dignitatem, non modo ad vitam pastoritiam, sed ad tempora heroica, in quibus permisti mortalibus divi viverent, relata ex sensibus & opinionibus istorum seculorum adumbrata sunt, quare etiam ferre debemus, si quæ paullo altiore ac graviore spiritu hic dicta reperiamus; deinde vero quoniam impotentis & spreti amoris æstus ille ac furor, in omnes partes animum rapiens, ipsum legentis animum commovere videtur. Universe vero a simplicitate & venustate pastoritii carminis Poeta in plerisque recessit.*

ECL. X. „ *Conquestio cum Gallo* in scriptis nonnullis. *Con-* „ *questio cum Gallo poeta de agris* Medic. & sic fere in „ sex septemve aliis, quod non assequor, quorsum dictum „ sit. *Poeta ad Gallum. De amore Galli consolatio* Gud." HEYNE.

EXtremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, sed quæ legat ipsa Lycoris,
Carmina sunt dicenda. Neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, quum fluctus subterlabere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat undam.
Incipe; sollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent simæ virgulta capellæ.
Non canimus surdis: respondent omnia silvæ.

Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere, puellæ
Naïdes, indigno quum Gallus amore periret?
Nam neque Parnasi vobis juga, nam neque Pindi
Ulla moram fecere, neque Aoniæ Aganippæ.
Illum etiam lauri, etiam flevere myricæ:
Pinifer illum etiam sola sub rupe jacentem
Mænalus, & gelidi fleverunt saxa Lycæi.
Stant & oves circum: nostri nec pœnitet illas;
Nec te pœniteat pecoris, divine poeta;
Et formosus oves ad flumina pavit Adonis.

4 *interlabare* Parrh. (5 *amica* Zulich. *amata* Dan. Heins.
10 *peribat* in Medic. a m. sec. it. in Rom. Pierii. (12 *Aonia Aganippe* Serv. & vulgata lectio ante Heins. a qua standum esse arbitratur Cl. Heyne. (13 *lauri, illum etiam f. m.* ante Heins. vulgatæ: sed sustulit is versus male intrusum fulcrum, Medicei & optimorum librorum auctoritate.
14 *tacentem* Barth. tribus antiquis Advers. XIII, 16.
16--18 „ Tres hos versus post versum octavum Scal. Poet. V, „ 5. revocaverat, atque ita Taubmann. exhibuit. Neque „ ibi locum habere posse negem. Sed nec hoc est loco; „ quare eos legi pœniteat. “ HEYNE.

Venit & upilio: tardi venere bubulci:
Uvidus hyberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iste, rogant, tibi? Venit Apollo:
Galle, quid insanis? inquit, tua cura Lycoris
Perque nives alium, perque horrida castra secuta est.
Venit & agresti capitis Silvanus honore,
Florentes ferulas & grandia lilia quassans.
Pan deus Arcadiæ venit: quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
Ecquis erit modus? inquit. Amor non talia curat.
Nec lacrimis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ.
Tristis at ille: Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus hæc vestris: soli cantare periti
Arcades: o mihi tum quam molliter ossa quiescant,
Vestra meos olim si fistula dicat amores!
Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem
Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
Certe sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
Seu quicumque furor, (quid tum, si fuscus Amyntas?
Et nigræ violæ sunt, & vaccinia nigra)
Mecum inter salices lenta sub vite jaceret.

(19 *opilio* al. *tarde* Ed. Ven. *clari* Medic. *subulci* idem Medic. cum præstantioribus. (23 *Perque n. Alpum* conj. Schotti Obs. II, 4 male. (25 *violas* pro *fer.* Goth. sec. 26 *Arcadia* vet. Cod. Barthii. (27 *nimioque* Medic. 28 *Amorum* Cod. Barthii. (29 *ripis* Medic. (30 *oves* Moret. & alius. (32 *parati* Menag. supra Ecl. VII, 5. (33 *quiescent* plures ap. Pier.

Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes: hic mollia prata, Lycori:
Hic nemus, hic ipso tecum consumerer ævo.
Nunc insanus amor duri me Martis in armis,
Tela inter media, atque adversos detinet hostes.
Tu procul a patria (nec sit mihi credere) tantum
Alpinas, ah dura, nives & frigora Rheni
Me sine sola vides. Ah te ne frigora lædant!
Ah tibi ne teneras glacies secet aspera plantas!
Ibo, & Chalcidico quæ sunt mihi condita versu
Carmina, pastoris Siculi modulabor avena.
Certum est in silvis, inter spelæa ferarum,
Malle pati, tenerisque meos incidere amores
Arboribus: crescent illæ: crescetis, amores.
Interea mixtis lustrabo Mænala Nymphis:
Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
Jam mihi per rupes videor lucosque sonantes
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula: tamquam hæc sint nostri medicina furoris,
Aut deus ille malis hominum mitescere discat.
Jam neque Hamadryades rursum, nec carmina nobis

44 *diri* Leid. unus. (46 *quantum* Barthii liber; quod esset *procul quantum*. (51 *meditabor* duo vet. cum Goth. pr. *moderabor* Zulich. (55 *mixtus* septem octove apud Burm. sed *mixtis* exquisitius videtur Cl. Heyne. *lustrabor* Moret. quart. *lymphis* Medic. (56 *negabunt* ali. (60 *hæc sit* vulgo: *medicina laboris* Servius Danielis. (61 *miserescere* Moret. quart.

Ipsa placent: ipsæ rursum concedite silvæ,
Non illum nostri possunt mutare labores:
Nec si frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
Sithoniasque nives hiemis subeamus aquosæ,
Nec si, quum moriens alta liber aret in ulmo,
Æthiopum versemus oves sub sidere Cancri.
Omnia vincit amor: & nos cedamus amori.
  Hæc sat erit, Divæ, vestrum cecinisse poetam,
Dum sedet, & gracili fiscellam texit hibisco,
Pierides: vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cujus amor tantum mihi crescit in horas,
Quantum vere novo viridis se subjicit alnus.
  Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra,
Juniperi gravis umbra: nocent & frugibus umbræ.
Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite, capellæ.

P. VIRGILII MARONIS BUCOLICON LIBER EXPLICITUS.

66 *hyemi* (pro *hyeme*) *sub aquosa* Barth. Cod. (67 *commoriens* unus Moret. Gud. (68 *servemus* Barth. sive liber sive emendatio. (72 *fac. carmina* fragm. Moreti.
74 *subrigit* conj. Vales. in Valesianis pag. 182. (75 *cunctantibus* conj. Titii Locor. X, 7: probat Cerda & alii: *contantibus* Barth. e suo Cod. *frugibus herbæ* Rottend.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON

LIBRI IV.

PROŒMIUM
CHR. GOTTL. HEYNE

AD *Georgica* facetum *illud ac* molle, *quod peculiari aliquo Musarum munere Virgilio concessum esse Horatius* [a] *memorat, proprio quodam modo spectare videtur. Mollitudo quidem ex eo venit, quod, cum exquisito aliquo & numerorum & orationis cultu omnia elaborata & expolita sint, nihil duri, scabri & horridi, quod in divino Lucretii carmine offendit, aspersum est, nihil quod otiose vacet aut utilius absit. Nec modo verborum dilectu & junctura, verum etiam sententiarum veritate, lumine ac naturali aliquo facilique & apto nexu ingenii artisque insignis aliqua felicitas effecit, ut leni ac facili cursu omnia defluant. Habent porro* decus & excultam *aliquam* elegantiam, *uti Quinctilianus* [b] *istud* facetum *Horatii interpretatur; cum scilicet in argumento tam tenui & humili, quod ad rusticam orationis asperitatem tantopere non modo patebat, sed & deflectebat & inclinabat, omnia sint scite, honeste, & liberaliter tractata,*

a) Sat. I, 10, 44, 45 *molle atque facetum Virgilio adnuerunt gaudentes rure Camœnæ.* b) Instit. VI, 3, 20.

ut politum, elegans & urbanum ingenium ubique facile agnoscas. Ad juncturam adeo verborum lenem ac mollem & numerorum artificium, totumque carminis nitorem, & ad cultissimæ orationis verecundiam & venustatem, referendum nobis esse videtur elogium illud, quod tam variis, incertis sæpe & obscuris modis, a viris doctis versatum esse videas. Magnificam autem & præclaram esse illam Virgiliani carminis prædicationem, quis non videt? Est scilicet summa laus, quæ in id carminis genus cadere possit, quod didacticum *appellare solemus. Cum enim ejus natura in eo posita sit, ut sive* notio aliqua, sive sententia, sive sententiarum, adeoque etiam præceptorum de quacumque sive scientia sive arte, aliquis complexus eo sermonis genere exponatur, quod quam maxime ad permulcendum voluptate aliqua animum vim habeat, *voluptatem illam non tam ab ipso argumento, quamquam in ejus delectu & hoc videndum est, ut ne injucundum sit, quam ab ejus tractatione & ornatu expectandam esse facile apparet. Nam cum neque* factum, *aut* res gesta, *aut* actio, *neque animi aliqua* affectio, *voluntatis inclinatio aut vehementior impulsus mentis & perturbatio, quæ & ipsa cum actione aliquantum conjuncta sunt, in eo carmine tractentur, quo ipso fere ejus a reliquorum carminum natura diversa indoles continetur,*

in re exponenda & ornanda tanto majus artificium requirit, quo minorem vim res ipsa ad delectandum habere potest, quoque magis cavendum poetæ est, ne ad subtilem præceptionem, qua nemo facile delectatur, aut ad meram rerum descriptionem *carmen hoc revocet, qua animos nostros non diu cum voluptate teneri satis constat* [a]. *Itaque omnia ex toto materiæ apparatu ea deligenda sunt, quæ cum aliqua voluptate audiri, aut si per se nihil suavitatis habent, ornari & nobilitari ab arte possint: quæcumque autem tractanda selegeris, ea rerum facie quasi ac vultu, eoque colore exhibenda sunt, quo maxime niteant & placeant, hominumque animos ad cognoscendam rem & contemplandam alliciant & invitent. Tum perspicuitas a lucido, non autem dialectico, rerum ordine, argumentorum delectu, dispositione & expositione ad animum tenendum adcommodata arcessenda est. Tenent autem animum ea, quæ non modo nihil molestiæ ei creant, dum cognoscuntur, verum etiam, dum leni ac facili cursu in animum influunt, non horrida aliqua ac jejuna subtilitate exarescunt, sed eo corpore ac colore succoque expleta sunt, quo ad impellendos sensus nostros animumque aliquam vim habeant. Quo fit, ut in ornatu summa hujus carminis posi-*

a) V. Du Bos Reflex. Critiq. P. I. s. 9.

ta videatur. Ad ornatum autem omnia referenda sunt, cum ea, sine quibus ille recte esse nequit, verborum numerorumque recta, elegans ac suavis ratio, tum rerum argumentorumve, quæ, quod ornatum capere videbantur, ad exponendum seposueras, ea elocutio & repræsentatio, quæ ad animum continua gratarum imaginum ac sensuum vicissitudine tenendum quam maxime sit idonea. Quod quidem ita maxime assequi videare, si, iis exceptis, quæ nullum ornatum admittunt, & breviter ac simpliciter exponenda sunt, cetera verbis ac sententiis locupletibus, nec nuda rei significatione defungentibus, sed variarum rerum similitudinem ac colorem in animum revocantibus expressa sint; ea vero, quæ universe dici poterant, ad factum aliquod & actionem revocata, ad vivum repræsentata, descriptione exhibita, exemplis & comparationibus illustrata, sententiis gravibus sint distincta, omninoque ita tractata, ut non tam animus doceri se sentiat, quam delectari; ut non magna animi intentione ad cognoscendum opus sit, sed ut satis sit, modo animus recipiendis impulsibus variarum imaginum sensationumque pateat; ut præcepta & sententiæ quasi corpore aliquo inductæ sensibus subjectæ ante oculos incedere palparique posse videantur, utque dum in rerum ipsa tractatione & usu versari te existimes, sine omni molestia, pu-

tes te adsuescere potius rebus agendis, quam discendis. Jam res aliæ naturali aliqua seu dignitate, seu suavitate se commendant, in quibus poetæ jam satis parata laus; modo ne eas oratione deterat; sufficit ut æquet; sin amplificet & augeat, id vero ad tanto majorem ingenii commendationem facere necesse est: aliæ autem res aut natura sua tenues & jejunæ, aut opinione humiles & nullo suo decore insignitæ sunt; quas si poeta cum per se, tum externarum rerum, inprimis digressionum[a], *virtute satis ornare potuerit, in eo vero summam poeticæ facultatis & artis laudem consequitur. Atque hoc illud est, a quo Virgilii laus, si a judicio aliquo profecta videri debet, inprimis repetenda est. Est is proprius quasi Virgiliani carminis character, ut, si ingenium Homericum in inveniendis rebus desideres, si Theocriteam simplicitatem, & nativam aliquam venustatem, qua animi, inani nostrorum morum fuco nondum contaminati, tantopere capiuntur, frustra in eo quæras, elegantiam tamen cultumque summum, eumdemque rectum, purum, pu-*

a) Reprehendit has & transitus ad eas tanquam parum opportunos Homius (Essay of Criticism. c. 1. extr.). Sed confudit Ill. vir genera orationis & scriptionis inter se diversissima, majoremque, quam pro poetica ratione, subtilitatem in hoc aliisque judiciis adhibuit. Disputavit nuper adversus eum perdocte Jo. Jac. Nezker, P. P. Gymnas. Thorun. in commentatione Georgicorum Virgilii lucido ordine. *Idem Heyne in Addendis & Corrigendis*.

dicum ac decorum simulque elaboratissimum & exquisitissimum, facile agnoscas. Inveniendi quidem sollertiam, si animi sensa libere eloqui fas est, non majorem in Georgicis quam in reliquis ejus carminibus deprehendimus. Adumbrata fere omnia, depromta & hausta plurima fere ad verbum conversa sunt & transumta ex aliis sive Græcis sive Romanis poetis ac scriptoribus. Ut enim suis locis indicabimus, nonnulla ex Hesiodo, multa ex Lucretio; locum de peste ex eodem & Thucydide; alia, inprimis doctrinam de arborum cultu, ex Theophrasto, doctrinam de apibus ex Aristotele, locum de serpentibus, inprimis de chelydro[a]*, ex Nicandri Theriacis, locum de prognosticis totum ex Arati Diosemeis*[b]*, nonnulla ex Xenophontis Œconomico, magnam præceptorum partem, inprimis de pecudum cura, ex Catone & Varrone transtulit. Cujus rei quanto manifestiora habituri essemus indicia, si antiquiores auctores de Re Rustica & singulis ejus partibus*[c]*, præcipue qui versibus eas illustrarunt, omninoque poetæ Alexandrini, plures superstites essent, inprimis Nicander, Eratosthenes, Parthenius*[d]*. Nam*

a) Ge. III, 432 sqq. b) Cf. Macrob. V, 2. c) Multa eorum & magna nomina a Varrone, Columella & Plinio memorata videas, quæ congesta sunt ab Ursino *Virgilii collati pr.* d) Quinctilianus Inst. X, 1, 56. *Quid? Nicandrum frustra sequuti Macer atque Virgilius?* E Democrito poetam nonnulla sumsisse Plinius monuit XVIII, 25, sect. 57.

Ex

quamquam poetæ nostri, naturæ aliqua indulgentia, ad præclaræ cujusque pulchritudinis sensum acerrimum natum ac factum, ingenium, inque vita illa & consuetudine cum elegantissimis & urbanissimis hominibus eximie cultum & politum, satis in se materiæ ad exquisitiorem aliquem ornatum ac nitorem carminis habuit, variarum tamen rerum comparatione & indagatione progressi hoc nobis animadvertisse videmur, ex Alexandrinis inprimis poetis Virgilium nostrum profecisse, his eum naturalem illam & parum operosam, cum tanto tamen cultu, ornatu & dignitate conjunctam, venustatem debere arbitramur. Sed ea de re alio tempore accuratius disputandi erit locus. Quid? si alios, e quibus singulos versus, mutuos sumtos aut expressos a Virgilio, Grammaticorum cura nobis servavit, ut Ennium, Lucilium, Varronem Atacinum, integros haberemus; nonne multo plura ejus consuetudinis vestigia essemus deprehensuri? Non itaque temere posuisse videbimur illud, quod paullo ante commemorabamus, defuisse Virgilio divinam illam

Ex Eratosthene translatus locus Ge. I, 233 sqq. e Parthenio versus Ge. I, 437. Servius ad Ge. I, 43. *Sane sciendum, Xenophontem scripsisse unum librum Œconomicum, cujus pars ultima agriculturam continet: de qua parte multa ad suum hoc opus Virgilius transtulit; sicut etiam de Georgicis Magonis Afri, Catonis, Varronis, Ciceronis quoque libro tertio Œconomicorum, qui agriculturam continet.*

nova & intacta ab aliis proprio quodam nisu proferendi vim, liberum illum animi per ignota & intentata vagantis impetum; quem tamen ipsum verecunda illa, recta & castigata carminis pulchritudine redemisse videri debet; neque in illa morum vitæque elegantia, certis decoris & honestatis cujusdam legibus adstricta, aut in illa doctrinæ ac litterarum copia, quæ in Virgilio fuit, liber ille & supra mortalia emicans spiritus vigere potuit; namque & hæc operosæ doctrinæ quasi sarcina impetum animi retardat; unde neque ex Academica nostra institutione, siquidem ea satis imbutum est, numquam Homericum aliquod ingenium aut prodiisse, aut proditurum esse, facile aliquis augurari possit. Enimvero si Homerico atque aliis nonnullis forte poetis illa ingenii vi cedit Virgilius, in hac, quæ secunda esse videtur ab illa, facile omnium est princeps habendus, ut ea, quæ ab aliis acceperit, multo ornatiora & pulchriora ab ejus ingenio prodeant. Quod magistris nostris acceptum nos referre solemus, ut, cum a parentibus vitam acceperimus, ab illis rectæ & jucundæ vitæ usu impertitos nos esse fateamur; hoc in illis, quæ jam ab aliis prolata erant, accidere videas, ut ex Virgilii ingenio multo felicius enascantur, & pulchrius efflorescant; ut si non novitate, at gratia tamen, dignitate, venustate miros animi affectus moveant, ma-

gnaque admiratione perfundant. Qua in re mihi quidem in poesi eundem locum tueri videtur, quem Cicero in eloquentia. Nam & hujus ingenium, quod ipsum per se non facile præclari aliquid proferret, in ornandis & amplificandis aliorum inventis, inprimis in vestiendis oratione Latina Græcorum dictis, eximiæ felicitatis & artis fuit. Itaque hoc in genere Virgilium, poetarum Ciceronem appellare nonnunquam lubet. Illa autem ingenii Maroniani propria venustas in nullo ejus opere magis cognoscitur, quam in Georgicis, omnibus numeris absoluto, perfecto & expolito carmine, ut, si in nostra interpretatione hoc assecuti sumus, (nos enim id sequutos esse non negamus) ut non modo verborum ac sententiarum vim declaraverimus, verum etiam carminis pulchritudinem inprimisque ornatum sensibus & oculis adolescentum subjecerimus, nos operam nostram non omnino male collocasse arbitraturi simus.

Ex iis, quæ adhuc disputata sunt, nuperam censuram Georgicorum, quam Edmundus Burtonus, Britannus non indoctus, nec inelegans, proposuit [a], *ab judicio parum subtili & limato profectam facile videas, dum hanc ipsam copiam, hunc ornatum rerum tenuium & exilium ad reprehensionem carminis*

a) *Ancient characters deduc'd from classical Remains* 1763, 8.

traxerit. Sed ejus judicii auctoritatem jam satis alio viri docti acumine elevatam dabimus, cum idem ille in Bucolicis summam simplicitatem & humilitatem vitæ ac morum expressam dixerit; quo quid a rerum fide ac sensu alienius afferri possit? A tumore ac frigore aut inepto aliquo studio ac nimia sedulitate Georgica vacare confidenter affirmem, qui alioqui non multa me certo tenere affirmare soleam.

Georgica Mæcenatis suasu ac consilio scribere suscepisse poetam, ut hominum animi ad agri colendi studia revocarentur, Britannorum nonnullorum, Wartoni, Crusii, Martini, elegantissimorum virorum, est opinio. Italia sane bellis civilibus tantum non in vastam solitudinem erat redacta; veterani, inter quos agri fuerant divisi, ab operis rustici molestiis & ærumnis tolerandis alienissimis erant animis; frumenti inopia ab anno inde DCCXIII *magna* Italiam *fame afflixerat; carmine itaque, quo vitæ rusticæ bona commendarentur, delinitos animos ad agricolationem adduci posse, censuisse Mæcenatem. Mihi tamen ea conjectura parum probabilis esse videtur, cum carmini majorem vim, majorem etiam celebritatem tribuat, quam inter homines indoctos, feroces, per bellorumque civilium licentiam rapinis cædique adsuetos, ullo modo expectari possit. Hoc forte fieri potuit, ut, cum mul-*

ta apud Mæcenatem de detrimentis, quæ ex agriculturæ neglectu reipublicæ inferrentur, & de modis ac rationibus, quibus ei honos suus restitui posset, disputarentur & agerentur, Virgilii ingenium ad hanc materiam deferretur, utque eam carmine tractandam sibi sumeret, excitaretur & inflammaretur.

Unum adhuc monebimus. Hesiodi de opere rustico carmen a Virgilio imitatione esse expressum, vulgaris & constans fere a Servio inde est opinio, quam poeta ipse fecisse videtur, dum se Ascræum carmen Romana per oppida canere ait Ge. II, 176. quæ ipsa res ad tanto majorem ejus gloriam pertinuit: comparatione enim ejus ad Hesiodum instituta, nihil exilius, jejunius & aridius Hesiodo, nihil copiosius & plenius Virgilio. Qui tamen hoc primus affirmavit, eum non admodum recentem ab Hesiodi lectione fuisse necesse est. Vix enim in tribus aut quatuor locis Hesiodeæ sententiæ sunt expressæ; carminum ipsorum forma non convenit; diversa utriusque natura, diversus genius, diversum consilium. Hesiodus non Georgica scripsit aut scribere voluit, sed totius vitæ domesticæ, qualis tum erat, conjunctæ scilicet illius vel maxime cum agricolatione, rationes tradere, prudentiæ etiam & morum præcepta proponere. Quod autem Ascræum carmen appellat suum opus Virgilius, id eo pertinet, quod

in simili fere genere versatur, non quod ex Hesiodeo petitum aut transcriptum aut ad ejus formam est compositum. Potest quidem aliquis in eam opinionem adduci, atque in eam jam Dan. Heinsium Introd. ad Hesiod. c. 4. venisse video [a], *ut aut quoddam aliud, aut hoc, quod habemus, Hesiodi opus olim multo locupletius & plenius extitisse existimet. Quis enim in tali argumenti tractatione, qualem nunc in eo videmus, non miretur Catonem, qui apud Ciceronem ita disputat* [b], ut de stercorandi utilitate doctum Hesiodum ne verbum quidem fecisse, moneat, cum de cultura agri scriberet? *Quid autem Manilium sequutum esse putabimus, qui, dum Hesiodi opera enarrat,* Quin etiam, *inquit*, ruris cultus legesque novati Militiamque soli: quod colles Bacchus amaret, Quod fecunda Ceres campos, quod Pallas utrumque, Atque arbusta vagis essent quod adultera pomis, Silvarumque deos, sacrataque numina, Nymphas, Pacis opus, magnos naturæ condit in usus[c]. *Quo, quæso, Operum ac Dierum loco*

a) Jos. Scaliger, qui ad Manilii locum hanc sententiam improbabat, ita tamen in verbis Manilii hærebat, ut eum forte Orphei Ἔργα κ' Ἡμέρας Hesiodo attribuisse conjectaret, cujus sane operis initium cum Manilianis versibus aliquid conjunctum habere videtur. Servatum illud est a Tzetza proœm. ad Hesiodum. Idem Tzetza Orphei librum Georgicorum laudat; sed versus ex iis excitatos in Maximi Philosophi de Electionibus carmine (quod Fabricius Biblioth. Gr. Vol. VIII, p. 415. inseruit) inveniri vidit Wesseling. Probabil. c. 17. b) De Senect. c. 15. c) Manil. II, 19 sqq.

earum rerum vestigium aliquod deprehendas? Sed potest hic, quod jam Bentlejo visum est, interpolatrix manus grassata esse videri; id tamen cum ægre admittendum sit, videor mihi Manilium Propertii imitatione ulterius, quam vellet, evectum excusare posse. Lynceum is[a] *amicum suum, poetam graviora argumenta tractare solitum, amore jam captum exagitat, & ad elegos amatorios adhæsurum esse auguratur. Nec tamen eam rem ut pudori sibi ducat, aut ut hæc carmina minorem inter* Ro*manos habitura esse gratiam existimet, monet: dum Bucolica scribat, dum Hesiodi exemplo de re rustica carmen condat*, non tamen hæc, *quæ de amore scripturus sit*, ulli venient ingrata legenti, Sive in amore rudis sive peritus erit. *Luserant eadem, pergit, alii. Dum Hesiodum memorat*, Tu canis, *inquit*, Ascræi veteris præcepta poetæ, Quo seges in campo, quo viret uva jugo. *Vides exemplo Hesiodi cani dici, non ab ipso Hesiodo; potuit ea tamen Manilius ad Hesiodum ipsum referre, atque etiam, cum in laude poetæ versaretur, eo adduci, ut copiosius & ornatius, ac res ferebat, efferret.*

Nostram autem interpretationem &c.

a) Propert. lib. II, Eleg. extr. versus finem.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICON
AD
C. CILNIUM MÆCENATEM.
LIBER I.

ARGUMENTUM.

Continet hic liber propositionem totius operis, ejusque divisionem quadruplicem. Tum sequitur Deorum invocatio, quotquot rusticæ præsident rei, quos inter Octaviano Cæsari locus tribuitur: novo sane illis temporibus adulationis exemplo; quo deinde Lu-

GEORG. LIB. I. Aliis *Georgicorum* titulus est. In multis Codd. & Edd. ant. præmittuntur pro libri primi argumento quatuor hi versus, quos in Rottend. & Menag. *Ovidio Nasoni* tribui notavit Burm. quem vide:

Quid faciat lætas segetes, quæ sidera servet
Agricola, ut facilem terram proscindat aratris,
Semina quo jacienda modo, cultusque locorum
Edocuit, messes magno cum fœnore reddi.

canus im Pharsalia, & Statius in Thebaide, ad laudem Neronis & Domitiani, immodestius abusi sunt. Atque hæc exordio comprehenduntur. Liber vero ipse sex habet partes. I. *Multiplicem agri colendi rationem, juxta variam ejus naturam.* II. *Agriculturæ originem.* III. *Agricolarum instrumenta.* IV. *Rusticorum operum tempora.* V. *Tempestatum prognostica.* VI. *Digressionem ad varia prodigia, quæ cædem Julii Cæsaris aut præcesserunt, aut subsecuta sunt. Denique, Epilogi loco, Deos pro incolumitate Octaviani, & pro salute populi* Romani *precatur. Tamen ex iis, aliorumque librorum præceptis, non pauca obsolevere, contrario usu posteriorum temporum, nostrorum inprimis, quæ multa, ut artibus ceteris, ita huic quoque addidere.*

Mæcenas, *cui Georgica inscripta sunt, primos in Octaviani gratia cum Agrippa tenuit gradus. Genere Tuscus, ex antiquis Etruriæ regibus: quorum posteri, post multas gentis clades,* Romanam *in civitatem admissi equestri dignitate vixerunt. Eruditos complexus est, in primis Virgilium, & Horatium. Scripsit & ipse Prometheum, & Octaviam tragœdias, carminum libros decem: soluta oratione commentarios de rebus ab Augusto gestis, item de animalibus & gemmis dialogos: omnia periere. Decessit Anno U. C. 746.*

Quid faciat lætas segetes, quo sidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmisque adjungere vites
Conveniat: quæ cura boum, qui cultus habendo
Sit pecori, apibus quanta experientia parcis,
Hinc canere incipiam. Vos, o clarissima mundi
Lumina, labentem cælo quæ ducitis annum,
Liber, & alma Ceres; vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
Poculaque inventis Acheloïa miscuit uvis:
Et vos, agrestum præsentia numina, Fauni,
Ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellæ:
Munera vestra cano: tuque o, cui prima frementem
Fudit equum, magno tellus percussa tridenti,
Neptune; & cultor nemorum, cui pinguia Ceæ
Ter centum nivei tondent dumeta juvenci:
Ipse nemus linquens patrium saltusque Lycæi,
Pan ovium custos, tua si tibi Mænala curæ,
Adsis o Tegeæe favens, oleæque Minerva

In-

2 *ulmis adj.* Toll. (3 *quis c.* al. *habendus* Toll. male. 4 *pecori atque ap.* fere Codd. & Edd. *pecorique* nonnulli: *parvis* quidam ap. Steph. *paucis* Meadii liber, ut sit: *paucis hinc c. i.* (6 „*Numina* fuit, sed emendavit ipse, quia „ postea v. 10 ait: *& vos agr. præs. numina Fauni*, " inter Serviana legitur: *qui duo.* Pier. Obl. fragm. Mentel. a m. pr. (7 *numine* Medic. a m. sec. & Colot. cum Arund. 10 *præstantia* sola Edit. Genev. 1636. (11 *Satyrique* Goth. pr. (12 *furentem* Serv. ad Æn. I, 1. (13 *aquam* idem testatur antiquos libros habuisse; male tamen haud dubie. 17 *si sint tibi* Moret. pr.

Inventrix, uncique puer monstrator aratri,
Et teneram ab radice ferens, Silvane, cupressum:
Diique deæque omnes, studium quibus arva tueri,
Quique novas alitis non ullo semine fruges:
Quique satis largum cælo demittitis imbrem.

Tuque adeo, quem mox quæ sint habitura deorum
Concilia, incertum est, urbesne invisere, Cæsar,
Terrarumque velis curam: & te maximus orbis
Auctorem frugum, tempestatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto:
An deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant: tibi serviat ultima Thule:
Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis:
Anne novum tardis sidus te mensibus addas,
Qua locus Erigonen inter Chelasque sequentes
Panditur: ipse tibi jam brachia contrahit ardens
Scorpios, & cæli justa plus parte relinquit.
Quidquid eris; (nam te nec sperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido:
Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
Da facilem cursum, atque audacibus adnue cœptis,
Ignarosque viæ mecum miseratus agrestes

22 *nonnullo* vulgo. (25 *Conſilia* alii ap. Pierium, ut fere solent. (27 *frug. cœli terræque p.* Goth. sec. (32 *atque* nonnulli ap. Pier. *meſſibus* Ed. Ven. (35 *Scorpius* vulgo. 36 *erit* Goth. pr. *ſpectent* Ed. Ven. *ſpernent* unus Mead. & Ed. Norimb. (37 *ſæva* Zulich. *dura* Goth. sec.

Ingredere, & votis jam nunc adsuesce vocari.
 Vere novo, gelidus canis quum montibus humor
Liquitur, & zephyro putris se gleba resolvit;
Depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & sulco adtritus splendescere vomer.
Illa seges demum votis respondet avari
Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit:
Illius immensæ ruperunt horrea messes.
At prius ignotum ferro quam scindimus æquor,
Ventos, & varium cæli prædiscere morem
Cura sit, ac patrios cultusque habitusque locorum:
Et quid quæque ferat regio, & quid quæque recuset.
Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ:
Arborei fœtus alibi, atque injussa virescunt
Gramina: nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
Castorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
Continuo has leges, æternaque fœdera certis
Imposuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:

46 *vomis* Medic. Mentel. Reg. (48 *sentit* Zulich. duo Moret.
50 *immensum* Serv. (51 *proprium* sex vett. Codd. exhibent ap. Columellam I, 4, 4. *prædicere* tres ap. Burm.
52 *cultos* Gud. & ap. Col. l. l. (53 *quid ferre r.* nonnulli ant. ap. Pier. (54 *illuc* Rottend. *Hic s. v. uvæ felicius illic* in nonnullis vidit Pierius. (55 al. *invisa* male.
56 *Molus* multi: *adores* Goth. pr. (57 *nutrit ebur* tres ap. Heins. (61 *Nam posuit* Mentel. pr. *primus* Goth. sec. :
62 *vanum* Voss. pr.

Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
Pingue solum primis extemplo a mensibus anni
Fortes invortant tauri, glebasque jacentes
Pulverulenta coquat maturis solibus æstas.
At si non fuerit tellus fecunda, sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ:
Hic, sterilem exiguus ne deserat humor arenam.
Alternis idem tonsas cessare novales,
Et segnem patiere situ durescere campum;
Aut ibi flava seres, mutato sidere, farra,
Unde prius lætum siliqua quassante legumen,
Aut tenuis fœtus viciæ, tristisque lupini
Sustuleris fragiles calamos, silvamque sonantem.
Urit enim lini campum seges, urit avenæ:
Urunt Lethæo perfusa papavera somno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne saturare fimo pingui pudeat sola; neve
Effœtos cinerem immundum jactare per agros.
Sic quoque mutatis requiescunt fœtibus arva,
Nec nulla interea est inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,

66 *maturis frugibus* Pier. e Rom. sed vulgatam defendit Burm. vel ex Gratii Cyn. 85. (68 *splendescere s.* Goth. (73 *semine* Rom. Pier. „magis consentaneum reliquæ sententiæ „ esse videtur. " HEYNE. (74 *lectum* Rom. Pier. *fætum* legebat Reisk. (75 *tenues* duo Burm. it. Serv. & Edd. nonnullæ. (81 *immundos* Menag. alter. (84 *Sentes & steriles* fragm. Moret.

Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis;
Sive inde occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt: sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor:
Seu plures calor ille vias & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua succus in herbas:
Seu durat magis, & venas adstringit hiantes:
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum adeo rastris glebas qui frangit inertes,
Vimineasque trahit crates, juvat arva: neque illum
Flava Ceres alto nequicquam spectat Olympo;
Et qui, proscisso quæ suscitat æquore terga,
Rursus in obliquum verso perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
Humida solstitia atque hiemes orate serenas,
Agricolæ: hiberno lætissima pulvere farra,
Lætus ager: nullo tantum se Mysia cultu
Jactat, & ipsa suas mirantur Gargara messes.
Quid dicam, jacto qui semine comminus arva
Insequitur, cumulosque ruit male pinguis arenæ?
Deinde satis fluvium inducit, rivosque sequentes?

87 *ævum* Zulich. (88 *exundat* Parrh. (91 *constringit* Ven. & Parrh. *restringit* Mor. pr. (98 *prorumpit* multi scripti & excusi: *arator* Goth. pr. (100 *optare* Moret. qu. Arundel. ap. Mart. Ed. La Cerda, & ita legisse videtur Plin. XIII, 2. 102 *Mæsia* in multis & antiquioribus. (105 *tumulosque* Medic. Parrh. (106 *fluentes* Rom.

Et, quum exustus ager morientibus æstuat herbis,
Ecce supercilio clivosi tramitis undam
Elicit: illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus aristis,
Luxuriem segetum tenera depascit in herba,
Quum primum sulcos æquant sata? quique paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præsertim incertis si mensibus amnis abundans
Exit, & obducto late tenet omnia limo:
Unde cavæ tepido sudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc quum sint hominumque boumque labores
Versando terram experti) nihil improbus anser,
Strymoniæque grues, & amaris intuba fibris,
Officiunt, aut umbra nocet: pater ipse colendi
Haud facilem esse viam voluit, primusque per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda:
Nec torpere gravi passus sua regna veterno.
Ante Jovem nulli subigebant arva coloni:
Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant: ipsaque tellus
Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.

108 *diversi tr.* Menag. alt. forte pro *deversi* h. e. deorsum versi ex interpretatione. (115 *certis* ap. Prob. Gramm. lib. I. (117 *trepido* Menag. pr. (120 *intyba* vulgo. 124 *sua jura* Ed. Ven. (125 *subiebant* Leid. sec. Voss. 126 *sign. solum* recitat Macrob. Sat. I, 8. forte memoriæ fraude.

Ille malum virus serpentibus addidit atris,
Prædarique lupos jussit, pontumque moveri:
Mellaque decussit foliis, ignemque removit,
Et passim rivis currentia vina repressit:
Ut varias usus meditando extunderet artes
Paullatim, & sulcis frumenti quæreret herbam:
Ut silicis venis abstrusum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas:
Navita tum stellis numeros & nomina fecit,
Plejadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, & fallere visco,
Inventum, & magnos canibus circumdare saltus.
Atque alius latum funda jam verberat amnem,
Alta petens: pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina serræ:
(Nam primi cuneis scindebant fissile lignum)
Tum variæ venere artes: labor omnia vincit
Improbus, & duris urgens in rebus egestas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit: quum jam glandes atque arbuta sacræ

131 *diſcuſſit* Zulich. & fragm. Moret. *ſuppreſſit* Moret. pr. quod Burmanno placet; Heyne vero & mihi non æque.
133 *extuderet*, *extruderet*, *excuderet*, *exfoderet* alii: *medicando* Menag. alt. (135 *Et ſ.* vulgo. (136 *alveos* Scheff.
139 *laqueo* unus Mead. (141 *everberat* mallet Heins.
142 *ligna* Menag. alt. (144 *primum* admodum multi. *Jam pr.* Ed. Ven. *findebant* Cantabr. *fiſſ. robur* Leid. unus.
145 *rates* Ven. *vincit* vulgo. (146 *ſurgens* Medic.
148 *ſacris* Ed. Genev. cum Servio Dan.

Deficerent silvæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus: ut mala culmos
Esset robigo, segnisque horreret in arvis
Carduus; intereunt segetes: subit aspera silva,
Lappæque, tribulique: interque nitentia culta
Infelix lolium & steriles dominantur avenæ.
Quod nisi & adsiduis terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aves, & ruris opaci
Falce premes umbras, votisque vocaveris imbrem:
Heu, magnum alterius frustra spectabis acervum:
Concussaque famem in silvis solabere quercu.
  Dicendum, & quæ sint duris agrestibus arma,
Queis sine nec potuere seri, nec surgere messes:
Vomis, & inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque Eleusinæ matris volventia plaustra,
Tribulaque, traheæque, & iniquo pondere rastri:
Virgea præterea Celei vilisque supellex,
Arbuteæ crates, & mystica vannus Iacchi;

149 *defuerant* nonnulli ap. Pierium. (150 *frumenti* Gud. & Goth. sec. *frumentis* conj. Burm. sed hæret in *labor*.
151 *rubigo* ante Heins. *horrescet* Ven. (153 *tribolique* Rom. Medic. & Gud. *virentia culta* Parrh. & Ed. Mediol.
154 *nascuntur* Moret. sec. ex Ecl. V, 37. (155 *herbam insectabere rastris* Medic. uterque & multi alii: „ & placere „ videtur Heinsio, sed est interpretamentum. “ HEYNE. *scitabere* Parrh. *adſiduus* Ven. (157 *umbram* Medic. Rom. cum multis. (158 *exspectabis* Medic. Pierii & Bodlei.
159 *excussa* unus Mead. (160 *duris quæ sint* vult legi Cuningh. (163 *tardeque* Voss. (164 *Tribulæque* laudat Non. Marc. *trabæque* Medic. & al. *rastra* Goth. pr. (166 *vallus* Rom.

Omnia quæ multo ante memor provisa repones;
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuo in silvis magna vi flexa domatur
In burim, & curvi formam accipit ulmus aratri:
Huic a stirpe pedes temo protentus in octo;
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Cæditur & tilia ante jugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quæ currus a tergo torqueat imos;
Et suspensa focis explorat robora fumus.
Possum multa tibi veterum præcepta referre;
Ni refugis, tenuesque piget cognoscere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, & creta solidanda tenaci:
Ne subeant herbæ, neu pulvere victa fatiscat;
Tum variæ illudant pestes: sæpe exiguus mus
Sub terris posuitque domos, atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ;
Inventusque cavis bufo, & quæ plurima terræ
Monstra ferunt: populatque ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica senectæ.

169 *inflexa* Parrh. (171 *protensus* Menag. pr. *prætentus* Moret. quart. (172 *Bina auris* Moret. pr. probat Heins. rejicit Burm. *bina* etiam Goth. pr. (173-4 *altaque fagus Stivæ quæ c.* non male emendandum arbitratur Martinus.

175 *exploret* vulgo. (177 *caussas* Obl. Pierii. (178 *cum primum*, *quam primum*, *tum primum* alii. Vid. Gellius XVII, 2. Etiam *est* ab aliis interjicitur. (181 *illudunt* vulgo. (183 *oculos c.* elegantius laudat Non. Marc.

185 *que* post *populat* exulat a Medic. Pierii, nec male.

186 *metuensque inopi* laudat Schol. Horat. Cruquianus Sat. I, 1.

Contemplator item, quum se nux plurima silvis
Induet in florem, & ramos curvabit olentes;
Si superant fœtus, pariter frumenta sequentur;
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At si luxuria foliorum exuberat umbra,
Nequicquam pingues palea teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius, & nigra perfundere amurca,
Grandior ut fœtus siliquis fallacibus esset,
Et, quamvis igni exiguo properata maderent,
Vidi lecta diu, & multo spectata labore,
Degenerare tamen: ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret: sic omnia fatis
In pejus ruere, ac retro sublapsa referri.
Non aliter, quam qui adverso vix flumine lembum
Remigiis subigit, si brachia forte remisit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.
Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis,
Hædorumque dies servandi, & lucidus Anguis,
Quam quibus in patriam ventosa per æquora vectis
Pontus & ostriferi fauces tentantur Abydi.

188 *induit* Gud. *curvavit* Medic. (189 *sequuntur* Goth. pr.
191 *luxuries* Voss. *luxuriæ* Rom. Pierii: *luxurie* Parrh. & Huls. in Ed. Cuningh. *luxurians* conj. Heinsii. (197 *Vidi ego* laudat Columella II, 9. *exspectata* Moret. cum Leid. & Voss. *Vidi lecta manu* Mead. ap. Mart. non male.
200 *sublata* Moret. fragm. (203 *trahit* Rom. (205 *dies signandi* Schol. Hor. Carm. III, 1 laudat. (207 *ostriferæ* fragm. Moret.

Libra die somnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris jam dividit orbem:
Exercete, viri, tauros: serite hordea campis,
Usque sub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Nec non & lini segetem, & Cereale papaver,
Tempus humo tegere, & jam dudum incumbere aratris:
Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis satio: tum te quoque, medica, putres
Accipiunt sulci, & milio venit annua cura:
Candidus auratis aperit quum cornibus annum
Taurus, & averso cedens Canis occidit astro.
At si triticeam in messem robustaque farra
Exercebis humum, solisque instabis aristis;
Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur,
Gnosiaque ardentis decedat stella Coronæ,
Debita quam sulcis committas semina, quamque
Invitæ properes anni spem credere terræ.
Multi ante occasum Majæ cœpere: sed illos
Exspectata seges vanis elusit aristis.
Si vero viciamque seres, vilemque faselum;
Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis;
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes.

209 *dividet* vulgo. (213 *rastris* plures. (218 *adverso* Medic. & alii. *av. incedens* Medic. Pierii. (220 *solidisque* non malam Waddelii (Animadv. Critic. p. 7.) conjecturam memorat Burm. (222 *Cnosia* al. scribunt variatione sollemni: *discedat* Ven. *descendat* Mead. unus: *succedat* conjiciebat Reiskius. (226 *illusit* Rom. Pier. *avenis* Codd. & Edd. fere: *acervis* Arundel. & Cantabr.

Incipe, & ad medias sementem extende pruinas.
Idcirco certis dimensum partibus orbem
Per duodena regit mundi sol aureus astra.
Quinque tenent cælum zonæ, quarum una corusco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni:
Quam circum extremæ dextra lævaque trahuntur,
Cærulea glacie concretæ atque imbribus atris.
Has inter mediamque, duæ mortalibus ægris
Munere concessæ divûm: via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam Rhipæasque arduus arces
Consurgit; premitur Libyæ devexus in Austros.
Hic vertex nobis semper sublimis; at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Manesque proſundi:
Maximus hic flexu sinuoso elabitur anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentes æquore tingi.
Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox
Semper, & obtenta densantur nocte tenebræ;
Aut redit a nobis Aurora, diemque reducit:
Nosque ubi primus equis oriens adflavit anhelis,
Illic sera rubens adcendit lumina Vesper.

230 *expende* Rom. felici aberratione. (231 *orbem* Rottend. 233 *cæli* al. (240 *Rhiphæas* libri fere. (244 *labitur* Rottend. alt. fragm. Moret. unus Arundel. (246 *mergi* Arundel. unus. (248 *obducta* alt. Rottend. ex interpretatione: *densentur* Rom. cum multis antiquiss. (251 *Illis* apud Sen. Ep. 122 *ostendit* Ven.

Hinc tempestates dubio prædiscere cælo
Possumus, hinc messisque diem, tempusque serendi;
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat: quando armatas deducere classes,
Aut tempestivam silvis evertere pinum.
Nec frustra signorum obitus speculamur & ortus,
Temporibusque parem diversis quatuor annum.
Frigidus agricolam si quando continet imber,
Multa, forent quæ mox cælo properanda sereno,
Maturare datur; durum procudit arator
Vomeris obtusi dentem: cavat arbore lintres:
Aut pecori signum, aut numeros impressit acervis.
Exacuunt alii vallos, furcasque bicornes,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiscina virga:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas & jura sinunt; rivos deducere nulla
Relligio vetuit, segeti prætendere sæpem,
Insidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluvio mersare salubri.
Sæpe oleo tardi costas agitator aselli,

252 *prædicere* Rom. & alii ex more. (259 *detinet* Ed. Ven. 261 *procurare* eadem Ed. Ven. (263 *impressat* Rottend. alter & Cod. Dan. & sic editum in Cuningh. post Bersmann. 267 *saxis* Rom. (269 *diducere* Medic. pr. Moret. Ald. Cuningh. & forte Serv. qui *siccare* interpretatur. (270 *prohibet* Urs. (272 *greges* Macr. Sat. III, 3.

Vilibus aut onerat pomis; lapidemque revertens
Incusum, aut atræ massam picis urbe reportat.
Ipsa dies alios alio dedit ordine luna
Felices operum; quintam fuge: pallidus Orcus,
Eumenidesque satæ; tum partu Terra nefando
Cœumque Japetumque creat, sævumque Typhœa,
Et conjuratos cælum rescindere fratres.
Ter sunt conati imponere Pellio Ossam
Scilicet, atque Ossæ frondosum involvere Olympum:
Ter Pater exstructos disjecit fulmine montes.
Septima post decimam felix, & ponere vitem,
Et prensos domitare boves, & licia telæ
Addere; nona fugæ melior, contraria furtis.
Multa adeo gelida melius se nocte dedere,
Aut quum sole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves melius stipulæ, nocte arida prata
Tondentur: noctes lentus non deficit humor.
Et quidam seros hiberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inspicat acuto.
Interea, longum cantu solata laborem,
Arguto conjux percurrit pectine telas:

275 *incussum* Rom. Medic. cum plerisque; in Goth. pr. etiam ap. Mart. *incassum* Ven. *incisum* fluxit ex Edit. Masuic.
281 *impellere* Ed. Mediol. 282 *imponere* Schol. Cruq. ad Horat. *invertere* Parrh. *frondosæ* fragm. Moret. (283 *obstructos* Rotten. *structos* duo. (284 *est pon.* malebat e potioribus Heins. (285 *pressos* multi. (288 *irrigat* unus Arundel. (290 *nocte* Longob. Med. & duo Codd. ap. Serv. *humidus noctis non* Tollian. (294 *mulier* Ed. Med. *percussit* Goth.

Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam trepidi despumat aheni.
At rubicunda Ceres medio succiditur æstu:
Et medio tostas æstu terit area fruges.
Nudus ara, sere nudus; hiems ignava colono:
Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
Mutuaque inter se læti convivia curant.
Invitat genialis hiems, curasque resolvit:
Ceu pressæ quum jam portum tetigere carinæ,
Puppibus & læti nautæ imposuere coronas.
Sed tamen & quernas glandes tum stringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta.
Tunc gruibus pedicas & retia ponere cervis,
Auritosque sequi lepores: tum figere damas,
Stupea torquentem Balearis verbera fundæ,
Quum nix alta jacet, glaciem quum flumina trudunt.
Quid tempestates autumni & sidera dicam?
Atque, ubi jam breviorque dies, & mollior æstas,
Quæ vigilanda viris? Vel quum ruit imbriferum ver:
Spicea jam campis quum messis inhorruit, & quum
Frumenta in viridi stipula lactentia turgent?

296 *tepidi* Parrh. Voss. alii apud Martin. & Edd. nonnullæ.
298 *costas* forte pro *coctas* alios habere notabat Reiskius.
303 *fessæ* conjectura Heinsii probatur Burmanno. Reiskius aut *fessæ* aut *piceæ* conjectabat. (309 *torquentur* Toll. Edd. Ven. & Mediol. *torquere* Zulich. (310 *tegit* verius, ut notatum vidit Burm. (311 *& frigore* unus Moreti & unus Arundel. nec non Goth. sec. sed vulgatum exquisitius.
312 *dies, jam m.* unus Mead. quod perplacet.

Sæpe ego, quum flavis messorem induceret arvis
Agricola, & fragili jam stringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere prælia vidi:
Quæ gravidam late segetem ab radicibus imis
Sublime expulsam eruerent: ita turbine nigro
Ferret hiems culmumque levem, stipulasque volantes.
Sæpe etiam immensum cælo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes: ruit arduus æther,
Et pluvia ingenti sata læta boumque labores
Diluit: implentur fossæ, & cava flumina crescunt
Cum sonitu, fervetque fretis spirantibus æquor.
Ipse pater, media nimborum in nocte, corusca
Fulmina molitur dextra: quo maxima motu
Terra tremit: fugere feræ; & mortalia corda
Per gentes humilis stravit pavor; ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Dejicit: ingeminant Austri, & densissimus imber:

318 *consurgere* Rom. & unus Mead. (320 *sublimem* Medic. & Reg. cum Rom. quod utique sollemnius, nec tamen verius: *ruerent* si Codd. haberent, quod Reiskius conjiciebat, non displiceret. (321 *stipulamque volantem* Franc. *stipulamque levem culmosque volantes* Zulich. *stipulasque sonantes* Goth. pr. (322 *ex c.* Menag. pr. *e c.* Ed. Ven. *ruit ag.* Schol. Stat. Theb. I, 356. (327 *fr. spumantibus* Goth. uterque, Rom. (330 *fremit* Zulich. *tremuit* Mentel. pr. alter Arundel. & Cantabr. (333 *Dejicit ingeminans: austri & d. imber Nunc* &c. Eleganti conjectura Reiskius hunc locum ita constituebat.

Nunc nemora ingenti vento, nunc littora plangunt.
Hoc metuens, cæli menses & sidera serva,
Frigida Saturni sese quo stella receptet:
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes.
Inprimis venerare deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri lætis operatus in herbis,
Extremæ sub casum hiemis, jam vere sereno.
Tunc pingues agni, & tunc mollissima vina:
Tunc somni dulces, densæque in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret.
Cui tu lacte favos, & miti dilue Baccho:
Terque novas circum felix eat hostia fruges;
Omnis quam chorus, & socii comitentur ovantes;
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompositos, & carmina dicat.
Atque hæc ut certis possimus discere signis,
Æstusque, pluviasque, & agentes frigora ventos;

Ipse

334 *plangit* Franc. Reg. Menag. Rom. & sic perveteres aliquot ap. Pierium, ut ad *imbrem* referatur: *clangunt* Leid. Menag. alt. & Ed. Ven. 1472. *plaudunt* unus Voss.

335 *Quod superest*, *cæli* laudat Non. Marc. in *servare*.

337 *cælo* Medic. nec prave: *signis* Parrh. (339 *in arvis* multi. (340 *sub casu* multi cum Rom. *Extremo sub casu* Ven. (341 *cum* pro *tunc* ad tertiam usque vicem legi malebat Reiskius. (344 *Quoi* Medic. male mutatus in *cui*.

351 *noscere* superadditum τῷ *discere* in Medic. (352 *ag. fulgura* Franc. & Ed. Mediol.

Ipse pater statuit, quid menstrua luna moneret:
Quo signo caderent austri: quid sæpe videntes
Agricolæ, propius stabulis armenta tenerent.
Continuo ventis surgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumescere, & aridus altis
Montibus audiri fragor: aut resonantia longe
Littora misceri, & nemorum increbescere murmur.
Jam sibi tum curvis male temperat unda carinis,
Quum medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad littora: quumque marinæ
In sicco ludunt fulicæ: notasque paludes
Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
Sæpe etiam stellas, vento impendente, videbis
Præcipites cælo labi, noctisque per umbram
Flammarum longos a tergo albescere tractus:
Sæpe levem paleam & frondes volitare caducas,
Aut summa nantes in aqua colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis quum fulminat, & quum
Eurique Zephyrique tonat domus; omnia plenis
Rura natant fossis, atque omnis navita ponto

353 *moveret* Franc. Parrh. Mead. & al. (354 *quod* multi scripti & impressi ap. Pier. Burm. & Martin. (357 *arduus* Ed. Ven. & Romanus. Male. (360 *a c.* Pierii Rom. uterque Mentell. Voss. & Reg. *Jam se* Goth. sec. *Jam tibi* Guietus & Gebhardus emendaverant. (364 *Altum volitat super* Zulichem. *altum super avolat* Moret. quart. & Uratislav. *supervolat* Parrh. unde Burm. conj. *super evolat*. 365 *impellente* Parrh. Ed. Mediol. unus Mead. (366 *per umbras* plures. (367 *involvere t.* Macrob. male. (369 *molles* pro *nantes* Leid. pr. *collidere* Toll. *palmas* Goth. pr.

Humida vela legit. Nunquam imprudentibus imber
Obfuit. Aut illum surgentem vallibus imis
Aeriæ fugere grues: aut bucula cælum
Suspiciens patulis captavit naribus auras:
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo:
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit ova
Angustum formica terens iter: & bibit ingens
Arcus: & e pastu decedens agmine magno
Corvorum increpuit densis exercitus alis.
Jam varias pelagi volucres, & quæ Asia circùm
Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
Certatim largos humeris infundere rores;
Nunc caput objectare fretis, nunc currere in undas,
Et studio incassum videas gestire lavandi.
Tum cornix plena pluviam vocat improba voce,
Et sola in sicca secum spatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nescivere hiemem: testa quum ardente viderent
Scintillare oleum, & putres concrescere fungos.

373 *legunt* in nonnullis apud Pierium, probatum Heinsio: *prudentibus* Medic. (374 *adfuit* Bynkersoeckii emendatio jam a Burmanno rejecta. (375 *sensere* Goth. sec.

376 *suscipiens* Zulich. (378 *Aut* plures. (379 *e tec.* ap. Charis. Instit. Grammat. (380 *tenens* Goth. pr.

384 *mirantur* Reg. (388 *rauca v.* Serv. & Edd. nonnullæ, quod probat Kingius ap. Martin. (389 Post hunc versum addunt nonnulli: *At caput objectat querulum venientibus undis*. Confectus e v. 386.

Nec minus ex imbri soles & aperta serena
Prospicere, & certis poteris cognoscere signis:
Nam neque tum stellis acies obtusa videtur,
Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna;
Tenuia nec lanæ per cælum vellera ferri.
Non tepidum ad solem pennas in littore pandunt
Dilectæ Thetidi Alcyones: non ore solutos
Immundi meminere sues jactare maniplos.
  At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt:
Solis & occasum servans de culmine summo
Nequidquam seros exercet noctua cantus.
Adparet liquido sublimis in aere Nisus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacunque illa levem fugiens secat æthera pennis,
Ecce inimicus, atrox, magno stridore per auras
Insequitur Nisus: qua se fert Nisus ad auras,
Illa levem fugiens raptim secat æthera pennis.
Tum liquidas corvi presso ter gutture voces,
Aut quater ingeminant; & sæpe cubilibus altis,
Nescio qua præter solitum dulcedine læti,

393 *eximbres s.* Pierius e Rom. & nonnullis antiquis, quod recipit Martin. Reiskius conjiciebat *soles per aperta serenos*.
394 *agnoscere* Parrh. (395 *tum astris a. o. videri* ap. Gellium N. A. VII, 17. quod impense placet Heinsio; & ipse hoc a Virgilio profectum esse malim. (396 *obnixa* Moret. pr.
398 *pinnas* Rom. (401 *residunt* Goth. sec. non male.
404 *æthere* Rom. unus Mead. (409 *rapidis* Voss. alt. & Goth. sec. *s. aera* Parrh. ceterum hos tres versus 407-409 *ταυτολογοῦντας* & spurios damnabat Reiskius, ac ab Ed. Argent. abesse notabat. (412 *dulc. capti* Menag. & Goth. pr.

Inter se foliis strepitant: juvat imbribus actis
Progeniem parvam dulcesque revisere nidos.
Haud equidem credo, quia sit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia major.
Verum ubi tempestas & cæli mobilis humor
Mutavere vias, & Juppiter uvidus Austris
Denset, erant quæ rara modo, &, quæ densa, relaxat;
Vertuntur species animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt; hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ovantes gutture corvi.
  Si vero solem ad rapidum lunasque sequentes
Ordine, respicies; nunquam te crastina fallet
Hora, neque insidiis noctis capiere serenæ.
Luna revertentes quum primum colligit ignes,
Si nigrum obscuro comprenderit aera cornu,
Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.
At, si virgineum suffuderit ore ruborem,

413 *crepitant* Leid. alt. (414 *Haud* (*equidem credo*) *quia sit divinius illis Ingenium*, eleganter conjiciebat Reiskius.

418 *mut. vices* belle conjicit Markland. ad Stat. Silv. V, 2, 152. Sic etiam legitur in uno Arundel. (419 *Densat* vulgo.

420 *pectore* Mentel. pr. cum duodecim aliis Heins. & Burm. it. nonnulli ap. Pier. & Martin. & Goth. uterque.

425 *respicias* Menag. pr. & Sen. Epist. 88. *prospicies* Franc. *prospicias* Parrh. (428 *obscuræ* Medic. meo quidem sensu elegantius: *comprenditur* Ven. *aere* Fierius & Catrœns præferebant, ut est in Cod. Rottend. (429 *agricolæ* Ed. Cerdæ; & mox *virgineo*, sine libro, ut videtur, scripto.

430 *ora* fragm. Moreti: unde conj. Heins. *virgineo suffuderit ora rubore*.

Ventus erit: vento semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu quarto (namque is certissimus auctor)
Pura, neque obtusis per cælum cornibus ibit;
Totus & ille dies, & qui nascentur ab illo
Exactum ad mensem, pluvia ventisque carebunt:
Votaque servati solvent in littore nautæ
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.

Sol quoque & exoriens, & quum se condet in undas,
Signa dabit: solem certissima signa sequuntur,
Et quæ mane refert, & quæ surgentibus astris.
Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe;
Suspecti tibi sint imbres: namque urget ab alto
Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
Diversi rumpent radii, aut ubi pallida surget
Tithoni croceum linquens aurora cubile;
Heu, male tum mites defendet pampinus uvas:
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, emenso quum jam decedet Olympo,
Profuerit meminisse magis: nam sæpe videmus
Ipsius in vultu varios errare colores.

432 *ortu in q.* plures Codd. & Edd. & sic ap. Senecam Suasor. (433 *Plena, nec ob.* Seneca. In Einonis Chronico *Laxa, nec o.* recitari, monuit Burm. (436 *ad littora* Rom. (441 *orbem* Parrh. & Ed. Ven. Burm. (442 *refulserit* Rottend. sec. (449 *Jam* Ven. Leid. alt. Genev. Ed. nec displicet Burm.

Cæruleus pluviam denuntiat, igneus Euros.
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tunc pariter vento nimbisque videbis
Fervere: non illa quisquam me nocte per altum
Ire, neque a terra moneat convellere funem.
At si, quum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit, frustra terrebere nimbis,
Et claro silvas cernes Aquilone moveri.
Denique, quid vesper serus vehat, unde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
Sol tibi signa dabit. Solem quis dicere falsum
Audeat? Ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudemque & operta tumescere bella.
Ille etiam exstincto miseratus Cæsare Romam,
Quum caput obscura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt secula noctem.
Tempore quamquam illo tellus quoque, & æquora ponti,
Obscænique canes, importunæque volucres
Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos, liquefactaque volvere saxa!

457 *moveat* Medic. (461 *ferat* Medic. Rom. & Cantabr.
462 *unde serenans Eurus agat*, conjiciebat Reiskius: *quid cogitet* accipiebat, quasi coagitet & compellat; uti *agat* sit quasi *abigat*. Kingius in app. Edit. Martin. τὸ *cogitet* non ferendum esse putabat; itaque malebat *cogat* & aut *concitet*. „Hoc est minus poeticum præferre alteri, quod poeti-„cæ rationi est consentaneum.“ HEYNE. (465 *aperta* Bodlej. (470 *Obscænæque canes* Medic. solus. *amnes* Ven.

Armorum sonitum toto Germania cælo
Audiit: insolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
Ingens: & simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis: pecudesque locutæ,
Infandum! sistunt amnes, terræque dehiscunt,
Et mœstum illacrimat templis ebur, æraque sudant.
Proluit insano contorquens vortice silvas
Fluviorum rex Eridanus, camposque per omnes
Cum stabulis armenta tulit; nec tempore eodem
Tristibus aut extis fibræ adparere minaces,
Aut puteis manare cruor cessavit: & alte
Per noctem resonare, lupis ululantibus, urbes:
Non alias cælo ceciderunt plura sereno
Fulgura: nec diri toties arsere cometæ.
 Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:
Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
Emathiam & latos Hæmi pinguescere campos.
Scilicet & tempus veniet, quum finibus illis

474 *sonitus* Menag. sec. Goth. sec. & Schol. Juven. Sat. XI, 111. (476 *est audita* Reg. ap. Mart. (481 *proruit* Schol. Cruqu. Hor. Carm. IV, 4. *vertice* al. (483 *trahit* Moret. sec. Zulich. Edd. Ven. & Mediol. (484 *minantes* alt. Rottend. (485 *putris* Franc. *altæ* Heins. e Medic. & al. Codd. & Edd. h. e. magnæ, frequentes. Cuninghamius emendarat *alta*, ut Hor. Sat. I, 6, 43 *magna sonabit*. Reiskius conjectabat: *altam* sc. noctem. (487 *sinistro* Gud. a m. sec. (491 *Nec fuit indignum, Superi, bis* &c. cum interrogatione legendum esse contendit Markland. ad Stat. Silv. III, 68. Et sic Ed. Mediol. *superbis* Goth. pr.

Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exesa inveniet scabra robigine pila,
Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanes,
Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
Dî patrii Indigetes, & Romule, Vestaque mater,
Quæ Tuscum Tiberim, & Romana palatia servas,
Hunc saltem everso juvenem succurrere sæclo
Ne prohibete; satis jam pridem sanguine nostro
Laomedonteæ luimus perjuria Trojæ.
Jam pridem nobis cæli te regia, Cæsar,
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos.
Quippe ubi fas versum atque nefas: tot bella per orbem:
Tam multæ scelerum facies: non ullus aratro
Dignus honos: squalent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem.
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter se legibus urbes
Arma ferunt: sævit toto Mars impius orbe.
Ut, quum carceribus sese effudere quadrigæ,
Addunt in spatia, & frustra retinacula tendens
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

498 *patriæ* Heinsius maluisse fertur. (506 *non nullus* Menag. pr. (508 *curvantur* Franc. *formantur* Non. Marc. in *Rigidus* & Serv. (510 *Vicinæ inter se ruptis jam l.* duo Moret. & Menag. pr. nec non Cantabrig. (511 *tota Mars improbus urbe* duo Mss. ap. Serv. ad Ecl. IV, 13. (513 *in spatio* malebat Heins. *A. se in s.* vulgo. Ita & multi Codd. etiam Arundel. & uterque Goth. & sic legitur ap. Quinctil. Inst. Orat. VIII, 1, 78.

P. VIRGILII MARONIS

GEORGICON

LIBER II.

ARGUMENTUM.

Habet hic liber de plantatione partes septem. I. Modos omnes producendarum arborum, tam ex natura, quam ex arte. II. Varias earum species, & quo singulæ modo tractandæ sint, naturali, an artificioso. III. Quibus singulæ locis felicius proveniant: ubi excurritur in laudes Italici soli. IV. Artem discernendæ naturæ cujusque soli. V. Culturam vitis. VI. Culturam oleæ, & aliarum aliquot arborum. VII. Epilogum de vitæ rusticæ felicitate.

HActenus arvorum cultus, & sidera cæli:
Nunc te, Bacche, canam, nec non silvestria tecum
Virgulta, & prolem tarde crescentis olivæ:
Huc, pater o Lenæe, (tuis hic omnia plena
Muneribus: tibi pampineo gravidus autumno

Floret ager, spumat plenis vindemia labris)
Huc, pater o Lenæe, veni, nudataque musto
Tinge novo mecum dereptis crura cothurnis.

Principio arboribus varia est natura creandis:
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua veniunt, camposque & flumina late
Curva tenent: ut molle siler, lentæque genestæ,
Populus, & glauca canentia fronde salicta.
Pars autem posito surgunt de semine: ut altæ
Castaneæ, nemorumque Jovi quæ maxima frondet
Æsculus, atque habitæ Grajis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima silva:
Ut cerasis, ulmisque: etiam Parnassia laurus
Parva sub ingenti matris se subjicit umbra.
Hos natura modos primum dedit: his genus omne
Silvarum fruticumque viret, nemorumque sacrorum.

Sunt alii, quos ipse via sibi reperit usus.
Hic plantas tenero abscidens de corpore matrum

GEORG. LIB. II. 8 *direptis* vulgo. (12 *genistæ* vulgo. 15 *frondent* legebat Reiskius. (22 *Sunt alii quos* etiam Medic. a pr. manu, sed correctus in *aliæ quas*; ut ex Fogginio colligas. Eo tendit emendatio Scaligeri: *Sunt aliæ, quas ipse vias sibi repperit usus*; & Heins. etiam argutius: *Sunt aliæ, quas ipse viæ s.* Kingius ap. Martin. app. emendabat: *Sunt alii* (modi) *queis ipse viam sibi. Sunt alii quos ipse viam* Ven. & Pierii Longob. quod Pierio & Heinsio venusta videbatur oppositione dictum. *Sunt aliis* Mentel. sec. *Sunt alii quos ipsa v.* Gud. a m. pr. Sed bene vulgatum defendit Burmannus. (23 *Hic plantas teneras abscindens c. m.* unus Arundel. *abscindens* Medic. cum al.

Deposuit sulcis: hic stirpes obruit arvo,
Quadrifidasque sudes, & acuto robore vallos:
Silvarumque aliæ pressos propaginis arcus
Exspectant, & viva sua plantaria terra.
Nil radicis egent aliæ; summumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin & caudicibus sectis (mirabile dictu)
Truditur e sicco radix oleagina ligno.
Et sæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius; mutatamque insita mala
Ferre pirum, & prunis lapidosa rubescere corna.
Quare agite o, proprios generatim discite cultus,
Agricolæ, fructusque feros mollite colendo:
Neu segnes jaceant terræ. Juvat Ismara Baccho
Conserere, atque olea magnum vestire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque una decurre laborem,
O decus, o famæ merito pars maxima nostræ,
Mæcenas, pelagoque volans da vela patenti.

26, 27 *flexos p. a. nexæ* (Steph. ed. *nec se*) *spectant* Codd. quidam ap. Servium ad Æn. IV, 231. *ex sicto* volebat Pontedera Antiqq. p. 153. antique pro *secto*, sed male, ut arbitratur Cl. Heyne. (33 *mutata* tres: *Vertere in alterius naturam*, *atque insita* conjiciebat Heins. (39 *discurre* alt. Rottend. (40 *O patriæ* Moreti sec. *O deus* & *pars maxima nostri* in Codd. aliquot Pierii. (41 *volens* Leid. quod Burm. & Reisk. verum esse putant. „ At Poetis non „ minus sollemne *volare* de navibus. Scilicet, si hic *volens* „ communis lectio fuisset, tum aliquis *volans* eleganti con„ jectura emendasset. Ita enim fere mos virorum doctorum „ ferre solet. “ HEYNE.

Non ego cuncta meis amplecti versibus opto:
Non, mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Ferrea vox: ades, & primi lege littoris oram.
In manibus terræ: non hic te carmine ficto,
Atque per ambages & longa exorsa tenebo.
Sponte sua quæ se tollunt in luminis auras,
Infecunda quidem, sed læta & fortia surgunt.
Quippe solo natura subest: tamen hæc quoque si quis
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis,
Exuerint silvestrem animum: cultuque frequenti
In quascunque voces artes haud tarda sequentur.
Nec non & sterilis, quæ stirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros:
Nunc altæ frondes, & rami matris opacant,
Crescentique adimunt fœtus, uruntque ferentem.
Jam, quæ seminibus jactis se sustulit arbos
Tarda venit, seris factura nepotibus umbram:
Pomaque degenerant succos oblita priores:
Et turpes avibus prædam fert uva racemos.
Scilicet omnibus est labor impendendus; & omnes
Cogendæ in sulcum, ac multa mercede domandæ.

44 *ænea vox* inutili emendatione reponitur ex Homericis. Erat, puto, poetæ liberum alterutrum ponere. Mox *litt. undam* Ed. Junt. (50 *mundata* Moret. sec. *mandet multa arte subactis* Reiskius conjiciebat. (52 *voles* Medic. & Gud. Sic & Codd. ap. Pier. nec non *velis*. (54 *disjecta* Ed. Ven. (56 *Crescentisque* quinque cum Goth. sec. *crescentesque* quatuor ap. Burm. hoc etiam Reg. & Cantabrig. habebant. (62 *magna m.* Franc.

Sed truncis oleæ melius, propagine vites
Respondent, solido Paphiæ de robore myrtus.
Plantis & duræ coruli nascuntur, & ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbrosa coronæ,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Nascitur, & casus abies visura marinos.
Inseritur vero & fœtu nucis arbutus horrida:
Et steriles platani malos gessere valentes:
Castaneæ fagus, ornusque incanuit albo
Flore piri, glandemque sues fregere sub ulmis.
Nec modus inserere atque oculos imponere simplex.
Nam qua se medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inolescere libro.
Aut rursum enodes trunci resecantur, & alte
Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, & ingens
Exiit ad cælum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondes, & non sua poma.

65 *eduræ* al. quod Heins. præferebat, ut esset *valde duræ*. Melius cum Reiskio divelleres: *Plantis e* vel *ex*, *duræ*.
66 *frondosa* Goth. pr. (71 *Castaneas fagus* legebat Scaliger.
„ Mihi *fagus* a poeta positum, sed a Grammaticis ex ina-
„ ni metu, ne syllaba brevis metrum solveret, in *fagos* mu-
„ tatum esse videtur. Vix dici potest, quot poetarum loca
„ corrupta sint ab iis, qui non videbant, cæsura ac tono
„ omnem syllabam produci posse. " HEYNE. (77 *inducunt* Rottend. alt. & alt. Menag.

Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec salici, lotoque, nec Idæis cyparissis:
Nec pingues unam in faciem nascuntur olivæ,
Orchades, & radii, & amara pausia bacca,
Pomaque, & Alcinoi silvæ: nec surculus idem
Crustumiis Syriisque piris, gravibusque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ:
Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ.
Et passo Psythia utilior, tenuisque Lageos,
Tentatura pedes olim, vinctfuraque linguam:
Purpureæ, preciæque: & quo te carmine dicam,
Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Amineæ vites, firmissima vina:
Tmolius adsurgit quibus, & rex ipse Phanæus,
Argitisque minor: cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.

87 *Poma neque*, *Alcinoi silvæ* emendabat Reiskius.

89 *pendent* Medic. quod Heinsio arridet: sed h. l. intempestiva elegantia. (90 *cespite* Zulich. (93 *Est passo* reponebat Reisk. (94 *junctura* Gud. Menag. uterque, & Edit. Juntæ. (95 *nomine* ap. Sen. laudatur Nat. Quæst. I, c. 11.

97 De hoc versu miræ eruditorum disputationes. V. Pierium, Cerdam, Heins. Burm. ad h. l. Harduin. ad Plin. XIV. Gesn. Ind. Script. R. R. Porro *Sunt & al. fortissima v.* Moret. quart. *Dant* conjiciebat Burm. cui, *Sunt vites vina*, duriusculum videbatur. (98 *Tmolus ass.* in aliis Edd. ut Ald. Junt. & Codd. Rottend. Goth. sec. legitur, quod pro vero habet Heyne. Cæterum montes duo Tmol. & Phan. pro vitibus in iis cultis poetice ponuntur.

Non ego te, Dîs & mensis accepta secundis,
Transierim, Rhodia, & tumidis, Bumaste, racemis.
Sed neque quam multæ species, nec nomina quæ sint,
Est numerus: neque enim numero comprendere refert:
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere quam multæ Zephyro turbentur arenæ:
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Nosse, quot Ionii veniant ad littora fluctus.
  Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices; crassisque paludibus alni
Nascuntur: steriles saxosis montibus orni:
Littora myrtetis lætissima: denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem & frigora taxi.
Adspice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos.
Divisæ arboribus patriæ. Sola India nigrum
Fert ebenum: solis est turea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam sudantia ligno
Balsamaque, & baccas semper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum, molli canentia lana?

102 *gravidis* unus Mead. ex interpret. (103 *& nomina* Voss. unus & Moret. fragm. quod hic malit Heyne. (105 *sc. volet* unus Mead. quod non male. (106 *versentur ar.* vulgo. Ap. Amm. Marcell. XXXI, 4 *truduntur* vel *trudentur* legitur. (112 *mitissima* Franc. unde Burm. *ditissima*, sed recte nil mutabat. (114 *Aspice & externum domitis cultoribus*, *orbem* Burm. conjiciebat. (116 *Diversa* Reg. & Mead. Mart. Sic semper variant libri. (119 *Balsama quid baccas* unus Mead. quod vulgata melius. (120 *albantia* Leid. unus.

Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi sinus orbis? ubi aera vincere summum
Arboris haud ullæ jactu potuere sagittæ.
Et gens illa quidem sumptis non tarda pharetris.
Media fert tristes succos, tardumque saporem
Felicis mali; quo non præsentius ullum,
Pocula siquando sævæ infecere novercæ,
Miscueruntque herbas, & non innoxia verba,
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipsa ingens arbos, faciemque simillima lauro;
Et, si non alium late jactaret odorem,
Laurus erat; folia haud ullis labentia ventis:
Flos ad prima tenax: animas & olentia Medi
Ora fovent illo, & senibus medicantur anhelis.
  Sed neque Medorum silvæ, ditissima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neque Indi,
Totaque turiferis Panchaja pinguis arenis.
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Invertere, satis immanis dentibus hydri;

Nec

125 *dura* fragm. attextum Cod. Gud. & sane, inquit Heinsius, *tardum saporem* proxime subjungit. Burmannus mallit altero versu *durum sap.* h. e. asperum: ut Ge. IV, 102. Cl. Heyne miratur versum totum nemini suspectum fuisse.

126 *Sardumque sap.* conjiciebat Reiskius, qui contrahit os in similitudinem risus Sardonii, ut Ecl. VII, 41.

127 *præstantius* plures male. (132 *ructaret* Ven.

134 *apprime* al. (141 *immanes* ante Heins. perperam.

Nec galeis densisque virûm seges horruit hastis:
Sed gravidæ fruges, & Bacchi Massicus humor
Implevere: tenent oleæ armentaque læta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert:
Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templa deûm duxere triumphos.
Hic ver adsiduum, atque alienis mensibus æstas:
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbos.
At rabidæ tigres absunt, & sæva leonum
Semina; nec miseros fallunt aconita legentes;
Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operumque laborem,
Tot congesta manu præruptis oppida saxis,

142 *galea* videtur legisse Auctor Medeæ v. 256, in Anthol. Lat. p. 167. *viris* Zulich. (144 *oleæque* ante Heins. *ol. sarmentaque* Ed. Argent. notante Reiskio ab interpolatrice utique manu. (146 *tauri* Reg. Mart. (149 *v. perpetuum* Schol. Cruqu. Hor. Od. II, 6 *messibus* ap. Mart. vir doctus legebat, e Claudiani XXXVI, 214 *alieno gramine*, ut de Medica herba intelligatur, sed male. (151 *leones* Medic. a m. pr. quod placet Heins. & habet Ed. Cuningh. Sed v. loc. Lucretii in notis. Reiskius locum sic refingendum putabat: *& secla leonum. Semina nec m.* &c. h. e. nec fallunt aconita miseros illos, qui semina i. e. herbas legunt, aut potius *germina* pro *semina*: namque alias pendebit *legentes*, neque habebit quo referatur. (153 Miratur Heyne τὸ *tanto* nemini displicuisse, quod explicari quidem potest, at cum nihil sit, cum quo comparatio instituatur, ad elegantiam facere vix putat. In promtu est, ille ait, *lento* legere seu *torta tr.* ut alias poetæ.

Fluminaque antiquos subterlabentia muros.
An mare, quod supra, memorem, quodque alluit infra,
Anne lacus tantos? te, Lari maxime, teque
Fluctibus & fremitu adsurgens, Benace, marino?
An memorem portus, Lucrinoque addita claustra:
Atque indignatum magnis stridoribus æquor,
Julia qua ponto longe sonat unda refuso,
Tyrrhenusque fretis immittitur æstus Avernis?
Hæc eadem argenti rivos ærisque metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virûm Marsos, pubemque Sabellam,
Adsuetumque malo Ligurem, Volcosque verutos
Extulit: hæc Decios, Marios, magnosque Camillos,
Scipiadas duros bello: & te, maxime Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ jam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus;
Magna virûm: tibi res antiquæ laudis & artis
Ingredior, sanctos ausus recludere fontes,
Ascræumque cano Romana per oppida carmen.

159 Fabricius distinguere volebat, *Te*, *Lari*, *Maxime*, *teque* &c. ut tres præcipui lacus Italiæ memorentur, Larius, Verbanus, qui & Major, & Benacus. Nimis subtiliter.

160 *insurgens* malebat Wasse ad Sallust. Jug. 33, 161. *addita* Gud. *claustro* duo. (162 *clamoribus* Aretinus in Epp. laudat, quod probabat Wasse ad Sall. l. l. (168 *veruto* Lipsius emendabat: sed v. not. (172 *artibus* duo ap. Mart. quod ex Æn. VI, 853 probare velle, ludus esset, ut arbitratur Cl. Heyne. (175 *Aggredior* Priscian. lib. VII, quod est vulgare verbum hoc sensu.

Nunc locus arvorum ingeniis: quæ robora cuique,
Quis color, & quæ sit rebus natura ſerendis.
Difficiles primum terræ, collesque maligni,
Tenuis ubi argilla, & dumosis calculus arvis,
Palladia gaudent silva vivacis olivæ.
Indicio est, tractu surgens oleaster eodem
Plurimus, & strati baccis silvestribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,
Quique frequens herbis & fertilis ubere campus,
Qualem sæpe cava montis convalle solemus
Dispicere: huc summis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum: quique editus Austro,
Et filicem curvis invisam pascit aratris:
Hic tibi prævalidas olim multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites: hic fertilis uvæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus & auro,
Inflavit quum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.

178 *aut q.* Arundel. & Edd. vett. cum Goth. pr. *serendis* tres: *creandis* unus Arundel. (180 *argillæ dum.* Probus Arte Grammat. sed vulgatum tuetur etiam Non. Marcell. in *Tenue*: *arva*, quæ sata sunt arata, non posse esse *dumosa* putabat Reiskius: itaque conjiciebat *dum. c. ancris*. Sed *arvum* poetæ est commune omnium agrorum nomen.
181 *gaudet* Medic. Gud. tres alii cum Goth. sec. scilicet quia *calculus* in animo hærebat. (187 *despicere* vulgo: *linquuntur* Medic. & alii. *montibus* Moret. quart. (189 *silicem* vulgo. (191 *Sufficiat* Gud. *vires* Reg. Martini.
193 ad auras Gud. & Goth. sec. (194 *Lanc. & patulis* Medic. a m. pr. & unus Mead. „ Burmanno suspectus locus „ erat; modo & *pateris* conjectabat, minus feliciter; mo-

Sin armenta magis studium vitulosque tueri,
Aut fœtus ovium, aut urentes culta capellas:
Saltus, & saturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amisit Mantua campum,
Pascentem niveos herboso flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt:
Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.

Nigra fere, & presso pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum, (namque hoc imitamur arando)
Optima frumentis; non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plaustra juvencis:
Aut unde iratus silvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis;
At rudis enituit impulso vomere campus.
Nam jejuna quidem clivosi glarea ruris
Vix humiles apibus casias roremque ministrat:
Et tophus scaber, & nigris exesa chelydris
Creta, negant alios æque serpentibus agros

„ do vasis nomen latere putabat. Cur *pondum* tamen, „ quod & incurvum & reflexum est, de paropside aut pa- „ tina non æque dictum putemus, ac de carina, navi?" HEYNE. (200 *desunt* vulgo. (204 *imitantur* Menag. pr. Rottend. & Moreti pr. a m. pr. *imitatur* Medic. a m. pr. & Voss. (206 *discedere* fragm. Moret. *descendere* unus Mead. (207 *dejecit* Medic. Pierii.

Dulcem ferre cibum, & curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumosque volucres;
Et bibit humorem, &, quum vult, ex se ipsa remittit:
Quæque suo viridi semper se gramine vestit,
Nec scabie & salsa lædit robigine ferrum,
Illa tibi lætis intexet vitibus ulmos:
Illa ferax oleo est: illam experiere colendo,
Et facilem pecori, & patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua, & vicina Vesevo
Ora jugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.
  Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam.
Rara sit, an supra morem si densa, requiras:
Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho:
Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyæo:
Ante locum capies oculis, alteque jubebis
In solido puteum demitti, omnemque repones
Rursus humum, & pedibus summas æquabis arenas.
Si deerunt, rarum, pecorique & vitibus almis
Aptius uber erit; sin in sua posse negabunt
Ire loca, & scrobibus superabit terra repletis,
Spissus ager: glebas cunctantes crassaque terga

216 *vacuas* & *varias* in libris legi notat Ursinus: *tenebras* Regius Martini. (219 *viridis* emendat Faber. Scilicet non male, inquit Heyne, ita legeretur, si poetæ ita loqui placuisset. (222 *oleæ* vulgo. *Oleo* laudabat Non. Marc. & Arusianus Messius. (226 *quo cumque* Ed. Mediol. Romanus, Moret. quart. & sic Pierius in Codd. fere omnibus antiquis legi testatur. (230 *videbis* plures. (233 *deerit* plures.

Exspecta, & validis terram proscinde juvencis.
Salsa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea nec mansuescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat)
Tale dabit specimen. Tu spisso vimine qualos,
Colaque prælorum fumosis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulcesque a fontibus undæ
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ;
At sapor indicium faciet manifestus, & ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
Discimus: haud unquam manibus jactata fatiscit,
Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo.
Humida majores herbas alit, ipsaque justo
Lætior; ah nimium ne sit mihi fertilis illa,
Neu se prævalidam primis ostendat aristis!
Quæ gravis est, ipso tacitam se pondere prodit,
Quæque levis; promptum est oculis prædiscere nigram,
Et quis cui color: at sceleratum exquirere frigus

241 *spissos* Longob. Pier. Ed. Ven. (242 *diripe* plures.
243 *Huic* Messius Arusianus legisse videbatur Heinsio.
244 *luctabitur* alter Menag. ut plerique Pierii. (245 *de vimine* alter Moreti. (246 *At s. i. faciat; manifestus & ora* T. Reiskius non male interpungebat, ut sit *amaror manifestus*. (247 *amaro* plures. (252 *fert. una* Menag. pr. unde Heins. conjiciebat *uvæ*. (253 *præcipitem* Zulich. *ostentet* Ald. pr. & Junt. quod placet Burmanno de terra quasi gloriante. (254 *promit* Regius & Cerda. (256 *Et quisquis* vulgo.

Difficile est: piceæ tantum, taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.
His animadversis, terram multo ante memento
Excoquere, & magnos scrobibus concidere montes,
Ante supinatas Aquiloni ostendere glebas,
Quam lætum infodias vitis genus; optima putri
Arva solo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta movens robustus jugera fossor.
At, si quos haud ulla viros vigilantia fugit,
Ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus seges, & quo mox digesta feratur;
Mutatam ignorent subito ne semina matrem.
Quin etiam cæli regionem in cortice signant:
Ut, quo quæque modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit, quæ terga obverterit axi,
Restituant: adeo in teneris consuescere multum est.
Collibus, an plano melius sit ponere vitem,
Quære prius: si pinguis agros metabere campi,
Densa sere: in denso non segnior ubere Bacchus.
Sin, tumulis acclive solum, collesque supinos,

259 *His etiam adversis* Ven. (260 *circumdare m.* Rom. *&* omittit Medic. Pierii, quod placebat Martino, qui & malebat *magnis scrob.* Omissum *&* in Edit. Cuningh.
267 *degesta* vel *egesta* alii. (268 *mutata* plures MSS. & vett. Edd. (271 *qua* vulgo: *cui* vel *quoi*, conjecerat Heins. *terra* unus Mead. *a teneris assuescere* Schol. Horat. Carm. III, 11, 9. (273 *vites* vulgo. (274 *agris m. campos* Gud. *mercabere* pro var. lect. Moret. pr. (276 *adcline* Medic. a m. pr. nec tamen a Fogginio notatum. *proclive* Mo-

Indulge ordinibus: nec secius omnis in unguem
Arboribus positis secto via limite quadret.
Ut sæpe ingenti bello quum longa cohortes
Explicuit legio, & campo stetit agmen aperto,
Directæque acies, ac late fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, nec dum horrida miscent
Prælia, sed dubius mediis Mars errat in armis.
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum,
Non animum modo uti pascat prospectus inanem:
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami.
Forsitan & scrobibus quæ sint fastigia quæras.
Ausim vel tenui vitem committere sulco.
Altior ac penitus terræ defigitur arbos,
Æsculus in primis: quæ quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hiemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt: immota manet, multosque nepotes,
Multa virûm volvens durando sæcula vincit.
Tum fortes late ramos & brachia tendens
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.
Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem:

Moret. quart. *supini* Non. in *Indulgere*, ac Parrh. quod potest defendi. (278 *sæpto* Medic. a m. pr. Fuld. & Cod. Ursini in Servio. (282 *renitenti* multi. (290 *altius* vulgo. (292 *radicem* Medic. & Rottend. tert. Parrh. non male. (294 *multosque per annos* vulgo. (296 *pandens* Gud. & Leid. a m. sec. ut Æn. VI, 282 & antecesserat modo *tendit*, observante Heinsio.

Neve inter vites corulum sere: neve flagella
Summa pete,aut summa destringe ex arbore plantas:
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuso
Semina: neve oleæ silvestres insere truncos.
Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum sub cortice tectus,
Robora comprendit, frondesque elapsus in altas
Ingentem cælo sonitum dedit: inde secutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, & ruit atram
Ad cælum picea crassus caligine nubem:
Præsertim si tempestas a vertice silvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi; non a stirpe valent, cæsæque reverti
Possunt, atque ima similes revirescere terra:
Infelix superat foliis oleaster amaris.
  Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam spirante moveri.
Rura gelu tum claudit hiems; nec semine jacto

300 *Summa puta* conjecerat Heins. sed de putatione hic non agitur: *defringe* Medic. & ceteri præstantiores magna ex parte; sic Romanus & pars Pierianorum; duo Codd. & vett. Edd. ap. Mart. & uterque Goth. *ſummas* alii. (302 *olea* Medic. quod incommodum esset; non enim hic de insitione agitur. (303 *Jam ſ.* conj. Heins. (304 *fortem* Medic. a m. pr. (307 *atque alta* Non. Marc. agnoscit: *victorque alta* Parrh. (311 *frequens* fragm. Moret. *furens* Moret. sec. eleganter quidem, sed ab emendatore. (313 *terras* Medic. a m. pr. (316 *movere* vulgo. (317 *semina jacta* elegans est conjectura Reiskii.

Concretam patitur radicem adfigere terræ.
Optima vinetis satio, quum vere rubenti
Candida venit avis, longis invisa colubris:
Prima vel autumni sub frigora, quum rapidus sol
Nondum hiemem contingit equis, jam præterit æstas.
Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis:
Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ descendit, & omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore, fœtus.
Avia tum resonant avibus virgulta canoris,
Et Venerem certis repetunt armenta diebus:
Parturit almus ager: Zephyrique tepentibus auris
Laxant arva sinus: superat tener omnibus humor:
Inque novos soles audent se germina tuto
Credere: nec metuit surgentes pampinus Austros,
Aut actum cælo magnis Aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondes explicat omnes.
Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim: ver illud erat: ver magnus agebat

319 *satio est* vulgo. (321 *rapidis* malebat Heins. at recte Burm. (323 *fr. est* Medic. Parrh. Pro *silvis* conjectabat Burm. *sulcis*: at copiam orationis sine synonymis nullam esse posse, bene observat Cl. Heyne. (327 *permixtus* ap. Lactant. de falsa relig. lib. I. (330 *om. ager* Menag. sec. *trementibus auris* Rom. Gud. cum vetustis permultis; solita variatione: *strepentibus* Leid. pr. (332 *gramina* vulgo.

Orbis, & hibernis parcebant flatibus Euri:
Quum primum lucem pecudes hausere, virûmque
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immissæque feræ silvis, & sidera cælo.
Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigusque, caloremque
Inter, & exciperet cæli indulgentia terras.
  Quod superest, quæcunque premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terra:
Aut lapidem bibulum, aut squalentes infode conchas:
Inter enim labentur aquæ, tenuisque subibit
Halitus, atque animos tollent sata; jamque reperti,
Qui saxo super atque ingentis pondere testæ
Urgerent: hoc effusos munimen ad imbres,
Hoc, ubi hiulca siti findit canis æstifer arva.
  Seminibus positis, superest deducere terram
Sæpius ad capita, & duros jactare bidentes:
Aut presso exercere solum sub vomere, & ipsa
Flectere luctantes inter vineta juvencos.

339 *hiberni* Medic. minus poetice. (340 *Cum primum* vulgo. *Cum primam* Cantabrig. quod & ipsum ferri posset.
341 *Terrea* ap. Lactant. Inst. II, 10 legi jam Pierius notarat. Sic Medic. a m. sec. *durum c.* plures: *agris* Franc. *armis* Bodlei. (343 *sufferre* Medic. a m. pr. quod commendat Heins. *proferre* Rottend. sec. (345 Burmannus dum in usu τῷ *excipere* hærebat, conjiciebat *Exciperet cæli indulgentia ventos*, aut, *adspiceret cæli indulgentia terras*. (348 *cochleas* Reg. a m. sec. e glossa. (351 *saxa* nonnulli ap. Colum. III, 15, 4. *ingenti* Medic. a m. pr.

Tum leves calamos & rasæ hastilia virgæ,
Fraxineasque aptare sudes, furcasque bicornes:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Adsuescant, summasque sequi tabulata per ulmos.
Ac, dum prima novis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris: & dum se lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immissus habenis,
Ipsa acie nondum falcis tentanda: sed uncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde ubi jam validis amplexæ stirpibus ulmos
Exierint, tum stringe comas, tum brachia tonde.
Ante reformidant ferrum: tum denique dura
Exerce imperia, & ramos compesce fluentes.
Texendæ sæpes etiam, & pecus omne tenendum,
Præcipue dum frons tenera imprudensque laborum:
Cui, super indignas hiemes, solemque potentem,
Silvestres uri adsidue capreæque sequaces
Illudunt, pascuntur oves, avidæque juvencæ.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens scopulis arentibus æstas,

359 *trabes* pro *sudes* Franc. *furcasque valentes* Medic. Gud. & ad minimum sex alii ap. Heins. duo ap. Mart. & Rom. cum aliquot aliis ap. Pierium. (365 *Ipsa acies falcis nondum t.* vulgo. (367 *validis a. viribus* plures. (370 *valentes* Rom. (371 *tuendum* Arundel. & *jam p. o. timendum*; non mala interpolatione; ut etiam conjecit Reiskius. At vulgata ratio doctior esse videtur.

372 *Præterea quum frons tenera* Non. in *Frons*. (373 *tepentem* Menag. ult. pro diversa lectione. Male. (377 *herbis arentibus* Goth. sec. *ardentibus* Franc. & Cantabr. *æstus* plures.

Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, & admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, & veteres ineunt proscenia ludi:
Præmiaque ingeniis pagos & compita circum
Thesidæ posuere: atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos saluere per utres.
Nec non Ausonii, Troja gens missa, coloni
Versibus incomptis ludunt, risuque soluto;
Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis:
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibique
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit vinea fœtu:
Complentur vallesque cavæ saltusque profundi,
Et quocunque Deus circum caput egit honestum.
Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lancesque & liba feremus:
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,
Pinguiaque in veribus torrebimus exta colurnis.
Est etiam ille labor curandis vitibus alter,
Cui nunquam exhausti satis est: namque omne quotannis
Terque quaterque solum scindendum, glebaque versis

380 *ob caussam* unus Arundel. & Schol. Statii V, 259. *Bacchi* Parrh. (382 *ingentes* vel *ingentis* vulgo. (384 *saliere* vulgo. (386 *rituque* Moret. sec. (393 *suos honores* Codd. aliquot Pierii, quod ipsi rem splendidiorem efficere videbatur. (394 *laticesque* Franc. *ferentes* Zulich.
396 *torquebimus* Medic. Pierii. (397 *curandus* Franc. *alte* Ven.

Æternum frangenda bidentibus; omne levandum
Fronde nemus: redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in se sua per vestigia volvitur annus.
Ac jam olim seras posuit quum vinea frondes,
Frigidus & silvis Aquilo decussit honorem;
Jam tum acer curas venientem extendit in annum
Rusticus, & curvo Saturni dente relictam
Persequitur vitem attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta, & vallos primus sub tecta referto:
Postremus metito. Bis vitibus ingruit umbra:
Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ.
Durus uterque labor: laudato ingentia rura,
Exiguum colito: nec non etiam aspera rusci
Vimina per silvam, & ripis fluvialis arundo
Cæditur, incultique exercet cura salicti.
Jam vinctæ vites: jam falcem arbusta reponunt:
Jam canit extremos effœtus vinitor antes.
Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus,
Et jam maturis metuendus Juppiter uvis.
Contra, non ulla est oleis cultura: neque illæ
Procurvam exspectant falcem rastrosque tenaces;

402 *Atque ipse sua* Voss. *In se perque sua* Franc. *annis* h. e. per annos singulos *volvitur* sc. labor, mallet Reiskius. 403 *Et jam olim* vulgo ante Heins. (406 *Agricola* Rom. 407 *prosequitur* Zulich. & unus Mead. (408 *dejecta* Ed. Ven. 413 *rusti* nonnulli scribunt. (416 *junctæ* plures. *falcemque* Goth. sec. (417 *effœtos extremus* alii cum Edd. vett. quod ferri possit, si nulla esset variatio.

Quum semel hæserunt arvis, aurasque tulerunt.
Ipsa satis tellus, quum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, & gravidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem & placitam paci nutritor olivam.
Poma quoque, ut primum truncos sensere valentes,
Et vires habuere suas; ad sidera raptim
Vi propria nituntur, opisque haud indiga nostræ.
Nec minus interea fœtu nemus omne gravescit,
Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis.
Tondentur cytisi, tædas silva alta ministrat,
Pascunturque ignes nocturni, & lumina fundunt.
Et dubitant homines serere, atque impendere curam?
Quid majora sequar? salices, humilesque genestæ,
Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus umbras
Sufficiunt, sæpemque satis, & pabula melli.
Et juvat undantem buxo spectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos: juvat arva videre,
Non rastris, hominum non ulli obnoxia curæ.
Ipsæ Caucasio steriles in vertice silvæ,
Quas animosi Euri adsidue franguntque feruntque,
Dant alios aliæ fœtus: dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque;

424 *cum fœnore* conjicit Reiskius. (425 *placidam* quinque ap. Burm. male. (426 *calentes* Medic. a m. pr.
429 *virescit* Rottend. pro var. lect. & Goth. pr. (430 *alvearia* Gud. a m. pr. (435 *Et tiliæ pec.* multos legere notatum est in Servianis: *umbram* vulgo. (439 *non ullis hom.* ap. Priscian. (441 *teruntque* malebat Voss.

Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris
Agricolæ, & pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fœcundæ, frondibus ulmi:
At myrtus validis hastilibus, & bona bello
Cornus: Ityræos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliæ leves aut torno rasile buxum
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto:
Nec non & torrentem undam levis innatat alnus
Missa Pado: nec non & apes examina condunt
Corticibusque cavis, vitiosæque ilicis alveo.
Quid memorandum æque Baccheja dona tulerunt?
Bacchus & ad culpam caussas dedit; ille furentes
Centauros leto domuit, Rhœtumque, Pholumque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
  O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas! quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum justissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit ædibus undam:
Nec varios inhiant pulchra testudine postes,
Illusasque auro vestes, Ephyreïaque æra;

Alba

446 *vitibus* pro *frondibus* Zulich. (448 *curvantur* in nonnullis ap. Pierium, Fabric. Goth. pr. sed est hoc interpretamentum τοῦ *torquentur*, quod fere omnes scripti, Burmanno teste, habent. (451 *adnatat* ex Ed. Argent. notarat Reiskius, unde refingebat: *torrente unda levis adnatat alnus*. (457 *magna* Ed. Junt. *minacem* Menag. pr.
462 *notis* Reg. Martini. (464 *inclusasque* plures male.

Alba neque Assyrio fucatur lana veneno,
Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi:
At secura quies, & nescia fallere vita,
Dives opum variarum; at latis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus; at frigida Tempe,
Mugitusque boum, mollesque sub arbore somni
Non absunt: illic saltus ac lustra ferarum,
Et patiens operum, exiguoque adsueta juventus;
Sacra deûm, sanctique patres: extrema per illos
Justitia excedens terris vestigia fecit.
 Me vero primum dulces ante omnia Musæ,
Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
Accipiant; cælique vias, & sidera monstrent:
Defectus solis varios, lunæque labores:
Unde tremor terris: qua vi maria alta tumescant
Objicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant:
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Sin, has ne possim naturæ accedere partes,

465 *fuscatur* quatuor ap. Burm. & tres ap. Martin. qui & in textum recepit. (467 *vitam* Rom. alter Mentell. & Menag. quod ferri posset, præferri alteri non potest.
468 *lætis* in Edd. Macr. VI, 2. quod Heinsio arridet: at enim *lætos campos*, *agros*, *fundos* autem *latos* cum Cl. Heyne probandos puto: & *lætis* duo ap. Burm. (471 *illi* & *illis* plures. (472 *parvoque* vulgo. (474 *figit* Cantabr. ut Æn. VI, 159. (475 *privum* malebat Reiskius, i. e. sibi addictum & proprium. (476 *perculsi* prava paucorum librorum lectio ante Heins. obtinebat. (481 *intingere* Goth. sec.

Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis;
Rura mihi & rigui placeant in vallibus amnes;
Flumina amem silvasque inglorius: o, ubi campi,
Spercheosque, & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta: o, qui me gelidis in vallibus Hæmi
Sistat, & ingenti ramorum protegat umbra!
Felix, qui potuit rerum cognoscere caussas:
Atque metus omnes & inexorabile fatum
Subjecit pedibus, strepitumque Acherontis avari!
Fortunatus & ille, deos qui novit agrestes,
Panaque, Silvanumque senem, Nymphasque sorores!
Illum non populi fasces, non purpura regum
Flexit, & infidos agitans discordia fratres;
Aut conjurato descendens Dacus ab Histro:
Non res Romanæ, perituraque regna: neque ille,
Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura
Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea jura,
Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca, ruuntque
In ferrum, penetrant aulas, & limina regum:

486 *O ubi Tempe* conjectura plurium doctorum virorum ap. Burm. (487 *Sperchiusque* vulgo. (488 *gelidis convallibus* Medic. & unus Mead. forte, *gelidi*, inquit Heins.
491 *ineluctabile* Rom. Pierii, ex Æn. scilicet VIII, 334.
496 *invidia fr.* Moret. sec. e glossemate τῦ *discordia*.
497 *discedens* multi. (498 *Comanæ* Reiskius emendabat, i. e. Armenæ vel Parthicæ; cum indignum poeta, & quidem Romano, sit, remp. Romanam *peritura regna* appellare.

Hic petit excidiis urbem, miserosque Penates,
Ut gemma bibat, & Sarrano indormiat ostro.
Condit opes alius, defossoque incubat auro.
Hic stupet attonitus Rostris: hunc plausus hiantem
Per cuneos (geminatus enim) plebisque patrumque
Corripuit: gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exsilioque domos & dulcia limina mutant;
Atque alio patriam quærunt sub sole jacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro:
Hinc anni labor: hinc patriam parvosque nepotes
Sustinet; hinc armenta boum, meritosque juvencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi:
Proventuque oneret sulcos, atque horrea vincat.
Venit hiems, teritur Sicyonia bacca trapetis:
Glande sues læti redeunt: dant arbuta silvæ:
Et varios ponit fœtus autumnus: & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.

Interea dulces pendent circum oscula nati:
Casta pudicitiam servat domus: ubera vaccæ
Lactea demittunt: pinguesque in gramine læto

506 *dormiat* vulgo omnes. (509 *geminatur* aut *geminantur* vulg.
510 *Corripit: hi gaudent* emendat Marklandus ad Statii Silv. III, 2, 61. Burmannus *corrupit* conjectabat: minus feliciter: *sanguine patrum* Ed. Norimb. (513 *molitus* pro *dimovit* Medic. & Colot. Ursini; forte ex Ge. I, 494.
514 *penates* Medic. *patrem p. n.* conjicit Heyne. Marklandus præclare emendabat: *Hic anni labor*; & sic Gud. pro var. lect.

Inter se adversis luctantur cornibus hædi.
Ipse dies agitat festos; fususque per herbam,
Ignis ubi in medio, & socii cratera coronant,
Te, libans, Lenæe, vocat: pecorisque magistris
Velocis jaculi certamina ponit in ulmo;
Corporaque agresti nudant prædura palæstra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini;
Hanc Remus & frater: sic fortis Etruria crevit:
Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma,
Septemque una sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum Dictæi regis, & ante
Impia quam cæsis gens est epulata juvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses.
Sed nos immensum spatiis confecimus æquor:
Et jam tempus equûm fumantia solvere colla.

528 *ingenio* pro *in medio* Medic. forte *ignis ubi genio*, inquit Burmannus, i. e. ara ipsi posita. Cl. Heyne malit *Ignis ubi*, *genio* &c. in honorem Genii: sed ludibrium librarii esse putat. (531 *nudat* vulgo: *palestræ* Medic. cum fragm. Moret. quod Heinsio placebat. (542 *spumantia* Rom. & aliquot alii Pierii, item Parrh. eadem varietas ap. Quintil. VIII, 6. ubi versus laudatur: at *fumantia* melius hoc quidem loco.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICON
LIBER III.

ARGUMENTUM.

Exordium tria continet: invocationem Deorum, qui pabulo & pecorum paſtui præſident: deinde laudes Octaviani: denique invitationem Mæcenatis, cujus juſſu ſuſceptum id operis fuiſſe, rurſus teſtatur. Sequuntur præceptiones de cultura pecorum, quatuor in partes diſtinctæ. I. Agit de bobus & equis. II. De ovibus & capris. III. De canibus. IV. De rebus pecori infeſtis; nempe ſerpentibus, ſcabie, febri, ac peſte: quæ peſtis deſcriptio epilogi locum obtinet. Sparſæ ſunt præterea toto libro fuſiores, oblectationis cauſſa, deſcriptiones: quaſi quædam diverticula. Talis eſt deſcriptio curſus equeſtris, v. 103. Aſili ſive œſtri, v. 146. Taurorum amantium, v. 217. Furiarum amoris, v. 242. Scythicæ hiemis, v. 349.

TE quoque, magna Pales, & te memorande canemus
Pastor ab Amphryso: vos, silvæ amnesque Lycei.
Cetera, quæ vacuas tenuissent carmine mentes,
Omnia jam vulgata: quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?
Hippodameque, humeroque Pelops insignis eburno,
Acer equis? tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorque virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum, modo vita supersit,
Aonio rediens deducam vertice Musas:
Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, & Tyrio conspectus in ostro
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque Molorchi,
Cursibus & crudo decernet Græcia cestu.
Ipse caput tonsæ foliis ornatus olivæ,
Dona feram: jam nunc sollemnes ducere pompas

2 *Lycæi* vulgo. (3 *carmina* Medic. & alii. (5 *arces* Medic.
8 *tum danda v. e.* Ed. Ven. (10 *superstes* eadem Ed. Ven.
11 *veniens* Menag. pr. (17 *Illic* h. e. ad templum plures.
20 *duro* Rom. Pierii; sed *crudo* melius e crudo corio: *decertet* Medic. Longob. & alii multi. *Gr. ludo* Zulich.
22 *deducere* Ven. alter Menag. Ed. Junt.

Ad delubra juvat, cæsosque videre juvencos:
Vel scena ut versis discedat frontibus, utque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini:
Atque hic undantem bello, magnumque fluentem
Nilum, ac navali surgentes ære columnas.
Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphaten,
Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis,
Et duo rapta manu diverso ex hoste tropæa,
Bisque triumphatas utroque ab littore gentes.
Stabunt & Parii lapides, spirantia signa,
Assaraci proles, demissæque ab Jove gentis
Nomina, Trosque parens, & Trojæ Cynthius auctor.
Invidia infelix furias amnemque severum
Cocyti metuet, tortosque Ixionis angues,
Immanemque rotam, & non exsuperabile saxum.
Interea Dryadum silvas saltusque sequamur
Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia jussa.
Te sine nil altum mens inchoat: en age segnes
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum:

34 *lapidis sp,* quatuor, & sic Edd. nonnullæ: sed alterum poeta dignius. (38 *orbes* Romanus, quod Spencius & alius Vir doctus vulgatæ præferebant: *artus* vel *ungues* Batavus Editor; *axes* Marklandus & Davisius conjectabant. Omnia perperam, ait Cl. Heyne. (42 *Eja age* Valer. Prob. Art. Grammat. I. ap. Heins. (44 *equarum* Leid.

Et vox adsensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes adcingar dicere pugnas
Cæsaris, & nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.
  Seu quis, Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Pascit equos; seu quis fortes ad aratra juvencos,
Corpora præcipue matrum legat: optima torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus a mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis & albo,
Aut juga detrectans; interdumque aspera cornu,
Et faciem tauro propior, quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit vestigia cauda.
Ætas Lucinam justosque pati hymenæos
Desinit ante decem, post quatuor incipit annos:
Cetera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea, superat gregibus dum læta juventas,
Solve mares: mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando suffice prolem.
Optima quæque dies miseris mortalibus ævi

46 *Mox etiam* Regius Martini. (47 *Cæsaris & famam & nomen tot* Rufinian. de Schem. Lexeos p. 32. (49 *pugnæ* Non. Marc. in *Mirari*. (55 *cameris* ap. Non. & in libris nonnullis ap. Heins. scribitur: *curvis* Voss. alt. (56 *Nec tibi* Medic. a m. pr. Parrh. (58 *facie* Rott. alt. & Voss. pr. (63 *juventus* vulgo. (65 *confice* unus Arundel.

Prima fugit: subeunt morbi, tristisque senectus:
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice: ac, ne post amissa requiras,
Anteveni, & subolem armento sortire quotannis.
Nec non & pecori est idem dilectus equino.
Tu modo, quos in spem statues submittere gentis,
Præcipuum jam inde a teneris impende laborem.
Continuo pecoris generosi pullus in arvis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit:
Primus & ire viam, & fluvios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponti:
Nec vanos horret strepitus. Illi ardua cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga:
Luxuriatque toris animosum pectus: honesti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
Et gilvo. Tum si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit; micat auribus, & tremit artus;
Collectumque premens volvit sub naribus ignem:
Densa juba, & dextro jactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina; cavatque

69 *Semper erit* Menag. pr. noto græcismo, quem expulsum a librariis putabat Broukh. *mavis* Medic. & alii. (72 *dele-ctus* vulgo: *esto idem* conj. Heinsii. (73 *statuis* vulgo. 75 *generosus* edidit Cerda sine auctoritate. (76 *reflectit* Cantabrig. (77 *Pr. inire v.* ap. Sen. Ep. 95. (78 *ponto* vulgo. 79 *varios* Edd. Ald. & Junt. & aliæ; Goth. pr. duo Martini. 85 *fremens* Medic. & alii plures: *tremens* Franc. At *premens* etiam Seneca ubi supra.

Tellurem, & solido graviter sonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, &, quorum Graji meminere poetæ,
Martis equi bijuges, & magni currus Achilli.
Talis & ipse jubam cervice effudit equina
Conjugis adventu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut jam segnior annis
Deficit, abde domo; nec turpi ignosce senectæ.
Frigidus in Venerem senior, frustraque laborem
Ingratum trahit: &, si quando ad prælia ventum est,
Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incassum furit. Ergo animos ævumque notabis
Præcipue: hinc alias artes, prolemque parentum:
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides, quum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus,
Quum spes arrectæ juvenum, exultantiaque haurit
Corda pavor pulsans: illi instant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis.

88 *quatit* Rom. Pierii. Cum *solido cornu* melius consentit *sonat*. (89 *Amyclæis* plures. (92 *effudit* vulgo & rectius: *comam* Moret. alt. & Rottend. tert. *equinam* Menag. pr. & Zulich. (96 *&* *turpi* aut *turpique* emendare voluere viri docti. (98 *in stipula* Rom. (101 *moremque parentum* emendabat Markland. ad Stat. Silv. V, 3, 138. (102 *color* unus Arundel. (103 *conamine* veteres aliquot ap. Pierium.

Jamque humiles, jamque elati sublime videntur
Aera per vacuum ferri, atque adsurgere in auras.
Nec mora, nec requies. At fulvæ nimbus arenæ
Tollitur: humescunt spumis, flatuque sequentum.
Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ.
  Primus Erichthonius currus & quatuor ausus
Jungere equos, rapidusque rotis insistere victor.
Frena Pelethronii Lapithæ, gyrosque dedere
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
Æquus uterque labor: æque juvenemque magistri
Exquirunt, calidumque animis, & cursibus acrem.
Quamvis sæpe fuga versos ille egerit hostes,
Et patriam Epirum referat, fortesque Mycenas;
Neptunique ipsa deducat origine gentem.
  His animadversis instant sub tempus, & omnes
Impendunt curas denso distendere pingui,
Quem legere ducem, & pecori dixere maritum:
Pubentesque secant herbas, fluviosque ministrant,
Farraque; ne blando nequeat superesse labori;

108 *alati* Gud. (109 *Per tenerum* Macrob. Sat. VI, 13, ut alias poeta Æn. IX, 699. *exsurgere* Rom. cum quatuor apud Burm. Goth. sec. *insurgere* Longob. & Oblongus Pierii: *in aures* iidem cum aliis. (114 *rapidisque* vulgo.
116 *Impositum dorsoque equitem* legendum putabat Reiskius.
119 *calidis* unus Arundel. (121 *Cyprum* unus Mead.
122 *nomen* Rom. quod sæpe pro gente, genere, familia.
125 *duxere* Rom. Cantab. & Ed. Ven. 1482. *virum* Serv. ad Ecl. VII, 7. (126 *florentesque* antiquissimi omnes.
127 *nequeant* vulgo.

Invalidique patrum referant jejunia gnati:
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes.
Atque, ubi concubitus primos jam nota voluptas
Sollicitat, frondesque negant, & fontibus arcent:
Sæpe etiam cursu quatiunt, & sole fatigant,
Quum graviter tunsis gemit area frugibus, & quum
Surgentem ad Zephyrum paleæ jactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
Sit genitali arvo & sulcos oblimet inertes:
Sed rapiat sitiens Venerem, interiusque recondat.
  Rursus cura patrum cadere, & succedere matrum
Incipit. Exactis gravidæ quum mensibus errant,
Non illas gravibus quisquam juga ducere plaustris,
Non saltu superare viam sit passus, & acri
Carpere prata fuga, fluviosque innare rapaces.
Saltibus in vacuis pascant, & plena secundum
Flumina: muscus ubi, & viridissima gramine ripa,
Speluncæque tegant, & saxea procubet umbra.
  Est lucos Silari circa ilicibusque virentem
Pluribus Alburnum volitans, cui nomen asilo
Romanum est, œstrum Graii vertere vocantes;

129 *Ipsi* Leid. a m. sec. *nocte* pro *macie* Ed. Argent. notante Reiskio. (130 *nam nata v.* conjectabat Burm. & sic Cantabr. (142 *minaces* Zulich. ex v. 77. (143 *Pascuntur vero silvas* Non. Marc. in v. *Secundum*, forte ex 314. *Pastibus in* expressum a Cerda. (145 *protegat* Medic. a m. pr. (146 *Est lucum Silari juxta* Sen. Ep. 58.
147 *Pluribus* Sen. ibid. & tres ap. Burm. male. (148 *vocando* Longob. Pierii: *venere* conjiciebat Reiskius.

Asper, acerba sonans: quo tota exterrita silvis
Diffugiunt armenta: furit mugitibus æther
Concussus, silvæque, & sicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
Inachiæ Juno pestem meditata juvencæ.
Hunc quoque, nam mediis fervoribus acrior instat,
Arcebis gravido pecori, armentaque pasces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.

Post partum cura in vitulos traducitur omnis:
Continuoqne notas & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris servare sacros, aut scindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cetera pascuntur virides armenta per herbas:
Tu quos ad studium atque usum formabis agrestem,
Jam vitulos hortare, viamque insiste domandi,
Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Cervici subnecte: dehinc, ubi libera colla
Servitio adsuerint, ipsis e torquibus aptos
Junge pares, & coge gradum conferre juvencos:
Atque illis jam sæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, & summo vestigia pulvere signent.
Post valido nitens sub pondere faginus axis

160 *sacris* vulgg. Edd. ante Heins. cum nonnullis Codd.
163 *ad studia* Rom. Gud. pro var. lect. Parrh. *servabis* fragm. Moret.

Instrepat, & junctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
Nec vescas salicum frondes, ulvamque palustrem,
Sed frumenta manu carpes sata: nec tibi fœtæ
More patrum nivea implebunt mulctraria vaccæ,
Sed tota in dulces consument ubera natos.
Sin ad bella magis studium, turmasque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Pisæ,
Et Jovis in luco currus agitare volantes;
Primus equi labor est, animos atque arma videre
Bellantum, lituosque pati; tractuque gementem
Ferre rotam, & stabulo frenos audire sonantes:
Tum magis atque magis blandis gaudere magistri
Laudibus, & plausæ sonitum cervicis amare.
Atque hæc jam primo depulsus ab ubere matris
Audeat, inque vicem det mollibus ora capistris
Invalidus, & jamque tremens, & jam inscius ævi.
At, tribus exactis, ubi quarta accesserit æstas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare

176 *nec ubi* Moret. pr. quod Heinsio placebat : at sequitur *implebunt*. (177 *mulgaria* nonnulli Pieriani, item ap. Philargyr. & Nonium, qua forma & Valgium olim usum fuisse notant Grammatici: *mulctralia* vulgo. (182 *equis* Medic. (184 *stabulis* ap. Non. in *Frenos* & unus Mead.

188 *audiat* vulgo. (189 *etiamque t. etiam* vulgo, quod Cl. Heyne magis placet. (190 *ætas* vulgo, „quod an pro anno „ absolute dixerit ullus poeta, mihi quidem nondum liquet; „ ubicunque enim legitur, varietatem lectionis invenies. „ Porro *acceperit* Rom. & Regius ap. Burm. exquisitiore, „ puto, ratione: at fragm. Vatic. a pr. m. *occeperit*." HEYNE.

Compositis, sinuetque alterna volumina crurum;
Sitque laboranti similis: tum cursibus auras
Tum vocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix summa vestigia ponat arena:
Qualis, Hyperboreis Aquilo quum densus ab oris
Incubuit, Scythiæque hiemes atque arida differt
Nubila: tum segetes altæ campique natantes
Lenibus horrescunt flabris, summæque sonorem
Dant silvæ, longique urgent ad littora fluctus:
Ille volat, simul arva fuga, simul æquora verrens.
Hic vel ad Elei metas, & maxima campi
Sudabit spatia, & spumas aget ore cruentas:
Belgica vel molli melius feret esseda collo.
Tum demum crassa magnum farragine corpus
Crescere jam domitis sinito: namque ante domandum
Ingentes tollent animos; prensique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.
Sed non ulla magis vires industria firmat,

194 *provocet* vulgo: *movet* Zulich. *advocet* unus Arundel. *petat* tert. Rottend. ex interpret. (195 *verrat* Moret. quart. *signat* ap. Serv. ad Æn. V, 317. (198 *dum* ss octo boni Codd. cum uno Arundel. & Mead. Martini; forte melius, ut minus impedita structura sit. (200 *longeque* Medic. Pierii cum aliis. (202 *Hinc* Medic. a m. sec. Gud. & alii; & sic fragm. Vatic. & Rom. recte: *Circi* conjiciebat Markland. ad Stat. Silv. V, 1, 21, nimis callide, ut videtur Cl. Heyne.
204 *Bellica* Med. a m. pr. Moret. pr. unus Mead. Goth. sec. quod placebat Martino: recte tamen rejecit Heins.
205 *sartagine* conj. Heins. sed causam non videt Cl. Heyne.
206 *domiti* tres ap. Burm. (209 *servat* vett. aliquot ap. Pierium cum Ed. Ven. alterum magis poeticum.

Quam Venerem & cæci stimulos avertere amoris,
Sive boum, sive est cui gratior usus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in sola relegant
Pascua, post montem oppositum, & trans flumina lata:
Aut intus clausos satura ad præsepia servant.
Carpit enim vires paullatim, uritque videndo
Femina: nec nemorum patitur meminisse, nec herbæ.
Dulcibus illa quidem illecebris & sæpe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantes.
Pascitur in magna silva formosa juvenca:
Illi alternantes multa vi prælia miscent
Vulneribus crebris: lavit ater corpora sanguis,
Versaque in obnixos urgentur cornua vasto
Cum gemitu: reboant silvæque & longus Olympus.
Nec mos bellantes una stabulare: sed alter
Victus abit, longeque ignotis exulat oris;
Multa gemens, ignominiam, plagasque superbi
Victoris; tum, quos amisit inultus, amores;
Et stabula adspectans regnis excessit avitis.
Ergo omni cura vires exercet, & inter
Dura jacet pernox, instrato saxa cubili,
Frondibus hirsutis & carice pastus acuta:

Et

212 *A. adeo* Moret. quart. (213 *appositum* Leid. quod Heins. probabat: recte rejecit Burm. (219 *Sila* olim alios legisse Servius memorat. (220 *inter se cornua miscent* Zulich. *tollunt* unus Mead. (223 *resonant* Medic. *magnus* vulgo. 225 *excubat* Ven. (230 *pernix* vulgo.

Et tentat sese, atque irasci in cornua discit
Arboris obnixus trunco: ventosque lacessit
Ictibus, & sparsa ad pugnam proludit arena.
Post, ubi collectum robur, viresque refectæ,
Signa movet, præcepsque oblitum fertur in hostem:
Fluctus ut, in medio cœpit quum albescere ponto,
Longius, ex altoque sinum trahit; utque volutus
Ad terras, immane sonat per saxa, neque ipso
Monte minor procumbit: at ima exæstuat unda
Verticibus, nigramque alte subjectat arenam.

Omne adeo genus in terris hominumque ferarumque,
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
In furias ignemque ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sævior erravit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes ursi stragemque dedere
Per silvas: tum sævus aper, tum pessima tigris.
Heu! male tum Libyæ solis erratur in agris.

233 *innixus* Schol. Juven. XII. *adnixus* Toll. (234 *præludit* Franc. (235 *receptæ* vulgo. (236 *oblicum* (pro obliquum) Medic. Colotianus, Leid. unus: sed hoc insidiantis potius, quam ferocis & cum impetu ruentis: *& fertur* Mentel. alter pro *effertur*, ut Heins. putat. (237 *uti medio* Rom. cum aliis Pierii, decem ap. Heins. & Burm. tres Mart. Goth. sec. & ita scribi debebat. (239 *nec ipso* vulgo: *ipse* Goth. sec. felici lapsu. (241 *subvectat* Medic. Romanus, optimi cum Menag. & alii: *vorticibus* & hic Medic. cum al. & id constanter sequi debebat Heins. (246 *occurrit* Moret. sec. quod non miratur Heyne arrisisse Heinsio & Burmanno. (247 *infames u.* Zulich. (249 *versatur* ex antiquissimo Codice laudat Pierius. Porro *in arvis* major Codd.

Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, si tantum notas odor attulit auras!
Ac neque eos jam frena virûm, neque verbera sæva,
Non scopuli, rupesque cavæ, atque objecta retardant
Flumina, correptosque unda torquentia montes:
Ipse ruit, dentesque Sabellicus exacuit sus,
Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,
Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.
Quid juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca serus freta: quem super ingens
Porta tonat cæli, & scopulis illisa reclamant
Æquora; nec miseri possunt revocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere virgo.

Quid lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atque canum? quid, quæ imbelles dant prælia cervi?
Scilicet ante omnes furor est insignis equarum:
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumsere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem
Ascanium: superant montes, & flumina tranant.
Continuoque avidis ubi subdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit ossibus) illæ

Codd. pars teste Heinsio & Martino; male tamen, cum arva culta sint. (257 *humerosque* multi ap. Heins. cum aliis Pierii, quod & Martinus recepit. (264 *pecus a.* Gud. pro div. lect.

Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptantque leves auras: & sæpe sine ullis
Conjugiis, vento gravidæ (mirabile dictu)
Saxa per & scopulos & depressas convalles
Diffugiunt; non, Eure, tuos, neque solis ad ortus;
In Borean Caurumque, aut unde nigerrimus Auster
Nascitur, & pluvio contristat frigore cælum.
Hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
Pastores, lentum destillat ab inguine virus:
Hippomanes, quod sæpe malæ legere novercæ,
Miscueruntque herbas, & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc satis armentis. Superat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtasque capellas.
Hic labor: hinc laudem fortes sperate coloni.
Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam sit, & angustis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnasi deserta per ardua dulcis

273 *ore ... verso* Ven. & fragm. Moret. prosaica forma. *Ora* Zulich. pro div. lect. exquisitius. (279 *sidere* Romanus Pierii, non improbantibus Heins. & Burm. „Ab hoc tamen „loco alienum videtur, cum de austri effectu ac vi agatur: „sed est sollemnis ea permutatio, & *sidus pluvium* vul„garius." Heyne. (280 *Hinc* vulgo. (281 *distillat* vulgo. (284 *irremeabile* Zulich. ut & unus Æn. X, 467 exhibet. (285 *rapti* Ven. (286 *Superest* Medic.
289 *v. evincere* Gud. ut Lucret. V, 10 *pervincere*.
290 *hinc*, ex verbis scilicet, malebat Burm. & sic plane Goth. pr.

Raptat amor; juvat ire jugis, qua nulla priorum
Castaliam molli devertitur orbita clivo.

Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum.
Incipiens stabulis edico in mollibus herbam
Carpere oves, dum mox frondosa reducitur æstas:
Et multa duram stipula filicumque maniplis
Sternere subter humum, glacies ne frigida lædat
Molle pecus, scabiemque ferat, turpesque podagras.
Post hinc digressus jubeo frondentia capris
Arbuta sufficere, & fluvios præbere recentes;
Et stabula a ventis hiberno opponere soli
Ad medium conversa diem: quum frigidus olim
Jam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.

Hæ quoque non cura nobis leviore tuendæ;
Nec minor usus erit; quamvis Milesia magno
Vellera mutentur Tyrios incocta rubores.
Densior hinc suboles: hinc largi copia lactis.
Quam magis exhausto spumaverit ubere mulctra;
Læta magis pressis manabunt flumina mammis.
Nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, sætasque comantes,

294 *canendum* unus Mead. 300 *digrediens* Servius ad Æn. VIII, 546. (305 *breviore* Ven. *vobis* Moret. qu. pro var. lect. (307 *colores* Goth. sec. & Rom. cum aliis Pierii, male. (309 *Quo m.* vulgo. (310 *ubera* vulgo.

312 Reiskius modo *tradent* pro *tondent*, ut *hirci* nominativus sit, modo *hircis*, ut *Cinyphii* sint ipsi Afri incolæ, modo *Cinyphiis hircis* conjiciebat, ut subaudiatur pastores tondent.

Usum in castrorum, & miseris velamina nautis.
Pascuntur vero silvas, & summa Lycei,
Horrentesque rubos, & amantes ardua dumos,
Atque ipsæ memores redeunt in tecta, suosque
Ducunt, & gravido superant vix ubere limen.
Ergo omni studio glaciem ventosque nivales,
Quo minus est illis curæ mortalis egestas,
Avertes: victumque feres, & virgea lætus
Pabula; nec tota claudes fœnilia bruma.
At vero, zephyris quum læta vocantibus æstas,
In saltus utrumque gregem, atque in pascua mittes;
Luciferi primo cum sidere frigida rura
Carpamus, dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratissimus herba.
Inde, ubi quarta sitim cæli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ;
Ad puteos, aut alta greges ad stagna jubeto
Currentem ilignis potare canalibus undam:
Æstibus at mediis umbrosam exquirere vallem,
Sicubi magna Jovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos: aut sicubi nigrum

317 *Deducunt* Donat. ad Terent. Hecyr. IV, 4, 27.
318 *minaces* Uratisl. (319 *Quo minor* antiquissimus & optimus quisque Rom. Medic. & alii. (323 *mittit* Mediceus a pr. m. & libri ap. Ursinum habere memorantur.
325 *Carpantur*, proclive est conjicere, ait Cl. Heyne: *carpentur* Zulich. a m. sec. (326 *est* vulgo in fine versus, quod sustulit Heinsius omnium fere librorum auctoritate.
333 *In patulos t.* Moret, sec.

Ilicibus crebris sacra nemus adcubet umbra.
Tum tenues dare rursus aquas, & pascere rursus
Solis ad occasum: quum frigidus aera vesper
Temperat, & saltus reficit jam roscida luna,
Littoraque Alcyonen resonant, acalanthida dumi.
Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
Prosequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem noctemque, & totum ex ordine mensem
Pascitur, itque pecus longa in deserta sine ullis
Hospitiis: tantum campi jacet. Omnia secum
Armentarius Afer agit, tectumque, Laremque,
Armaque, Amyclæumque canem, Cressamque pharetram.
Non secus ac patriis acer Romanus in armis
Injusto sub fasce viam quum carpit, & hosti
Ante exspectatum positis stat in agmine castris.
At non, qua Scythiæ gentes, Mæotiaque unda,
Turbidus & torquens flaventes Ister arenas,
Quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem,
Illic clausa tenent stabulis armenta; neque ullæ
Aut herbæ campo adparent, aut arbore frondes:
Sed jacet aggeribus niveis informis, & alto
Terra gelu late, septemque adsurgit in ulnas.
Semper hiems, semper spirantes frigora cauri.

338 *acanthida* vulgo. (343 *campis* unus Arundel. & unus Mead. (347 *hostem* multi perperam. (349 *Mæoticaque* vulgo. (351 *jacet* Schol. Hor. Epod. 10. sed aliter idem Od. III, 10.

Tum sol pallentes haud unquam discutit umbras:
Nec quum invectus equis altum petit æthera: nec quum
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
Concrescunt subitæ currenti in flumine crustæ,
Undaque jam tergo ferratos sustinet orbes,
Puppibus illa prius patulis, nunc hospita plaustris,
Æraque dissiliunt vulgo, vestesque rigescunt
Indutæ, cæduntque securibus humida vina,
Et totæ solidam in glaciem vertere lacunæ,
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non secius aere ningit:
Intereunt pecudes, stant circumfusa pruinis
Corpora magna boum: confertoque agmine cervi
Torpent mole nova, & summis vix cornibus exstant.
Hos non immissis canibus, non cassibus ullis,
Puniceæve agitant pavidos formidine pinnæ:
Sed frustra oppositum trudentes pectore montem
Cominus obtruncant ferro, graviterque rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.
Ipsi in defossis specubus secura sub alta
Otia agunt terra, congestaque robora, totasque
Advolvere focis ulmos, ignique dedere.

362 distinctio hujus versus ambigua, ut semper in tali positu: Burm. *patulis* ad *plaustris* referri malit. (364 *Induti* Gud. in rasura, ut Heinsio conjectura sit, fuisse *indutis*. 367 *æquore* unus Arundel. & alii. (369 *nigra* Toll. forte *pigra*: *conserto* Zulich. & Reg. Martini: *confecto* post Romanum Franc. Ven. & Goth. pr. (371 *Quos* Parrh. (372 *pennæ* vulgo. (376 *scrobibus* Uratisl.

Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.
Talis Hyperboreo septem subjecta trioni
Gens effrena virûm Rhipæo tunditur Euro,
Et pecudum fulvis velatur corpora sætis.
  Si tibi lanitium curæ; primum aspera silva,
Lappæque tribulique absint: fuge pabula læta;
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
Nigra subest udo tantum cui lingua palato,
Rejice, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum: plenoque alium circumspice campo.
Munere sic niveo lanæ, si credere dignum est,
Pan Deus Arcadiæ captam te, luna, fefellit,
In nemora alta vocans: nec tu aspernata vocantem.
  At cui lactis amor, cytisum, lotosque frequentes
Ipse manu, salsasque ferat præsepibus herbas.
Hinc & amant fluvios magis, ac magis ubera tendunt,
Et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi jam excretos prohibent a matribus hædos,

380 *fromentoque* Francianus; notabilis lectio, utpote de cerevisia e frumento cocta. (381 *Quin & H.* Schol. Horat. Od. extr. sed vulgata ap. Donat. Friscian. Bedam.

383 *velantur* vulgo: alterum elegantius per græcismum.

384 *Sit tibi* quidam Codd. ap. Serv. Æn. II, 140 & Ed. Norimb. (390 *poscentum* Ven. pro *pascentum* credebat Burm. (395 *Ille m.* Rom. & Medic. Pierii, cum pluribus Heinsii, tribus Martini, Goth. pr. & vett. Edd. quod præferret Cl. Heyne. (398 *M. etiam* plures.

Primaque ferratis præfigunt ora capistris.
Quod surgente die mulsere horisque diurnis,
Nocte premunt; quod jam tenebris & sole cadente,
Sub lucem exportans calathis adit oppida pastor:
Aut parco sale contingunt, hiemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed una
Veloces Spartæ catulos, acremque Molossum,
Pasce sero pingui. Nunquam custodibus illis
Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum,
Aut impacatos a tergo horrebis Hiberos.
Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulsos silvestribus apros
Latratu turbabis agens, montesque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.
Disce & odoratam stabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare graves nidore chelydros.
Sæpe sub immotis præsepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cælumque exterrita fugit:
Aut tecto adsuetus coluber succedere & umbræ,

399 *Simaque* Heins. conj. (402 *Sub luce* Rottend. tert. *exputant* Rom. Medic. Gud. cum multis scriptis & editis ; etiam utroque Goth. item vett. Grammat. atque ita illa : *adit oppida paſtor*, parenthesi includenda erant ; manifesto tamen librarii errore. (408 *implacatos* Ven. Ed.
412 *terrebis* Rom. (413 *Ingenti* Uratislav. & Schol. Stat. Theb. 323, quod præferebat Burm. (415 *gravi* habebant Servii libri. Sic Regius & Moret. pr. & Edd. vett. ut vel ex Pierio patet. (416 *sub ignotis* Rom. non male.

Pestis acerba boum, pecorique adspergere virus,
Fovit humum. Cape saxa manu, cape robora pastor,
Tollentemque minas & sibila colla tumentem
Dejice. Jamque fuga timidum caput abdidit alte,
Quum medii nexus, extremæque agmina caudæ
Solvuntur, tardosque trahit sinus ultimus orbes.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squamea convolvens sublato pectore terga,
Atque notis longam maculosus grandibus alvum:
Qui dum amnes ulli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent udo terræ, ac pluvialibus austris,
Stagna colit, ripisque habitans, hic piscibus atram
Improbus ingluviem ranisque loquacibus explet.
Postquam exusta palus, terræque ardore dehiscunt,
Exsilit in siccum, & flammantia lumina torquens
Sævit agris, asperque siti atque exterritus æstu.
Ne mihi tum molles sub dio carpere somnos,

420 *fodit* nonnulli ap. Pierium; item Venetus: sed hoc ad poeticam rationem haud dubie deterius. (422 *tumidum* Goth. pr. cum tribus aliis, Bodlei. & vett. Edd. Norimb. & Ven. 1475. (424 *trahunt* Medic. a m. pr. quod, Heinsio judice, damnari non potest. (426 *Lubrica* pro *Squamea*, Moret. pr. & Menag. pr. cum uno Arundel.

428 *ullis* plures. (429 *terræ palustribus* Ven. (430 *hinc p.* Francianus, quod malit Heyne. (431 *implet* plures.

432 *exhausta* vulgo. (433 *Exiit* Longob. & Medic. multi Heins. & Burm. Arundel. & Mead. Goth. alt. minus bene.

434 *serpit* Zulich. *asperque sinus* Medic. a m. pr. *exercitus æstu* in nonnullis legi Cerda notavit. Idem Heins. pro conjectura adscripserat: Marklandus *extorridus*. In Obss. Misc. Crit. Vol. I, p. 3 *expergitus* conjectatur. (435 *Nec nocte molles* plerique habent: *clivo* Arundel.

Neu dorso nemoris libeat jacuisse per herbas:
Quum positis novus exuviis nitidusque juventa
Volvitur, aut catulos tectis aut ova relinquens,
Arduus ad solem & linguis micat ora trisulcis.
 Morborum quoque te caussas & signa docebo.
Turpis oves tentat scabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivum persedit, & horrida cano
Bruma gelu: vel quum tonsis illotus adhæsit
Sudor, & hirsuti secuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magistri
Perfundunt, udisque aries in gurgite villis
Mersatur, missusque secundo defluit amni:
Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
Et spumas miscent argenti, vivaque sulfura,
Idæasque pices, & pingues unguine ceras,
Scillamque, elleborosque graves, nigrumque bitumen.
Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum est,
Quam si quis ferro potuit rescindere summum
Ulceris os. Alitur vitium, vivitque tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor

438 *reponit* Serv. ad Æn. II, 357. (443 *intonsis* Ed. Ven. *inlutus* Medic. & Rom. *adlutus* aliquot ap. Pierium.

444 *hirsutis* Medic. ut modo *tonsis*. Sic & Rom. quod præferri debuisse videtur Cl. Heyne. (445 Unde in Gotting. Edit. *pluviis* irrepserit nescit Heyne. Possit præsidium parari ex Colum. VII, 4, 8. *cælestis aqua sub dio solibus in hunc usum durata paullum decoquitur*. (449 *ac sulphura viva* vulgo. (450 *tædas* Papirianus ap. Priscian. de Orthogr. p. 2295.

Abnegat, aut meliora deos sedet omina poscens.
Quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
Quum furit, atque artus depascitur arida febris,
Profuit incensos æstus avertere, & inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam:
Bisaltæ quo more solent, acerque Gelonus,
Quum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
Quam procul, aut molli succedere sæpius umbræ
Videris, aut summas carpentem ignavius herbas,
Extremamque sequi, aut medio procumbere campo
Pascentem, & seræ solam decedere nocti:
Continuo culpam ferro compesce, prius quam
Dira per incautum serpant contagia vulgus.
Non tam creber agens hiemem ruit æquore turbo,
Quam multæ pecudum pestes. Nec singula morbi
Corpora corripiunt; sed tota æstiva repente,
Spemque, gregemque simul, cunctamque ab origine gentem.

Tum sciat, aerias Alpes, & Norica si quis
Castella in tumulis, & Japydis arva Timavi,

456 *&...omnia* vulgo. (462 *ferarum* Franc. repetitum ex Æn. III, 646 observante Burmanno. (463 *conceptum* Helen. Acro ad Horat. Carm. III, 4. (465 *segnius h.* Rom. 467 *solum* Menag. pr. *sera..... nocte* nonnulli ap. Pierium: *discedere* fragm. Moreti. (468 *morbum f.* Zulich. a m. sec. 470 *æquora* Gud. quod confirmat Heins. *aere* Uratisl. *rubit* Franc. pro *subit* conj. Burm. (475 *Japygis* Rom. & Medic. Gud. male defendebat Pierius: *arma* vitiose vulgg. nonnullæ,

Nunc quoque poſt tanto videat deſertaque regna
Paſtorum, & longe ſaltus lateque vacantes.
Hic quondam morbo cæli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totoque autumni incanduit æſtu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum;
Corrupitque lacus; infecit pabula tabo,
Nec via mortis erat ſimplex; ſed ubi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus:
Rurſus abundabat fluidus liquor: omniaque in ſe
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.
Sæpe in honore deûm medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda miniſtros.
Aut ſi quam ferro mactaverat ante ſacerdos,
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris;
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates:
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque jejuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit ægros
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.

481 *corripuitque* quinque ap. Heins. & Burm. duo Mart. Goth. pr. Edd. ant. aberratio ſollemnis. (483 *aucta* Parrh. *abduxerat* aliquot ap. Burm. cum Edd. Ald. Junt. Goth. ſec. etiam Philargyr. qui explicat, *contraxerat*. (486 *media* Ven.
487 *linea* Edd. quibus Pierius utebatur: *laurea* aliæ Edd. vett.
488 *magiſtros* Rom. ſed *miniſtri* ſunt popæ, ut jam alii docuere.

Labitur infelix, studiorum atque immemor herbæ
Victor equus, fontesque avertitur, & pede terram
Crebra ferit: demissæ aures: incertus ibidem
Sudor; & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura resistit.
Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
Sin in processu cœpit crudescere morbus,
Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu gravis, imaque longo
Ilia singultu tendunt: it naribus ater
Sanguis, & obsessas fauces premit aspera lingua.
Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos: ea visa salus morientibus una.
Mox erat hoc ipsum exitio, furiisque refecti
Ardebant, ipsique suos, jam morte sub ægra,
(Dî meliora piis, erroremque hostibus illum!)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
Concidit, & mixtum spumis vomit ore cruorem,

500 *Crebro* duo Burm. Longob. Goth. sec. (503 *Huic* Toll. *dat* unus Arundel. notanda lectio: melius enim, ait Heyne, ad morbum oratio refertur. (506 *gemitus* ad vulgariorem rationem: *longi*... *singultus* Reiskius conjiciebat.
507 *autem* pro *ater* unus Mead. (508 *oppressas* ap. Macrob. Sat. VI, 2. male: *obesas* Goth. sec. *arida* Moret. quart.
511 *exitium* Toll. *referti* duo Moret. (513 *ardoremque h.* Rom. *horrorem* Cod. Fabric. Chemnic. & Goth. sec.
514 *diffissos* unus Mead. *crudis* vel *avidis* conj. Heins. præstaret saltem *duris*. At *nudi* sunt, nudati, a labiis ore reducto, more ringentium, canum inprimis ac furiosorum. Porro *ossibus a.* Parrh.

Extremosque ciet gemitus. It tristis arator,
Mœrentem abjungens fraterna morte juvencum:
Atque opere in medio defixa relinquit aratra.
Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt
Prata movere animum, non, qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Solvuntur latera, atque oculos stupor urget inertes,
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor, aut benefacta juvant? quid vomere terras
Invertisse graves? atqui non Massica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repostæ:
Frondibus & victu pascuntur simplicis herbæ.
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina, nec somnos abrumpit cura salubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæsitas ad sacra boves Junonis, & uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre rastris terram rimantur, & ipsis
Unguibus infodiunt fruges, montesque per altos
Contenta cervice trahunt stridentia plaustra.
Non lupus insidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat: acrior illum

520--521 *Non gramina possunt Grata m.* Edd. nonnullæ ante Pierium. (524 *deflexo* Menag. alt. *vertice* Regius Martini e glossa. (525 *quo v.* Zulich. non male. (529 *cursum* Gud. ut sit græcismus: *excita cursu* Schol. Hor. Od. II, 2. (531 *ducunt* alt. Rottend. (535 *effodiunt* Goth. sec. (537 *insidians* Rom. & Gud.

Cura domat: timidi damæ cervique fugaces
Nunc interque canes & circum tecta vagantur.
Jam maris immensi prolem, & genus omne natantum
Littore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit: insolitæ fugiunt in flumina phocæ.
Interit & curvis frustra defensa latebris
Vipera, & adtoniti squamis adstantibus hydri.
Ipsis est aer avibus non æquus, & illæ
Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.
Præterea jam nec mutari pabula refert,
Quæsitæque nocent artes: cessere magistri
Phillyrides Chiron, Amythaoniusque Melampus.
Sævit & in lucem Stygiis emissa tenebris
Pallida Tisiphone, morbos agit ante metumque,
Inque dies avidum surgens caput altius effert.
Balatu pecorum, & crebris mugitibus amnes
Arentesque sonant ripæ, collesque supini.
Jamque catervatim dat stragem, atque aggerat ipsis
In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo:
Donec humo tegere, ac foveis abscondere discunt.

Nam

539 *timidæ* alt. Rottend. 544 an *furvis* inquit Burm.
554 *mug. aer* Chron. Menconis ap. Burm. (555 *horrentesque* Rom. „ nec minus bene: nam pestilenti anno omnia „ ap. poetas *horrent*, *squalent*, sc. tabe, illuvie. Sed est „ ea sollemnis varietas, & *arere* non minus idoneum, cum „ æstus morbi caussa sit." Heyne. Porro *superni* pr. Moret.
557 *morbo* alt. Rottend. (558 *discant* Moret. pr. pars libb. Martini & vulgg. Edd. ap. Pierium, quod ei majorem dignitatem habere videbatur.

Nam neque erat coriis usus: nec viscera quisquam
Aut undis abolere potest, aut vincere flamma:
Nec tondere quidem morbo illuvieque peresa
Vellera, nec telas possunt attingere putres.
Verum etiam invisos si quis tentarat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia sudor
Membra sequebatur. Nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus sacer ignis edebat.

560 *flammis* Goth. pr. (562 *adjungere* fragm. Moret.
563 *Quin etiam* Rom. non male: *miseros* Ven.
565 *sequebantur* Ven. & Rottend. (566 *contractos* vulgg. nonnullæ Edd. etiam Codd.

P. VIRGILII MARONIS
GEORGICON
LIBER IV.

ARGUMENTUM.

Post brevem de apibus & mellatione propositionem, dedicationemque operis; opus ipsum octo partibus exsequitur: I. De commoda apum habitatione. II. De earum pabulatione, examinibus, pugnis. III. De duabus earum speciebus. IV. De earum quasi civili prudentia & republica. V. De mellationis temporibus. VI. De moribus apum, morborumque signis ac remediis. VII. De apum reparatione, quum perierunt. VIII. De reparationis hujus inventione, & auctore, Aristæo, cujus fabulam epilogi loco fuse narrat: eidemque attexit fabulam Eurydices & Orphei.

PRotinus aerii mellis cælestia dona
Exsequar. Hanc etiam, Mæcenas, adspice partem.
Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimosque duces, totiusque ordine gentis
Mores, & studia, & populos, & prælia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria; si quem
Numina læva sinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio sedes apibus statioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus, (nam pabula venti
Ferre domum prohibent) neque oves hædique petulci
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.
Absint & picti squalentia terga lacerti
Pinguibus a stabulis, meropesque, aliæque volucres,
Et manibus Procne pectus signata cruentis.
Omnia nam late vastant, ipsasque volantes
Ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes & stagna virentia musco
Adsint, & tenuis, fugiens per gramina, rivus,
Palmaque vestibulum aut ingens oleaster inumbret,
Ut, quum prima novi ducent examina reges

8 *petendæ* Mor. pr. & Mentel. (11 *aut hærens* Franc.
13 *pallentia t.* Parrh. (15 *Progne* scribunt deteriores. *Et maculis Procne* Markland. ad Stat. Silv. V, 3, 84 conjicit elegantissime utique, si poetæ ita placuisse constaret.
16 *volucres* ap. Non. in *Nidos*. (20 *obumbret* vulgo omnes: *adumbret* Mentel. pr. & Bodlei.

Vere suo, ludetque favis emissa juventus,
Vicina invitet decedere ripa calori;
Obviaque hospitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, seu stabit iners, seu profluet humor,
Transversas salices, & grandia conjice saxa:
Pontibus ut crebris possint consistere, & alas
Pandere ad æstivum solem; si forte morantes
Sparserit, aut præceps Neptuno immerserit Eurus.
Hæc circum casiæ virides, & olentia late
Serpulla, & graviter spirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Angustos habeant aditus. Nam frigore mella
Cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.
Utraque vis apibus pariter metuenda: neque illæ
Nequicquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucoque & floribus oras
Explent, collectumque hæc ipsa ad munera gluten
Et visco & Phrygiæ servant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effossis (si vera est fama) latebris
Sub terra fovere larem, penitusque repertæ
Punicibusque cavis, exesæque arboris antro.

23 *vita colori* Menag. sec. (29 *immiserit* unus Mead. 36 *ea quippe* Barth. Adv. XXXVII, 6 e MSS. laudat: *resolvit* alt. Rottend. ex interpretatione. (43 *fodere* vulgo: *fodiere* Medic. a m. pr. (44 *ilicis a.* Ed. Ven. *alvo* pro *alveo* Codd. nonnulli ap. Pierium, liber Ursini, Menag.

Tu tamen e levi rimosa cubilia limo
Unge fovens circum, & raras superinjice frondes.
Neu propius tectis taxum sine, neve rubentes
Ure foco cancros, altæ neu crede paludi:
Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulsu
Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.

Quod superest, ubi pulsam hiemem sol aureus egit
Sub terras, cælumque æstiva luce reclusit,
Illæ continuo saltus silvasque peragrant,
Purpureosque metunt flores, & flumina libant
Summa leves. Hinc nescio qua dulcedine lætæ
Progeniem nidosque fovent: hinc arte recentes
Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.

Hinc ubi jam emissum caveis ad sidera cæli
Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
Obscuramque trahi vento mirabere nubem;
Contemplator: aquas dulces, & frondea semper
Tecta petunt. Huc tu jussos adsperge sapores,
Trita melisphylla, & cerinthæ ignobile gramen:
Tinnitusque cie, & Matris quate cymbala circum.

52 *refulsit* Parrh. (53 *pererrant* Toll. & Parrh. it. Ed. Paris. 1498. (57 *Excludunt* Rottend. tert. Mentel. pr. Leidens. a m. pr. Goth. pr. *figunt* Franc. Ven. Goth. pr. unus Mead. Sic Servius & Edd. Steph. aliæque. (58 *Quin u.* Heins. conj. (60 *mirabile* Goth. pr. Hoc idem conjecerat Reiskius & *contemplator* pro nomine accipiebat. (62 *Huic* Ed. Junt. cum al. *huc tu caveis adsperge favorum* aut *tunsos a. s.* ex v. 267 emendabat doctissimus Martinius,
63 *meliphylla* vulgo: *germen* conj. Burm.

Ipsæ consident medicatis sedibus: ipsæ
Intima more suo sese in cunabula condent.
 Sin autem ad pugnam exierint; nam sæpe duobus
Regibus incessit magno discordia motu,
Continuoque animos vulgi & trepidantia bello
Corda licet longe præsciscere: namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur fractos sonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter se coeunt, pennisque coruscant,
Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos,
Et circa regem atque ipsa ad prætoria densæ
Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.
Ergo, ubi ver nactæ sudum camposque patentes,
Erumpunt portis; concurritur; æthere in alto
Fit sonitus, magnum mixtæ glomerantur in orbem,
Præcipitesque cadunt. Non densior aere grando,
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentes animos angusto in pectore versant,
Usque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos versa fuga victor dare terga subegit.

70 *prædiscere* Ven. & Uratisl. quod Burmanno in his libris usitatius videbatur. (71 *invocat* Sangerm. Cod. ap. Colum. IX, 9, 4. Ibidem unus mox *tonitus*. (73 *trepide* uterque Goth. (78 *Irrumpunt* Ald. Junt. & sic Goth. pr. Heins. mallet *se rumpunt: concurrunt* Ven. & Goth. sec.

83 *in corpore* alt. Moret. pro var. lect. Post hunc versum in alt. Rottendorphii erat: *Ipsi inter sese reges fulgentibus alis*. (85 *coegit* vulgo: *fugæ* malebat Heinsius.

Hi motus animorum atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compressa quiescent.
  Verum ubi ductores acie revocaveris ambo;
Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
Dede neci: melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squalentibus ardens:
(Nam duo sunt genera) hic melior, insignis & ore,
Et rutilis clarus squamis: ille horridus alter
Desidia, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binæ regum facies, ita corpora plebis.
Namque aliæ turpes horrent: ceu pulvere ab alto
Quum venit, & sicco terram spuit ore viator
Aridus: elucent aliæ, & fulgore coruscant
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior suboles. Hinc cæli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura saporem.
  At quum incerta volant, cæloque examina ludunt,
Contemnuntque favos, & frigida tecta relinquunt;
Instabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor. Tu regibus alas
Eripe. Non illis quisquam cunctantibus altum
Ire iter, aut castris audebit vellere signa.

92 *meliorque* plures, ut versui caverent: *meliori* conjiciebat Reiskius. (93 *cl. gemmis* Burm. (95 *gentis* vulgo.
96 *pulv. anhelus* Burm. conj. (97 *& terram sicco* vulgo.
104 *Contemtuque f.* MSS. Barthii.

Invitent croceis halantes floribus horti,
Et custos furum atque avium cum falce saligna
Hellespontiaci servet tutela Priapi.
Ipse thymum pinosque ferens de montibus altis
Tecta serat late circum, cui talia curæ:
Ipse labore manum duro terat: ipse feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.
Atque equidem, extremo ni jam sub fine laborum
Vela traham, & terris festinem advertere proram;
Forsitan &, pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique rosaria Pæsti:
Quoque modo potis gauderent intuba rivis;
Et virides apio ripæ, tortusque per herbam
Cresceret in ventrem cucumis: nec sera comantem
Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentesque hederas, & amantes littora myrtos.
Namque sub Œbaliæ memini me turribus altis,
Qua niger humectat flaventia culta Galæsus,
Corycium vidisse senem: cui pauca relicti
Jugera ruris erant: nec fertilis illa juvencis,
Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.

109 *olentes* Franc. & unus Arundel. (112 *tinos* legi Philargyr. monet. (118 *colenti* Gud. a m. sec. forte *colentis*, inquit Burm. (125 *Orbaliæ*...*arcis* ap. Arusian. Messium, quod verum esse nullus dubitat Heyne. (126 *piger* Edd. vett. ex Jo. Scopæ collectaneis. *Galesus* vulgo. (129 *Nec Cereri* Salmas. Exerc. Plin. p. 366 laudat; memoriæ sc. vitio.

Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum
Lilia, verbenasque premens, vescumque papaver,
Regum æquabat opes animis; seraque revertens
Nocte domum dapibus mensas onerabat inemtis.
Primus vere rosam atque autumno carpere poma,
Et quum tristis hiems etiamnum frigore saxa
Rumperet, & glacie cursus frenaret aquarum,
Ille comam mollis jam tum tondebat acanthi,
Æstatem increpitans seram Zephyrosque morantes.
Ergo apibus fœtis idem atque examine multo
Primus abundare, & spumantia cogere pressis
Mella favis: illi tiliæ, atque uberrima pinus:
Quotque in flore novo pomis se fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam seras in versum distulit ulmos,
Eduramque pirum, & spinos jam pruna ferentes,
Jamque ministrantem platanum potantibus umbras.
Verum hæc ipse equidem spatiis exclusus iniquis,

130 *Hic* (*rarum*!) interpungendum conjectat Burm. *Hinc* liber Bersmanni: ipse conj. *Huic: Hinc* Longobard. ex paucis illis jugeribus, inquit Pierius. (134 *atque* omittit pr. Moret. hiatu non ingrato. (135 *etiam nunc* vulgo.

136 *firmaret* Moret. sec. (137 *hyacinthi* Medic. Gud. Rottend. tert. Mentel. duo, Menag. alt. & Moretani tres. „ Eandem lectionem in vetust. libris invenerat Achilles Sta- „ tius; quam nondum receptam esse miror. “ HEYNE.

141 *tilia* Medic. quod merito præfert Heins. & sic emendarat Reiskius. (143 *ferebat* Schol. Cruqu. Horat. III, 1, quod in prosa ferri possit: *legebat* Moret. fragm. quod in cultorem, non de arbore, dici posse, bene monuit Burm.

Prætereo, atque aliis post me memoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Juppiter ipse
Addidit, expediam: pro qua mercede, canoros
Curetum sonitus crepitantiaque æra secutæ,
Dictæo cæli regem pavere sub antro.
Solæ communes gnatos, consortia tecta
Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum:
Et patriam solæ, & certos novere penates:
Venturæque hiemis memores æstate laborem
Experiuntur, & in medium quæsita reponunt.
Namque aliæ victu invigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra septa domorum
Narcissi lacrimam, & lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina. Deinde tenaces
Suspendunt ceras: aliæ, spem gentis, adultos
Educunt fœtus: aliæ purissima mella
Stipant: & liquido distendunt nectare cellas.
Sunt, quibus ad portas cecidit custodia sorti:
Inque vicem speculantur aquas, & nubila cæli:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum, fucos, pecus a præsepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti, lentis Cyclopes fulmina massis

148 *post commemoranda* vulgo. (157 *reportant* Voss.
159 *tecta dom.* unus Mead. (160 *lectum* Longob. cum aliquot aliis ap. Pierium & Reg. Martini, sed recepta lectio est pulchrior. (163 *liquentia* & mox *dulci d. nectare* Sen. Ep. 84 ex Æn. I, 433.

Quum properant, alii taurinis follibus auras
Accipiunt redduntque, alii stridentia tingunt
Æra lacu: gemit impositis incudibus Ætna.
Illi inter sese magna vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum.
Non aliter, si parva licet componere magnis,
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamque suo. Grandævis oppida curæ,
Et munire favos, & Dædala fingere tecta.
At fessæ multa referunt se nocte minores,
Crura thymo plenæ: pascuntur & arbuta passim,
Et glaucas salices, casiamque, crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis; nusquam mora. Rursus easdem
Vesper ubi e pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit sonitus, mussantque oras & limina circum.
Post, ubi jam thalamis se composuere, siletur
In noctem, fessosque sopor suus occupat artus.
Nec vero a stabulis pluvia impendente recedunt
Longius, aut credunt cælo adventantibus Euris:

173 Pro *Ætna*, *antrum* plures forte ex Æn. VIII, 451.
174 *multa vi* Rottend. sec. ut inf. v. 450 & alibi.
175 *massam* in fine versus, Uratislav. & Non. (176 *opponere* Goth. sec. (179 *figere* unus Mead. quod hic legendum putat Burm. (180 *multæ* Zulich. (184 *idem* in fine versus Rott. pr.

Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
Excursusque breves tentant, & sæpe lapillos,
Ut cymbæ instabiles fluctu jactante saburram,
Tollunt: his sese per inania nubila librant.
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem solvunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verum ipsæ e foliis natos & suavibus herbis
Ore legunt: ipsæ regem parvosque Quirites
Sufficiunt, aulasque, & cerea regna refingunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivere, ultroque animam sub fasce dedere.
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipsas quamvis angusti terminus ævi
Excipiat: (neque enim plus septima ducitur æstas)
At genus immortale manet, multosque per annos
Stat fortuna domus, & avi numerantur avorum.
Præterea regem non sic Ægyptos, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes,
Observant. Rege incolumi mens omnibus una est:
Amisso rupere fidem; constructaque mella
Diripuere ipsæ, & crates solvere favorum.

202 *tecta* al. *refigunt* Medic. Serv. Philargyr. & Edd. vett.
205 *gignendi* alt. Rottend. (206 *angustus* Edd. plures & Non. minus poetice. (208 *manent* Franc. non ineleganter judice Burm. ipsæ sc. apes. (210 *Ægyptus* vulgo.
211 Forte *India* legendum, inquit Burm., quæ rectius *ingens* dicitur. (213 *constrictaque* sec. Rottend. Uratisl.
214 *Dirupere* Ed. Junt. & Zulich.

Ille operum custos: illum admirantur, & omnes
Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes;
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Objectant, pulchramque petunt per vulnera mortem.
His quidam signis atque hæc exempla secuti,
Esse apibus partem divinæ mentis, & haustus
Ætherios dixere. Deum namque ire per omnes
Terrasque, tractusque maris, cælumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas.
Scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri
Omnia: nec morti esse locum, sed viva volare
Sideris in numerum, atque alto succedere cælo.
Si quando sedem augustam, servataque mella
Thesauris relines, prius haustu sparsus aquarum
Ora fove, fumosque manu prætende sequaces.
Bis gravidos cogunt fœtus, duo tempora messis,
Taygete simul os terris ostendit honestum
Plias, & Oceani spretos pede repulit amnes:
Aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi
Tristior hibernas cælo descendit in undas.
Illis ira modum supra est, læsæque venenum

227 *se condere* Rom. non male. (228 *angustam* Rom. cum al. Pierii; quinque ap. Burm. sex ap. Martin. uterque Goth. multæ vett. & vulgg. Edd. (229 *haustus ... Ore fave* vulgg. Edd. ante Heins. *haustus parcus a. Ore fove* „ conjectabat „ Reiskius ingeniose, si in vulgata acquiescere non liceret, „ ut *parcus* sit pro *parce*." Heyne. (234 *p. amoris* MSS. Barthii in Adv. XXXVII, 6.

Morsibus inspirant, & spicula cæca relinquunt
Adfixæ venis, animasque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hiemem, parcesque futuro,
Contusosque animos, & res miserabere fractas;
At suffire thymo, cerasque recidere inanes
Quis dubitet? nam sæpe favos ignotus adedit
Stellio, & lucifugis congesta cubilia blattis:
Immunisque sedens aliena ad pabula fucus,
Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis;
Aut dirum, tineæ, genus, aut invisa Minervæ
Laxos in foribus suspendit aranea casses.
Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapsi sarcire ruinas,
Complebuntque foros, & floribus horrea texent.
Si vero (quoniam casus apibus quoque nostros
Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo,
Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis;
Continuo est ægris alius color: horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum

238 *affixa in venis* plures, quod Reiskio valde arridebat: *adnixæ* Oblongus Pierii, quod si aliorum librorum suffragia haberet, non incomtum esset. Porro *animosque* Moret. qu. *in vulnera* vulgo & forte exquisitius. (239 *metuens* multi, nec rejiciendum est, inquit Heins. (240 *concussosque* Reg. Macr. (241 *Aut* vulgo: *An* Reiskius conjiciebat. 243 *exesa c.* Pierii manus in ora Codicis, ex interpolatione non inscita. (244 *ad pocula* Medic. a m. pr. (245 *se miscuit* plures. (246 *durum* vulgo. (249 *fulcire* fragm. Moret. (250 *fores* Edd. nonnullæ, ut Cerdæ, & Pierius in ora Codicis sui. (252 *tabo* Voss. alt.

Exportant tectis, & tristia funera ducunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes,
Ignavæque fame & contracto frigore pigræ.
Tum sonus auditur gravior, tractimque susurrant:
Frigidus ut quondam silvis immurmurat Auster:
Ut mare sollicitum stridit refluentibus undis;
Æstuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.

Hic jam galbaneos suadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem, & fessas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunsum gallæ admiscere saporem,
Arentesque rosas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel psythia passos de vite racemos,
Cecropiumque thymum, & grave olentia centaurea.
Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba:
Tamque uno ingentem tollit de cespite silvam,
Aureus ipse: sed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ sublucet purpura nigræ.

258 ante *omnes* distinctionem ponebat Reiskius non male.
259 *Ignavaque* Rom. (260 *tractuque* Mentel. & Bodlei.
261 *ſilvas* Longobard. nec male. (262 *ſtridet* vulgo; quod & Rom. tuetur. (264 *infundere* Rottend. tert. pro div. lect. (267 *immiſcere* Franc. & Reg. Mart. (269 *pſythia* Medic. cum quatuor Heins. (273 *imo* plerique, probantibus Heinsio & Catrœo, notante etiam Burmanno: sed male utique, ait Heyne; fluxit enim ex perpetua varietate.
275 *eduntur* Zulich.

Sæpe Deûm nexis ornatæ torquibus aræ.
Asper in ore sapor. Tonsis in vallibus illum
Pastores, & curva legunt prope flumina Mellæ.
Hujus odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis adpone canistris.
Sed si quem proles subito defecerit omnis,
Nec, genus unde novæ stirpis revocetur, habebit;
Tempus & Arcadii memoranda inventa magistri
Pandere, quoque modo cæsis jam sæpe juvencis
Insincerus apes tulerit cruor. Altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur sua rura faselis;
Quaque pharetratæ vicinia Persidis urget,
Et viridem Ægyptum nigra fœcundat arena,
Et diversa ruens septem discurrit in ora

Usque

276 Forte *hinc nexis* Burm. Est sane subintelligendum.
278 *incurva* (Foggin. *ex curva*) Medic. a m. pr. & probat Heins. *per flumina* Rom. quod admodum placebat Burman.
280 *expone* Rom. (281 *Sed si quidem* Medic. & aliquot alii ap. Pierium, Bodl. unus Arundel. & vett. Edd. (289 *phasellus* Cerda secundum lapides. (290 *vicina Pathyridos* Clerici conjectura, a Burm. satis acriter explosa. Possint hujus generis plura conjectari, ait Cl. Heyne; ut *vicina Papsemidis*, vel *Prosopidis*. (291 In Romano versus ita transpositi, ut sint: *Quaque pharetratæ... Et diversa... Usque coloratis... Et viridem Ægyptum*. Medic. Gud. duo Rottend. & Leid. duo hos transponunt: *Et diversa ruens ... Et viridem*; neque hinc sententia afficitur. Cerda v. 291 plane damnabat.

Usque coloratis amnis devexus ab Indis;
Omnis in hac certam regio jacit arte salutem.
Exiguus primum, atque ipsos contractus ad usus
Eligitur locus. Hunc angustique imbrice tecti,
Parietibusque premunt arctis, & quatuor addunt,
Quatuor a ventis, obliqua luce fenestras.
Tum vitulus, bima curvans jam cornua fronte,
Quæritur: huic geminæ nares, & spiritus oris
Multa reluctanti obsuitur, plagisque peremto
Tunsa per integram solvuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linquunt, & ramea costis
Subjiciunt fragmenta, thymum, casiasque recentes.
Hoc geritur, zephyris primum impellentibus undas,
Ante novis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus humor
Æstuat, & visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo: mox & stridentia pennis
Miscentur, tenuemque magis magis aera carpunt:
Donec, ut æstivis effusus nubibus imber,
Erupere; aut ut, nervo pulsante, sagittæ,

293 *devectus* nonnullos legisse, ne dubites; sensu plane eodem; sed minus poetice. (295 *atque hos* lenius videretur Cl. Heyne. (298 *adversa l.* Edd. nonnullæ, ut ex Cerda liquet. (299 *bina* sex ap. Burm. (301 *obruitur* Ven. Parrh. *obstruitur* vulgo, quod utique proprium & pedestri sermone conveniens erat. (304 *virentes* Edd. fere, e glossa.
310 *pinnis* emendat Heins. (311 *magis ac magis* Rom. & alii Pierii, ut Ge. III, 185, 396, quod lenius est.
312 *effusis* quart. Moret. & unus Mead.

Prima leves ineunt si quando prœlia Parthi.
Quis deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingressus hominum experientia cepit?
  Pastor Aristæus fugiens Peneja Tempe,
Amissis (ut fama) apibus morboque fameque,
Tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis,
Multa querens, atque hac adfatus voce parentem:
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis hujus
Ima tenes, quid me præclara stirpe Deorum,
(Si modo, quem perhibes, pater est Thymbræus Apollo)
Invisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri
Pulsus amor? quid me cælum sperare jubebas?
En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum & pecudum custodia sollers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin age, & ipsa manu felices erue silvas;
Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messes:
Ure sata, & validam in vites molire bipennem;
Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.
  At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit. Eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant, hyali saturo fucata colore:

315 *extulit* permulti. (319 *extremum* libri aliquot ap. Pierium: *extremum sacri* fragm. Moreti: *placidum c.* Medic.
320 *affatur* Mentel. pr. (324 *noster* Medic. a m. pr.
328 *extulerat* quinque Burm. *excuderat* Ven. & duo Mart. cum vett. Edd. (331 *durum* Medic. a m. pr. (335 *vitreo*, *viridi*, *hilari*, a nonnullis lectum fuisse e Cerda colligitur.

Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllidoceque,
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla:
Neſæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque, & flava Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos Lucinæ experta labores;
Clioque & Beroe soror, Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ;
Atque Ephyre, atque Opis, & Asia Dejopea,
Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martisque dolos, & dulcia furta;
Aque Chao densos Divûm numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fusis mollia pensa
Devolvunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Aristæi, vitreisque sedilibus omnes
Obstupuere: sed ante alias Arethusa sorores
Prospiciens, summa flavum caput extulit unda.
Et procul: O gemitu non frustra exterrita tanto,
Cyrene soror; ipse tibi tua maxima cura
Tristis Aristæus Penei genitoris ad undam
Stat laerimans, & te crudelem nomine dicit.
Huic percussa nova mentem formidine mater,

236 *Phyllodoceque* vulgo, quod tuetur Rom. Medic. alii; item Macr. Sat. V, 17: nec cur mutandum fuerit, videt Cl. Heyne.
338 Totus versus abest ex optimis Rom. Medic. aliisque plurimis, etiam Mead. & potest ex Æn. V, 826 huc tractus esse videri. (342 *vestibus* alt. Rottend. (347 *Atque* vulgo: *eque* Serv. (351 *placidum* vulgo. (357 *perculsa* vulgo ante Heins.

Duc, age, duc ad nos; fas illi limina Divûm
Tangere, ait: simul alta jubet discedere late
Flumina, qua juvenis gressus inferret. At illum
Curvata in montis faciem circumstetit unda,
Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
Jamque domum mirans genetricis, & humida regna,
Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantes,
Ibat, & ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra
Spectabat diversa locis, Phasimque, Lycumque,
Et caput, unde altus primum se erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, & unde Aniena fluenta,
Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Caïcus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus: quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior effluit amnis.
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, & gnati fletus cognovit inanes
Cyrene; manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonsisque ferunt mantelia villis.
Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt
Pocula. Panchæis adolescunt ignibus aræ.

360 *juveni* Heins. conjiciebat. (361 *speciem* Medic. *molis speciem* Codex Macrob. Sat. V, 3. (373 *influit* vulgo. 374 *splendentia* legit Valesius, sed refutatus a Broukh. ad Propert. III, 2, 28. (377 *mantilia* vulgo. (379 *Panchæis a. pinguibus* Medic. a m. sec. quasi *pinguia* sint unguenta, fere ut *densum pingue* Ge. III, 124. *Sabæis* Leid.

Et mater, Cape Mæonii carchesia Bacchi:
Oceano libemus, ait. Simul ipsa precatur
Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores,
Centum quæ silvas, centum quæ flumina servant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam:
Ter flamma ad summum tecti subjecta reluxit.
Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa:
 Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
Cæruleus Proteus, magnum qui piscibus æquor,
Et juncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus patriamque revisit
Pallenen. Hunc & Nymphæ veneramur, & ipse
Grandævus Nereus. Novit namque omnia vates,
Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno visum est: immania cujus
Armenta, & turpes pascit sub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi caussam, eventusque secundet.
Nam sine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
Orando flectes: vim duram & vincula capto

384 *perfundit* Medic. Menag. pr. Moret. alt. unus Mead.
385 *sublata* Medic. a m. pr. & Gud. *subvecta* Moret. quart. cum fragm. Moret. Zulich. (386 *firma* Medic. pro *firmata* conj. Heins. (391 *venerantur* Reg. & unus Arundel. cum Edit. Par. 1494. (393 *sequantur* Gud. pro div. lect. *sequentur* Macrob. Sat. I, 20. (396 *carpendus* Toll.
398 *d. responsa* Probus Art. Gramm. lib. I ex interpretatione: *n. ipsum* pro div. lect. Gud. (399 *vinces* multi Heinsiani, duo Burm. cum Ed. Ven. quinque ap. Martin. Goth.

Tende. Doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipsa ego te, medios quum sol accenderit æstus,
Quum sitiunt herbæ, & pecori jam gratior umbra est,
In secreta senis ducam, quo fessus ab undis
Se recipit; facile ut somno adgrediare jacentem.
Verum ubi correptum manibus, vinclisque tenebis;
Tum variæ eludent species, atque ora ferarum.
Fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,
Squamosusque draco, & fulva cervice leæna:
Aut acrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto, gnate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret quum lumina somno.
Hæc ait, & liquidum ambrosiæ diffundit odorem:
Quo totum nati corpus perduxit. At illi
Dulcis compositis spiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens
Exesi latere in montis, quo plurima vento

sec. quod Burmannus pro vero habebat, alterum pro interpretamento. (402 *unda* Gud. quod Burmannus defendi posse putabat; sed Cl. Heyne aliter videtur. (405 *manicis* Moret. pr. & sec. & sic conjecerat vir doctus. At *corripi manibus*, non *manicis*, dici, docuit Burm. h. l. 406 *illudent* aut *illudunt* vulgo. (415 *diffudit* vulgo. At Rom. *depromit* & mox *corpus perfudit* e glossa, ut Burm. docuit. (416 *tactum* fragm. Moret. concinne omnino, inquit Heins.

Cogitur, inque sinus scindit sese unda reductos;
Deprensis olim statio tutissima nautis.
Intus se vasti Proteus tegit objice saxi.
Hic juvenem in latebris aversum a lumine Nympha
Collocat: ipsa procul nebulis obscura resistit.
Jam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
Ardebat; cælo & medium sol igneus orbem
Hauserat. Arebant herbæ, & cava flumina siccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant:
Quum Proteus consueta petens e fluctibus antra
Ibat. Eum vasti circum gens humida ponti
Exsultans rorem late dispersit amarum.
Sternunt se somno diversæ in littore phocæ.
Ipse, velut stabuli custos in montibus olim,
Vesper ubi e pastu vitulos ad tecta reducit,
Auditisque lupos acuunt balatibus agni,
Considit scopulo medius, numerumque recenset:
Cujus Aristæo quoniam est oblata facultas,
Vix defessa senem passus componere membra,

421 *Depreſſis* Ven. & Cantabr. *gratiſſima* Toll. *ſtatio fidiſ-ſima* Goth. pr. non male; ut contra *ſtatio male fida carinis* Æn. II, 23. (422 *obice* vulgo. (424 *receſſit* in plerisque Editionibus. (425 *rapido...cælo* malit Heins.
426 *Ardebat cælo*, *&* olim distinguebatur. (428 *fontibus* Zulich. pro var. lect. (430 *diſpergit* vulgg. Edd. & tres Codd. ap. Heins. præter Medic. & Rom. (432 *diverſo* alii cum vulgg. Edd. (433 *altis* pro *olim* Uratisl. (435 *auditique* vulgo. (436 *Conſedit* vulgo omnes: & Reg. *Conſcendit*.

Cum clamore ruit magno, manicisque jacentem
Occupat. Ille suæ contra non immemor artis,
Omnia transformat sese in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluviumque liquentem.
Verum, ubi nulla fugam reperit pellacia, victus
In sese redit, atque hominis tandem ore locutus:
Nam quis te, juvenum confidentissime, nostras
Jussit adire domus? quidve hinc petis? inquit. At ille:
Scis, Proteu, scis ipse: neque est te fallere cuiquam.
Sed tu desine velle. Deûm præcepta secuti
Venimus hinc lapsis quæsitum oracula rebus.
Tantum effatus. Ad hæc vates vi denique multa
Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
Et graviter frendens, sic fatis ora resolvit:
Non te nullius exercent numinis iræ.
Magna luis commissa: tibi has miserabilis Orpheus
Haud quaquam ob meritum pœnas, ni fata resistant,
Suscitat; & rapta graviter pro conjuge sævit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella

439 *manibusque* Franc. vide v. 405. *vinclis* Gud. a m. pr. cum quatuor & Reg. Martini. (441 *commutat* ap. Non. in *Mira*. (443 *fallacia* vulgo omnes vulgari vocabulo.
446 *domos* vulgo. 447 *quicquam* Medic. & alii complures.
449 *huc* vulgo. *lassis* Medic. & ceteri Heinsiani plerique. Sic & Oblongus Pierii & Goth. sec. *fessis* Gud. pro var. lect. sed recte *lapsis* retinetur. (450 *effatur* Edd. nonnullæ.
457 *per funera* tert. Rottend. (458 *hydram* sec. & quart. Moret. a m. pr.

Servantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus æqualis Dryadum clamore supremos
Implerunt montes. Flerunt Rhodopejæ arces,
Altaque Pangæa: & Rhesi Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, & Actias Orithyia.
Ipse cava solans ægrum testudine amorem,
Te, dulcis conjux, te solo in littore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, Manesque adiit, regemque tremendum,
Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.
At cantu commotæ Erebi de sedibus imis
Umbræ ibant tenues, simulacraque luce carentum:
Quam multa in foliis avium se millia condunt,
Vesper ubi, aut hibernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimum heroûm, pueri, innuptæque puellæ,
Impositique rogis juvenes ante ora parentum,

460 *supremo* Rom. & alii Pierii; „ ut sit clamor ille in funere edi solitus; sed hæc Statii alicujus elegantia esset, „ non Virgilii; nam hic de discurrentium Nympharum ejulatibus agitur. Recte vulgatam confirmat Non. in *Supremus*. " (462 *Antraque* P. Zulich. Goth. sec.

466 *discedente* ante Heins. vulgg. libri exhibent. (467 *Trinacrias* Uratisl. *valles* Pierius in libris vidit. (468 *n. testudine* Uratisl. (471 *cantum* Rom. & al. ap. Pierium, ut acciperetur ad cantum. (472 *U. stant* Regius.

473 *in silvis* vulgo. (474 *ubi jam ... imbres* Goth. sec. ab interpolatore non indocto.

Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardaque palus inamabilis unda
Alligat, & novies Styx interfusa coercet.
Quin ipsæ stupuere domus, atque intima Lethi
Tartara, cæruleosque implexæ crinibus angues
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionii vento rota constitit orbis.
Jamque pedem referens casus evaserat omnes,
Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
Pone sequens; namque hanc dederat Proserpina legem:
Quum subita incautum dementia cepit amantem,
Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes.
Restitit, Eurydicenque suam jam luce sub ipsa
Immemor, heu! victusque animi respexit. Ibi omnis
Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera, terque fragor stagnis auditus Avernis.

479 *innabilis* nonnulli Codd. ap. Pierium, item Ven. & Parrh. Mead. & Reg. & vett. Edd. *undæ* fragm. Vatic.

481 *obstupuere* unus Mead. (482 *impexæ* plures: *innexæ*, quod Rom. habet & fragm. Vatic. est interpretamentum. Sed *implexæ* verum est, & firmat pars Codd. melior.

483 *que* post *tenuit* abest a nonnullis etiam ap. Pierium, & recte putat Heyne. (484 Pro *vento* Faber *velox*, Burmannus *cantu*, *lente*, vel *campo* conjiciebat. *Cantu* firmant utique Codd. aliquot ap. Pierium; & recepta est ea lectio a Martino, nec aliis doctis viris improbatur. *Ixionei* scribunt multi Codd. & Edd. (486 *ad oras* Uratisl. (488 *subito* Mentel. Gud. a m. pr. Reg. a m. sec. item Rom. aliique Pierii. (489 *I. tamen* Zulich. (491 *animo* nonnisi vulgg. quædam Edd. (493 *Averni* multi Codd. & Edd. etiam fragm. Vatic. At Romanus: *stagni est auditus Averni*, ut & unus Mead. habebat: *auditur* alt. Mead. & Edit. Norimb. & Argent.

Illa, quis & me, inquit, miseram, & te perdidit, Orpheu?
Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.
Jamque vale. Feror ingenti circumdata nocte,
Invalidasque tibi tendens, heu non tua, palmas!
Dixit, & ex oculis subito, ceu fumus in auras
Commixtus tenues, fugit diversa: neque illum,
Prensantem nequicquam umbras, & multa volentem
Dicere, præterea vidit: nec portitor Orci
Amplius objectam passus transire paludem.
Quid faceret? quo se rapta bis conjuge ferret!
Quo fletu Manes, qua Numina voce moveret?
Illa quidem Stygia nabat jam frigida cymba.

Septem illum totos perhibent ex ordine menses
Rupe sub aeria deserti ad Strymonis undam
Flevisse, & gelidis hæc evolvisse sub antris,
Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.
Qualis populea mœrens Philomela sub umbra
Amissos queritur fœtus; quos durus arator

500 *f. in d.* Medic. a m. sec. Alterum cum poetico usu convenit. (501 *pressantem* Leid. solito more. (504 *erepta* Medic. a m. sec. (509 *Flesse sibi &* Rom. cum Ed. Ven. non male: *astris* idem Rom. & aliquot alii Pierii cum alt. Menag. & alt. Voss. Goth. sec. ut & in vulgaribus nonnullis Edd. satis docte, cum de sideribus septentrionalibus accipi posset, sed (ait Heyne) meo quidem judicio, Statio aliquo aut Claudiano dignius. (512 *dirus* Franc. (514 *canens* unus Mead. *lacrimabile* Ven.

Observans nido implumes detraxit: at illa
Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
Integrat, & mœstis late loca questibus implet.
Nulla Venus, non ulli animum flexere hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies, Tanaïmque nivalem,
Arvaque Rhipæis nunquam viduata pruinis
Lustrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
Dona querens. Spretæ Ciconum quo munere matres,
Inter sacra Deûm, nocturnique orgia Bacchi,
Discerptum latos juvenem sparsere per agros.
Tum quoque marmorea caput a cervice revulsum,
Gurgite quum medio portans Œagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipsa & frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen! anima fugiente vocabat:
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus, & se jactu dedit æquor in altum.
Quaque dedit, spumantem undam sub vertice torsit.
At non Cyrene: namque ultro adfata timentem:
Nate, licet tristes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi caussa: hinc miserabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,

515 *m. l. proxima q.* fragm. Moret. (516 *nulli* vel *nullique* vulgo. (518 *Riphæis* multi scribunt. (520 *spreto* aliquot antiqui ap. Pierium cum Bodlei. & nonnullis Edd. *numine* sec. Moret. sec. Rottend. cum tert. & Ven. cum Parrh. *nocturnoque* pauci cum Edd. (523 *repulsum* Menag. *recisum* Uratisl. (529 *vertice* Edd. nonnullæ. (531 *componere* c. Medic. a m. pr. ut Æn. IV, 340, 341. *depellere* unus Mead. 533 *silvis* pro *lucis* fragm. Moret. *discebat* Voss. pro *ducebat*.

Exitium misere apibus. Tu munera supplex
Tende petens pacem, & faciles venerare Napæas.
Namque dabunt veniam votis, irasque remittent.
Sed, modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
Quatuor eximios præstanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi,
Delige, & intacta totidem cervice juvencas.
Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue, & sacrum jugulis demitte cruorem:
Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
Post, ubi nona suos aurora ostenderit ortus,
Inferias Orphei lethæa papavera mittes,
Placatam Eurydicen vitula venerabere cæsa,
Et nigram mactabis ovem, lucumque revises.
Haud mora: continuo matris præcepta facessit:
Ad delubra venit; monstratas excitat aras;
Quatuor eximios præstanti corpore tauros
Ducit, & intacta totidem cervice juvencas.
Post, ubi nona suos aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque revisit.
Hic vero subitum, ac dictu mirabile monstrum
Adspiciunt, liquefacta boum per viscera toto

535 *pende* Rottend. pr. Burmanno *tendere munera* insolitum videbatur; itaque cogitabat: *munere s. T. Nate* pro *Tende* Zulich. (544 *n. dies* alt. Menag. *reduxerit o.* Parrh. ex v. 552. *induxerit* unus Arundel. (548 *capeſſit* Medic. & Gud. a m. pr. ut Æn. I, 77. (554 *auditu* pro *ac dictu* Moret. fragm. Menag. alt.

Stridere apes utero, & ruptis effervere costis;
Immensasque trahi nubes: jamque arbore summa
Confluere, & lentis uvam demittere ramis.
Hæc super arvorum cultu pecorumque canebam,
Et super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphraten bello, victorque volentes
Per populos dat jura, viamque adfectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis otî;
Carmina qui lusi pastorum, audaxque juventa,
Tityre, te patulæ cecini sub tegmine fagi.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICON LIBER QUARTUS EXPLICITUS.

561 *Euphratem* vulgo. (562 *juſſa* Zulich. (563 *habebat* Reg. Martini. 565 *quæ* Comm. Cruqu. Horat. Carm. I, 32.

IN P. VIRGILII MARONIS BUCOLICON LIBRUM NOTÆ.

IN ECLOGAM I.

VERS. 8 *Ovilibus*, gregibus interpretatur Burm. ut apud nostrates *mandra* vel *mandria* grex est & receptaculum ovium.

9 Potest intelligi *ipsum me* ludere permisit, ait Cl. Heyne. Burmannus valde contendit, ita jungi debere, ut sit, *ipsum hoc*, *quod animi caussa & tam securus canto*, verbum sc. pro substantivo nomine positum. Cic. XIII, ad Att. 28 *ut vivere ipsum turpe*. Mox *ludere* non est scribere, ut Servio & lexicographis placet, sed animi caussa cantare.

13 *Æger* malim sumas pro *ægre*, quam tristem & mœrentem intelligas, vel morbo aliquo affectum.

19-26 Hisce narrationis ambagibus reddit poeta personæ convenientia, optime exprimens, natura duce, pastoris imperitiam. Ita cum Cl. Heyne ego sentio. Marmontelius autem (*Poetique Françoise* T. II, pag. 85, 86.) hunc locum vitio arguit; sed non adeo Gallo homini acutum ingenium, quin Maroni judicium fuerit longe exquisitius.

28 *Libertas*, h. e. libertatis obtinendæ spes & desiderium. Magnum hic interpretum dissidium. Tityrum, non Virgilium, nec patrem ejus, quod putavit Cl. Manara, sed aliquem servum intelligendum esse, ac de vera libertate, sc. a servitute redemptione, agi, non dubitat Heyne. Jam servos pro villicis habitos fuisse egregie ipse ostendit.

30 *Respexit tandem* Codex Koeler. exhibet; non male. Doctissimo Heyne tamen totus versus suspectus est. Certe eo melius careremus. Præterea insidere his nescio quid invenusti atque incomti putat idem Cl. vir; cui & alia nonnulla in hoc primo carmine paullo jejunius dicta videntur.

35 *Ingratæ*, quod nihil inde argenti referret, ut ex v. sq. interpretatur Heyne. Burmannus nimis argute exponit: *Man-*

tuæ jam non gratæ, *postquam occupata a veteranis*, *novis colonis*. Martinus pro *infelici* accipiebat.

50 *Graves fœtas*, h. e. ægras e partu, quo sunt liberatæ. Ita cum Cl. Heyne intelligo post Burm. ad Samm. c. 13. Gesner. Thes. h. v. contra vulgus interpretum ac lexicographorum.

53 *Frigus opacum* i. e. loci opaci, nemoris umbræ, quod, nisi in Virgilio esset, libenter reprehenderem.

54 *Quæ* non habet verbum suum, & dure subintelligitur *est*, ut vidit Markland. ad Stat. Silv. III, 43. Venerat in mentem Cl. Heyne sententiam fore integram, si pro *semper* reponi possit verbum, quod cum *sæpes* conveniat, ut e. c. *procedere*, *procurrere*, *serpere*, *surgere* dicatur. Constans tamen librorum est lectio *semper*. Forte Virgilius scripserit: *Hic*, *tibi qua semper v.* Porro *a limite* esse ab ea parte, qua vicinus est limes, jam Oudendorpius docuit ad Sueton. Aug. 91.

60 *In æquore* Trillerus, venerabilis senex, emendabat, Obs. Crit. c. 27, quod sane, ait Cl. Heyne, & consuetudini poetarum, & sequenti versui melius conveniret.

62 *Exsul* hic non urgendum: simpliciter apud poetas, qui ad alienas terras proficiscitur.

63 *Aut Ararim &c.* Noli pastorum eruditionem fastidire: hæc siquidem ignorare decuit rudes Theocriteos, non Virgilianos pastores, excultos & Consule dignos, quos frustra abjectiores reddere conatus est Joachimus Gabardius S. J. in sua hujus libri Hetrusco-rusticana Versione, quæ Carpii prodiit anno 1762.

66 *Oraxes* fluvius obscuri nominis. Fuere qui *Araxem* reponi mallent; & sane ap. Claudian. B. Gild. 31 inter *Oraxem* & *Araxem* Codices fluctuant. Tum *rapidus cretæ* diceretur, quia rapit terram albam, radendo litus, h. e. lutulentus.

IN ECLOGAM II.

V. 1, 2 *Formosum pastor — Delicias domini*. Accipe quam pingui Minerva ac plane ridicule hæc Gabardius reddat: *D' Auren bello occhio dritto del Signorso Era Ceccon pastor cotto*. Hoc unum exemplum indicasse sufficiat, ut adole-

lescentes ignavam istam, lutulentam, putidam, contemptissimamque versionem, veluti infectum pabulum, devitantes, ad Nobilissimum Virum Prosperum Manaram Marchionem confugiant, qui nitidissimo, elegantissimo, ac Virgilianæ Musa dignissimo Italico carmine, Maronis Bucolica interpretatus, nomen suum immortalitati commendavit. Ejus Interpretatio Parmæ pluries & Patavii recusa, summo semper eruditorum plausu excepta, in deliciis habita est & habebitur, usque dum pulchri atque perfecti sensus hominum cordibus manebit. Dolendum hercle, quod ad maximos honores evectus (Serenissimus namque FERDINANDUS Borbonius, Regius Hispaniarum Infans, Parmæ, Placentiæ, Guastallæ &c. &c. Dux, sibi illum Consiliarium intimum & Administrum primarium jure ac merito adscivit) Georgicorum itidem Interpretationi summam manum imponere nequeat. Vereor ne Principis laus, civiumque bonum, literarum sit jactura, & plurium annorum labor intereat. Alterum sane, ut limatissimi ingenii acerrimique judicii scriptor est, si hoc aliquando perficeret, præclarissimum & absolutissimum Opus haberemus, quo se posteris jactare, atque tot in re literaria scelerum veniam ex parte mereri, ætas nostra facile posset.

10 *Rapido — æstu*, h. e. (ut interpretatur Heyne) vehemente, magno, quia *sol rapidus* dicitur, ducto vocabulo ab iis, qui *rapido cursu*, vid. magno & incitato feruntur. Burmannus, qui h. l. Clericum exagitat, ipse nimis argute exponit, *æstum*, *qui vires messoribus rapit*.

12 *Me*, *cum raucis — cicadis*, *resonant arbusta*, ut Ecl. I, 5, malebat dividere Heinsius.

25 „ Nota sunt (perbelle ait Heyne) quæ jam Serv. ad h. „ l. monuit, mare numquam satis tranquillum esse, ut „ imaginem reddat; unde etiam de lacu Mantuano explica„ re maluit Alb. Gentilis, ut *mare* de Timavo Æn. I, 244. „ Verum dixit idem Theocritus VI, 11, 12, 35; & ad lit„ tora Italiæ tranquillior maris facies est. Reprehendendus „ tamen vel sic est Virgilius, quod imitandi studio abreptus „ non vidit, Cyclopi, monstro immani, satis recte conve„ nire mare pro speculo; pastores melius amni, fonte, ri„ vulo pro speculo uti.

28 *Sordida* h. l. non in vitium dictum, bene observat Heyne, sed pro vilia, paupera. Servius *tibi sordida* jungit, quæ tibi sordent.

29 *Cervos* Servius interpretatur furcas, quæ figuntur ad casæ

sustentationem, & ita sunt dictæ ab similitudine cornuum cervinorum. Rationem Servianam probat Heyne, & probarant antea Lips. & Duker in Specim. not. ad Servium.

30 *Hibisco*, virga hibisci, intelligit Heyne, & male alios explicare censet ad hibiscum, ut sit pabuli genus.

39-55 Perpulchri & splendidi omnino hi versus, quos tirones decies repetere velim.

49 Æstimari vult donum ex difficultate; periculo enim a feris contemto silvestres has capreas ceperat. Cf. Ovid. Met. XIII, 834, sq. quo toto loco hanc Eclogam ob oculos habuit.

41 *Etiam nunc — albo*, quia accessu temporis mutant colorem, inquit Servius. Sed Cl. Heyne malit ad *siccant* referri, etiamnum lactent.

56 *Rusticus* h. l. idem esse ac bardus & stultus, Cl. Heyne arbitratur.

70 „ Servius ad h. l. superstitionem veterum commemorat, *in* „ *sacris dici furore corripi eum*, *qui sacrificaverit de vi-* „ *no*, *quod est de vitibus imputatis*; atque talis lex in- „ ter Numæ leges memoratur: *Diis ex imputata vite ne* „ *libanto*. Cujus opinionis quis non videt ad acuendam „ rusticorum industriam summam vim esse debuisse? “ Heyne.

IN EGLOGAM III.

V. 9 *Faciles*, ceteris numinibus indulgentiores, quia ipsæ ad lasciviam pronæ, explicat Cl. Heyne.

11 *Mala*, non acuta, obtusa, rubigine exesa, qualis ramis ac vitibus tanto magis nocet, docte & argute, sed præter rem, exponit Burmannus.

16 *Fures*, servi, ex oppos. *domini* & vetere interpretatione Servii.

36 Distinxisse alios, monet Heyne, post *quoniam*, sive eodem sensu, sive ut ipse Menalcas de se dicat, se insanire, qui depositurus sit contra vitulum duo pocula, multo majoris rem pretii.

38 Multo plus pulveris commotum fuisse hoc loco, quam necesse esset, Cl. Heyne animadvertit. Simpliciter dicendum erat poetam proprietatem verborum parum curasse, id quod

per se intelligitur, cum eadem in re *cælum* & *tornum* confuderit.

50 Locum distinguit & interpretatur Klotzius Opusc. p. 297 *Audiat hæc tantum vel* — sed dum nomen arbitri pronuntiare vult, Palæmonem advenire videt, itaque addit: *qui venit &c.* Hoc mihi quidem sagacius videtur excogitatum, Damœtæque responso: *Nec quemquam &c.* paullo magis consonum, quam quod Ruæus exhibet, ac plerique omnes amplectuntur.

60 Esse hunc versum ex principio Phænomenorum Arati translatum, jam Servius monuit. Dixerat Aratus *Jovis omnia plena esse*, ex Stoicorum mente, dum animam mundi intelligeret, quæ universum hoc permearet. Heyne tamen hæc in indocti pastoris ore videntur nimis esse subtilia.

71 *Aurea mala*. Forte epitheton tantum ornatus caussa adjectum fuit, ac *pulchra* significat, ut autumat Heyne, vel *matura* sibi vult, ut ego quidem censeo. Porro de malis Cydoniis, Italis *cotogni*, melle condiri solitis, accipi potest. De citreis, sive Medicis, nequaquam, nec de aliis, quæ nostrates *melarancie* appellant, cum utraque veteribus plane ignota fuere. Quare Ambrogius non bonus criticus, nec bonus poeta, inerudite vertit *arancie*, verbum *silvestri* minime attendens. Martinus *poma punica*, seu *granata* significari, non temere contendit.

73 Vel ut puellæ cognitam perfidiam Dei ulciscantur, vel ut rata sint promissa, & eventum habeant. Altera Burmanni, & altera Heyne est interpretatio.

84-85 Non in alterutro horum munerum argutandum, recte observat Heyne, sed simpliciter ad amœbæi carminis naturam exigendum esse, cum quod primus posuisset, alteri amplificandum & augendum esset. Nam quod Burm. amplectitur, pasci & vitulam, & juvencum Pollioni dici, ut istam tamquam lyricus, hunc tamquam epicus poeta immolet, id nimis doctum adeoque vitiosum in tali carmine videtur.

86 *Nova carmina*, i. e. grandioris spiritus, vel simpliciter qualia nunquam ante fecerat.

88 *Quo te quoque gaudet*, supple, *pervenisse*.

98 *Cogite*, non in ovile, ut cæteri omnes, sed ad umbram & frigus captandum, rectius explicat Heyne.

105 Simpliciter intelligit Cl Heyne cujuslibet loci puteum, in quo cum quis descenderit, tantum cæli prospicit spatium, quantum puteus patet, h. e. putei latitudo permiserit. In

tali ænigmate solvendo Grammatici crucem sibi fixam esse putare non debebant. Non contemnenda tamen est (ut idem Heyne in Addendis & Corrigendis observat) Paoli in Antiqq. Puteolan. f. 11 conjectura nuper proposita, veterem cryptæ Pausilypanæ ingressum Virgilio, qui multos annos Neapoli vixit, ante oculos fuisse.

108 *Non nostrum* sc. est. Servius tamen contendit interpungendum esse: *Non*: quasi interloquatur judex, *non*, *non habebit Phyllida &c. nostrum est*, *arbitrium ferre*. Sed hoc durum videtur Cl. Heyne; quamquam potest confirmari ex Theocr. V, 138.

109 *Et quisquis amores &c.* Ut hæc verba per se sensum satis obvium habeant, non tamen, quid ad reliquam sententiam velint, ab ullo interprete nunquam dici posse, existimat idem qui supra. Interpretum referre commenta nil attinet: frigere enim cum ipso carmine necesse est. Utrumque versum ex margine conflatum esse dixerim.

111 *Claudite jam rivos*. Non allegoriam hanc esse cum Ruæo, sed exisse Palæmonem, ut servis suis imperaret, ut rivos seu canales ad irriganda prata aperirent; interea a Menalca & Damœta arbitrum advocatum, nunc, finito certamine, ad servos suos iterum se convertere, putat dux auctorque noster ingeniosissimus Heyne.

IN ECLOGAM IV.

V. 11 *Decus hoc ævi*, præclara hæc ætas. *Inibit* Servius & vulgo interpretes, non excepto Ruæo, accipiunt pro exordium habebit, incipiet; quod absolute positum non occurrit. Burmannus ita nos jungere docet: *Apollo*, h. e. Augustus, *inibit decus hoc ævi*, *te*, *Pollio*, *Consule*.

13 *Si qua manent*, *sc*. Placet Cl. Heyne, quod Martinus reliquias belli civilis spectari putat, cum post Brundisinam pacem Sext. Pompejus adhuc maria Italiæ infestaret, & commeatu Romam excluderet. Mox *irrita*, abolita.

21 *Ipsæ*, sponte, nullo ducente, ut satis notum.

24 *Fallax herba veneni*, græce pro herba fallens veneno i. e. venenata. Ruhnkenius malebat jungere *herba veneni* eodem sensu. Illustravit hoc genitivum pro adjectivo positum Oudendorp. ad Suet. Aug. 94, p. 329.

48 *Molli*, i. e. lævi, ut interpretatur Martinus, cum nunc grana tenuibus quibusdam & acutis acubus, tanquam vallis, obsita sint.

50 *Nutantem*, non gestientem tripudiare, ut sine exemplo intelligit Ruæus, sed contremiscentem prope concuti orbem terrarum, tanquam adventu & apparitione numinis, quod in ἐπιφανείαις deorum fieri sollemne est, & simpliciter magnum rerum eventum indicari, exponit Cl. Heyne. Nullum itaque lætitiæ, nec tamen magis tremoris & horroris vestigium inesse, sed tantum admirationi locum facere in his verss. voluit poeta, quos insequens 52 manifesto interpretatur.

60 *Risum* cum Cl. Heyne illum intellige, quo mater se talem puero probare videtur, non quo puer matri arridet, ut vulgo interpretes ab antiquis inde temporibus. Excipe tamen Ruæum. Quam recte & venuste, more suo, hunc versum reddit Præstantissimus Manara! *A conoscer dal riso omai s' impari La madre, o fanciullin.*

IN ECLOGAM V.

V. 4 *Major natu*. Quanto hæc præstant Eclogæ tertiæ principio!

17 *Saliunca* herba ignota, forte nardus *Celtica*, inquit Heyne.

23 *Astra vocat crudelia*, h. e. dicit ea crudelia esse: sic vulgo. Quid si invocat, ait Heyne, inclamat, deos & astra incusat?

27 Idem observat, *Afros leones* tantum epitheto ornante dictos esse, ut mox *Armeniæ tigres*: *Cydonia tela*.

28 *Montesque feri silvæque loquuntur*. Summo ingenii acumine, forteque nimio critici rigore, hunc locum sic exagitat incomparabilis Heyne. „ Montibus & silvis vocem dari, satis notum est; & si *ingemuisse montes silvasque* dixisset, aut *queri* aut *loqui*, eodem, cum isto sensu, nihil offenderet. Sed hic est *montes & silvæ memorant*, *narrant*, *leones ingemuisse*. Nam pro *resonare* accipi *loqui* non potest, quum præteriti temporis rem τὸ *ingemuisse* indicet. Itaque dicendus est poeta paullo durius expressisse idem illud, quod ante dixerat: *coruli testes & flumina Nymphis*. Atque id quum tolerari possit, elegantem Marklandi conjecturam: *montesque*, *feras*, *silvas*-

„ *que loquuntur*, h. e. ferunt, præferri quidem, nec tamen „ intrudi posse, satis patet. “ Reprehendit præterea Cl. Heyne, sive excusandum potius quam laudandum censet, quod *leones Afros* pastorem in Sicilia extinctum deflere faciat. Circumspectius hunc colorem servasse videtur Moschus in Epicedio Bionis, quod ante oculos habebat Virgilius, cum Daphnidem scriberet; ut Virgilium Nemesianus Ecl. I, 72, 74.

44 *Hinc usque ad sidera notus*, de pastore parum placet Cl. Heyne. Judicii severitatem adprobo; sed, ubi multa & præcipua, necesse non est ut singula in allegoria quam aptissime congruant, licetque poeticum velamen nonnihil rescindere, quo res adumbrata melius appareat. Si omnia namque huc indutæ pastoris personæ stricte convenirent, quis in Daphnide Cæsarem agnosceret, modo istum celebrandum sibi sumserit poeta?

56 *Candidus*, splendens, micans, ut sidus. Locum autem longe dulcissimum nascentes poetæ attendant atque meditentur.

63 *Intonsi montes*, silvosi, incædui, ut Servius.

66 *Duas altaria*, duas sc. aras, quæ sint altaria Phœbo; ut quod discrimen inter utrumque faciunt, sequatur. Non tamen laudanda, judice Heyne, in poeta ista grammatici subtilitas.

IN ECLOGAM VI.

V. 1 *Prima*, e Romanis intellige, nisi de ætate poetæ accipias, quod in adolescentia iis carminibus se dederat. Hoc melius & accommodatius ad sq. v. 3 Cl. Heyne videtur.

16 *Tantum*, Heyne post multa τῷ *procul* jungit & explicat, tantillum, non adeo longe, paullulum. Potest tamen vocabulum, ut ille sentit, in capite versus, e. c. *Vitea*, vel epitheton *capiti* appositum, e. c. *madido*, *fesso*, excidisse videri, inde male & importuno loco suppletum.

17 *Gravis*, magnus & capax, non vino plenus, ut Burm. intelligit: *pendebat* namque, semisupinus sc., tantum non eversus.

26 *Huic aliud mercedis erit*, vis non ingrata puellis.

41 „ *Saturni regnum* apud plerosque poetas diluvio Deuca-

,, lioheo anterius est: sed in tali enumeratione ordinem ,, temporum servare non necesse est. " Heyne.

55 *Claudite Nymphæ*. Mirum artificium tirones advertant. ,, Ut concitatior & acrior reddatur narratio, ingeniosissima ,, orationis conversione Pasiphae exclamans inducitur." Heyne.

74 Repetitum fere erat in Edd. τὸ *aut* post *Scyllam Nisi*, quod Heinsius librorum auctoritate sustulit. Gronovius Obs. I, 22 legit: *Quid loquar, ut Scyllam Nisi, ut quam*; & alii ap. Taubmannum emendarunt: *an S. N. an q.* Hæc scilicet omitti non debuerant in Varietate. Duas Scyllas, alteram Nisi, Phorci alteram, confundi hic nolebant grammatici, quod tamen facere amant poetæ, ut Cl. Heyne observat.

80 *Tecta ante sua* optime vertendo jungit Cl. Manara, & disjungit Ambrogius, a Ruæo discedens.

85 *Numerumque referre*. Ambrogius interpretatur, *E delle agnelle ripassar il conto*, quo nihil inficetius, vilius ac poeticæ orationi magis absonum excogitari poterat.

IN ECLOGAM VII.

V. 1 *Ilicem* in agro Mantuano non nasci, ut nec pinum, nec juniperum v. 24, notat Castelvetrius. Sed Rayi & Matthioli auctoritate eum refellit Martinus.

6 *Defendo a frigore*, intellige, cum Cl. Heyne, veris ineuntis, quo, matutinis præsertim temporibus, regio ista ultra Padum frigidior esse solet. Vossius, deleto *a*, per ludibrium, credo, explicabat, *defendo myrtos frigore*, h. e. umbra ne æstu exurantur. Burmannus autem conjiciebat, vel potius somniabat: *Hic ego dum teneros defendo a frigore fœtus*, ut hœdos intelligeret, quos in aprico loco posuerit Mœlibeus. Summi quoque viri, dum grammaticos agunt, cavillationibus se tradunt interdum, misereque nugantur.

7 *Ut hœdi* pro *vir gregis* legendum esse male suspicabatur Burm. *caper* namque h. l. *hircus* est, ut apud Theocritum VIII, 49.

10 *Alternos Musæ meminisse volebant*. Si hæc vera lectio est, ait Heyne, in hunc modum exponenda forte sit: Musæ, *quæ amant alterna* Ecl. III, 59, hanc legem carminis

dicebant, ut alternos versus meminissent, seu recitarent; h. e. ut versibus alternis canerent.

44 *Si quis pudor*, „increpat boves, quasi dicat, pudeat vos „pastos tam tarde domnm procedere, & me ab amicæ am-„plexu distinere." Heyne.

58 *Liber p.* aret vinea; exsiccatæ sunt nimio æstu vites, & folia amiserunt. Ita Servius.

60 *Juppiter* de aere, ut Ge. II, 326, ex veteris philosophiæ involucris fabulosis; quod & ipsum veretur Cl. Heyne, ut pastoris ingenio accommodatum sit.

69 Corydonis versus qua tandem in re Thyrsios numeros longe præstent, ut viris doctis placet, se non percipere ait Cl. Heyne, cui porro v. 70 iners & a Virgilio non profectus videtur. In eo tamen (qui hebes sensus noster est) nihil nos offendere non diffitebimur.

IN ECLOGAM VIII.

V. 6 *Tu mihi*, volebat subjungere, *ades*, inquit Heyne; sed desiderii æstu alio abripitur. In illis *seu* — *sive* color ductus ab invocatione deorum. Pollionem, non Octavianum, hic alloqui poetam eruditis, post Scaligerum, nullum dubium est.

18 *Conjugis*, sc. speratæ, vel simpl. amicæ, ut infr. 66. Ecl. VI, 52. Æn. IV, 536. *indigno*, h. e. perfido, quo ejus fides digna non erat.

26 *Quid non speremus amantes* sc. fieri posse? Dicta hæc cum indignatione & dolore videri possunt, ait Heyne, ut illa v. 30, etiam cum sarcasmo; sed simplicius expones cum Segrasio: *amantes*, *nunquam desinite sperare*.

29 *Novas incide faces*, incisis lignis para tædas. Epitheton *naves* ornat simpliciter.

43 *Nunc scio*, sero scil. Multo modestius (ut Cl. Heyne autumat) & ex imperiti pastoris persona decentius Theocr. Idyll. III, 15, sq. quamquam sollertissimus Popius Virgilii absonam rationem sequi maluit. *Cotes* pro *cautibus*. „*Garamantes*, extremas, ut veteres credebant, Africæ supra „Getuliam partes incolens populus, quem a pastore jacta-„ri quis quæso ferat?" Ita nonnihil aspere idem Heyne, quem hic, & alibi passim, meminisse velim, Virgilianos pa-

stores Romani populi partem fuisse, cujus victricia arma totum orbem cognitum peragraverant, ideoque nihil facilius quam quod longinquarum regionum nomina & aliqua notitia ad eorum quoque aures pertinerent. Numquid hodierni Lusitani, Hispani, Galli, Britanni pastores, Scotique montani duri & agrestes, res a sua gente præclare in America gestas, ac ditiones imperio illic adjectas, adhuc ignorare putemus? Hoc omnino fieri non posse, nemo sanus non videt.

45 *Edunt* pro ediderunt, genuerunt, ut in prosa oratione dicendum fuisset.

47-50 Haud dubie Medeam suos filios ex Jasone perfido mactantem respicit poeta. Hisce versibus jejuni & exilis nescio quid inesse videtur Cl. Heyne, cui tam delicatum fastidium nos non invidemus.

59 Respicere ad scopulos Leucatæ, promontorii, Sapphus jactu nobiles, non dubitant eruditi. *Specula* pro cacumine positum est.

60 *Hoc munus*, Heyne intelligit carmen quod cecinit; nam ad ipsam mortem propter *morientis* referri nolit.

71 *Rumpitur*, disrumpitur, Ital. *scoppia*, *crepa*. Gesnerus tamen Thes. h. v. malit *a nocendo cohibetur* exponere, quia fere *rumpi* dicuntur, qui defatigantur, conficiuntur.

75 *Deus* universe cum proprie sit Hecate, cui magica sacra fiunt.

77 *Ternos — colores*, tria fila diversi coloris, unumquodque suo nodo.

83 *In Daphnide*, non contra Daphnidem, ut Ruæus & Heyne, sed super Daphnidis effigiem, ex genuino verborum sensu egregie interpretatur Servius, quem sequitur Præclarissimus Manara.

IN ECLOGAM IX.

V. 2 Dicat aliquis post *pervenimus* supplendum esse *eo*. Hoc vero ipsum non minus durum, inquit Cl. Heyne.

5 *Victi*, oppressi, afflicti, explicat Heyne, quibus id, quod victis evenire solet, contingit, ut fundos amittant. Janus, vir doctiss. in Arte poetica p. 528, ita medetur: nunc, quia victi sumus, tristes, mittimus.

13 In animo forte habuit poeta illud Lucretii III, 751 *tre-*

meretque per auras Aeris accipiter fugiens veniente columba.

20 *Spargeret — induceret*, h. caneret, ut sparguntur — ut inducant; aut ut sparsa floribus est.

21 *Vel quæ*, sc. quis caneret, ut exponit Heyne, quis cecinisset vel ea, quæ nuper, te non sentiente, cum caneres, ex te addidici, quando ad communem nostram amicam, A., te conferebas.

35 *Cinna* Smyrnam scripserat, carmen, quod decem annis elimaverat: v. Catull. 89. cf. Martial. X, 21. Ruæum parum validis rationibus ad Cornelium Cinnam, magnum Pompeji ex filia nepotem, referre, Cl. Heyne arbitratur. Poetas hic esse intelligendos, versus sequens videtur arguere, *inter olores*.

51 *Omnia fert ætas, animum quoque*. Intellige cum Servio eum subito obticuisse, nec quod ceperat, implere potuisse.

54 *Lupi Mœrim videre priores*. In prosa extulisses, ait Heyne: quasi lupus me primus vidisset; ex opinione ac proverbio vulgari, cui ratio a metus repentini contactu subesse potuit.

57 *Æquor*, int. lacum, in quo non longe a Mantua fl. Mincius diffunditur.

58 *Ventosi ceciderunt murmuris auræ*. In soluta oratione diceretur: *murmur auræ ventosæ cecidit*. Trillerus, improbatus ab Oudendorpio, *marmoris* pro *murmuris* rescribebat.

60 *Bianor*, ait Cl. Heyne, putandus est fuisse non idem ac Ocnus, Mantuæ conditor, ut Servio ad h. l. placet, sed heros Mantuanorum domesticus, vel clarus vir, cujus sepulchrum ad urbem erat.

62 *Tamen veniamus*, etiamsi paullulum quiescentes dederimus operam cantilenæ, Servius explicat.

IN ECLOGAM X.

V. 2 *Sed quæ legat ipsa L.* scil., explicat Heyne, ut & erubescat de levitate sua ac perfidia, & tam bonum ac constantem amatorem indigne deseruisse ut pœniteat.

10 *Indigno — amore*, quo dignus non erat, eodem Heyne explanante; cum meliore flamma, ut Hor. Od. I. 27, di-

gnus esset tam obnoxius, tam constans amator, non ut a perfida & levi puella sperneretur.

16 *Nostri nec pœnitet illas*. Omnino hanc sententiam afferre voluisse videtur Cl. Heyne: etiam ipsi ovium greges, pascuorum immemores, tuum dolorem miserari visi sunt.

20 *Uvidus*, pinguis, interprete Servio, quod Rollio & Ambrogio, sed alii nemini placet.

25 Illud Lucretii IV; 591 *Pan Pinea semiferi capitis velamina quassans*, expressisse h. l. noster videtur. Eximia cum venustate porro hoc idem transtulit Columella X, 43 *Satur auctumnus, quassans sua tempora pomis*.

31 *Tamen cantabitis A*. „Etsi amor talia nil curat, neque „querelis quicquam præsidii contra ejus superbiam inest, „tamen ad leniendum dolorem meum ac levandum faciet, „si cantabitis &c." Heyne.

38 *Seu quicumque furor*. „Quamcumque sive puellam sive „puerum amarem, eum amplexibus tenerem sub vite; nec „in amorem perfidæ Lycoridis incidissem. Characterem au„tem miseri amantis hic expressum meminisse debemus, „qui quum ipsis querelis suis in imaginem rei gratæ & „animi affectum illudentis incidisset, in ea sibi placet, ei „inhæret, eam prosequitur." Heyne. Hæc pulcherrima dedimus, quamvis ad explicationem non necessaria, ut summi viri ingenium dignoscas, ejusque commentandi rationem, philosophico succo plenam, a reliquorum pene omnium interpretum garrulitate secernas.

44 Pœnitet Cl. Heyne se Burmannum audivisse, qui Hermanni emendationem: *duri* te *M*. rejicit. Non enim aliter legi potest, nisi poeta absurda finxit, ut Gallus, qui nunc inter pastores Arcadiæ sedere putandus est, vid. v. 44, idem Martis in armis, h. e. in castris versetur. Recte eadem emendatio a Medebachio in Amœnit. litt. p. 17 & jam ante a Desfontaines. (V. Hist. de l'Acad. des Inscript. Tom. XXXIV. p. 156.) Digna tamen sunt omnino, ut legantur quæ pro vulgata lectione Cl. Manara ad h. l. acutissime animadvertit.

46 In Servianis legitur ad h. l. *Hi omnes versus Galli sunt, de ipsius translati carminibus:* nam Grammaticorum fidei hæc omnia debemus.

64 *Labores*, ad venationem referri vult Heyne, quam incassum susceptum a se iri ait pastor, cum amorem nil sit quod animo eximere possit.

66 *Subeamus*, duremus. Burm. de cadente in caput magna nivis vi & copia intelligit. Porro *aquosa hiems* parum commode Cl. Heyne memorata videtur, cum ejus hiemis *nives* apposuerit poeta.

75 *Gravis — umbra*, nociva, exponit Heyne adversus Ruæi sententiam; physicis de caussis, ut rheumatismos arcessat nimio calore solutis membris. Cf. Lucret. VI, 783 sqq. *Juniperi* vero molestæ exhalationes, inprimis sub noctem. Novissimos hos tres Ecl. X, 75-77 utpote qui sententiam habeant parum aptam & conjunctam, reprehendit Ill. Homius (Essay of Criticism. c. 1. extr.). Poterant utique abesse; possunt tamen etiam ferri, ait Cl. Heyne.

IN P. VIRGILII MARONIS GEORGICON LIBROS IV.

N O T Æ.

IN LIBRUM I.

V. 5 *Hinc*, post Bucolica, ajunt. Omnino initium designat. Quæ sequitur invocatio, recte sentiente Cl. Heyne, est haud dubie pars longe ornatissima ac splendidissima carminis.

6 *Cælo* etiam ad *lubentem*, & majore forte cum elegantia, quam ad *ducitis*, referri posse, idem sagacissimus vir arbitratur. *Annus labitur cælo*, in cælo, per cælum, cum Sol & Luna, quorum cursu anni orbis conficitur, per cælum incedant.

9 *Miscuit pocula tellus*, h. e. vitibus editis effecit, ut misceri possent. *Pocula Acheloïa* pro aqua: at quam pulchre!

15 *Dumeta* pro saltibus, loco arbustis consito: *pinguia*, herbosa.

17 Egregie Schraederus V. Cl. Obss. I, 3 emendabat: *tua seu tibi M. curæ*, ad notam poetarum formulam de locis, quæ amant dii ac frequentant.

25-26 Deusne urbium tutelaris esse *velis*, & *velisne* h. cupias, affectes (suscipere aveas) terrarum curam ac tutelam. De tali verbi ejusdem junctura duplici V. Burm. ac Bentl. ad Hor. Carm. I, 1, 7. Ita Heyne, qui tamen rationem hanc interpretandi duram, illaque: *velisne curam*, perquam jejuna sibi videri non inficiatur. *Invisere curam* sane non ita potest dici, ut *invisere urbem*; at *invisere* etiam est inspicere, & *cura* est curatio, administratio. Cum *urbis* fere scribatur, videndum an ferri possit illa ratio, ut sit: Velisne, Cæsar, invisere, inspicere, cognoscere, regere, moderari urbis terrarumque, h. imperii Rom. regimen, adeoque præesse reip. & adesse iis, qui eam administrant.

26 *Maximus orbis* Cl. Heyne intelligitur cælum. *Accipiat* advenientem, dum inter deos refertur.

36 Notanda cum Heyne exquisita orationis conversio, qua exprimit poeta ultimum illud: an inferis deis adscribi velit.

39 *Nec — curet, nolit*. Videtur in hoc fabula de Proserpina respici, sed qualis nunc ignoratur: nam, ut recte observat dux noster & antesignanus, comesta mali Punici grana huc vix referri possunt.

45-46 Quam ornate pro: jam tum orationis initium faciendum est!

48 *Bis quæ solem, bis frigora sensit*. Trepidant in h. l. interpretes, & multa inaniter moliuntur; sed res expeditu facilis, si cum Cl. Heyne intelligas, diligentiores agricolas tertia aratione non fuisse contentos, quartamque adjecisse, quod & ex aliis locis patet.

54-63 Agnosce poeticam rationem propositionem generalem per singula exempla declarandi & ornandi. Hæc præcipue adolescentum animis inculcentur.

79 Si alternis annis seratur, aratio fit sine gravi molestia. Huc redit, sc. ad præceptum v. 71, fere communis interpretatio. Sed in membrorum nexu impediti quid inesse sentit Cl. Heyne: quorsum enim *tamen*? „Forte ea est sen„tentiæ progressio: Possunt tamen & illa, nimirum lina, „& avenæ & papavera, alternis annis recte seri, tantum „ne pudeat fimo saturare agrum: *labor facilis* sc. campi, „qui illam molestiam, illam noxam ex iniquitate lini, per„ferre ac tolerare potest, modo bene stercoretur." Ita Cl. vir, & quidem, pusillo meo judicio, admodum egregie.

92 *Ne tenues pluviæ*, subaudi, *noceant*, potius, quam cum Cl. Heyne intelligas ex verbo *adurere* generaliorem notionem τῶ *nocere* eliciendam esse, quæ contrarios rerum effectus complectatur. Omnia nempe subversa sunt, & actum est de verborum vi ac proprietate, si tantum figuris tribuamus.

96 *Nequicquam*, h. non sine fructu. Potest tamen, si quis ita malit, duplex negatio pro affirmatione haberi, pro neque non quicquam, aliquantum.

99 *Atque imperat arvis*, quamquam eleganter dictum, paullo otiosius positum videtur Cl. Heyne.

101 Hiberno *quidem* pulvere *lætiores fieri messes*, *luxuriantis ingenii fertilitate dictum est*, ait Plinius XVIII, 2, hunc nostri versum exagitans. Contra quem tamen defendi poeta potest, & defenditur a Cerda ad h. l. Omnia hæc, recte observat Heyne, pro regionum & agrorum situ, forte & temporum decursu variant.

130 *Pontumque moverit*, ventorum scilicet vi & procella, jussit, ut omnes interpretantur. Burmannus tamen *remis motum mare* intelligi, & ad navigationem referri, malit.

141 Nonnulli apud Servium post *amnem* distinguunt, & *alta petens pelagoque* una jungunt. Sic malim Reiskii emendationem sequi: *Alta petens pelagosque* pro *pelagus*, aut etiam *pelage*.

150 *Segnis*, qui efficit segne seu retardat quodcumque adhærescit; tenax: *horreret* cum vi, pro cresceret, exponit Heyne.

163 *Eleusinæ matris — plaustra*, i. e. Cereri sacra (inquit Heyne) quippe a qua omnino operis rustici ratio profecta, non vero quod, ut Ruæus explicat, eorum usus in *pompa Eleusinia* præcipuus fuerit, & inter instrumenta Orgica essent; Cereris enim simulachrum in thensis, quadrigis candidis, ducebatur. V. Spanhem. ad Callim. Cer. 122.

172 *Dentalia* per appositionem ad *binæ aures* Reiskio positum videtur, ut utrumque eamdem rem significet; & sic etiam Cl. Heyne placet. Mox *explorat* forte exprimit naturam fumi, dum lente per minutas particulas sese insinuat, ut *iter*, *vias*, *tenebras explorare* dicimur. Potest tamen etiam dictum esse, ut poetis alias *probare*, ut de bonitate ligni inde constet; nisi enim firmum & probum esset, exarescens rimas ageret. Nimis subtilis illa nonnullorum ratio, ut *explorare* h. l. sit exsudare, excoquere, expellere humorem tamquam lacrimas ac *ploratus*.

180-186 Si horum, & his similium, ornatum & copiam rite perpendas, nostri ævi, qui se dicunt, Italos poetas, inflatos plerosque atque absurdos, ut sunt barbarorum imitatores, facile despues, ac literato odio habebis.

181 *Tum variæ illudant pestes*, h. varia animalcula nociva invadant, clam subeant, quod eleganter *illudere* dicitur, quia per fraudem & insidias eludunt operam curamque agricolæ. Sic, & nemo melius, explicat Cl. Heyne.

187 *Plurima*, vel quæ multa est in silvis, vel quæ multum se induit.

192 *Nequicquam*, potest intelligi *frustra*, vel *non quidquam*, h. plane non, *pingues*. Simplicissimum tamen est, ut jungas, *nequicquam teret*. Vulgo legitur *paleæ*, & refertur ad *culmos*.

193 *Semina* leguminum intellige, nam paullo post: *siliquis fallacibus*; & confirmat Plin. XVIII, 17. & Colum. II, 10. III, 10 qui Virgilium de faba loqui affirmat.

196 Expectabat frustra Cl. Heyne in aliquo libro inventum iri: *At quamvis*. Catroeus & alii hujus versus fine majorem ponunt ςιγμὴν; nam si de leguminibus facile coquendis ageretur, quam jejunum esset *maderent*!

198 *Vis humana*, sc. hominum non exiguus numerus, vel hominis multa in tam molesto opere patientia, ut mihi intelligendum videtur.

203 *Atque jam* Gell. X, 29 & Serv. interpretati sunt, *statim*, quos sequitur Ruæus. Ego libentius Cl. Heyne adstipulor, qui ita facere necesse non ducit, modo suppleas ex præcedentium repetitione: *Non aliter, quam is retro sublapsus refertur*, qui navigium agit, — *atque in p. p. rapit a.*

215-225 Quam varie, quam copiose ac suaviter singula hæc extulit poeta! Cl. Heyne illa v. 218 *cadit averso astro*, interpretum mysteria & argutias despiciens, simplicissime accipit poetica ratione de fugiente, dum tergum dare dicitur.

232 Ambiguum fere, ut v. 6. in voc. *cælo*, cui verbo τὸ *mundi* jungendum sit, an *astra*, vel *orbem*.

251 *Vesper*, Hesperus, sole occidente, in conspectum venit, oritur, *lumen suum profert*, egregie exponit Heyne. „ Namque illa vulgaris ratio, qua de facibus & candelis „ accipitur, quæ ut incendantur, vesper caussa est, non „ quidem indocta est, sed humilis tamen & abhorrens a „ tali carmine.“

269-270 *Nulla relligio*, h. nullus respectus deorum, nullus metus peccandi, *vetuit*, vetare solet, vetat, ut sæpe poetæ. *Quod autem ait* deducere, *nihil aliud est, quam detergere: nam fastis diebus rivos veteres sordidatos detergere licet, novos facere non licet*. Macrob. Sat. III, 3. Consentit Colum. II, 22, 3.

274 *Vilia poma* dicuntur ad magnam copiam denotandam. *Agitatorem aselli* appellat poeta agricolam asini opera utentem, ut eum ab asinario distinguat.

288 *Irrorat terras*, quam pulchre! ait Heyne, quia aeris humor & in herbis ros tum sub sensum venit.

289 *Stipulæ*, non ad frumentorum, sed ad leguminum messem, refertur. Ante Heyne hic omnes cæcutierunt interpretes.

294 *Arguto*, ut idem observat, & cantui mulieris tribui potest, & *pectini*, qui stridorem inter texendum edit. Hoc quidem melius fieri, docet idem versus Æn. VII, 14.

302 *Genialis hiems*, conviviorum hilaritati, inquit Heyne, risi-

risibus jocisque apta, qua genio indulgetur! Grata poetis dictio.

311-315 Quam concinne hæc dixit, & quam proclivis hinc ad ornatissimam castissimamque tempestatis estivæ descriptionem via!

317 *Stringeret*, intellige, dum secaret, cum Cl. Heyne, non posteaquam secaverit, cum Ruæo & reliquis, quod frigidum esset, Solent autem poetæ id quod agitur, a variis actionis momentis designare. Itaque ea, quam Burmannus & Martinus movent, difficultas concidit.

320 *Ita turbine nigro &c.* Difficultatem habent ex structura, quam qui animadverterunt, varie tollunt. „ Si emendatione „ res indigeret, ait Heyne, proclive esset: *ita turbine ni-* „ *gro Versat hiems*; quod firmes ex Lucretio, cujus ver- „ sus ante oculos habuisse noster videtur, lib. V, 218. Sed „ variavit poeta orationem, cujus naturalis ordo hic erat: „ Vidi ventos, seu ventorum prælia, concurrere & hiemem „ ferre — hæc ita effert: *vidi concurrere*, & vidi ut *ita* „ *hiems ferret* — omittit autem particulam copulandi. “

322 *Agmen aquarum* pulcherrime de imbre denso ingruente. *Venit*, ruit, observante Heyne; *venire* enim etiam hoc sensu satis grave verbum. Quin *venit*, ut lene verbum, longe convenientius, quam ipsum *ruit*, mihi videtur, ne eadem vis duplicata sibi noceat, turgeatque oratio, quæ ubi plus minusve æquo splendescat, vel immodico lumine obscuretur, pauci sentiunt, & in hoc præcipue scriptoris laus ponenda est.

328 *Corusca dextra*. Notum illud Horatii Carm. I, 2, 2 *rubente Dextera*. „ Videtur, ait Heyne, ex antiqua fabula „ adumbratum esse, in qua fulminis rubor ipsam manum „ illuminabat. “ V. Spenc. Polymet. p. 55.

331 *Humilis pavor* (idem Cl. vir) „ poetica venustate; par- „ tim quod reddit humiles, partim, quod *timere* pusillani- „ mi & humilis animi est.

332 Montes fulmine ferit, in prosa diceretur; at quam sublime: *dejicit*! Magis etiam exornat, vel potius longiori sermone dehonestat, nervumque conterit Silius V, 385-89.

374-375 Quorsum fugerent *grues*, poeta non necesse habebat addere; quare non *fugere*, sed *illum surgentem* τῷ *vallibus imis*, contra Ruæi cæterorumque sententiam, jungendum esse putat Cl. Heyne.

388 *Cornix improba*, sive infausti ominis, sive continua crocitatione importuna & odiosa.

390 *Nec nocturna &c.* Vides, quemadmodum rem vilem non

ignobili oratione expresserit. Sed vilia nobilitare desperent qui, ut plerosque videmus, ad nobilissima quæque abjicienda nati sunt.

393 Lectionis varietas *eximbres s.* forte placuit Martino, ne cum mox e solis & siderum fulgore præsagia capienda dicantur, pluvio cælo id facere præcipiat poeta. Sed ut hoc argutius est quam verius, ait Heyne, nam pluviarum intervalla esse possunt, in quibus stellæ fulgeant; ita *eximbris* sola analogia se tueretur.

402-403 Omnia tentari malit Cl. Heyne, quam ut illud admittatur, quod Servius etiam Ruæo subministrarat, *nequicquam* pro non poni. Itaque nihil illi videtur magis esse expeditum hac interpretandi ratione: „ Noctua observans solis occasum, atque adeo noctem, sedens in arboris cacu„ mine, canit assidue, sed frustra. Avis enim quamvis „ ominosa, tempestatisque alias nuntia, nunc tamen, quo „ minus serenitas redeat, non impedit. Plin. XVIII, 87. „ *Sic noctua in imbre garrula* (præsagit serenitatem), *at* „ *sereno*, *tempestatem*. " Eduardus Kingius ad calcem Martini *nequicquam servans occasum* jungit, quippe qui observari vix possit in tanta cæli serenitate. At sic saltem *noctem* pro *occasu* memorare debebat poeta.

407 *Inimicus*, *atrox*, potest prius substantive accipi, ut Cl. Heyne observat, si quis duo epitheta jungi nolit, quod nisi alterum participium sit, vix in bonis poetis fieri, jam notatum est a viris doctis. Hoc vitium, apposita sc. coacervandi, male quidam devitant Itali nostri vel summi subsellii versificatores.

413 *Imbribus actis*, exactis, finitis, desinentibus, Burmannus exponebat; sed veretur Heyne, ne hinc tenuis nimis ratio exoriatur. Melius *actis* pulsis.

441-2 In hos duos vv. emendationem proponit Bergstraesser: *Ille ubi nascentem maculis variaverit* orbem *Conditus in nubem*, *medioque refugerit* ortu. Ingeniose utique; etsi nec quid in poeta reprehendas, aut quid illa ex emendatione lucretur, videt Cl. Heyne. Porro *medio orbe refugere* simpliciter, observante eodem, accipi posset, abdi, e conspectu subduci; nam poetis *medium* parum accurate dicitur; sed vetat Aratus Dios. 96.

448-449 „ Ipsa structuræ conversione orationem exquisitam „ factam vides; & quam elegans illa inversio τοῦ *salire* pro „ cadere (cf. Æn. V, 458.) & quam ornate v. 456 *fervere* „ pro impleri.

461 *Quid cogitet --- Auster*, præclare dictum notat Heyne; erat enim deus, & facies ejus exhibebatur a pictoribus truculenta, minax, superciliosa.

464 Ingeniosus transitus ad emblema carminis seu episodium non inelegans, quod nescio cur Cl. Heyne dicat ad nostra tempora minus accommodatum. Si fabularis Aristæi, eo magis Cæsaris historica digressio ad omne ævum respicere, ac non parum voluptatis nunquam non habitura censenda est. Digressiones istæ, cujusquemodi tandem sint, didascalici poematis ornamenta & veluti præcipua lumina sunt, quæ gravis argumenti tenorem aliqua varietate distinguunt, poetæ divitem venam produnt, lectorique requietem atque oblectamentum afferunt quam maximum. Utinam, ut post hæc Virgiliana Alamannii *De Agricolatione*, & Spolverinii *De Orizæ cultura* aurea Italica carmina, cum reliquis ejusdem generis, illis non carent, ita neque in Laurentii τῷν Ὀρεοργικῶν libris, doctis alioquin & elegantibus, non desiderarentur! Majorem nempe de se opinionem Cl. vir excitasset, majorque esset nominis sui apud posteros commendatio.

465 *Tumescere* elegantius quam oriri, surgere, ait Heyne; trahuntur enim attributa maris ac procellarum ad bellorum motus.

489-492 De hoc loco, ad quem, veluti ad scopulum, non pauci interpretes offenderant, videatur omnino erudita & sagacissima disputatio, quæ inserta est nuperæ Virgilianorum operum editioni (Tom. I, pag. LIX.), Romæ ab Ambrogio curatæ. Ejusdem disputationis auctor est Cl. Vir Josephus Maria Pujatus, Josephi Antonii docti ac præstantis medici filius, qui posteaquam Clericorum Regularium Somascorum sodalitium virtutibus, magistrali voce, ac scriptis exornavit, nunc Monachorum Casinensium familiam æque exornare pergit; assiduus bonarum literarum cultor strenuusque sanctissimæ religionis assertor, atque sanioris morum doctrinæ adversus pravas novatorum opiniones vindex & custos acerrimus. Quibus laudibus longe absit suspicio, quod necessitudini, quæ nobis cum illo dulcissime intercedit, potius litemus quam veritati.

496 *Inanes* non otiosum galearum epitheton putat Heyne, cum *pulsabit* adjunctum sit; alias *cavas* & ab effectu sonantes dicunt.

500 *Sæclo* (ut v. 468.) *everso* dixit, quod in prosa rebus perditis succurrere; ut *eversum imperio* pro labefactato, ad interitum ruente. „ Ceterum, ut acutissime observat Hey-

„ ne, nonnulla in sequentibus sunt, quæ forte Romanis „ magis probari potuerunt, a nobis excusari forte satis est. „ *Laomedontis* certe *perjuria* nimis longe petita videri pos- „ sunt, quamquam huic rei defensio ab Horatii exemplo, „ forte tamen dissimili, Epod. VII, 17 sqq. peti potest; „ nec sententiarum admodum commodus & naturalis ordo „ & junctura esse. “

505-511 De apparatu belli Actiaci hac Georgicorum parte agi existimabat Martinus; neque hoc male, ait Cl. Heyne.

513 *Addunt quadrigæ in spatia* subintelligitur a doctissimis interpretibus *cursum* h. intendunt, in ipso spatio currendi sumunt vires.

514 Nota figura *currum*, h. equos *non audire habenas* dicit, qui regi non possunt. Horat. Ep. I, 15, 13 *equo frenato est auris in ore*.

IN LIBRUM SECUNDUM.

V. 5 „ Post splendidam invocationem suavissima imago Bac- „ chi uvas calcantis una cum poeta, dum auxilium sibi a „ deo ferendum in carmine de vinearum cultura expetit. “ Heyne.

14 *De semine*, argute inquit Burmannus, non projecto, temere cadente, sed opera & industria hominum in terram sparso & defixo. Alioquin hoc alterum genus idem esset ac prius τῶν αὐτομάτων, quod & ipsum sine semine provenire nequit. Burmanno assentitur Kingius ap. Martinum. Ceterum in his ornandis quanta poetæ ars sit, facile sentiri posse, observat Heyne, si ea ad nudam pedestris orationis narrationem redigas.

37 „ Videntur hi versus adhuc ad adhortationem agricolarum „ pertinere. At Reiskius exquisitiore sensu accipiebat: de- „ crevi canere, quomodo vinum, quale fert Thracia, & „ oleum, cujus ferax est Taburnum, colatur. “ Heyne.

47 Jam, quæ breviter ante v. 9-38 preposuerat, copiosius exornare adgreditur. Et primum quidem v. 47-60 de emendatione arborum silvestrium.

49 Videtur Cl. Heyne paullo durius dictum esse, *solo natura subest*, h. naturalis vis ac virtus.

71 Reiskium *ficus* τῷ *fagus* substituisse, monet Cl. Heyne, quod obliviscendum non erat in varietate.

82 „ Pulcherrima descriptio: quis non videt? " Heyne.

83-108 „ Ornatissimus locus adjunctorum copia & varietate. „ Illustratio uberior e Plinio, Columella & Palladio paran- „ da. " Idem.

112 *Apertos colles* doctius dixisse Cl. Heyne videtur, quam *apricos*, qui forte alicui in mentem venire possint.

126 *Tardum saporem*, sc. diu palato immanentem, quia acerbus, pungens est, ut Cl. Heyne interpretatur.

129 *Verba non innoxia*, h. noxia, incantationes, quod falso & perridicule vertit Ambrogius, *profane note*.

136 Præclare Reiskius videbat, *silvæ ditissima*, jungendum esse: Medorum terra, silvæ ditissima.

137 „ Subtiliter magis quam vere monere videtur Drakenb. „ ad Silium I, 159 Hermum turbidum non suo, sed auro „ per Pactolum illato significari. " Heyne.

142 *Horruit* pulchrius, ait Heyne, quam exiit, extitit, nata est. Versus 140 translatus ex Lucret. V, 29.

145-147 Ornatissimi versus pro: in Italia equi & boves nascuntur.

150 Oves & arbores biferæ: *utilis* pro *fertilis* ab effectu.

151 *Sæva leonum semina*, sævi leones, ex Lucretiano III, 741 *triste leonum Seminium*.

161-164 Non portum Julium, ut vulgo creditur, sed portum Alexandrinum respexisse putat Cl. Heyne.

165-166 *Ostendit* non otiosum, sicuti idem præmonstrator noster acute saltem, nisi vere, animadvertit; quia certis tantum vestigiis res credebatur; metalla autem Italiæ exercere Senatusconsulto vetitum erat.

168 *Adsuetum malo*, pro malis, ærumnis, laboribus, Ligurem; colit enim agrum exilem & saxosum. *Inculta Alpium postrema possident*, ait Servius. „ Male hoc in tali carmine „ & in tali loco ad malam fidem horum hominum trahitur, „ ut facere videmus etiam nuperum scriptorem (*Observa-* „ *tions sur l'Italie* T. III, p. 279.) cum eadem nunc opi- „ nio de Genuensium ingenio inter Italos obtineat. " Hæc ex Cl. Heyne transcribere placuit, quia præclarum est ab extero defendi. Sed tamen pro veritate adjiciam, Genuenses, quorum optime constituta civitas est, utpote bene moratos & industrios, a cordatioribus apud nos non male audire, quin etiam plurimi factum, ac nulli alii Italicarum gentium posthabitum iri, modo scientiarum literarumque es-

sent paullo amantiores. Porro *Volsci* dicti fuere *veruti*, h. hastæ genere *veru*, seu telo veruto, quod usu communi simpliciter *verutum* vocatur, armati.

170-173 Hos versus altera recognitione insertos fuisse putarunt Ruæus, Catrœus, & Burmannus, a quibus Cl. Heyne dissentit. Novum esset *imbellem* accipere, nulla jam amplius bella tentantem, scilicet, quod arma tua reveretur; ut Reiskius etiam accipiebat. *Arces* de finibus dici docet Burmannus.

189 Vulgatam lectionem *silicem* res ipsa non respueret, nam ut Colum. ait III, 11, 8 *amicus vineis silex*; & filice consitam humum nimis jejunam esse, quam ut vineis idonea sit, judicat Millerus. Sed *filicem* confirmat Plinius XVIII, 4, §. 3.

201-202 Poetica quidem amplificatione dicta, nec tamen a vero plane abhorrente. Cf. Plin. XVII, 4 extr.

206 „ Versus pulchritudinem vel me non monente sentis: „ *tardis* & naturæ & oneris notionem, adeoque plaustri „ magnitudinem suggerit. “ Heyne.

207 „ *Iratus* suaviter, quod silvæ inutiles bonum solum oc„ cupabant: *devexit* poetice; vulgari ratione id, quod an„ tecedit, poneretur, excidit, extirpavit. Cf. v. 408. “ Idem.

212-216 Notetur cum Heyne nova orationis connectendæ variatio, dum ad notas mali agri transit. *Rorem*, quem apes e floribus & herbis sugunt, dux noster intelligit: videtur tamen poeta flores ipsos denotare, quibus ros inesse solet. *Ros marinus* quidem, frutex, a Servio intelligitur, quem alii sequuntur; sed nullo alio loco ille simpliciter *ros* appellatur.

214-216 Post *Creta* distinguunt omnes interpretes & repetunt illa: *vix--ministrat*: *negant* vero intelligunt de hominibus, auctoribus, hoc est, negatur. Ita tamen non video quomodo *tophus* & *creta* apibus vel tantillum cibi præbere possint. Quare doctior & haud dubie vera mihi videtur altera, quam Cl. Heyne exhibuit, ac probavit Rhunkenius, interpungendi interpretandique ratio, qua τῷ *negant* junguntur *tophus* & *creta*. Hujus sententia est: Terra tophacea & cretosa serpentibus omnium aptissima. Centies sic Græci φημὶ οὔ, & Latini *nego*, tribuunt rebus vita carentibus.

224 Gellius N. A. VII, 20 scriptum in quodam commentario se reperisse memorat, a Virgilio primum fuisse editum: *Nola jugo*; mox ob negatam sibi a Nolanis aquam, in pro-

pinquum rus ducendam, poetam offensum nomen urbis in *Ora* mutasse; quod ipsum Gellio suavius ad aures esse videbatur, antecedente vocabulo in *a* desinente. Easdem captat nugas Philargyrius ad h. l. & in Servianis ad Æn. VII, 740.

240 „ Vinum generosissimum & poma optima in tali terra „ degenerant: *genus* & *nomina* eleganter Burm. notat, ut „ in hominibus, ita hic, nobilitatem designare. " Heyne.

243 „ *Deripe tectis fumosis*, pro, sume. Ornatus inde petitus, quod ista vasa, ne humore corrumpantur, ad fumum reponi solebant. " Heyne. Ubi notandum accidit, ex minuta rerum observatione, unde sæpius soluta oratio flaccescit, ligatæ plerumque non parum nitoris accedere atque dignitatis. Ratio est, quod etsi utraque delectando prodesse velit, altera tamen præcipuum scopum habet utilitatem, altera jucunditatem.

243 *Ager* particula terræ ex eo agro. Hoc sensu verbum accipi lexici non advertunt.

246 *Manifestus* in pedestri oratione vel manifesto, vel indicium manifestum. Sensus haud dubie proprie *tristis* appellandus; & obvium erat poetæ *jungere sensu* seu sapore *tristi*; at magis exquisitum, transferre epitheta ad adjuncta; hinc *tristia ora*. Ita Cl. Heyne. Videtur tamen poeta *ora tristia* appellare etiam potuisse, quasi illorum miseratus, quod amaroris offensionem patiantur, ut vulgari nostra consuetudine usurpare solemus: *povera bocca*, *povere mani*, *poveri piedi* & i. g. alia.

252 *Ah nimium ne*. „ Egregia variatio ejus, quod simpliciter efferrent nostri homines: quod terræ genus nemo sibi optet. Similis inversio Ge. I, 456. " Heyne.

259-262 Quam pulchre & ornate hoc præceptum (de scrobibus faciendis) tribus his versibus proposuit! *Excoquere* est macerare, excoquendum dare, ut Burm. bene monet, sole, gelu, pruinis.

273-274 Ut vulgo hæc accipiuntur, hiare orationem, recte observat Heyne. Non generalis quæstio est de vite, sed peculiaris de certo genere vitium, quod habeas, utrum sub hoc vel illo cælo, in tali vineæ situ, campestrine an collino solo serere conveniat.

278 *Limitem* ad transversam viam refert Martinus nimis subtiliter. At idem recte non quincuncem, sed quadratum ordinem respici monet.

279-283 Splendida comparatio, quacum dudum contulere Lucret. II, 323, 332.

285 *Inani* ex Medic. laudat Heins., ut sit pro inanitate. Verum si hoc legeretur, esset potius explicandum in aere, cælo, ut *inane* ap. Lucret. & Virgil. Enimvero Fogginius excudi curavit *inane*. Burmannus ex Britanno Codice laudat *inanis*. Est illud etiam e conjectura docti Britanni propositum Obss. Misc. Vol. I. T. I. pr. facile firmanda ex Æn. I, 463. „ Equidem, ait Heyne, si vel Codices hoc haberent potiores, alterum vel unius Codicis auctoritate tuerer, tanquam exquisitius & poeticæ rationi convenientius. Epitheta ita permutari quis non observavit? *animus inanis* est ejus, qui prospectu inani pascitur. In Misc. Obss. IV, p. 344 vir doctus *animum inanem* interpretatur vacuum, otiosum ex Ge. III, 3 at vereor, ut hoc fieri possit. " Hæc scilicet omittenda non erant in varietate.

287 „ Videant adolescentes, ut in tenui oratione tamen poeticæ indoles elucescat. " Heyne.

297 „ *Sustinet* umbram arbor eleganter, ut onus, adeoque amplitudinem ramorum, qui illam faciunt, exprimat. Ita tandem *arbor sustinet umbram* idem est atque: efficit umbram. " Idem.

318 *Concretam*, ut egregie Cl. Heyne, poetica copia appositum; active, quæ concrescit, dum adfigitur. Si ex vulgari ratione accipiendum, & ad frigus glaciemque referendum esset, tum *concretæ terræ* legendum esset. Nec idem Heyne intercedit, si quis *adfigere* poetæ more pro *adfigere se* dictum esse velit.

324 Pulcherrimus versus, ut totus locus, quem imitatione expressum vide ap. Columellam X, 197 sqq.

325 „ Servatum hoc ex antiquo sermone, quo poetæ physicas res exponebant & ornabant, unde dehinc tota fere mythices ratio fluxit. Æther Jovis nomine insigniebatur." Heyne.

336 „ Observent adolescentes quanto cum ornatu philosophicam sententiam, sc. mundi natales in vernum tempus incidisse, exponat. Vulgatior est altera opinio, sed cum illa conjuncta, prima mundi ætate perpetuum ver affulsisse. " Idem.

341 „ Et cum homines e terra nati sunt. Quanta ornatus varietas hoc & sequente versu! " Idem. *Terrea* pro ferrea probarunt viri doctissimi ap. Burm. & inter hos Bentlei.

ad Horat. Epod. II 18. Receptum adeo est in Edit. Cuningh. Burmannus eam lectionem impugnat, forte tamen, ut Cl. Heyne arbitratur, argumentis parum idoneis. Scilicet quod in vulgata *Ferrea*, reprehendere possis, est hoc, quod ea ambigui aliquid habet: nam de Spartanis in Bœotia aut in Colchide, qui cum armis ex terra orti sunt, proprie diceres, fuisse eam *ferream progeniem*; jam si ad humani generis originem referas, ad eundem modum, verum non est. Sed nunc ad eum sensum recurrendum, ut *ferreum* omnino sit durum.

350 *Animos tollunt sata*, quam præclare! observat Heyne, pro, vites lætissime efflorescunt.

360 *Dura* h. severa, a disciplina militari petitum sive ab equis regendis vel pueris ex Burmanni sententia, qui laudat Horat. Carm. IV, 1, 6, 7.

374 Pro *uris* in Italia invisis, quos & alibi memorat poeta, modo *tauros*, modo *ursos* reponi malebat Cerda. Sed frustra, cum feros boves ita improprie dictos intelligere nihil vetet.

389 De *oscillis* plurima post Servium Ruæus & cæteri nugantur interpretes. *Oscilla* larvas e corticibus factas, quales etiamnum in monumentis occurrunt, fuisse non dubitat Cl. Heyne. *Mollia* dicuntur, h. e. mobilia, pendula, quia ex arboribus suspendebantur. Exhibuit gemmam hæc *oscilla* referentem Spencius Polymet. Pl. XX. fig. 2. Idem elegantissimi ingenii vir pulchre originem & caussam hujus ritus in eo reperiebat, quod eos Bacchi vultus appensos vento impelli quaquaversus & converti volebant agricolæ, quoniam, qua ille deus faciem converterat, summa agri ubertas sequi credebantur. Multa his de rebus cum ab aliis, tum ab Casaubono de Satyra tradita sunt; multa accuratius & utilius tradi possunt.

391 *Valles — saltusque*, si vitibus consita loca, ut probabile videtur, hic expressa sunt, improprie dici de vineis, in plano & in collibus, seu locis asperis, adeoque & saltuosis, satis, subtiliter notat Cl. Heyne.

392-396 „ Pulcherrimus haud dubie versus. Nihil imagine „ hac vividius, nihil jucundius. Petitum autem ex antiqua „ religione, qua præsentia deorum certis locis ac tempori„ bus fieri solita ferebatur, & quoties dii apparerent, omnia „ ridere, frondescere, progerminare, enthusiastica loquendi „ forma, narrabantur. Perstitit hujus formæ usus maxime „ in Bacchi & Apollinis sacris. “ Heyne.

407 *Relictam* non, ut vulgo, fructu & frondibus nudatam,

sed neglectam, præteritam & cui post vindemiam nulla adhuc sit cura adhibita, post Servium interpretatur Burmannus.

422 In his versibus Cl. Heyne & mihi quoque plus vigoris inesse videtur, si post *tenaces* v. 421 sententiam claudas, & jam novam exordiaris: *Cum semel hæserunt arvis auraesque tulerunt*, *Ipsa satis tellus* &c.

423-24 „ Potest quidem recte dici: *Ipsa tellus satis*, h. affatim, *sufficit* sc. oleis *humorem*; videtur tamen judicio „ ac delectui Virgiliano magis consentaneum *satis* ita accipere, ut oleas *sata* appellaverit, quemadmodum supra „ vites. Sic mox v. 436. Porro *dens unus* potest esse vomeris, adeoque poetica copia versibus 423, 24 eadem sententia bis exprimi. At *dens* etiam ligonis ac bidentis est; „ & potest commodior sententia videri, ut, dummodo fodiatur & bidente aut sarculo subigatur humus, jam ipsam „ tellurem dicat suppeditare oleis humorem; si vero etiam „ aretur solum & aliquando magis frangantur glebæ, tellurem subministrare *gravidas fruges* h. uberem olivarum „ proventum. Tandem *cum vomere* potest ita accipi, ut „ sit, ducto vomere, aratione facta, aut, ut suppleatur, „ *cum recluditur vomere*. In omnibus his simplicissimam „ rationem præfero. “ Heyne.

433 Forma orationis ut in illo Æn. VI, 807 *Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?*

452 *Missa Pado*, immissa in amnem, de navalibus; at Burmannus, ut alnus ibi natæ transferantur ad alias regiones, ut *India mittit ebur* Ge. I, 57.

456 Cum apud Ovid. Metam. XII, 210 sqq. *Rhœtus* & *Pholus* non occisi, sed fugati memorentur, Martinus, alium doctum Britannum secutus, copiose adstruit, *furentes leto* jungendum esse, non *domuit leto*. At enim, ut inquit Heyne, *furere cæde* facile dixeris, nunquam *furere morte*, *leto*. Sed tota dubitatio illa inanis est ac vana, si, quanta in his fabulis poetarum variatio sit, & impune esse possit, memineris.

458 Sequuntur laudes vitæ rusticæ, locus nobilissimus, cujus pulchritudinem qui non sentiat, is, judice Heyne, nec dignus sit cui enarretur.

460 *Tellus fundit humo*. Scilicet habet, inquit Heyne, hoc poeticus Romanorum sermo præcipui, dum copiam sectatur, ut synonimis ita utatur, ut alterius latior, alterius angustior ipso posito significatus sit: *humo* h. e. ex solo, culta sua superficie.

461-62 Certavit cum Lucretio II, 24, 36 pulcherrimo loco; quo etiam exprimendo jam vires expertus erat in Culice 61 seqq.

467 *Nescia fallere vita*, vulgo ita accipitur, ut sit innoxia. Doctissimo tamen Heyne primo statim oculi conjectu nil aliud esse posse visa est, quam *vita tuta*, constans, nullis casibus adeoque nec metui obnoxia. Quæ interpretatio vel mihi maxime arridet, morum namque honestas postea vv. 473, 474 plenissime commendatur.

473 „ *Illic sacra deûm*, hoc vult sacra ibi caste coli; illic „ pietas & metus deorum est: *sancti patres*, venerabiles, „ qui sancte ac pie coluntur. “ Heyne. Quam oscitanter & invenuste hæc vertit Ambrogius!

486-489 O quam vellem ruri vitam agere. Cf. Culicem v. 93 in quo quasi semina aut rudimenta hujus pulcherrimi loci videas. O *ubi* non itaque est ut situm locorum quærat, sed ut ibi degat. Haberet tamen locus, recte observante Heyne, majorem δεινότητα, si ita jungeres: O *qui me sistat* ibi, *ubi* campi &c.

495 *Et infidos agitans discordia fratres* illum non flexit, nil movet; nil curat bella civilia, ut bella externa. Nulla hic est certa persona, quæ subjici possit, unde aliud intelligatur: nam tunc temporis nullum inter fratres proprie dictos certamen fuisse proditum est. Itaque simpliciter bellum civile a poeta describi posuit Heyne. Poterant *cives* pro *fratribus* memorari; sed alterum gravius, & jam fratres sæpe in diversis partibus stetisse, res satis vulgata erat.

499, 500 *Neque ille aut doluit miserans inopem*, non duritia & ferocia animi, aut Stoica aliqua apathia, quæ male a Servio inde huc advocatur, eamque male arripit Ruæus; sed (ita interpretante Cl. Heyne) quod remotus ab omni hominum & miseria & fortunæ splendore animum ab omni perturbatione vacuum habere potest.

507 Ex Vario *Incubet & Tyriis, atque ex solido bibat auro*, adumbratum esse versum notarat Macrob. Sat. VI, 1.

509 *Geminatus enim* in parenthesi posita illustrare sibi videtur Heins. ad Æn. X, 874. „ Mihi autem, ait Heyne, „ nondum satisfecit, nec ipse mihi satisfacio. Minus tamen „ putidus versus ad meum sensum est, si intra parenthe- „ sin aut totum, aut verba *geminatus enim plebisque pa-* „ *trumque* recipias. “

510 *Gaudent perfusi s. f.* h. e. gaudent perfundi, ex græco more. Ad veteranos autem & ceteros refert Cl. Heyne,

quibus promissi per bella civilia agri assignabantur: ita cum sequente versu sententias arte conjunctas esse videas. Res liquida vel ex Lucretii versibus III, 70, quem hic expressum esse, jam a Macrobio monitum Sat. VI, 2.

511 *Exsilio*, dum in coloniis deducuntur. Sic videlicet Cl. Heyne a reliquorum interpretum sententia callidissime discedit.

514 *Labor anni*, per annum, annuum opus rustici, ut vulgo explicatur. Sed rectius, & sententia sic postulante, Heyne intelligit proventum ex labore annuo. Porro *penates* pro *nepotes* impense placebat Heinsio; dum modo non v. 505 *miserosque penates* antecessisset. Burmannus præfert *nepotes*, ne bis idem dicat poeta, *patriam* & *penates*; qui metus utique vanus esset; nam patria nequaquam ad tugurium ipsum revocari potest; sed tum rus, vicum & agros, complecti debet, ut Ecl. I, 3, 4, 68. Marklandus ad Stat. Silv. I, 2, 145 *penates* præfert; quare enim *nepotes* potius quam liberos memoraret poeta? Si *patrem parvosque nepotes* scriptum esset, facile appareret cunctos liberos *nepotes* appellari, & fateor me, inquit Heyne, ad hoc hærere, quod *patriam* ex annuo labore sustinere dicitur agricola; & poterit *patriam* ex versu superiore repetitum videri. Hæc nimirum longiora sunt, quam par esset, ut referrentur in varietate.

521 *Ponit fœtus auctumnus*, dum poma matura decidunt, solertius quam Ruæus exponit Heyne. *Ponere* vir doctus in Actis Lips. Erud. 1768 p. 561. ita explicare mavult, ut de partum edentibus petitum sit. Scilicet ut ova poni dicuntur, ita & partus.

523 *Pendent circum oscula* jucundius, quam si, circum ora; sunt enim ad osculandum porrecta. Ruæus *oscula* pro mero *ora* minus probe accipit.

530 *Certamina ponit*, non certaminis scopos, ut vulgo, sed præmia intelligit Heyne.

533 Vereor ut antiqui Etrusci tam boni agricolæ, quam boni aruspices, essent. Itaque non incuriose Burmannus intempestive Etruriæ mentionem, & non nisi in Mæcenatis gratiam, fieri ajebat. Sed ignoscenda poetis, quæ historicis turpissima est, assentatio.

IN LIBRUM TERTIUM.

5 Isocrateam orationem de Busiridis laudibus hic a Ruæo commemorari non debuisse, cum Cl. Heyne ego sentio.

12 Debet hujus versus suavitatem, ut cuique obvium est, qui utrumque poetam legit, noster Lucretio suo I, 118.

27 Augustum per *Quirinum* designatum videri, obvium est. Potuit tamen, ut observat Heyne, *Quirinus* pro populo Quirini, Romanis, a poeta dici: *arma Quirini* poetica consuetudine pro Quirino in armis, armato; nisi *arma* pro bello, pugna aut victoria dicta accipias, quod & ipsum bene fieret.

32-33 Non hæc esse historice explicanda, censet Heyne; nam non ea, quæ jam facta sunt, sed quæ ita fore auguratur, memorat poeta. Male idcirco omnes interpretes historias quærunt in ominatione. *Tropæa rapta manu* intellige, poetica ratione, de victoria reportata: si tamen in *rapta* argutandum sit, celeritatem victoriæ exprimi dicas cum Philargyrio.

42-43 „ Præclare illud: Ades, o Mæcenas! ex eo ornat, qua-
„ si rerum, quas dicturus sit, turba instet, nec ut multis
„ eum exoret, patiatur. Vidit Cerda. " Heyne. Porro *Cithæronem*, Bœotiæ montem, pascuis nobilem esse ajunt Intpp. Primum scire velit Heyne, unde hoc habeant; tum quorsum *alto clamore*, quod perpetuum est venationis. Itaque de hac accipiemus.

46-47-48 Pro spuriis habet Hardius in notis ad Horat. Epist. ad Aug. Vol. II. p. 53. ubi copiosus est in loci hujus illustratione. Carere nos iis posse Heyne concedit; cur tamen a poeta subtexta ferenda prorsus non sint, equidem non videt.

56 Litotes figura est, inquit Servius, i. e. valde placet. Cæterum definire non ausit Heyne, utrum sint maculæ nigræ in albo corpore, an albæ in nigro rufove.

60 „ Ætas justa patiendi concubitum & puerperium: at vide
„ quam caste & decore poeta hanc rem expresserit." Heyne.

66 Sententiam hic insertam, dum ad homines refertur, non satis cum ceteris vinctam & junctam esse, non sine caussa forte cum Cl. Heyne existimes.

79 Interjecta hæc & parenthesi esse includenda: *Illi ardua*

cervix — *Et gilvo* dixit Quinctil. Inst. Or. 2, 15, quod tamen facere necesse non est.

87 *Duplex spina*, ab omnibus veteribus in bono equo laudata, intelligi debet lata, crassa, ut maxime versus clunes tamquam cavum sulcum faciat, nec tamen ipsa appareat. Contrarium vitium *extans spina* apud Varronem.

92 Talem formam habebat (at quam ornate hoc poeta extulit!) Saturnus, cum equi speciem assumpsisset, ut nota est fabula.

96 *Abde domo, nec turpi ignosce senectæ.* Varie & parum feliciter tentatus ab Intpp. locus. Litem dirimit Nemesiani imitatio Cyneg. 141, ubi *abdere* est, ut h. l., proprie dare abs se, amovere, vendere, rejicere. Cf. etiam Tibull. II, 1, 82.

97 „ Quanto cum delectu voluptatem *laborem* & *ingratum* & „ *trahere* pro perficere dixit! " Heyne.

98 *Prælia* ad veram pugnam retulit Cerda. Videtur tamen Cl. Heyne eam sententiam alienam esse ab hoc quidem loco; & *prælia* Veneris frequenter occurrunt.

105 *Exsultantia corda* h. micantia, trepidantia non modo metu ignominiæ; verum etiam toto illo animi motu, quo in tali tempore agitari solent. Arbitratur enim Cl. Heyne omnem illum affectuum tumultum & æstum spe, metu, exspectatione, laudis studio, pudore subinde pectus vexante, a poeta per *pavorem* significari. *Pavor* autem *haurit corda*, exhaurit, dum sanguinis liberum meatum intercludit & impedit, quod sensus & experientia docet. Hinc pallor.

114 *Vector*, emendabat Meursius Exerc. Critic. P. II. lib. IV. c. 27. nec dubitat Heyne, hoc idem aliis in mentem venisse. Sed ποιητικώτερον *victor*, cum de cursus certamine agatur.

116 Jam Varius ante Virgilium dixerat, Macrob. VI, 2 *augusto prius orbe coercens Insultare docet campis*.

126 *Pubentesque*. Exemplum loci, in quo ratio critica Codd. consensum elevat; ac sæpius elevasset, nisi male sana auctoritas ratiocinationis aciem in rebus omnibus obtudisset.

129 *Atque ubi concubitus primos jam nota voluptas Sollicitat. Voluptatem* hic stimulos, desiderium voluptatis esse quis non videt? Ambrogius, qui ita insulsissime interpretatur: „ allora Che il già noto piacere in esse accende La „ nuova brama d'esser madre. "

143 „ *Saltus vacui*, in quibus solæ, quietæ, otiosæ pascant; „ seu sine maritis, ut Philargyrius exponit: *plena flumi-*

„ *na*, ne dum aquam ex alto hauriunt, fœtum comprimant." Heyne.

161 *Campum horrentem*, spinis & herbis obductum, incultum, explicat Heyne.

172 Tandem plaustro ponderoso & onusto jungantur, explicat Heyne. At quam ornate hoc extulit poeta!

177 *More patrum*, int. cum Heyne quod solebant majores facere, prisci patresfamilias & agricolæ. Ambiguum quidem per verba est, utrum fecerint: ex Varrone tamen videtur probabilius esse alterum, matribus olim mulgendo fuisse lac subductum.

188 *Invicem*, non vice frænorum, ut Ruæus, sed vicissim, quod his adsuescit opera sua, dux noster prudentius interpretatur.

199 *Lenia flabra* videntur ab aquilone, qui densus incumbit, aliquantum esse aliena, nec commodiorem novit rationem Heyne, quam a Burmanno jam propositam, quod segetes, utpote humiliores & cedentes, lenius agitantur; arbores contra, majorem venti impetum sustinentes, sonorem edunt ac fragorem. Comparationis ratio hæc est: equus, ut Aquilo, summa exagitet, imaque leviter tangat.

204 *Feret*, ut v. 184 pro patietur dici monet Burm. nam pro *trahet* poni posse dubitat. Recte sane vir doctissimus, ait Heyne; sed potest equus etiam *ferre currum*, h. rapere, raptim auferre.

210 *Cæci amoris*, non, oculis capti, sed occulti, clam per venas & ossa sævientis, exponit Heyne.

213 *Satura præsepia* sunt plena, quæ adeo saturent.

219 Serviana varietas *Sila* pro *silva* vulgo ab Intpp. neglecta est. Fatetur tamen Heyne sibi versum ante Servium inspectum jam dudum nimis tenuem visum fuisse, etiam sono minus gratum. Itaque vix dubitat Cl. vir revocandum hic esse ex Æn. XII, 715: *Pascitur in magno Sila formosa juvenca*,

230 *Pernix* habent constanter libri, & Grammatici a *pernitendo* ductum esse *perseverantem* contendunt. Quod si a Virgilio est, nove dixit. Nusquam enim *pernix* ita dictum invenies; sed semper est celer, acer, strenuus etiam in loco, quem male laudant, Horat. Ep. II, 42.

238 Melius, deleta interpunctione, cum Martino jungas: — *albescere ponto Longius*. At *ex alto* non cum illo cape, ex profundo; opponitur enim littori.

249 Burmannus optabat ut codex aliquis haberet *erratur arenis*.

253 Varium poetæ nostro propositum fuisse, notant Interpp. *Non omnes illum medii, non ardua tardant*; apud Macrob. Sat. VI, 2. p. 381.

255 Markl. Epist. crit. ad Fr. Hare p. 52 emendat: *correptos fundo t. m.* Aliter enim, inquit, versum vix efficias. Tu sic junge: *flumina objecta, torquentia montes correptos unda*, h. e. fluctu & impetu suo.

261 *Porta tonat cæli*, pro cælo, ab Ennio & Homero petitum esse, jam in Seneca Epist. 108 extr. legitur. Ratio inter plures inanes, quas afferunt Intpp., vera illa videtur Cl. Heyne, quod cælo, Olympo, poetæ tribuunt regiam, templum, adeoque etiam fores, limina, *portas*. Portarum autem recte mentio fit, cum de fulmine e nubibus emisso agat, quod per ostium exire videri potest.

267 *Mentem* pro indole dictum putat Heyne, ut tam furioso amore rapiantur.

277 Non ad Zephyrum versas procurrere equas vento gravidas, ut est Ruæi sententia, sed in Boream, Caurumque & Austrum, ut poetæ verba sonant, explicat Heyne. Hæc ratio Aristotelis insigni loco illustratur.

280 Est de *hippomane* disputatio Bælii in Dictionario, nec tamen quicquam reconditi habens, ut Cl. Heyne fert opinio.

299 *Turpem podagram*. Videtur, ait Heyne, clavum innuere, morbi genus, cum tubercula in ungulæ discrimine nascuntur. V. Colum. VII, 5, 11. Sic & Martinus conjectabat: reddit autem pedes *turpes*, deformes tuberibus & nodis.

310 Vulgatum *ubera* præferebat Pierius, Gifan. Cerda, Oudendorp. & alii docti viri. *Ubera* cum *mammis* juncta non magis offendunt ac *nemorum silvæ*, *rivorum aquæ* & similia. Sed ut pulchrius, ita verisimilius *flumina* esse, quis non videt?

318-319 „ Eo magis frigus, cujus impatientissimum est hoc „ pecus, ab eo arcere stude, & hanc ei operam impende, „ quo minus illud in ceteris omnibus rebus cura humana „ indiget. " Ita exponit, & quidem præclare, ingeniosissimus Heyne, legens, *est egestas curæ mortalis*, non *est curæ egestas mortalis*, ut Ruæus legit, cujus frigidissima, ideoque non vera, quod non de capris tantum propria interpretatio: hoc enim ipsum de omni pecore dici posset. Nec Ruæus modo, sed critici omnes a sensu hujus versus plane aberrabant.

322-23 Refer ad 295-96. Habent duram verborum juncturam hi versus, ut nunc leguntur, cum supplendum sit: *quum*

læta

læta æstas sc. erit. At *æstas mittet* vel *mittit*, h. e. qua incipiente mittuntur, leniorem & elegantiorem orationem efficere, nemo inficiabitur.

325 *Carpamus* omnes libri etiam ap. Colum. VII, 3, 23, ubi hi versus exhibentur, nec non fragm. Vatic. sed incommode, meo sensu, inquit Cl. Heyne. Aliter enim dicimus, *carpere frigida rura*, aliter, *carpere viam*, *iter*: hoc hominibus, illud pecori depascenti tribuitur. Quare non aspernanda conjectura, quam habes in varietate. Ut tamen nunc legitur, intellige, cum grege perreremus rura.

339 Undique poeta ornatum carmini & gratiam ex varietate quærens Afrorum & Scythicorum nomadum diversum morem memorat. Totus hic locus est ex nobilissimis iis, quos numquam satis animo retractabunt adolescentes.

348 *Ordine* pro *agmine* recitat Arusianus Messius Grammaticus. Et sic Leid. & margo Periz. ap. Veget. quod placebat viro docto in Misc. Obss. Vol. VII, p. 139. Hæc scilicet supplenda sunt in varietate.

356 „ *Semper hiems* & quæ sequuntur, de remotioribus versus septemtrionem plagis vera sunt, non de iis, quas v. „ 349-50 posuerat. Sed poetæ hæc adnumerant, non ap„ pendunt. " Heyne.

385 *Fuge pabula læta*. Hoc poetam a conterraneis suis habere notat Heyne. Columella VII, 2, 3. *Pretiosiores lanæ habentur — quæ circa Parmam & Mutinam macris stabulantur campis*; quamquam ibi nomen locorum proprium esse volunt.

408 *Hiberos* rapinis & prædationibus infames posuit, poetarum more communi, pro quocumque abigeo & prædone: *impacatos* autem dixit, quia ea gens nondum satis perdomita esset.

409 *Onagros* nemo in Italiæ silvis commemorat. Quare certum quoddam genus hic advocatum putem, cum omnino feram, quæ canibus agitari posset, nominare vellet poeta. Sic supra *uros*, & alibi *cedrum* in Italia recensuit.

415 *Graves — chelidros* dixit, quia sunt fœtore intolerabili quasi putris ulceris.

418 *Colubrum*, idem cum *boa*, de quo Plin. VIII, 14, s. 14 memorat, serpentis genus esse putabat Martinus; quod Cl. Heyne parum probabile videtur. Si loca nonnulla Plinii sequaris, & hic ex hydrorum genere esse videtur.

431 *Ingluviem* improprie dixit pro ventre, ut jam Servius;

nam proprie est, ut in avibus, primum in gutture cibi receptaculum.

434 *Exterritus*, interpretibus negotium facessit, cum *aestu* junctum. Simplicissimum tamen putat Cl. Heyne, ut *insanus*, *furens* exponatur.

452 *Laborum*. Duplex videtur ratio hoc verbum explicandi, vel remediorum, vel morborum. Utramvis accipe.

466 *Meliora — omina*, pro consequenti, auxilium deorum.

468 *Continuo culpam ferro compesce*, h. statim occide: *culpam*, h. caussam morbi, malum, vitium, *compesce*, coerce, ne latius serpat, *ferro*, ipsa pecudis febricitantis nece.

474 „ *Tum sciat* aliquis, morbis totos greges abripi. Sequi„ tur locus de peste auctumnali armentorum, ac gregum „ celeberrimus, adumbratus e Lucret. VI, 1136 sqq. Cum quo „ conferendae sunt a studiosis harum rerum adolescentibus „ nobiles pestilentiae descriptiones ap. Hippocrat. Epidem. III, „ sect. 3. Thucyd. II, 47 sqq. Ovid. Met. VII, 518 sqq. „ Silium XIV, 581 sqq. Lucan. VI, 80 sqq. Senecam Œdip. „ 35 sqq. " Heyne. Quibus Italus homo, ut ego sum, non sibi temperat, quin adjiciat Boccaccium Decam. Comparationis hujus gustum dare potest Scaliger lib. V. Poeticas c. 11.

482 *Nec via mortis erat simplex*. „ Varie haec accipi pos„ sunt: non una sed multiplex ad mortem erat via, varii „ morbi exitus; aut, quod nos, *morbus complicatus* erat; „ aut quod in uno eodemque statu non persisteret morbus, „ sed varias vicissitudines ac crises haberet. Hoc quidem „ proxime sequentibus maxime respondere videtur. Non „ male igitur cum Reiskio varios mortis modos intelligas, „ quales mox nonnulli enumerantur 483, 486, 494. " Heyne.

513 Versus eximio cum artificio insertus Cl. Heyne videtur; abominatione hac ad miserationem & ipsa faciente: date *errorem*, furorem, mentis abalienationem, ut jam Philargyrius, *hostibus*, profanis, impiis, scelestibus, opp. *piis*. Sed & in sqq. mirare dilectum poetae, omnia ea potissimum memorantis, quae non tam horrorem, quam miserationem movere possint. Mox *fumans* sudore intelligatur.

521 *Movere animum* sc. alterius hujus juvenci superstitis, ut existimat Heyne. Hoc quidem poeta dignius, non in toto boum genere morari.

525 Sex horum versuum pulchritudinem ita admirabatur Poetices lib. V, c. 12 Scaliger, ut eorum auctor fuisse mallet,

quam Crœsum aut Cyrum dicto audientem habuisse. Hoc profecto est ad insaniam usque poeticæ laudis amore flagrare.

527 *Epulæ — repostæ* in tam varia interpretatione Cl. Heyne malit accipere pro simplici *positæ*, *appositæ*, ut Ge. IV, 378 *& plena reponunt pocula*. Ego tamen libentius acciperem pro *exquisitiores*, *a communi usu sepositæ*.

549 „ *Cessere magistri*, cedunt morbo, (*mussabat tacito* „ *medicina timore*. Lucret. VI, 1177) vincuntur, artem „ ei suam imparem vident medici, & quidem præstantissi- „ mi. “ Heyne.

551-553 Versus longe præstantissimos & pictura omni vividiores appellat Heyne.

560 *Undis abolere* viscera, *aut vincere flamma*, est mergere, ut diffluerent & dilaberentur, vel igni cremare atque consumere. Sane mireris aliter intellexisse, ac post unum errantem Servium cunctos deinceps errasse interpretes, nemine excepto, erroremque lexicis Stephani, Facciolati, Forcellini quoque hæsisse: quibus *abolere undis* est *abluere*, *purgare*, non *delere*, *destruere*; & *vincere flamma* est *domare igni*, *coquere*, non *absumere*, *redigere* in *cineres*, similia. Hac nimirum explanatione nihil absurdius ac rei naturæ adversius excogitari poterat. Vera loci sententia statim in oculos incurrit, modo quis animum advertat. Extat de eo viri doctissimi Liberati Fassoni Cl. Reg. Scholarum Piarum (non Itali cujusdam, ut Cl. Heyne, forte quia Monachum, appellat, Germanos suos tantum, vel obscura nomina, in sinu fovens) egregia & plena disputatio in Editione Virgilii Ambrogiana Tom. I. pag. LIII, nota 2, quam consuluisse velim nuperos Calepini Venetum & Patavinum Editores, nec non illum præcipue, cui posthumum Forcellini opus debemus.

IN LIBRUM QUARTUM.

V. 1. Ab initio statim hujus libri adolescentes ad duo attendere vult Cl. Heyne, primum ad artificium rem tenuem & exilem imaginibus cum gratis & jucundis, tum præclaris & magnificis, sine inepto tamen fastu ornandi; deinde ad calliditatem in inferenda varietate ac copia in argumentum quamvis jejunum & exile, quorsum maxime episodiorum

opes referas. Sed ornatum quidem ac varietatem maxime modo ab majorum animantium, pecudum & armentorum, modo ab hominum attributis, inprimis iis, petitum videbis, quæ humanæ vitæ & hominum societati ac conjunctioni, rebus publicis adeo & exercitibus, propria esse videntur; unde *tecta*, *ædes*, *penates*, *lar*, *thalama*, *cunabula*, *oppida*, *urbs*, *aula*, *regna*, *prætoria*, *portæ*, *castra*, *signa* & alia arcessita sunt, quorum quidem usum ipsa suppeditavit vulgaris hominum ratio, dum intelligentiam nescio quam & sollertiam apum ingeniis tribuunt, eamque mirificis rerum miraculis exornant, & quæ illæ occulto aliquo naturæ ductu & impetu faciunt, ad voluntatem & prudentiam, virtutem animi ac pietatem, referunt. Poeta autem præclare his præsidiis usus est; habet enim insignem ad animos nostros suavitatem, si nostrorum morum ac consiliorum imaginem in aliis animantibus adumbratam videamus.

16 „ Et ipsas apiculas rapiunt, ut pullis suis comedendas apponant. Ornatissimus versus! " Heyne.

24 Pulcherrimum hunc quoque versum quis tam excors notatu dignum non existimabit?

32 Et violæ proveniant: at quam ornate! imitatione expressit Claudian. Rapt. Proserp. lib. III.

43 *Fovere* locum dicitur is, qui multus & assiduus in eo moratur. Ut hic *fovere larem*, habet noster Ge. III, 420 *fovit humum*; Æn. IX, 57 *castra fovere*; & alibi *fovere latebras in humo*.

52 *Cælum reclusit*, tectum adhuc & obductum nubibus ac nimbis, etiam constrictum gelu, exponit Heyne.

54 Purpureos, intellige simpliciter pulchros, quod sæpe: *croceos* alibi, ut v. 109: *metunt*, elegantius quam carpunt.

67 Quem alii Intpp. horum versuum nexum sibi finxerint, non assequitur Cl. Heyne. Solent enim illa, *nam sæpe duobus — discordia motu*, in parenthesi ponere, &, quæ sequuntur, apodoseos loco habere; invito plane sensu, & particula post *que* misere otiosa. Sed poeta negligentiore oratione usus est, & dum in digressionem abripitur, præstantissimum omnium confessione locum, apodosin non nisi v. 86, 87, subjunxit; ita ut reliqua omnia in medio interjecta sint; quod notatum jam videmus Philargyrio. Porro *incussit magnos discordia motus* Reiskius conjiciebat; sed *discordia incessit*, ut *cupido*, *metus*, *incessere* modo *animos*, modo *animis*, etiam in pedestri oratione sæpe dicitur.

102 *Liquida*, recte observat Heyne, & communi naturæ mel-

lis epitheto, & vero etiam proprio quodam dicuntur. Tum autem & in vitio haberi possunt tamquam fluentia, ut v. 36 (opponuntur tenacia v. 57) & in laude, ut h. l. opp. iis, quæ fæce ac sordibus crassa sunt.

116-148 „ De cura horti colendi argumentum aliis se relin- „ quere tractandum dicit; quam partem deinceps Columel- „ la libro X explere suscepit. Nam Rapini hac de re insi- „ pidum opus in hunc censum non venit. Versus sunt lon- „ ge ornatissimi, inprimis herbarum hortensium epithetis & „ aliis attributis. " Heyne.

125 Merito præfert Cl. Heyne lectionem, quam dedimus in varietate. Quis enim Œbaliam dixerit de urbe Tarento, aut Tarentina regione? quis *turres Œbaliæ*? quis ferat *turres Atticæ* pro Athenis? At *arcem* pro urbe dicere poterat, quamquam & *arx Tarenti* ex Livio satis nota.

127 *Relicti*, sc. hereditate, aviti, valde dure intelligit Burm. Malim cum Cl. Heyne accipi de subsecivo, h. in metatione, cum agri assignarentur, intra limites non recepto, sive de contemto omnino propter jejunitatem soli neglecto & deserto agro, ut Servius facit, quo & reliqua vocant.

137 Paullo audacior esse velim, ut pro *acanthi* rescriberem *hyacinthi*, quæ genuina est lectio. Nam primum manifestum est, aut importunum metum de metri ratione, aut scripturam sine aspiratione locum dedisse depravationi in *acanthus* ad ductum Ecl. III, 45. Deinde cum acanthus seu *branca ursina semper frondens* sit, v. Ge. II, 109; abhorrens ille adeo ab h. l. est, in quo de floribus alieno tempore florentibus agitur.

138 Argutus versus. Ipse anteveniebat præcocibus floribus æstatem & zephyros, & idcirco incusare, non voce, sed facto, eorum tarditatem ac moram videri poterat.

144-146 *Distulit*, disposuit, vulgo explicatur. Epitheta tamen tribus his versibus adjecta, nisi operose detorta, vix hanc interpretationem admittunt; ut libenter cum Cl. Heyne accedam Servio & Martino, qui de *transplantatione arborum jam adultarum*, quam ille senex felici eventu tentabat, accipiunt.

173 *Lacus*, ut fontes; pro aqua positum volunt. Nescit Heyne, an ipsa forte vasa sint. Sic in vineis *lacus*.

176 Cum essent, qui hanc comparationem pro inepta & ridicula haberent, cum res exiguæ & tenues tam magnificis exemplis ornentur, Popius in præclara disputatione Odysseæ subjecta, monente etiam Martino, eam ita defendebat, ut

ex animantum actionibus, quamvis tenuibus, nunquam risum recte captari diceret; sed tantum ex hominum actionibus, multa ac magna, adeoque inepta & absurda molitione effectum exiguum ac jejunum consectantibus. Præclare profecto, ait Heyne; sed multa alia accedunt, quæ Virgilii locum tuentur; inprimis quod tota tractatio de apibus nos jam adsuefecit imaginibus a rebus ac fatis, moribus ingeniisque hominum petitis.

203-205 „ Primo intuitu alieno loco hi tres versus positi esse videntur; quam etiam fuisse opinionem docti alicujus „ Britanni ex Martino disco; & promtum est locum iis „ suum post v. 196 adsignare, nec eum percommodum fore dubitari potest. Verumtamen poeticæ orationis vim ubi „ accuratius perspexeris, secus judicabis. “ Heyne.

209 *Fortuna domus*, recte admonente Ruhnkenio, ut in numis Fortuna Augusti vel Augustorum, proprio aliquo ac sollenni modo de statu & conditione gentis dicitur, quæ ei quasi fatali aliqua necessitate assignata est. Exempla vide in Suet. Aug. 75, & Stat. Silv. V, 2, 76.

228 *Augustam*. Recte hoc præ vulgato *angustam* tuentur Heins: & Burm., quibus adstipulatur Heyne; cum jam dudum regiam ac palatia aliaque a regum majestate petita apibus tribui viderimus; statim autem v. 229, 230 alia adjiciantur, quæ ad earum sanctitatem pertineant, ut caste ac pure, ore proluto, adeundas esse dicat poeta.

232 *Repulit*, propulsat, *pede*, quod faciunt qui in altum enituntur, elevant se. Ambrogius pessime vertit *col piè calpesta*, ut si esset, *proterit pede*. Porro *spretos* ornatu poetico adjectum.

234-235 *Sidus fugiens — Piscis aquosi*. Frustra æstuant interpretes, ut cognoscant quale hoc sidus sit, & qua ratione Plejas illud fugare dicatur. Nihil tutius quam Petavii judicio adhærere Op. de Doctr. Temp. p. II, 9 *esse locum* hunc de piscibus *inextricabilem*.

257 *Connexæ*, an potius *connixæ*? quoniam negant in morbis id solere fieri, ut plures in uvæ modum conglobatæ aliæ ex aliis pendeant; sed tum singulas passim hærere. Non mea, sed Cl. Heyne, hæc est suspicio.

281 Tam sapientia & pulchra sunt h. l. Cl. Heyne verba, ut mihi religio sit de iis aliquid vel demere vel immutare. „ Ingreditur, ille ait, nobilissimum locum de reparanda stirpe apum, cum morbo examina tota interierint. Sequitur autem opinionem veteribus communem, posse ex bove cæ-

ſo nova apum examina excludi; quod Ægyptiorum inventum & artificium eſſe vulgo jactabatur. Fuit illa Orientis olim communis opinio, ut omnino inſecta, ita apes ex putribus cadaveribus generari; cui illa obſervatio forte locum faciebat, quod apes in iis terris, ubi paſſim per ſilvas & ſine cultu vagabantur, mel fere in cadaveribus, ut e leonis Samſonii exemplo conſtat, facere videbant. Hujus porro rei obſervatione adducti, cum apum examina nova habere vellent, verno anni tempore, apum fœtibus novis a natura deſtinato, cadaver bovis commodo loco expoſuiſſe videntur, quo apes tamquam ad alveum convolarent, & mater ſeu puerpera ova deponeret. In anguſtam illam domum v. 295-298 adpoſitæ caſiæ thymique fragrantia v. 303-4 alliciebantur. Quod autem contundendo enecabant bovem, id vereor ne inani opinioni tribuendum ſit. "

287-295 Accipe etiam quomodo Cl. idem vir perdifficilem nodum ſolvat, fruſtra tentatum ab aliis interpretibus. Poſt multa „ Igitur, ille inquit, totus locus huc redit: Per totam Ægyptum, cum in occidentali latere, circa Canopum non longe ab Alexandria, tum in orientali, verſus fines Parthici imperii, & per totam inferiorem Ægyptum (Deltæ nomine celebratam) *omnis regio*, tota gens, *jacit ſalutem certam*, ponit ſalutis ſpem ac fiduciam, *in hac arte*, reparandi apes ex boum viſceribus. Locum vexatiſſimum videor mihi ſic ſatis commode interpretari poſſe. At ſi jam de ipſa ſententia & poetica ratione judicium ferendum eſt, Virgilii acumen & verecundiam deſiderare mihi videor. Nam & nimis protracta & impedita friget oratio; & paullo jejunius Nili natura bis deſcribitur: quamquam ſingula membra ſuo ornatu ac lumine fulgere ſentio. Sed & hic mihi videtur Euphorionem aliquem aut alium poetam Alexandrinum expreſſiſſe; quem locum qui animo tenebant, Romani poetæ copia magis forte delectabantur, ac nunc in noſtris animis, hoc auxilio deſtitutis, fieri poteſt. Si cui tamen aliter videtur, nil intercedo. "

319 *Caput amnis*, Penei, non eſſe fontem, ut vulgo accipitur, ſed oſtium antrum Penei, præclare docuit Burm. ad Valer. Flacc. V, 351. Lucan. II, 52. Aſſenſum exprimere notat Heyne cum illa: *extremi amnis*, tum ea quæ infra memorata v. 359-362 ad fontem & initia fluminis referri nequeunt.

336 „ In hujuſmodi enumeratione multorum nominum ex „ mythicis rebus petitorum videntur ſibi valde placuiſſe ve-

„ teres poetæ; nullus tamen magis quam Ovidius; forte „ quia eruditionis laudem res habebat, & varietatis copiæ- „ que gratia affundi potest. Nostris quidem sensibus periit „ illa suavitas. " Heyne.

363 „ Hanc mirationem novarum rerum in juvenis animo, „ quamquam gravi cura oppresso, egregie memorari, unus- „ quisque facile animadvertat. " Idem.

401 Ex Odyssea Δ, 400 sqq. quo comparato, ait Heyne, videbis Virgilium prudenter omisisse ea, quæ a poeta jam ita ornata erant, ut nihil addi posset; in reliquis autem ornatu verborum & sententiarum certare.

406 „ In varias formas se transformabit: at quanto exquisi- „ tius poeta! " Heyne.

414 *Incepto — somno* videri potest paullo jejunius dictum; quod, præter Heyne, observatum quoque Reiskio erat. Proclive esset reponere *incerto*, qualis primus somnus est. At male hoc fieret: vide Æn. XII, 932 & aliis locis.

417 Illa: quod *dulcis spiravit aura*, & quidem *crinibus compositis*, quorsum a poeta memorentur, doceri velit Cl. Heyne, quem ego forte docere ausim, modo dixisset cur hujus versus fastidio teneatur.

420 Et quo plurimum undæ penetrat; sed postquam intravit in plures sinus, h. cavitates antri & recessus dispergit se, adeoque *scindit sese*. Ita malit interpretari Cl. Heyne, quia de specu agitur. Alioquin non damnat illam rationem, ex qua *sinus reducti* fluctuum, allisorum scopulis, & longo tractu recedentium, cavitate intus relicta, intelliguntur.

421-22 Hæc ita idem intelligit, ut anteriore hujus recessus parte patente sub dio navium statio, in interiore, intra scopulos reducta, antrum fuisse dicatur; huic pro munitione ac foribus scopulus objectus erat, in quo Proteus v. 436 considet ad recensum armentorum.

424 *Ipsa procul nebulis obscura*, h. in nebula; *resistit*, stat; ut exponit Heyne.

438 Impatientiam præclare memorari in juvene, nemo non videt.

484 Vexatum istum locum ita exponit Heyne: *rotam constitisse a vento*, quo minus a vento impelleretur; ut *consistere* aliquis *a cursu*, dum sistit cursum, recte dici videtur. Ceteræ interpretationes, ut *vento* pro *adventu*, aut *cum ventum esset* sit, multo duriores. *Ixioneæ rotæ* alii poetæ *turbinem*, Seneca Herc. Oet. 1069, *vortices*, Statius Theb. VIII, 5 assignant. *Ventum* nullus tribuit, ut ne auram

quidem, quæ rotationi proprie daretur. Nec tamen dubitandum, si plura veterum inprimis Græcorum poetarum loca hac de re haberemus, v. c. Euripidis Ixionem, certiora nos hujus rei argumenta habituros fuisse. Nonne novum erat & illud Ge. III, 38 *tortos Ixionis angues*? Potuere itaque etiam venti aliquæ partes esse in ea re. Sic *venti* in locis inferis Æn. VI, 740.

493 *Fœdera*, conditio a Plutone imposita. Hic vero exemplum memorabile habeas, ait Heyne, quomodo incauta æmulatione res ad insanam subtilitatem evehi possint. *Hic auditur fragor* — At Lucanus ultra etiam processerat. Omnino sibi dari idem Cl. vir aliquem elegantioris ingenii juvenem velit, qui loca poetarum de Orphei cantus vi, & de descensu ad inferos colligat, & inter se comparando cum ingeniosam primorum auctorum simplicitatem, tum partim argutam partim ineptam aliorum, ut Claudiani XXXIV, imitationem exquirat. Quo facto monumenta artium admoveat. Votum hoc profecto dignum est philologo apprime philosophante; sed vereor ut unquam ejusdem compos evadat.

510-515 Nobilissima hæc est comparatio, cujus fundus totus Homericus est. Huetii & Castelvetri reprehensiones hujus loci, uti *umbræ populeæ*, cum tamen sequatur: *Flet noctem*, ab ignorantia poeticæ cum rationis & artis, tum orationis, profectas esse, autumat Heyne. Tametsi patriam summa complector caritate; tamen, quod ad Castelvetrum hic attinet, illam desero, & in partes Cl. Germani me, hominem Italum & Mutinensem, lubentem ire cogit amor veritatis. *Umbra* enim tam proprium & perpetuum est arboris attributum, ut ad caussas physicas ac tempora respectus plane non habeatur. Vide præclaram notam Burmanni ad h. l. *Populeæ frondis* mobilitatem ac lene murmur inprimis aptum esse cantus mœstitiæ, notarat Martinus.

520 „ *Quo munere* Serv. nuptiali scilicet; quod aliter explanare nequeo, quam, ut ille *spreto* in suo libro habuerit, & respectu ad v. 516. habito, ita acceperit, *quibus eorum matrimoniis spretis*. Markland. ad Stat. Silv. III, 3, 87 legebat: *quo nomine*, h. quapropter, quamobrem, quod factum nollem; est enim vel plebejo poeta indigna oratio. Asper Grammaticus, quod Phylargyrius servavit, *quo munere* eodem modo explicabat; & Gesnerus hoc idem probabat; esse enim οὗ χάριν, *qua caussa*, & laudabat sup. v. 150 *pro qua mercede*: ferrem, si tam jejunam sententiam a poeta

proficisci potuisse credere fas esset. Burmannus, in hoc litterarum genere facile princeps, locum vitiosum & vix sanabilem sine codice meliore judicabat: ipse tamen conjectabat: *spreto C. quem fœdere matres*, ut nuptiale seu conjugiale fœdus intelligatur. Eo tamen sensu non video, cur *munere* non retineamus; & Servianæ rationi accedamus. Et possunt hujusmodi variationes potius sententiæ, quam restitutiones ejus, quam a poeta profectam esse probabile sit, plures afferri: v. c. *spreto quo carmine; spreto Ciconum quom numine matres*, sc. Baccho; *spretæ Ciconum quando agmine; spretæ Ciconum, pro numina! matres;* quibus tamen nihil plane ad certum rerum momentum proficias. Cum ipsi libri *spreto quo munere* tueantur, videndum, annon interpretatione aliquantum adjuvari ea lectio possit: *munus* pro officio, pro pietate in defunctum, inferiis, honore, quo mortuos prosequimur, bene dicitur; quid si, *quo munere spreto* sit, qua Orphei pietate in conjugem contemta; ea parum motæ, nullo ejus respectu habito. Hæc, sive notam, sive potius disputatiunculam appelles, quam integram ex Cl. Heyne afferre volui, instar exempli in auctorum textu enucleando interpretibus esse potest.

529 *Sub vertice*, exponit Heyne, non capitis, sed vortice, quem mota ejus insultu aqua ciebat.

539 In Licæo Arcadiæ noto monte quomodo Aristæus, Thessaliæ agros colens, armenta habere possit, jure cum Cl. Heyne miretur aliquis.

546 *Placatam E.* Hunc versum post sequentem: *Et nigram* exhibent omnia Heinsii exemplaria vetusta, uno excepto, item Burmanni Regius, Edd. Junt. & R. Steph. uterque Goth. uterque Arundel. & Mead. Ed. Norimb. & aliæ; tandem fragm. Vatic. At vulgatum ordinem habent Mediceus, qui plerumque diversam a Romano familiam ducere solet, Longob. Pierii cum al. scriptis & Edd. & recte, nisi alterum versum plane ejicias. Obstupescimus hæc nos præteriise in varietate.

561-62 *Volentes per populos*, quorum legati eum conveniebant. *Olympo*, pro ad Olympum, ad immortalitatem nominis, accipit Heyne; & ego malim referri ad ἀποθέωσιν.

563-566 De horum quatuor postremorum versuum, quamquam illi non inelegantes sunt, veritate valde adhuc se dubitare non diffitetur Cl. Heyne: sollemne enim aliquando fuit, lacinias hujusmodi poetis attexere; & in Virgilium hu-

jusmodi disticha & tetrasticha in Catalectis invenias. Sed huic forte suspicioni, ille ait, vel propterea adversabuntur viri docti, quod Harduinus eosdem versus, quamvis non iisdem de caussis, rejecit.

ERRATA CORRIGE

		ERRATA	CORRIGE
Pag. 44	Var. v. 5	al. *nutantibus*	*nutantibus* al.
64	v. 106	ipse!	ipse:
105	v. 281	Pellio	Pelio
118	Var. lin. 9.	oppositione	appositione
128	Var. lin. 1	*pondum*	*pandum*
131	Var.	*a teneris*	(272 *a teneris*
190	Var. v. 331	*durum*	*duram*
191	Var.	351	352
197	v. 476	Magnanimum heroûm	Magnanimûm heroum
200	Var. lin. 5	*nocturnoque*	(521 *nocturnaque*
Ib.	Var. v. 529	*vertice*	*vortice*
220	lin. 2	Catroeus	Male Catroeus
224	33	preposuerat	proposuerat
234	32	augusto	angusto

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. F. *Gio: Tommaso Mascheroni* Inquisitor Generale del Santo Offizio di *Venezia* nel Libro intitolato *Collectio Auctorum Classicorum &c. stampato*, non vi esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi, e buoni Costumi, concediamo Licenza a *Nicolò Bettinelli* Stampator di *Venezia*, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Data li 5. Settembre 1781.

(ANDREA QUERINI Rif.

(ALVISE VALLARESSO Rif.

(GIROLAMO ASCANIO GIUSTINIAN Kr. Rif.

Registrato in Libro a Carte 19. al Num. 186.

Davidde Marchesini Seg.

Addì 24. Settembre 1781.

Registrato in Libro de' Privilegj dell' Università de' Librari e Stampatori.

Marc' Antonio Manfrè.

A1 1551673

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

110

2

33